

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
“ИЖОД” ЖАМОАТ ФОНДИ

*Адиб ва
жамият*

Рисолат ҲАЙДАРОВА

ҒУРҒУРТЕПАДА САРАТОН

Қисса ва ҳикоялар

ТОШКЕНТ
“АДАБИЙОТ”
2021

821.512.133-32
84(5Ў)6
Т 75

Т 75 **Ҳайдарова, Рисолат**
Ғурғуртепада саратон [Матн]: *Қисса ва ҳикоялар* / Рисолат
Ҳайдарова. – Тошкент: «Adabiyot» нашриёти, 2021.
– 240 б.

ISBN 978-9943-6782-3-1

Масъул муҳаррир
Собир ЎНАР

Ушбу китобдан таниқли ёзувчи Рисолат Ҳайдарованинг “Ғурғуртепада саратон” ҳикоялар туркуми, шунингдек, “Карантин” қиссаси ўрин олган.

Адиба ҳамиша атрофимиздаги одамлар ҳақида, уларнинг содда ва шу билан бирга илдизи қадриятларимизга бориб тақалувчи ҳаётий фалсафаси ҳақида ёзади. Унинг ҳикоялари ҳам, қиссаларида ҳам инсоний қадриятлар – муҳаббат, дўстлик, садоқат, яхшиликка, маърифатга интилиш каби хислатлар улуғланади.

821.512.133-32
84(5Ў)6

*Китоб Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси
“Ижод” жамоат фонди ҳомийлигида чоп этилди.*

ISBN 978-9943-6782-3-1

© Р. Ҳайдарова, 2021
© «Adabiyot», 2021

КАРАНТИН

Қисса

1

Пўлат яна икки кундан кейин Тошкентга қайтиши керак эди.

Билади: хотини унинг қайтишига мастава пишириб кўяди, чунки сафарда мудом кўча овқатини еганидан ошқозони оғирлашиб қолади.

Келишига уй кўйлаги ювиб, дазмоллаб кўйилган бўлади. Ўғли илжайиб хонасидан чиқиб келади, қизлари бўйма-бўй туриб, салом беришади, хотини вазмин кўришади.

Андижонда бошланган нотинчликни кўриб, уйига шошилди. Ҳамма бозорга, дўконларга шошган, ҳамма-нинг юзида ташвиш кўлагаси, икки қўлида тўрхалта, тўрва, қоп... Миш-миш...

Хитойда чиққан вирус бизгаям келганмиш... Ҳукумат расмий хабар берганмиш (Буниси энди рост эди)...

Энди Хитойдақа карантин бўлармиш (Бўлиши мумкин, тагин ким билади?)...

Касалга учраган одам ўлармиш (Ўлиши ҳам, ўлмай қолиши ҳам мумкин, буни Худо билади)...

Чегаралар ёпилармиш (Чет давлатларда ёпилди-ку, ахир!)...

Чегара ёпилса, буёғи нима бўлади?

Нархлар ошармиш...

Озиқ-овқат четдан келади-ку! Ун, шакар, ёғ...

Ва ниҳоят, энди нима қиламиз?

Миш-мишларни эшитиб, бозорлардаги аҳволни кўриб, аввалига ачинди, кейин ўйланиб қолди: Тошкентда аҳвол қандай экан?

Уйига кўнғироқ қилди. “Эртароқ қайтишга уришиб кўраман. Сен макарон, шакар, ёғ дегандек, икки кило-икки кило қилиб, уч-тўрт жойдан опқўйгин, сабабини сўрама, ҳар хил жойдан олсанг, саволлар бўлмайди, ҳафта охиригача унча-мунча йиғиб қўясан-да”.

Хотини ҳар сафаргидек, гапни чўзиб ўтирмади. “Тушунди”, ўйлади у.

Малика эса тушунмаган эди, ваҳима қилишнинг нима кераги бор? Нега энди шунча озиқ-овқат йиғман? Бир дунё нарсани қачон еб битирамиз?

Кечқурун қизи инстаграмни очиб кўрсатди:

– Ая, манавини қаранг, бу Андижонда, мана бу Қаршида, бозорлар ур-йиқит, ҳамма нарсани талаб кетишяпти, ҳеч нарса қолмаяпти. Битта вирус шунчалик қиялпими?

– Ваҳима босибди ҳаммани, – хулоса қилди у.

Эртаси шанба эди. Нигораси мактабдан ховлиқиб келди:

– Бизга уч ҳафтага таътил беришди!

“О, энди нима қилдим? – ўйлади у. – Душанба ишга чиқсам, Нигора кун бўйи бир ўзи қоладими?”

Бу хабар уни тамом эсанкиратиб қўйди. Нигора дарсидан кейин мактабидаги куни узайтирилган гуруҳда қолар, бунинг учун у дурустгина пул ҳам тўлар, аммо тўлаган пулига ачинмас, ҳар ҳолда бола назорат остида, мен хотиржам ишимни қиламан, деб ўйларди. Уч ҳафталик таътил хабари уни тамом эсанкиратди.

Ўғли ишга эрталаб кетиб, кечқурун келади, қизи ҳам шу аҳвол, эрини-ку, айтмаса ҳам бўлади, ўзи эса эндигина, ёши элликка етганда дурустгина мартабага эришиб, юқори доиралар назарига тушиб келяпти,

яқинда орден ҳам олди, шу даражага етганда яна уйга камалиб қолиш унга тўғри келмасди.

Ҳа, майли, деди ўзича, душанбагача ҳали вақт бор. Бир гап бўлар.

Якшанба куни кечқурун Нигорага эринмай йўл-йўриқ кўрсатди. Душанба эрталаб Нигора учун кун бўйи бажариладиган топшириқлар ўйлаб, бутун бир рўйхат тузиб, музлаткичга ёпиштириб қўйди.

Кейин ишига жўнади. Ишхонаси шаҳарнинг қоқ марказида, унга бориш учун чиройли хиёбонни кесиш ўтиш керак эди. Одамбўйи арча тагига қўйилган ўриндиқда бир-бирининг пинжига кириб ўтирган, дока ниқоб тақиб олган севишганларни кўрганда биррам кулгиси қистадики...

“Мана, вирусдан кўрқмайдиганлар”, деб ўйлади. Ишхонага кирса, қоровулларнинг олдида иккита ҳамшира ўтирибди, кирганларнинг иссиғини ўлчашяпти, унга ҳам термометр беришди. Ўлчади, жойида.

Хонасига кирса, бошқарма бошлиғи, юзида каттакон дока ниқоб, қўлини чўнтагига тикқанча бўлимдаги йигитларга нималарнидир уқтиряпти. Маликанинг яқин ёрдамчиси Носиржон – баланд бўйли, қоп-қора кўзлари жиддият билан боқадиган йигит ўнг қўлини столдаги принтер устига хотиржам ташлаганча қулоқ тутади.

Бошлиқнинг бўйи паст, юзи кичкинагина эди, ниқоб тепасидан иккита кўзи билан пешонаси чиқиб турибди, узун, ялтироқ пешонанинг тепасида бир тутам мош-гуруч соч “осиғлиқ”. Бўйчан, кўркам йигитларнинг олдида бир бурдагина бўлиб кўринади, кўкрагини кериб олганидан кулранг бўйинбоғи дўмпайган қорнидан сал тепароқда ликиллайди.

– Эҳтиёт зарур, – уқтирарди бошлиқ. – Дунё ваҳима ичида яшаяпти. Барибир битта сайёрада кун кўргандан кейин чегарани нарёғида нима бўлса, бизгаям

келади. Илож йўқ. Тўғрими? – деди эшик ёнида тўхтаган Маликага қарата.

Малика жавоб ўрнига жилмайди. Унинг табассуми аксаран ўзига қарата айтилган гапга розилигини билдирарди, лекин у жавоб қайтариш шарт бўлмаганда ҳам, содда-дўлвор сўзларга жавобан ҳам жилмайиб қўя қоларди. Маликанинг бу одатини яхши билишганидан йигитлар ўзларича кулиб қўйишди. Бошлиқ: “Яхши ишланглар”, дея чиқиб кетди. Малика бошлиғини йўлаккача кузатиб, жойига қайтди. Йигитлар тарқалишди.

Аёл компьютерини ёқди, мониторда митти саватчага тўлдирилган бинафшалар тасвири кўринди. У кайфиятига, йил фаслларига мослаб, монитордаги суратларни алмаштириб турарди. Ҳозир эса наврўзга бир ҳафта қолган, баҳор кайфияти уйғона бошлаганидан интернетни кавлаштириб, шу суратни топган, қор босган Альп тоғлари тасвири ўрнига шу бинафшаларни жойлаштирган эди.

Унинг учун баҳор саккизинчи март арафасидан бошланарди. Баҳорни айрича кайфият, ўзгача тайёргарлик билан кутарди. Жавонни титкилаб, пойафзалини, кўйлаklarини кўздан кечирар, капрон колготкилар сотиб олар, янги чиққан газламалар, кўйлак бичимлари билан қизиқиб кўрар, лекин янги кўйлак олишга негадир шошилмас, аммо сартарошга, албатта, борарди.

Бу ҳафта иш жуда тиғиз бўлиши кутилаётганди. Боиси келаси ҳафта охирида Тошкентда катта анжуман бўлиши, унга ўттиз икки давлатдан вакиллар келиши керак, ишхонаси эса шу тадбирнинг асосий ташкилотчиси эди.

Ишхонасида хорижий инвестициялар билан шуғулланадиган бўлим атиги бир йил аввал тузилган, ўшанда чет тилини яхши билган, яна шу тизим фао-

лиятини яхши тушунган ходим идорада фақат битта эди. У ҳам бўлса унинг ўзи – Малика Сатторовна! Турган гап, бўлимни оёққа турғазиш унинг чекига тушди. Ва ўз-ўзидан номи жарангдор шу бўлимга бошлиқ бўлиб қолди. Малика ҳамиша сидқидилдан ишларди, эндигина олий ўқув юртини битирган тўртта ёш йигитни ёнига олди, уларга паст-баландни ўзи ўргатди, мана энди қандай масъулиятли вазифа бўлса, йигитлар бемалол уддалашади, ишхонадаги энг нуфузли, энг батартиб ишлайдиган бўлим уники, каттароқ тадбирлар бўлса, ёрдамчилари оппоқ кўйлак, кўркам костюм-шимларда, дид билан танланган бўйинбоғларда унинг икки ёнида ҳозир, у эса чиройли оройишланган сочлари, хушбўй упа-эликлари билан яшнаб, сипо кўйлақда вазмин жилмайиб туради. Ташриф буюрган хорижий делегациялар билан ўзи ҳам, йигитлар ҳам бемалол тиллашганини, муҳим музокараларни юритганини кўрганлар ҳавас қилишади. Бошқарма бошлиғи энг нуфузли бўлим менинг қўл остимда, дея ғурурланиб кўяди, лекин бўлимга топшириқни бево-сита вазирнинг ўзи беради.

Мана энди аксига олиб, энг масъулиятли тадбир олдидан муаммо чиқиб турибди...

Малика кўчалик пойафзалини ечиб, идорада киядиган ингичка пошналар сурмаранг туфлисини кийиб олди. Йўлакка чиқди, иккинчи қаватга элтувчи зина-поя ёнидаги деворга ердан то шифтгача етадиган кўзгу ўрнатилган эди. Тепага чиқаётиб, кўзгуга қаради, эгнидаги мовийранг сипо кўйлагини тортиб-тортиб кўйди. Зинадан кўтарилаётган хушқомат, қоп-қора сочлари чиройли таралган, хушпардоз, қулоқлари ва бўйнида нозик тақинчоғи ярақлаётган аёлни кўриб, ўзи ҳам завқланди. Йўқ, уни ҳеч ким элик ёшда демасди, уни ҳамиша етти-саккиз ёшга кичик деб ўйлашарди.

Йўлакда кўзига ким кўринса, бари билан сўрашиб ўтди. Ҳамма уни кўриб жилмаяр, эркаклар унинг саломига хушнудлик ила алик олишар, ёшлар хурмат-ла қўлларини кўксиларига босишарди.

Вазирнинг қабулхонасига етмасидан уни биринчи ўринбосар тўхтатди.

– Маликахон, – деди у. – Хабарингиз бўлдим, Москвага кетган делегация етиб келдими?

Аёл сергак тортди:

– Самолёт тонгги олтида келиши керак эди.

– Бугун кечаси ўн иккида чегаралар ёпилган, хабарингиз бор-а?

– Ҳа...

– Бояқишлар эсон-омонмикин?

Малика, гўё ўзи қилиши керак бўлган ишни Носиржонга топшириб, хато қилгандай туюлди-ю, хижолат тортди.

– Йигитлар аниқлашаётувди бунини... – деди юзлари ловуллаганча.

Ўринбосар ўйланиб қолди. “Юринг-чи”, – дея хонасига бошлади. Аммо унинг хонасига етиб бормасларидан орқаларидан Носиржон югуриб келди.

– Минг бор узр, – деди у шошқин. – Ҳозиргина Самарқанддан кўнғироқ қилишди. Шунинг хабарини берай деб келяпман. Делегациямиз ўша ерда экан.

Ўринбосар “тушунмадим” дегандек бароқ қошларини баравар тепага кўтарди:

– Нега Самарқандда бўлишади?

– Элчихонадагилар чипталарни Самарқандга учадиган рейсга алмаштириб беришибди, кеча кечқурун Самарқандга келишган экан, аэропортдан карантинга жўнатворишибди. “Охалик” санаторийсидамиз, дейишди. Ўн тўрт кун ўша ерда бўлишаркан.

– Э... – ўринбосар турган жойида серрайиб қолди. – Бу... жуда жиддийга ўхшайди-ку, а, опа?

– Эҳтиёт чорасидир-да, илойим, соғ-саломат бўлишсин.

– Ишқилиб, ўн тўрт кун ичида тинчлик бўлиб турсин, одатда карантинда шаҳарни ҳам ёпиб қўяди-да, бояқишлар уйига келолмай қолмасмикин?

Малика бу эҳтимолни хаёлига келтириши билан юраги шувиллаб кетди. Сафарни Наврўздан кейинга кўчирайлик, дейишган эди-я, шундоғам музокара чўзилапти, орқага сурилса янада кечикамиз, деб туриб олган эди. Энди карантинга тушиб қолган бояқишлар ич-ичида Малика Сатторовнани сўкаётгандир?

Малика боши гангиб ортига қайтди.

Хонасига кирувди ҳамки, телефони жаранглади. Нариги томондан котибнинг овози эшитилди:

– Ассалому алайкум, опа, сизни вазир йўқлаяптилар!

Вазирнинг кенг-мўл қабулхонаси одатдан ташқари сокин, дераза ёнидаги катта мониторли компьютер қаршисида котиб – озғин оқ сариқ йигит ўтирарди. Маликани кўриб, кираверишга ишора қилди.

Ичкарида шошилинич мажлис ўтказишга мўлжалланган узун стол тўрида оқ оралаган қуюқ сочлари кўпириб тошган вазир, стол атрофида олти-етти киши – ишхонанинг турли даражадаги бошлиқлари ўтиришарди.

– Келинг, Маликахон, – деди вазир ҳорғин, чап томондаги бўш стулни кўрсатаркан. – Москвага жўнатган делегациямиз карантинга тушиб қолибди. Энди бу – эҳтиёт чора, умид қиламан, одамларимиз соғ-саломат, вақт ўтиб ёнимизга қайтишади.

Бир-икки киши Маликага қараб қўйди. Маликага бу худди “Сен шунга айбдорсан”, дегандек туюлди-ю, беихтиёр бошини эгди.

– Битта буйруқ тайёрланглар, – вазир ўринбосарга ўгирилди. – Карантинда қолган ходимларимизнинг оиласига моддий ёрдам ажратайлик, ўзингиз икки-уч

киши билан бориб, ҳол-аҳвол сўраб, ёрдам пулини ташлаб келасиз. Кейинги масала: йигирма тўртинчидаги анжуман қолдирилди, Маликахон, таклиф этилганларга чиройликкина қилиб, узр билан билдириш жўнатасиз, хўпми? Бугундан ҳамма ёқда карантин, биз ҳам карантинга ўтамиз. Идорада асосан бошқармалар, бўлимлар бошлиқлари, ўта зарур техник ходимлар қолади, бошқаларга таътил, таътилинг шарти, шакли, хуллас, ҳамма томони ходимнинг ўзи билан келишилади. Биринчи навбатда аёллар... чунки мактаблар таътилга чиқди, болалар ёлғиз қолмасин... – тўсатдан ёдига тушгандек, ўтирганларга бир-бир кўз ташлади. – Айтганча, аёлларимиз! Ёқутхон, – дея бош ҳисобчига ўгирилди. – Сизга ҳам таътил, Камолиддин ишни эплаб турар... Маликахон, ўрнингизга ишни ким бажариб тура олади?

– Носиржон уддалайди, – деди у.

– Носиржонга бор топшириқларни, йўл-йўриқларни айтасиз. Хуллас, масалани тушундинглар, а?

Ҳамма ўрнидан кўзғалди.

2

“Тўғри айтади, – ўйлади Малика ариза ёзаркан, ходимлар бўлимидаги опанинг гапини эслаб. – Болта тушгунча кунда дам олади. Ҳали нима гап-у, нима сўз? Нигора ҳам ўзимнинг кўз олдимда бўлади. Баҳонада дам оламан, ахир неча йилдан бери тузук-куруқ таътил олганим йўқ”.

Аризани топширгач, Носиржонга баъзи кўрсатмаларни берди-да, бошқарма бошлиғи билан хайрлашиб, ташқарига чиқди.

Ишхонасига кираверишда, дарвозанинг шундоққина ёнида қийғос гуллаган бодом дарахтини кўрди. “Ажаб, – ўйлади у. – Қачон гуллаб улгурди? Кечагина йўқ эди-ку!”

Машинасида мотор ўт олишини кутаётиб, уйига қўнғироқ қилди. Нигора анча куттириб, кейин гўшакни кўтарди.

– Нега гўшакни кўтармайсан? – дея итотба тута бошлади у. – Хавотир олади, деб ўйламайсанми? Яна кўчага чиқиб кетувмидинг?

Нариги томондан қизчанинг титроқ овози келди:

– Йўқ, телевизор кўраётувдим.

“Оббо, Сулаймон йўқ, девлар қутулди экан-да!” – ўзича кулди у.

– Мен ярим соатга қолмай бораман, болам. Ҳадеб телевизор кўравермасдан, берилган топшириқларни бажар.

– Бажариб бўлдим.

– Ҳа, яна чалакам-чатти бажариб қочдингми? Борсам, текшираман!

– Йўқ, ҳаммасини яхшилаб бажардим. Ошга гуруч ҳам тозалаб қўйдим.

– Мен сенга гуруч тозала, демадим-ку!

– Айтиб қоласизми, дегандим-да. Телевизор кўра-верайми?

– Майли.

Малика кулиб юборди. “Бу ёғи энди Золушканинг ўзи бўлди-ку, гуручни ҳам тозалаб қўйибди”.

Уйига қайтаётиб, атайлаб кўчаларга разм солиб қаради. Ҳаммаёқ осойишта, машиналар доимгидек шошилмай, ўз ўзанида оқади, одамлар йўлкаларда хотиржам кетиб боради...

Ваҳиманинг асоси йўқдай туюлади ҳатто.

3

Андижондан эртароқ қайтишнинг иложини қилолмади. Охири кўз олдида рақамлар сакрай бошлади, қоғоз ҳидидан кўнгли ағдарилар даражага келди. Охирги ҳужжатни имзолаб, муҳр босгач, жомадонини

палапартиш йиғиб, Тошкентга қатновчи киракаш машиналар бекатига жўнади.

Шундай хавотирли кунларда биринчи бўлиб ҳайдовчилар нархни оширадилар, буни хизмат кўрсатиш хавfli бўлиб қолаётгани, жонларини хатарга қўяётганлари билан изоҳлайдилар.

Шунақа пайтда ҳайдовчини бўралаб сўккинг келади, аммо иложинг йўқ, кунинг шуларга қолиб ўтирибди. Савдолаша-савдолаша нархни бироз туширган бўлди-да, жомадонини юкхонага жойлаб, олд ўриндиққа ўтирди-да, кўзларини юмди.

...Уйи ёнида таксидан тушганида қуёш ботиб, шаҳар осмонига ғира-шира қоронғилик тўри ёйила бошлаганди. Катта серқатнов йўлга қаратиб солинган беш қаватли уйининг орқаси қадимий маҳалла бўлганидан, замонавий теп-текис “кути” билан унинг рўпарасига терилган, ичида дарахтлар диккайган турли-туман ҳовлилар гўё қарама-қарши икки соҳилдек туюлар, улар ўртасидан ўтган текис асфальт-бетон йўлка худди икки қирғоқни бўлиб турган бир ирмоқча эди.

Маҳалла мачитида азон айтилиб битаёзган, муаззин алоҳида қунт билан “Ҳайа алал фалаҳ” дея чақирарди.

...Эшикни хотини очди.

– Ассалому алайкум, – жилмайди аёл.

Унинг ортида ўғли, кейин қизи кўринди, ҳаммадан кейин Нигора югуриб чиқди.

– Э, қандай ўтирибсизлар? – болаларини баравар кучаркан, худди Андижондан эмас, дунёнинг нариги четидан келгандек сезди ўзини.

Ҳар сафаргидек кийимлари жавонда тайёр, озода ваннахонада топ-тоза сочиқ илиғлиқ, қозонда эндигина пишган мастава...

Ўттиз икки йил бўлибдики, уйига шошади, назарида ўзи кун бўйи дуч келадиган ташвишлар ва бош-

оғритар муаммолар бир денгиз, уйи эса денгиз ғалаёнларидан холи бир орол. Ўйлаб қараса, у мана шу орол атрофидаги денгизда тўфон кўтарилганидан, оролини сув босишидан кўрққан экан.

Болалари уйқуга ётгач, хотини иккови тун ярмидан оққунча гаплашиб ўтиришди. Уни эртанги кун хавотирга соларди: умрида бунақанги аҳволни кўрмаган, бошидан бу каби кунларни кечирмаган эди. Шу онда у улкан ернинг нариги бир чеккаси – неча юз минглаб чақирим олисда пайдо бўлган офатнинг юртига етиб келгани-ю, одамларнинг тинчини ўғирлагани, эртага яна қанчалаб ўзиники каби тинч ўтирган оилаларга мусибат келтиришини ўйларкан, замин, барибир, кичкина экан, деган хулосага келди.

– Эртадан тамом бошқача бир ҳаёт тарзи бошланади, – деди хотинига.

Малика деразага боққан кўйи жим ўтириб қолди.

– Биляпман, – дея шивирлади. – Тоқатимиз етса бўлгани. Бунақанги офатнинг келиши осон, кетиши...

– Бошга тушганни кўз кўради-да... Ўзга иложи ҳам йўқ.

4

Малика ҳар доимгидек, ишни нимадан бошлашни, карантинда ўтадиган вақтни нималарга сарфлашни ўйлаб, режа тузиб чиқди.

Дастлаб ҳаммаларига дока ниқоб сотиб олиш керак. Бусиз кўчага чиқиб бўлмайди.

Кейин Нигора таътилда нима қилади, шуни ҳал этиш керак, муаллимаси билан гаплашиб олмаса бўлмайди, балки уйга вазифалар берар? Телевизорни чеклаб, охирги сотиб олган китобларини ўқишга ўтқизиш керак қизчани.

Фурсатдан фойдаланиб, уй “кўтариш”: пардалардан тортиб, адёлларгача, ошхона, ҳожатхона девор-

ларидан то шифтлари, деразаларигача, хуллас, ҳамма ёқни ювиш керак, яна қишки кийимларни йиғиштириш (шу пайтгача телпагу пальтоларни йиғишга вақти бўлмаган), баҳорги, ёзги кийимларнинг ҳаммасини олиб, кўздан кечириб, жавонларга тақсимлаш, қизига олиб қўйган чиннилари, биллурларини саранжомлаб тахлаш (ё Худо, жавоннинг тепаси қутиларга тўлиб кетибди!), ниҳоят, келинга ва қизига аталган матоларни алоҳида-алоҳида қилиб пакетларга жойлаб, сандиққа солиш (жавоннинг ичига шилдироқ пакетлар тиқилиб кетибди, ё тавба, шунча нарса қандай сиққан экан?)...

Ниҳоят, “Таом.уз” сайтидан кўчириб олган бир талай “рецепт”лари бор. Шуларни пиширишни машқ қилиб кўриши керак. Бир вақтлар ошхонада куймаланишни яхши кўрарди, охирги йиллар ўта банд бўлганидан, осон пишадиган беш-олтита овқатнигина пишириб қўя қоляпти. Аксарият пишир-куйдирни қизининг қўлига топшириб қўйган-у (оилага бека бўлади ахир, кўзи пишсин-да!), лекин ўзи бу ишга бош-қош бўлиб ўргатмаяпти, шунинг учун қизи бирда нордон, бирда тузсиз, бирда шўр овқат қилади. Кейин тоқати тугаб, қизини нарига итаради-ю, ўзи ошхонага киради...

Ва энг, энг зарур яна бир ишини қандай ниҳоялашни яхшилаб ўйлаб олиши керак. Ўғли ўттизга чиқди, ҳалигача уйлангани йўқ, ўта бандлигидан совчиликка ҳам тузук-қуруқ юролмапти, қизи йигирма бешга қараб кетяпти, совчиларни кутиш учун эса ҳар шанба-якшанба уйда бўлиши керак, у эса... ҳа, шу кунлари ҳам банд! Тўқсон иккига кирган отасини кўришга улгурса, шундан хурсанд! Демак, у ниманидир нотўғри қиляпти...

...Дорихонага чиқиб кетган қизи иккита бир марталик ниқоб кўтариб келди.

– Энг арзон, қадрсиз нарса нодир матоҳға айланиб қолибди, – деди у. – Зўрға топдим, антисептик умуман йўқ, одамлар талаб кетишяпти.

– Йўқ бўлса, қайтиб келавермайсанми? Бунақа пайтда кўчада кўп юриб бўладими?

Қизи кулиб юборди:

– Вой, сиз ташқарига қаранг! “Дўм”имиздаги ҳамма келинлар, ҳамма хотинлар кўчада! Катта йўл тўла машина!

– Бошқалар ўзини томдан ташласа, сен ҳам ташлайсанми, нодон?

Назарида ортиқча қизишиб юборгандек туюлди-ю, тилини тишлади. Ахир қиз бола – меҳмон, нега аччиқ қилади?

Жавондан икки метр оқ доқа топиб, ниқоб тикишга ўтирди. Малика авваллари ҳам тикиш-бичишга нўноқ эди, шароит тақозо қилгандан кейин қунт қилади-да! Робинзон Крузо шароит туфайли янгидан шиша яратган эмасмиди? Доқа ниқоб нима бўлибди? Докани тўртга буклаб, тўрт четига тўртта тизимча улайди, холос!

Ниҳоят, урина-урина, икки соат деганда иккита ниқобни тикиб битирди. Йўқ, докани тўртга буклаб, тизимча улаш фақат оғиздагина осон экан. Чоклари сал қийшиқ чиқди, майли, ҳар нечук, йўқдан кўра борку! Ниқобнинг ўнгу терсини дазмоллаб, целлофан пакетга тикиб қўйди.

Кечга томон ниқоб тақиб, дўконга чиқди. Сурхондарёлик сотувчи йигит, ўзи қорамағиз-у, оғзи-бурнини қоп-қора бўз ниқоб билан тўсганига кишини чўчитарлик бир тусга кирибди. Дўкон одатдагидан гавжум эди. Йигит оёғи толганидан касса олдидаги курсига ўтириб олган, лекин қўллари тинмас, ёд бўлиб кетган ҳаракатлар билан харидларни халталарга жойлаб, пулини олиб, чаққонлик билан қайтим қайта-

рар, пластик карталарни терминалга тиқиб, керакли тугмаларни тез-тез босарди. Дўкон эгаси – дум-дума-лоқ эркак сут-қатиқлар жойланган шаффоф эшикли музлаткич ёнига ўтириб олганча келиб-кетувчиларга ҳорғин тикиларди.

– Нималар бўляпти, а, кеннойи? – деди у Маликани кўриб. – Одам ҳеч нарсани тушунолмайд қолди-ку! Вирусдан одамлар ўлаётган жойлар қаёқларда-ю, биздаги ваҳимани қаранг!

Дўкондор Маликани ҳам, унинг эрини ҳам катта бир идораларнинг ваколатли одамлари деб ўйларди, шекилли, ҳамisha салом-аликни қуюқ қилар, мамлакатдаги каттароқ бирон-бир янгилик юзасидан ўзича фикр билдириб қўярди.

– Ер битта-ку ахир! – жилмайди Малика.

– Тўғри-ю, лекин ер катта-да! Ўртада дарёлар, тоғлар, океанлар бор. Вирус барибир етиб келган бўлса, унда, бошқа давлат билан кирди-чиқди қилган ҳам ёмон экан-да!

Малика елка қисиб қўя қолди. Бу кишига бирон нарсани уқтирган бефойда, деб ўйлади. Унинг ўз қарашлари, ўз мулоҳазаси бор, у ҳамма нарсага ўз дунёсидан туриб назар солади.

Халталарни кўтариб, уйига кирди, қизини ёнига олиб, лағмонга унади. Ҳатто Нигора ҳам қизиқиб, кичкина хамир зувалачаларни юмалатиб кўрди.

Карантиннинг биринчи куни тугади.

5

Тонгда ташқаридан эшитилган чуғур-чуғур товушлардан уйғониб кетди. Пастдаги маҳалла томонда қушлар сайрарди. Малика ётган кўйи сайраётган қушнинг номини эслашга уриниб кўрди. Билолмади. Қушларнинг сайроғини эшитмаганига неча замонлар бўлди? Умуман, нечта қушнинг номини билади

у? Беш-олтита, шекилли. Лекин уларнинг сайроғини ажратолмайди.

Кийиниб, айвончага чиқди. Осмон ёриша бошлаган эди. Пастдаги ҳовлилар ичида тиккайган дарахтларнинг учлари оқараётган осмон тагида қорайиб кўринади, олисда, уфқда бир парча булут уялгансимон қизаради...

Маҳалла мачитидан азон товуши янгради. Шикаста бир овоз дардли нола каби тўрт карра “Оллоху акбар”, дея қайтарди-ю, кетидан “Ашҳаду алла-а илааҳа иллал-ло-оҳ”, деди. Малика дераза олдидаги курсига ўтириб, муаззин айтаётган калималарга қулоқ солди. “Мунча чиройли бўлмаса, – дея ўйлади. – Кишининг дили худди сув ичгандек ёришади... Бирам чиройли тонг отяптики... Худди дунёда ҳеч қанақанги офат, карантин деган нарсга йўқдек”.

Уфқ ёришди, ҳовлилардаги новдалари куртакка тўлган дарахтлар яққолроқ кўринди. Шундоққина рўпарасида, йўлканинг бўйидаги кекса ўрик дарахти бошига оппоқ гулларини кўтарганча турарди. Бир вақт мачит гумбази узра бир тўп каптар кўкка отилди. Тонг осуда, ҳавода ёқимли салқинлик. Қаерлардадир вирус ҳукмронлик қилаётганига, одамлар азоб чекаётганига, ўлаётганига, дунё шаҳарлари ҳувиллаб қолаётганига ишониб бўлмайди...

Аёл латтани ҳўллаб, айвончадаги дераза токчаларини артиб чиқди, кейин чой ичиладиган, ошхонадаги масаллиқлар тўғраладиган стол устини тозалаб артди, чойнак-пиёла, қошиқ, ликопчаларни чайиб, нонуштага ҳозирлик кўра бошлади. Ўттиз икки йилки, ҳар кун тонгда бир хил тартибда, бир хил ишларни бажаради: кўча эшикни очади, эшик олдини ҳўл латта билан артиб олади, чанг қўнмаган бўлса ҳам, нонушта олди айвонча деразасининг токчаларини артиб-сур-

тади, кечкурун тозалаб ювган бўлса-да, чойнак-пиёла, ликопча, қошиқларини бир қур чайиб олади, ҳатто чой қайнатадиган чойгуми ҳам кунига икки марта “душ қабул қилади”. Бу одат унга ёш қизлигидан сингган, онаси ҳар кун такрорлайвериб, ёдлатиб юборган. Энди эса у мана шу одатни қизига сингдирыпти, Нигорага ўргатиб боряпти...

Сал ўтиб, Нигорани эргаштириб қизи чиқиб келди, кейин ўғли, эри уйғонди. Шундай қилиб, карантиннинг кейинги куни бошланди.

– Бугундан шаҳарда метро ҳам, автобуслар ҳам юрмайди, – деди эри. – Мен ҳам масофадан туриб ишлашга ўтсам керак. Бундан буён дўконга фақат ўзим чиқаман, уйда бўлган пайтлари Жавлон чиқади.

– Агар уйда бўлсам... – дея илжайди ўғли. – Мени сафарбар қилишлари мумкин. Инфекционистман ахир.

Ўғлининг охирги сўзи сўнгги кунларнинг таҳликаси оиласига ҳам кириб келганига ишорадек туюлди-ю, Маликанинг юраги шувиллаб кетди.

...Тушдан кейин ташқаридан карнай-сурнай товуши келди.

– Тўйми? – ҳайрон бўлди аёл. – Тўй қилиш таъқиқланмаганмиди?

Қизи қиқирлади:

– Карантин тугагунча келин-куёв айниб қолмасин, дегандир-да.

– Гапинг қурсин, – кулди она. – Жаримага тортилади-ку, ўйламайдими?

– Сиз тоғамни эсланг, – бўш келмади қизи. – Тўрт юзта одам чақирсанг, жарима тўлайсан, дейишганда нима қилдилар? Ҳукуматга эътироз қилиб бўлмайди деб, олдиндан ўша жаримани тўлаб, кейин тўйни ўтказдилар-ку. Бизникилар тўй бошласа, тўхтатиб бўладими?

– Бас қилинглар, – нариги хонадан эрининг жаҳлдор овози эшитилди. – Ишлагани қўясизларми, йўқми?

Қизи кафти билан оғзини тўсди. Нигора айвончанинг деразасидан эгилиб қаради.

– Опа, қаранг, – дея қичқирди у. – Тўй шундоқ пас-тимизда, Иродаларникида бўляпти. Ана, куёв!

Пастда ўнтача йигит қуршовида қора костюм-шим кийиб, капалакнусха бўйинбоғ таққан куёв кўринди. Йигитларнинг баъзилари оғзи-бурнига дока ниқоб тутган, сурнайчи ниқобини ияги остига тушириб олиб, бетларини шиширганча асбобини пуфлайди, ноғора чалаётган йигит гўё юзидаги қоп-қора ниқобдан уялгандек бошини эгиб олиб, чўпларини чарм юзага пайдар-пай уради.

Подъезд эшиги ёнида беш-олтита эркак қўл боғлаб туришибди. Келиннинг отаси – Мирвоҳид кулранг пиджаги чўнтакларига қўлларини тиқиб, келаётганларга паришонҳол боқади.

– Етар, бас, – Малика деразани ёпди. – Ишимизга қарайлик. Нигора, шеърингни ёдла, менга айтиб берасан.

Кўп ўтмай, телефон жиринглади. Нариги йўлакдаги қўшниси экан.

– Вой, Малика опа, яхши ўтирибсилами? Кўчада кўринмадиз, а? Шунга хавотир олиб, телефон қилаётганим... Тинчмисила?

– Карантин-ку ахир, – Малика кулиб юборди. – Кўчада шунинг учун кўринмаганман.

– Тўйни томоша қиганиям тушмадиз-а!

– Нега тушай? Мумкин эмас-ку.

Кўшни шарақлаб кулди:

– Вой опам-ей, ажойибсиз-де! Ҳеч нарса бўмийди, бир чеккада турас, холос. Пастда яхшигина томоша бўлди-де ўзиям! Кўрмий қолдиз!

– Ҳа, майли, маҳалламизда тўй кўп бўлади, худо хоҳласа. Томоша ҳам қилармиз.

– Вой, бунақа томоша бўмаган, – кўшни яна шақиллади. – Участка нозиримиз келиб, келин-куёвниун Мирвоҳид акани, Роҳила кенайини опкетди. Нима гап, деб идорасига мўраласак, вой, видеосини кўтариб мухбирлар келишипти, оқсоқолимиз ўшатта, женсовет ўшатта, ҳоқимиятдан одам кепти, куёвни отасини чақиритишти... Роса тўполон! Нозиримиз чиқиб, бизага “тарқалийла, тарқалийла” деб, роса гапириб-гапириб, мажбурлаб кеткизди. Нима минам тугади, билолмадик, ишқилиб, яхшилик бўсин!

– Ҳа, яхшилик бўлсин, – деди у ҳам малол кела бошлаган “сухбат”дан қутулиш умидида. – Тинч бўлинг, ўргилай, яхши кунларда кўришайлик!

Тоқати тугаб, кўшнининг хайр-маъзурини ҳам охиригача эшитмай, гўшакни қўйди.

Ғаройиб хотин-да бу кўшниси! Ҳозир яна бошқаларга қўнғироқ қилиб чиқади, кўрганларини батафсил қилиб, ўзидан ҳам қўшиб айтади, энг қизиғи, ҳикоясини бир тингловчидан иккинчисига етказиб бўлгунча унга яна янги тафсилотлар қўшиб, ўз фикр-мулоҳазалари билан “бойитиб”, “сайқаллаб” боради. Унинг “сухбати”га рўйхуш бермаганлар эса алоҳида таърифлар билан “сийланиб”, бошқа бир танишларга ахборот сифатида тақдим этилади.

Малика ҳозир кўшниси уни бошқаларга нима деб тавсифлашини ҳам ўйлагиси келмади.

– Одамларга нима бўляпти? – деди ўзига-ўзи.

6

Эртасига эрталабдан ташқарида ғовур-ғувур бошланди. Кимдир нималардир деб бақирди, кимдир хўнграб йиғлади, эркак сўкинди. Кетидан аёл киши фарёд кўтарди, жаранглаб шиша синди, ёш йигит кимнидир болохонадор қилганча қувиб кетди.

Малика айвончага чиқиб, деразани ёпиб келди.

– Шунақа пайтда тинч ўтиришса бўлмайдими? – дея ўйлади, кейин журналини қўлига олиб, диванга ўтирди.

Уйдагилар уйғонгунча бир финжон қаҳва ичиб, журналини варақлаб чиқмоқчи эди. У эрта тонгда, кундалик ишлари, ишхона, рўзғор ташвишларига тўла кунни бошлашдан олдин худди шунақа, иссиқ қаҳва тўлдирилган нозик финжонни олдига қўйиб, журналини оз-оздан ўқиб боришни яхши кўрарди. У бир ўтиришда ўқиб тугатмасди, худди хуштаъм қаҳвани ичиб тугатишни истамай, аста-аста хўплаб боргандек, секин, саҳифама-саҳифа ўқиб туширар, бу лаззатни имкон қадар узоқроқ чўзишга ҳаракат қиларди. Болалигида онаси эрта тонг маҳали, дераза ёнига ташланган кўрпачага ўтириб олиб ўзининг севимли “Саодат”ини варақлаганини кўп марталаб кўрган, назарида тонгги сокинликда қоғознинг шитирлашидан ёқимлироқ товуш йўқдек туюларди. Ўша-ўша хотирасига “Саодат”ни варақлаб ўтирган онасининг сиймоси муҳрланиб қолган, қачон онасини эсласа, фақат шу манзара кўз олдига келади: сокин, оппоқ тонг, каттакон дераза, ҳовлидан эсган салқин эпкин райҳон ҳидини олиб киради, онаси, бошида ўзининг доимги қаймоқранг рўмоли, эгнида кўкракбурма кўйлаги, саҳифаларни аста-секин, худди бехос йиртилиб қолишидан кўрққандек авайлаб очади. Ўқиркан, лаблари билинар-билинемас шивирлайди...

Малика ҳам “Саодат”ни ўқийди, неча ёшдан ўқий бошлаганини аниқ билмайди, ҳамон уни ўқийди, назарида шу журнални қўлига олса, онасининг нафасини туяди, ҳолбуки... Ҳолбуки, ҳар ой янги журнал олади, онаси ҳам йўқ, ўтганига беш йил бўлган...

Бир вақт телефон жиринглади. Гўшакдан нота-ниш бир йигитнинг овози келди:

– Ассалому алайкум, кеннойи, яхши ўтирибсизларми? Мен участка нозирингизман. Пўлат ака дам олмаяптиларми? Чақириб беролмайсизми?

Телефон жиринглаганини эшитган чоғи, ётоқдан эрининг ўзи чиқиб келди. Гўшакни олиб, жимгина кулоқ солиб турди-да, “хўп, ҳозир”, деб оғзи-бурнига дока ниқобини тутиб чиқиб кетди.

“Тинчлик бўлсин, илойим”, – ўйлади Малика ошхонага чиқаркан.

...Тушдан кейин, қизи Нигорани етаклаб хоналрига кириб кетгач, эри:

– Бекорчи ҳою ҳавас одамни эсдан айираркан, – деди. – Орзу-ҳавасим дейишгани ҳам мақтанчоқлик, шекилли.

– Нима бўлибди ўзи?

– Кеча Мирвоҳид билан қудаси фақат куёв навкарни кутдик, холос, катта тўй қилмаймиз, деб келишганмиз деворишган экан. Қўрқишган, менимча, карантинни бузганга жиноий иш очиб юбориши мумкин экан-да. Кейин эркак қуда келин-куёвни машинага солиб, жимгина уйига обкетибди. Тўйхонага ҳам ҳабар кетган бўлса керак-да, катта жаримага тушишдан қўрқиб, эшигини ёпиб олибди, қариндош хотинлар ясан-тусан қилиб боришса, киргизишмабди. Шунга Мирвоҳиднинг опаси қуданикига бориб жанжал қипти. Оғирроқ гап қилгандир-да, келинни опкелиб ташлаб кетишибди.

– Вой... эсини еганми... Нима бўлади энди? Роҳила кеннойи-чи?

– Кеннойи йиғлаб, хун бўлиб кетибди. Мирвоҳиднинг опаси, тавба, хотин кишининг оғзи ҳам шунақа шалоқ бўладими, а? Кўрсанг, шунақанги чинқиряптики... “Э, опа, қизнинг ота-онаси бор, улар жим ўтирган-да сиз нега аралашасиз”, деса, оқсоқолга ташланяпти! Охири мен нозирга: “Карантин пайтида жамоат тар-

тибини бузган одамни нима қилишади”, дедим. Нозир: “Керак бўлса, жиноий жавобгарликка тортишади”, деди. “Мана бу опани опкетинг, тинч ўтирган одамларнинг уйига бориб, жанжал қилган, карантин тартибини бузган, анави йигитнинг машинасига тош отиб, ойнасини синдирган, қонун бўйича қанақа жазо кўзда тутилса, берилсин”, дедим. Нозир зийрак йигит экан, дарров тушунди, “Ҳозир баённома тузаман, патрул машинани чақираман”, деди, опа бир-икки бақириб кўрган бўлди-ю, нозир баённома ёза бошлаган эди, ўчди-қолди. Хуллас, иккала қудани яраштириб, келинни куёвнинг уйига қўйиб келдик. Тўйнинг жаримасини иккала қуда ўртадан бўлашиб тўлайдиган бўлишди. Машинанинг синган ойнасини, опаси тўлолмайди-ю, Мирвоҳид тўлаб беради-да. Асли эркаклар тўйни кечиктирайлик, дейишган экан, хотинлар йиғи-сиғи қилиб қўйишмабди-да! Ўзи шунақа, – деб кулди у охирида. – Хотинлар бир иш қилса, охири тўполон билан тугайди.

Малика кулиб юборди:

– Яхшиям, хотинлар бор, ҳамма айбни тўнкаб қутуласизлар! Мен ваъда бериб айтаманки, тўй қилсак, ҳамма ишни сиз билан келишаман, асло йиғи-сиғи, тўполон қилмайман!

...Кечга томон телефон жиринглади.

– Вой, опа, тузукмисиз? – яна ўша қўшнисининг овозини эшитди-ю, энсаси қотди.

– Раҳмат, ўзингиз яхши ўтирибсизми? – деди-ю, беихтиёр: “Яна нима дер экан, тинчликмикин?” деб ўйлади.

– Хўжайиниз қаёқда ишлийдила?

– Нимайди?

– Прокуратурадамасми? Узр энди, шу пайтгача қаёқда ишлашларини негадир ҳеч гапирмагансиз...

– Йўқ, прокуратурамас, – деди-ю, “Нега энди айтишим керак экан”, деб ўйлаб қўйди.

– Мунира опага баённома туздирмоқчи бўптилар-ку. Патрул мошина опкетмоқчи бўпти.

“Жуда ажойиб маҳалламиз бор-да, – хаёлидан кечирди у. – Манаман деган ахборот агентлиги ҳам шунақанги тез ишлолмайди”.

– Мунира опа – бахтсиз, кўнгли ярим қари қиз, жиянига ичи ачигандан гапирган-де қудага, – давом этди қўшни. – Гулдей қизни тўйсиз, ими-жимида уйига обкетволди-ю, арзонгина... Одатда жувонниям ўн ўн бешта хотин минам чиройли қип кутишади. Бу ўн тўққиз яшар қиз, очилмаган ғунча-я, тўйи жувон хотинникиданам хароб бўлди-ю... Хўжайиниз опага зуғум қип нотўғри иш қиптила, ўзларига эйтиб қўйинг!

– Синглим, – деди Малика осойишта. – Қўшнининг уйида ўтган синоат билан қизиқиш яхшимас. Узр, ошхонада қозоним қайнаётувди...

Гўшакни жойига қўяркан, маҳалладаги бошқа хотинларга қанақа таъриф тавсиф кетибди экан, деб ўйлади, кейин қўл силтаб, ошхонасига кириб кетди.

7

Димоғида бинафша ҳидини туйиб уйғонди. Бошини ёстиқдан кўтариб қаради. Каравоти ёнида, шундоққина тумба устида кеча Жавлон олиб келган бир даста бинафша митти гулдон бўғзидан ёйилиб чиқиб турарди. “Ў, бугун Наврўз-ку! – хаёлидан кечирди у. – Наврўзга етдикми?”

Бошини ёстиққа ташлаб шифтга тикилди. Шифтнинг бир чеккаси уйи рўпарасидаги симёғочнинг чироғи ташлаган шуъладан ёришиб турибди. Атрофга сукунат чўккан. Фақат эри тумба устида, гулдоннинг

ёнгинасида қолдирган қўл соатининг аста, бир маромда чиқиллаши эшитилади.

Малика жимликни бузиб қўйишдан чўчиб, кўзларини юмиб олди. Шу пайт гўё тонгги сукунатнинг интиҳоси келганини билдиргандай ташқарида, маҳалла томонда хўроз қичқирди, кетидан қушларнинг чуғур-чуғури бошланди.

Ўрнидан туриб, кундалик артиб-суртиш, ювиш, чайишлардан кейин қаҳвадонни қўлига олди-ю, тўхтади. Кеча эри ялпиз, исмалоқ олиб келган эди. Наврўзда кўчага чиқа олмасалар ҳам, ҳеч қурса, байрам келганини ҳис қилсинлар! Жавондан ун солинган халтани олиб келди. Кўкатларни тўғраркан, назарида бутун айвончани ялпиз ҳиди тутгандек туюлди. О, болалигида сомсани онаси тандирда ёпарди. Малика ўша сомсаларни эслаб ютиниб қўйди. Юм-юмалоқ, хамири кўринишидан қаттиққинага ўхшарди-ю, бир чеккасини тишлаши билан қирсиллаб синарди. Шу заҳоти сомса ичидан иссиқ ҳовур кўтариларди-ю, ялпиз, исмалоқ, отқулоқнинг аралаш иси димоғига урарди.

Наврўзда ҳамиша ҳовлиларида сумалак қайнатишарди. Онаси байрамга бир ҳафта олдин тайёргарлик кўра бошларди. Айвонга, хонтахта атрофига чиройли сатин кўрпачалар тўшарди, шу куни аммаси келарди, икки ёнларидаги қўшнилари чиқарди, кеннойилари эшикдан чақчақлашиб киришарди, кейин ҳаммалари хонтахта устига буғдойни уйиб олиб, ўзларининг аёлларга хос суҳбатларига берилиб, донни тозалашарди. Малика уларнинг гапларига аксарият тушунмасди, лекин аёлларнинг босиқ ғовур-ғувурини эшитишни яхши кўрарди. Шунинг учун уларнинг атрофида ўралашиб, тез-тез чойни янгилаб, пиёлаларни чайқаб келтирар, чойни қайтарган киши бўлиб, бир маромдаги ғовур-ғувурга қулоқ тутарди. Лекин аммаси уни ўрнидан турғизиб юборарди: “Қиз бола хотинлар-

нинг гапини пойламайди, болам, уят бўлади”. Онаси қовоғини солиб ҳовлига ишора қиларди: “Бор, сабзи тозала!”

Онаси бир неча кунгача ертўлага ёйиб қўйилган буғдойга совуқ сув сепиб, униб чиқишини кутарди. Малика челақчасига сув тўлдириб олиб, онасига эрга-шарди, унга буғдой доналарининг ниш уриб чиқиши-ни кузатиш ёқарди.

Отаси ҳовлида ерўчоқ қазирди. Кейин бобоси-дан қолган катта чўян қозонни ўрнатарди. Ҳовли-лари қариндошлар, қўни-қўшнилари, болалар билан аста-секин тўлиб, уйларига байрамона руҳ кирарди. Хотинлар ўзаро бир нималарни муҳокама қилганча буғдойни янчишиб, шарбатини чиқаришарди, Ма-лика қариндош қизчалар билан биргаллашиб шарбат юқи тоғораларни ҳавасга чайқашарди. Ўғил болалар бир-бирларининг елкаларига минишиб шўхлик қили-шарди.

Кейин аёллар ерўчоқ ёнига тупроқни шиббалаб ясалган қўлбола супачага шолча ташлаб ўтиришар-ди-да, сумалакни ковлай бошлашарди. Аммаси ошхо-нада қатлама пиширарди.

– Пиёзли қатлама қилиб бери-и-инг, – ялинишар-ди болалар.

– Хўп, болажонларим, – дерди аммаси. – Пиёзсиз қатламада маза-матра бўлармишми? Албатта, пиёзли қатлама яхши-да!

Кўп ўтмай аммаси дастурхон устига иккита ла-ганга уйилган қатламалар қўярди. Бири – пиёзли, ик-кинчиси – пиёзсиз қатламалар. Кейин болаларга изоҳ берарди:

– Мана шунақанги маза-матрасиз қатламани ҳам яхши кўрадиганлар бор-да!

Лекин болалар пиёзли қатлама ортидан “маза-матрасиз” қатламаларни ҳам еб тугатишарди. Шу куни

онаси тандирда кўк сомса ёпарди, ҳовлига йиғилган аёллар қўплашиб кўкатларни тўғраб, кичкина-кичкина зувалачаларни жўвада ёйиб, сомсаларни тугиб бе-ришарди.

– Кўпчилик яхши-да, – дерди холаси. – Мана, бир соатга қолмай бир тандир сомса пишди.

Шу куни ҳовлига қўшнилари Жажа Эдик ясаган узун стол, харракларни қўйишарди. Дастурхон усти қариндошлару қўшнилари олиб келган пишириқлар билан тўлиб кетарди. Кечқурун отаси ҳовли тўрида чўян ўчоқда ош дамларди. Амакиси, тоғаси, поччалари, ёнларидаги қўшнилари – Жажа Эдик, Баҳодир амаки ўтиришиб, сабзи тўғрашарди. Ўчоқдаги палёнлар чирсиллаб ёнарди, ҳавога доғланаётган ёғ, қайнаётган сумалакнинг аралаш иси кўтариларди.

Оқшом чоғи отаси лаганларни тўлдириб ош сузарди, зарчавадан олтин тусга кирган гуруч орасида майиз, қорақанд доначалари қорайиб кўринарди, палов “чўққи”си устига гўшт соларкан, қозондан кичкина шолғомни ликопчага кўтариб оларди. Отаси ош қилаётганда қайнаб турган сабзи-пиёз орасига шолғомни ҳам бутунисича ташлаб юборар, таомни сузганда шолғомни тўғраб, алоҳида ликопчага солиб келарди-да, паловга қўшиб ерди.

Ош сузилганда ҳовлида чуғур-чуғур, айниқса, кўпайиб кетарди. Болалар харракларга қатор ўтириб олишарди. Қоп-қора сочли бошлар орасида Жажа Эдикнинг ўғиллари Миша билан Гришанинг сап-сарик бошчалари ажралиб турарди. Эркаклар орасида ёши ҳаммадан кичик бўлгани учун лаганларни Баҳодир амаки таширди. Жажа Эдикнинг хотини, маҳалла болалари Чуча деб чақирадиган калтасоч малла аёл уйдан катта, чуқур ликопга уйиб тузланган карам олиб чиқарди. Болалар ошга қўшиб карамни ҳам пок-покиза тушириб олишарди.

Сумалакни тун бўйи ковлаб чиқишарди. Малика минг уринмасин, тонггача ўтира олмас, тун ярмига етар-етмас ухлаб қоларди.

Эрталаб уйғонганда ҳовли сокин, қозон усти ёпилиб, сумалак димлаб қўйилган, шундоққина ерўчоқ ёнидаги хонтахта устида духоба ёпқич ёпилган чойнак, қариндош аёллар, ким пастак курсида, ким қозон атрофидаги супачада тизилишиб суҳбат қуриб ўтиришар, онаси дам-бадам ёпқични кўтариб, чойнакдан пахта гулли пиёлаларга аччиқ чой қуйиб узатарди.

Кўп ўтмай, қўшни аёллар чиқишарди, ҳовли юзаси чуғурлаган болаларга тўларди. Аммаси алоҳида бир ихлос билан “Бисмиллоҳир-рахмонир-раҳи-ийм”, дея қозон устидаги катта бўз дастурхонни кўтарарди. Ҳамма сумалак юзасида ҳосил бўлган тасвирни кўриш учун бараварига қозонга эгиларди.

– Қани, нимага ўхшайди? – аммаси барчага бир-бир қараб чиқарди.

Қайнайвериб қуюла бошлаган сумалак димлангандан кейин кул тагида қолиб кетган чўғнинг тафтида оҳиста билқиллай-билқиллай совиганидан унинг юзасида ғалати-ғалати шакллар ҳосил бўларди. Ҳаммага мана шу шаклларни бир нималарга ўхшатиш ёқарди, барча сумалак устида кўринган тасвир ўша йилнинг қандай келишига ишора деб биларди, лекин ажабки, сумалак юзасидаги шакллар ҳамиша хайрли воқеалардан дарак берарди (балки одамлар уни яхшиликка йўйишарди).

Кейин онаси катта чўмични олиб келар, аммаси сумалакни идишларга тақсимларди. Сумалак баракали бўларди, қариндошлар, сумалакни пиширишда қатнашган қўшниларга идишларини тўлдириб берилгандан кейин қозонда қолгани пиёлаларга қуйилиб, бутун маҳаллага тарқатиларди.

– Мунчаям мазали-я, – дерди Чуча сумалакка ботириб олган қошиғини яларкан. – Оқ шарбат жигарранг сумалакка айланади. Мўъжизанинг ўзгинаси!

Ҳозир ўша Жажа Эдик ҳам, Чуча ҳам, Гриша ҳам йўқ, Малика отасини кўргани борганда болалар тили келишмаганидан Жажа деб чақирган дядя Эдик – Эдик амакини, Чуча – тётя, яъни Валя холанинг хотираси ҳурмати Миша – профессор Михаил Эдуардовичнинг уйига бирров кириб чиқади. Профессор Маликани кўрса доимгидек, тили келишмагандан “қ”ни “к” тарзида талаффуз қилиб, илжаяди: “Докторлик нима бўлди, а, йоклайсанми, йоки Пўлатни фан докторлиги сангаям етадимми?” Малика кулиб қўя қолади.

...Нонушта дастурхонига кўк сомса қўйди.

– Бугун Наврўз-а? – деди Нигора. – Телевизорда байрамни кўрсатадимми?

– Йўқ, – жавоб берди Малика хўрсиниб. – Ҳозир карантин, болам. Катта байрамларни ўтказишмайди.

– Вой, маҳаллада сумалак ҳам бўлмайдимми энди? – қизча гўё улкан хафагарчиликка учрагандек тумтайди.

– Сумалакни карантин тугаса пиширишади, – юпатди Феруза.

– Байрам ҳам ўшанда бўлади. Ўзим сени томошага обораман, – ваъда берди Жавлон.

– Бугун ош пиширасизми? – яна тинчимади Нигора. – Шолғом ҳам бўладими устида? Ошга нега шолғом соласиз?

– Бу аямнинг муаллифлик паловлари-да, – кулди Феруза. – Ростдан ҳам, нега ошга шолғом қўшасиз? Ҳеч ерда шунақасини кўрмаганман.

– Буванг соларди шолғомни, – хўрсинди Малика. – Нега десанг, отамнинг болалиги уруш пайтига тўғри келган, уйда онда-сонда ош қилишаркан, гўшт йўқ, ёғ, гуруч йўқ, бувим бечора сабзи-пиёзни қайнатиб, устига оқшоқ солиб дамлаб бераркан, паловнинг устига

гўшт ўрнига шолғомни тўғраб қўяркан. Уруш тугаганда ёғ билан гуруч топишибди-ю, гўштнинг иложи бўлмабди. Ҳаёт оғир экан, анча пайтгача шолғом босилган ош ейишган экан. Ўша-ўша буванг паловга шолғом солади, биламан, сизларга ёқмайди, лекин менга ёқади.

8

Қуёш ботди. Уфққа қадар пасайиб борган тарам-тарам булутлар қизғиш-қорамтир тусга кирди. Оловранг нурлар булут тасмалари орасидан ёриб чиқди-ю, кўп ўтмай, ёниб битди.

– Яна битта кун ўтди, – деди эри нозик тўрпайдани дераза кўзига қараб тортаркан.

– Олдинда яна қанча кун бор экан? – хўрсинди Малика. – Тузалганлар бормикин?

– Бир куннинг ўзида эликта одам вирус юктирибди, шундан билиб олавер... Бу аҳвол оғирлашиб боряпти, дегани. Бунақа пайтда... кўпларнинг тирикчилиги куяди, йўғон чўзилиб, ингичка узилади. Ишқилиб, охири бахайр бўлсин. Сен акангга қўнғироқ қилдингми?

– Кеча гаплашувдим...

– Йўқ, сен бугун қўнғироқ қил, Тошкентга кириш-чиқиш маън бўлди-ку. Зангиотада қолиб кетмадим, ишқилиб? Чала қурилган иморатда туриб бўладими?

– Усталари уй-уйига жўнаган, акам шаҳарда.

– Дуруст...

– Отам акамнинг янги иморатини кўра олмаганидан хафа. Акам Наврўзга яқин обораман деган экан, отам “карантинни баҳона қилиб обормаяпти”, деди.

– Аҳвол маълум-ку, тушунтирмадингми?

– Айтдим...

– Карантин билан ҳазиллашиб бўлмайди...

– Жавлон ҳалигача келмади...

– Жавлон келмаслиги ҳам мумкин. Бунақа пайтда уни биринчилардан бўлиб сафарбар қилишади. Шунга тайёр тур.

– Бу нима деганингиз?

– Бу... Жавлон вирус ўчоғида ишлайди, деганим. Расмий хабарда нима айтилганини тушунмадингми? Касалларнинг учтаси дўхтирлар экан, Жавлон ҳам мана шу хатарнинг ичига жўнайди.

– Э, Худо...

– Йиғлама... йиғлама, кўзёшингни болалар кўрмасин! Ие, қўнғироқ жирингладими?

– Жавлон келди! – Малика сапчиб ўрнидан турди.

Ўғли оғзидаги дока ниқобини, қўлларидаги қўлқопини ечиб ташлади-ю, ҳавони искаб, кўзларини юмди:

– Ў, бу ҳид ошхонадан келяптими? Нима пиширдинглар?

– Яхши овқат, сизга ёқади, – кулди синглиси.

– Опам билан дўлма пиширдик, – дея қичқирди Нигора. – Мен ҳам туғишвордим. Ейсизми? Қорнингиз очми?

– Жудаям оч, ичакларим қулдираб кетяпти, – ўғли қорнини ушлаб юзларини буриштиради.

Нигора хохолаб кулди-да, акасининг қўлларига осилиб олди. Жавлон эркалаб қизчанинг сочларини тўзителиб ташлади.

Малика уларнинг шўхликларига кулиб қараб турди. Ўғли яна бирпас Нигора билан ўйнаган бўлди-да, кейин айвончадаги шифт бўйи жавондан сафар сумкасини олди.

– Тинчликми? – сўради отаси.

– Мени сафарбар қилишди, дада, – деди ўғли жиддий. – Айтувдим-ку ахир...

– Ҳа, ҳа, айтувдинг, – паришон жавоб қилди отаси.

– Сахарда ишхонамдан машина келади опкетгани. Мен касалхонада қолиб ишлайман. Тартиб шунақа.

Ота бошини силкиди:

– Тўғри, тўғри, карантинда тартиб шунақа бўлади.

– Қачон келасан? – Малика шундай деди-ю, тўсатдан саволи ўринсиз эканини тушуниб лабини тишлади.

– Билмадим, – хотиржам жавоб берди ўғли. – Қўнғироқ қилиб тураман.

– Ҳа, қўнғироқ қилиб тур, – дея хўрсинди отаси. – Овозингни эшитсак бўлгани, шу билан хотиржам-миз-да.

“Нима деяпти? – беихтиёр ўйлади Малика. – Бунақа пайтда хотиржам ўтириб бўладими? Минг қилса ҳам эркак киши-да, бамайлихотир гапиришини қаранг!”

Шундагина қўнглига туккан ишини ҳали ҳам ба-жармаганини, ўғли билан очик-ойдин гаплашмаганини, бунга имкон тополмаганини эслади.

...Ўшанда у: “Қўнгилнинг кўзи кўр бўлади”, деди ўғлига. Ҳа, шундай деди...

...– Сенга нимаси ёқмади? – деб итобга тутди эри.

Дафъатан айтолмади. Унга нима ёқмаганини ай-тиб бериши қийин, фақат қўнгли чопмаган, дили ғаш бўлаверган эди. Аммо нега шунақа эканини изоҳлаб беролмасди. Шунинг учун дидига ўтиришмаган жиҳатларни бирма-бир айтишга қарор қилди:

– Онаси ёқмади. Жуда бесаранжом хотинга ўхшайди, дастурхон устини росаям безатибди, ноз-неъмат деганни тўкиб ташлабди-ю, чинни жавонининг чангини артиб қўймабди. Бор тилласини тақиб ясанибди-ю, қўйлагига дурустроқ дазмол урмаган. Гапининг ҳам тайини йўқ.

Эри уни биринчи марта кўраётгандек юзига тикилиб қаради.

– Сен ҳаммани ўзингга қиёслайсан, шекилли, – деди. – Бор-йўғи жавони чанг бўлгани учун одамни “брак”ка чиқариб бўлмайди.

Малика яна гапиришга чоғланди-ю, ўзига кулими-сираб қараб турган ўғлини кўрди.

– Сен кулма, – деди ўғлига қатъий. – Кўнгилнинг кўзи кўр бўлади.

– Бас, – дея гапни кесди эри. – Мен ўзим қизнинг отаси билан гаплашиб келаман.

– Ахир қиз отасиз ўсган, эсингизда йўқми, айтган эдим-ку.

– Ҳеч қурса, тоғаси бордир?

Малика уҳ тортди:

– Тоғаси ҳам йўқ, онаси ёлғиз фарзанд бўлган экан. Эри нима дейишини билмай тутилиб қолди.

– Майли, яна бир бориб кўр, – деди охири. – Биринчи тасаввур алдамчи бўлади.

Лекин Малика қайтиб бормади, боролмади. Эрим тўғри айтади, биринчи тасаввур кўпинча нотўғри бўлиб чиқади, яна бир бориб кўриш керак, дея уқтирди ўзига-ўзи, аммо негадир ҳеч йўли тўғри келавермади. Ана бораман, мана бораман билан икки ҳафтани ўтказиб юборди. Эсида: сешанба куни эди, ўғлим хафа бўлаётгандир, ҳафта ўртасида бўлса ҳам бораман, деган қарор билан қизнинг онасига қўнғироқ қилди. У аёл Маликанинг сўзини эшитиб турди-да:

– Кеч қолдингиз, – деди кескин. – Қиздан айрилдингиз, келаси ҳафта яхши бир жойдан фотиҳа келяпти. Сўз бериб қўйдим. Қизимгаям жуда ёқди.

Маликага аёл жаҳл аралаш истеҳзо билан гапиргандек туюлди.

– Шунақами? – Малика бирдан енгил тортди. – Илоийм, бахтли бўлсин, борган жойида тиниб-тинчисин!

– Раҳмат, ўғлингизга ҳам яхши жойлардан ато қилсин! – бўш келмади аёл.

“Илойим, яхши жойдан ато қилсин!” – ўйлади Малика.

Аммо кечқурун бу хабарни ўғлига қандай айтишни билмай боши қотди.

Йўқ, ўғли буни эшитган экан, “хабарим бор”, деди бош силкиб. Ўғлининг оғир-вазмин туриб жавоб қилишини кўриб, онанинг юраги бир тўкилдики... Ўғлим армон қилиб қолди, деб ўйлади, мен шунга сабабчи бўлдим, феълим қурсин, деди.

Кейин эса қизнинг уч ойгина турмуш қилиб, қайтиб келганини эшитди. Юраги яна бир эзилди, шу қизнинг бебахтлигига сабаб бўлмадимми, деб ўйлади, ҳозир ўғлининг йўли очилмаётгани, шу пайтгача тенги топилмаётганидан сиқилса, яна ўша қизни эслайди. Қанча дуруст жойларга борди, бироқ ўзига маъқул келган оила унга “йўқ”, деди, розилик бераёзган оиланинг қизи эса ўғлига ёқмади... Ўша воқеадан кейин, мана, тўрт йилни ўтказишди, ўғли ҳамон бўйдоқ. Охирги йили ўзи ҳам совчиликка юришдан безиллаб қолди, доимий мавҳумлик, ишончсизлик уни чарчатиб юборди. Неча марталаб қўл силтади, тақдирига ёзилгани бўлади, деди, лекин Худо ўша тақдирни ҳам инсоннинг қўли билан ёздиради-ку, дея яна отланди. Йўқ, у қизларга катта талаблар қўймаган, ахир олдида қизи бор, бировнинг қизини ўпоқ-сўпоқ қилолмайди, аммо негадир бўл-ма-яп-ти!

Балки ўшанда кўзини чирт юмиб, мурасага келавергани яхшимиди...

Ҳозир майда-чуйдаларини йиғиб, сумкасига жойлаб юрган ўғлига қараб, кўнглидаги мана шу гапларини айтгиси келди.

– Жавлон, – деди. – Болам... Ҳалиям ичимни бир нималар тимдалайди-да...

Ўғли ҳайрон бўлиб қаради.

– Ўша қизни... Насибани... онаси билан амаллаб тил топишсам бўлмасмиди, дейман... У ҳам, бечора, бахтсиз... Бу ёқда сен...

– Менга нима қилибди?

– Ҳалигача уйланганинг йўқ, сенга ҳеч ким ёқмаяпти... Насибани унутолмаяпсан-а? Сенга ёмонлик қилиб қўйдимми, деб... Ҳалигача қийналаман, билсанг агар...

Ўғли эса негадир жилмайди. Ниҳоятда беғубор жилмайди у, худди болалик пайтидагидек...

– Йўқ, сиз яхшилик қилгансиз, ая. Агар ўшанда унга уйлансам, мен ҳам ажрашиб кетардим. Ўшанда гапингиз тўғри экан, буни бир ҳафта ўтар-ўтмас тушунганман.

Малика йиғлаб юборди.

– Нега ҳеч кимни ёқтирмаяпсан бўлмаса?

Ўғли ҳазиллашган бўлди:

– Илгари ғўр эдим, қизларнинг чиройига қараб баҳо берардим, ҳозир анча пишиб, талабчан бўлиб қолганман. Сизнинг ўғлингизман-да.

– Менга ўхшамай қўя қол, – деди она хўрсина-хўрсина кўзларини артаркан. – Мен аёл кишиман, агар ҳаммаёқни ялаб-юлқасам, ҳар ишни ипидан-нинасигача батартиб қилсам, ҳар ҳолда буни тушунса бўлади, сен йигит кишисан, – кейин кўшиб қўйди. – Психиатрлар мендақа феъли атворга ҳам ном ўйлаб топган экан, аълочи синдроми деган...

Ўғли энди росмана кулиб юборди:

– Э, сизда ҳеч қанақанги синдром йўқ, ўғлингизга ишонаверинг, – онасининг елкасидан кучиб, худди ёш болани юпатгандек силкитиб қўйди. – Сиздан ибрат олиб ёмон бўлмадим-ку, Павлов университетида¹ ўқи-

¹ Академик Павлов номидаги Санкт-Петербург биринчи давлат тиббиёт университети назарда тутиляпти.

дим, ишляпман, мана, Худога шукур, қўлимдан иш келади, уқтирганларингиз фойда берди. Карантин тугасин, уйланаман, бир ой ичидаёқ уйланаман, тезда тўй қилишга қийналиб қолмайсизми?

Малика бошини чайқади: “Яна ҳазил қиляпсан-а?”

9

Нонуштадан кейин Малика рўзғорга керакли майда-чуйдалар рўйхатини тузиб берди-да, эрини кузатгач, бор қариндошлари, ўртоқларига қўнғироқ қилиб чиқишга аҳд қилди. Телефон ёнига ўтириб олди-да, дафтарчасидаги рўйхатдан ўзига кераклиларини белгилади. Қараса, қариндошлари, ўртоқлари кўп экан, ярим куни кетиши аниқ. Шунинг учун рўйхатни икки қисмга бўлди: биринчи бўлиб энг яқин қариндошлари, дугоналари, кейин узоқроқ қариндошлари билан ҳолаҳвол сўрашмоқчи бўлди. Рўйхатни аниқлаган пайтда яна фикридан қайтди. Узоқроқ қариндошлардан бошлаган маъқул, деди, улар билан гап-сўз қисқароқ бўлади, яқинларинг билан одатда узоқроқ гаплашсан, одамнинг ўз яқинига айтадиганлари кўп бўлади.

Шундай қилиб, аввало қуда холаларга – акаси, укаси, қайнсинглисининг қайноналарига қўнғироқ қилди. Кейин амакиваччалари, холавачча ва тоғаваччалари, аммаваччаларига навбат келди, кейин яқин қариндошлар – иккала холаси, иккала аммаси, учала тоғаси, амакиси, кеннойилари, овсини, қайнсинглиси... қариндошлари кўп экан! Шукурки, ҳаммалари соғ-саломат, ҳаммалари Малика билан эри, болалари саломат бўлгани учун, Маликанинг овозини эшитганлари учун хурсанд экан! Ҳаммалари бир иш билан банд, улар учун карантин битирилмаган у-бу ишларни бажариб олиш учун бир имконият ёки оламда бўлиб турган, яшаш тарзларига ҳеч бир ўзгартиш кири толмаган бир воқеа.

...Амакиси:

– Ўтирибман, болам, оёқдан қолганман, карантин бўлса ҳам, бўлмаса ҳам шу... Қайтага акам тузук, ҳали бардам-бақувват, акангни иморати битдими, акам кўргани бораман деб, боролмабди...

...Аммаси:

– Невара келинга каникул берган, ҳозир биргалашиб талқон қовурамиз, деб турувдим, ўргатвомман, агар ўлсам, савоби бувимга тегсин деб, ҳайитимга ўзинг қовурасан, дедим. Ҳозир дастахончилар йўқ бўп кетган, талқонни ким қилади? Ҳайитда талқонсиз ис чиқариб бўлармишми?

...Тоғаси:

– Ўтирибман, нима қилардим бошқа? Жума намозга чиқилмаётибди. Уйда ўқийман. Кечадан “Тафсири ҳилол”ни бошладим, шу ҳафта охиригача ўқиб тушираман, Ўзи куч берса... У ёғига яна Ўзи билгувчи...

...Аммаваччаси:

– Нуриддин келолмий қолди, чартер рейсни кутиб Москвада, аэропортда ўтирибди. Бу йилча бормий кўя қол, девдим-а... Қулоқ солмади-де... Мана энди буёқда ман ўтирибман, юрагимни ҳовучлаб... Манзура дурустми, келадиганми? Билмийсанми? Униям уйдан илон чиққан-де, кўмилибгина ўтирса бир нима бўп қолади...

...Тоғаваччаси:

– Ишга бориб-келиб турибман, банк ишламаса бўмийди-ю... Ишхонадан машина келади. Уй тинч, Худога шукур. Ўзинг қалайсан?

...Овсини:

– Ниманинг шовқиними? Дадаси болаларди ишга солиб, булғори эктиряпти. Майли, ўқисин, деб бўш қўйиб, ўргатиб қўйиппиз-да, кетмондан чиқиб қопти денг, ҳеч экинга тушгиси келмаяпти... Риштонда ун қимматлаб кетяпти, Тошкентда арзонмикин?

Қайнонаси:

– Вой, пошшо қизим-ей... Тузукман. Ишсиз ўтирмай деб Ферузахонга тўшак қавияппан... Бахти очилса зора...

...Укаси:

– Ҳаммомдаги жўмракни тузатаётувдим... Хотин опам чақирдилар деганига хавотир бўпман... Тинчмисиз?

...Синглиси:

– Ишлаб турибман, ишхонам яқин, пиёда етса бўлади. Нигора яхшими? Гапга қулоқ соладими, ишқилиб?

...Акаси унинг товушини эшитиб, қичқариб юборди:

– Э, Малика, сингилжон! Ўзим ҳозиргина сен билан бир дардлашсам деб турувдим-да.

– Тинчликми?

– Худога шукур! Шунақанги тинчликки... Инстаграмда мени кўрдингми?

– Йўқ... Нима гап?

– Ие, кун қахрамони бўлиб кетдим-ку! Акангдан хабар оласанми, сингил? Телевизорда ҳам, газетада ҳам, интернетда ҳам ўзим-у, менинг машинам! Фейсбукдан тортиб, инстаграмгача безабман!

– Бир гап бўлдими ахир?

– Машинамга рухсатнома олгани ариза ёзувдим, “Ягона дарча”га борсам, мухбирлар боплаб расмга тушириб ётибди! Курьер машина шунақа бўларканми, дейди! Қанақа бўлсин ахир? Мен универсал одамман, директор, бухгалтер, кассир, курьер – ҳаммаси ўзимман! “Жип”им ҳам ўзимга ўхшайди, банкками, омборгами, қариндошларнинг тўйигами, бозоргами, чойхонагами, ҳаммасига боради, аптекаларимни дориларини ҳам шунга ортиб келавераман, олифтагарчилик қилиб, алоҳида машина ёллаб ўтирмайман, баъзида кечикиб кетса, сотувчиларимни ҳам шу машинамда уйига обориб қўяман. Шуни ўшаларга қанақа қилиб

тушунтирай? Йўқ, рухсатнома бермади! “Жип”ини уялмасдан курьер машина деб ёздирди”, деб танқид қилишди мени.

– Аптекаларингиз ёпилдими?

– Ёпиб бўладими? Одамларга дори керак-ку! Лекин ҳукуматга эътироз қилиб бўлмайди. Қўшнимнинг “Дамас”ини ижарага олдим. Ишонч қоғоз қилдириб борувдим, берди рухсатномани!

– Нотариус ишляптими?

– Соддасан-да! Зарил бўлгандан кейин ишлайди! Халқнинг қозони бор, бу қозон қургур қайнаши керак!

Малика кулиб юборди:

– Жуда ажойибсиз-да, ака!

10

Эрталаб янги қоида чиқди. “Эртадан шаҳарда оддий машиналарнинг юриши тақиқланади, фақат махсус рухсатномаси бўлган автомашиналаргина ҳаракатланиши мумкин...”

Пўлат музлаткични, айвонча деворига ўрнатилган жавонни текшириб чиқди. Кейинчалик ташиш қийин бўлмасин учун кўлда ташиш ноқулай бўлган баъзи егуликларни келтириб қўймоқчи эди.

Машинасини бозор томонга бурди, бозор дарвозаси олдида машиналар турнақатор бўлиб киришга навбат кутаётганини кўргач, “Менга ўхшаб “ҳисобини тўғри оладиган” кўп экан-да, деб ўйлади. Чиқиб кетиш қийин бўлади, деб машинасини бозордан нарироққа, йўл четидаги тўққиз қаватли уйнинг бурчагига қўйиб келди.

Бозор гавжум эди. “Тинчгина супермаркетга кираверсам бўларкан”, дея ўқинди. Супермаркетда одатдагидан қимматроқ пул тўлашга тўғри келарди, шунинг учун Пўлат мева-сабзавотни бозордан олишни маъқул кўрарди. Чунки бозорнинг энг қадрсиз моли

ҳисобланган кўкатга ҳам ўн беш фоиз устама тўлаш ёқмасди. Ҳозир рўзгор ғамида ғимирлаётган харидорларни, тирикчилик кўйида растага чиққан майда савдогарларни кўрганда “Тирикчилик тошни ёради”, деган гапни эслади.

Бозор зоҳиран ўзгармаганди, ўша-ўша расталар, ўша-ўша гавжумлик, ўша-ўша шошганлар... Фақат кираверишдаги катта дарвозани ёпиб, ҳаммани ён томондаги кичкина эшикдан киргизишяпти, эшикнинг икки чеккасида оғзига қалин ниқоб тутган икки киши, кўринишидан тўппончага ўхшаб кетадиган лазер термометрни кирувчиларнинг чаккасига теккизиб иссиғини ўлчагандан кейин киришга рухсат беради, улардан сал нарида респираторли ниқоб тугиб олган тартиб посбони атрофни кузатиб туради. Савдогардан тортиб харидоргача, фаррошдан тортиб аравакашгача, ҳамманинг оғзи-бурнида дока ниқоб.

Аммо ботинан кўп нарса ўзгарган, бозордаги аввалги кайфият, киши тасаввурида фаровонлик, тўқчилик, осойишталик уйғотадиган руҳ кўтарилган, харидорларда ҳам, савдо аҳлида ҳам жонсараклик, асабийлик кузатилади. Расталар оралаб юрган махсус оқ комбинезон кийиб, респиратор ниқоб таққан одамлар киши дилида ҳадик уйғотади, ниқоби тепасидан иккитагина кўзи кўриниб турган тартиб посбонлари худди бирон хавфдан дарак бераётгандек туюлади, одамлар орасида кўкимтир махсус куртка кийган бозор ходимлари кўринади.

Айниқса, картошка, гуруч, макарон сотаётганларнинг савдоси қизиган, ёғ идишлари, ун, шакар халталари тахланган дўконлар олдида одам тирбанд. Бирон тартибсизлик чиқмасин учун бу ерда ҳам яшилтоб кийимли посбонлар кўринади. Улар одамларни ғуж бўлиб турмасликка чақирадилар, дўконга битта-бит-

талаб киришни буюрадилар, бу эса худди катта хатар арафасидек туюлади.

Бир вақт дўконлардан бири атрофида шовқин кўтарилди. Аёл кишининг қичқириғи эшитилди. Атрофини одамлар ўраб турганидан у ерда нима бўлаётганини кўриб бўлмасди, шовқинни эшитиб, нариги томонда яна яшилтоб махсус кийимли икки йигит ўша томонга шошди. Посбонлар одамлар даврасини ёриб бақалоқ бир аёлни қўлтиқларидан тутганча олиб чиқишди. Хотин ҳамон бир нималар деб қичқирарди.

Ўз-ўзидан атрофга томошабин йиғила бошлади. Кимдир қўл телефонини олиб, тасвирга туширишни ҳам бошлаб юборди.

– Ҳаммага етади, опа, ортиб ҳам қолади, – деди бозор хизматчиси, дароз бир эркак. – Омбор тўла, Худога шукур. Тугаса, эртага яна опкелишади.

– Э, ман эртага келомийман, мошинала юрма-си! Такси бўмаса, қанақа опкетаман? – бақирарди хотин. – Бутун танишларига “без очерет” бервотти-ю! Турвураманми ҳадеб?

Навбатда турганлар жунбишга келишди. Охирги кунларнинг таҳликаси, хавотири ҳаммани шунчалик чарчатиб юборган эдики, одамлар ўз қиёфасини унутар даражага келган, қақшаган асаблар салга чатнардди. Бақалоқ хотиннинг қичқириғи мана шу учқун вазифасини ўтади. Ҳамма бараварига дўконга отилди. Тартиб посбонлари бунақанги пайтларда нима қилиш кераклигини жуда яхши билишарди. Бир зумда қўлма-қўл ушлашиб, занжир ҳосил қилишди-ю, дўкон эшиги олдини тўсишди.

– Одамлар эсдан оғяпти, – деди кимдир орқадан. – Шундоқ пастдаги растага ўтса, ҳамма нарса бор, бемалол олса бўлади-я...

– Бу дўконда моллар арзон-да...

– Вой, фарқи ҳеч қанча эмас, асабини бузганга ар-зимайди...

– Камбағалга ўша ҳеч қанча эмас деганингиз ҳам пул-да!

Бир вақт ўнг томондаги растада жанжал кўтарилди.

Пўлат бу издиҳомда ортиқ қолгиси келмай, дарво-за томонга қараб юрди. Дарвозага етиш учун автомо-биллар қўйишга мўлжалланган майдонни кесиб ўтиш керак эди.

Темир панжаралар билан ўралган бу майдоннинг растага туташ қисмида картошка ва пиёз ортган юк машиналари қатори, машиналар кузовига чиқиб олган сотувчиларнинг қўли-қўлига тегмайди. Кимга қопи билан, кимнинг катта-катта тўрваларини тўлатиб кар-тошка беришади. Бу ерда ҳам ҳамма шошган, асабий...

“Сал ўтмай янги картошка чиқади-ку, қоплаб олишдан нима фойда? – ўйлади у. – Барибир ишлатиб улгуришмайди, кўкариб кетади”. Аммо ҳозир бунга ҳеч ким ўйлашни истамасди, балки кўчага умуман чиқол-май қолишдан, янги картошкага етишиш у ёқда тур-син, мана шу кўкариб кетадиганидан ҳам қуруқ қо-лишдан қўрқарди...

Расталардан чиқаверишда киракашлар мижоз ку-тиб туришади. Аммо узоқ кутмайдилар, мижозлар тез-да топила қолади, кира ҳақи ҳам “талабга яраша”. Ким аччиқланиб киракашга дўқ уриб кўради, ким сўзсиз терс бурилади-ю, юкини кўтариб инқиллаганча нари кетади, ким юмшоқ сўз билан нархни сал бўлса-да, ту-ширишга уринади, ким эса умуман савдолашиб ўтир-майди... Киракашлар бамайлихотир, бугун уларнинг савдоси қизиган, ахир эртадан кўчага чиқмайди, ҳеч қурса бироз маблағ йиғиб олар-ку! Тирикчилик ҳам-манинг гарданига ўзига яраша юк осган!

Пўлат бирийўла улгуржи бозор – Ўрикзор ёки Эко-бозорга бораверган маъқул экан, дея ўйлади, аммо

у ерда ҳам машиналар тирбанд бўлиши мумкин эди, қолаверса, харидлари қоп-қоп маҳсулот эмас (қоп-қоп сабзавотни ёки ун-гуручни қаерда ҳам асрайди?), шундай экан, ёнилғи сарфлаб шаҳарнинг нариги четига бориш ҳам ақлдан эмас.

Шу асно Лимонарийдаги улгуржи дўкон ёдига тушди-ю, рулни Катта ҳалқа йўли томон бурди.

Каттагина бир ҳовлининг усти ёпиқ гаражида очилган бу дўконни бир-бирига икки томчи сувдай ўхшаган Ҳасан-Ҳусан эгизаклар юргизарди. Дўкон анча осуда эди, ерда беш-олти хил гуруч, етти-саккиз тур макарон, яна мош, нўхат, ловия кабилар тўлдирилган оғзи очиқ қоплар, одам бўйи токчаларда зич қилиб терилган турли хил қадоқдаги егуликлар. Шаҳардаги таҳлика бу ерларга етиб келмаган, харидорлар ҳам қандайдир вазмин, дўкон эгалари осойишта, бошига оппоқ қалпоқ кийиб олган елкадор бир йигит ичкаридан ҳали қоп, ҳали қути, ҳали шаффоф плёнкаларга ўралган пластик идишлар тўпламини кўтариб чиқади.

“Ажаб, бозор билан бу ёқнинг ораси нари борса етти чақирим келади-ю, орадаги тафовутни қаранг!” – хаёлидан кечирди Пўлат.

11

Карантин Маликанинг кундалик одатларига ҳам ўзгартиш киритиб юборди. Ҳар кун эрта тонгда, ҳали қўшнилари ухлаб ётганда ташқаридан ҳеч ким ушламаган бўлса ҳам, кўча эшик тутқичларига спиртли эритма пуркаб чиқади, резина қўлқоп кийиб, уйи бўсағасини, зинапоя майдончасини, зина тутқичларини хлорли сув билан ювади. Баъзида меъёрдан ошириб юбормадиммикин, деб ўйлайди-ю, кейин майли, эҳтиёт бўлган яхши, деб қўяди.

Қаҳва дамлаш учун сув қайнатаётиб, интернетдаги хабарларни кўздан кечириб чиқади. Ортиқча

тафсилотларга чалғимайди, фақат қисқа мазмунини ўқийди, ҳамма ахборот сайтлари очилиши билан вируснинг катта-катта қилиб ёзилган номи кўринади, телеграм, инстаграм, ижтимоий тармоқ, ҳамма ёқда ҳар куни вирус, карантин, “...юқтирганлар сони фалончага етди”, “вирусдан фалонча одам вафот этди”, бутун дунё фақат шу вирус номини айтиб уйғонаётгандек, шу вирус номи билан уйқуга кетаётгандек туюлади. Охири хўрсиниб, қаҳвасини дамлайди-ю, диванга ўтириб, “Саодат”ни қўлига олади. Бир соатча ўқийди, кейин айвончага чиқиб, нонушта тайёрлайди, аксарият шу пайтда ўғлидан телефонига хабар келади, ўгли атиги учта сўз ёзади: “Ассаломалайкум, мен яхшиман”. Малика учун мана шу учта сўздан зиёдароқ ёқимли, ширин калом йўқдек, унинг бугунги, эртанги кунини мана шу учтагина сўз ёритиб тургандек кўзлари ёшланиб, дили тўлқинланиб кетади.

– Жавлондан хабар келди, – дейди эрига. – Яхши юрибман, деяпти.

Эрининг юзлари ёришиб кетади.

– Менга ҳам ёзди, – дейди у.

Ҳолбуки, у электрон хатларнинг имкониятларини яхши билади, ёзилган битта хатни кўплаб манзилга кўп нусхада жўнатавериш мумкин, ҳатто бир кунда ёзиб қўйган хатини сон-саноксиз кунлар давомида яна ўша кўплаб манзилларга жўнатса бўлади. Аммо ўғли хатни айнан ҳар куни тонгда, унга алоҳида, отасига алоҳида ёзадигандек туюлади, Малика шунга қаттиқ ишонади.

– Акангдан хат келди, – дейди нонушта пайти қизига.

Нигора мақтанади:

– Акам менга смайлик жўнатдилар! Опам кўрсатдилар.

“Э, Худойим, – ўйлайди у. – Битта кичкина нарса билан ҳам одамнинг бошини кўкка етказиш мумкин экан-ку!”

Шундай пайтларда ўзининг ҳар ишга улгуриш илинжида елиб-югурганлари, эътироф учун, нуфуз учун интилганлари бирам майда бўлиб кўринадики...

...Эсида: ўгли кўричак бўлиб қолганда номзодлик ишининг ҳимоясига бориши керак эди. Эрта тонгдан сочига жингала қиладиган пластмасса найчаларни тақиб олган, атайлаб шу кунга тиктирилган зумрад ранг кўйлагини кийим илгичга илиб, сотиб олинган нозик пошнали туфлисини қутидан чиқариб кийишга тайёрлаб қўйган, эрининг кечқурунги зиёфатда кийишига мўлжаллаб оппоқ кўйлагини, қоп-қора костюм-шимини дазмоллаб қўйган, ошхонада шошиб нонушта тайёрларди. Жавлон ўрnidан тура солиб ҳожатхонага югурганини, ўқчиб қайт қилганини кўриб ҳуши бошидан учди. Бора солиб, пешонасини ушлади: қайноқ. “Энди нима қиламан? – йиғлагудек бўлди у. – Келиб-келиб шу куни-я!”

Эрига ёлворди:

– Жавлоннинг мазаси йўқ, дўхтир чақириб, бола билан ўтириб турунг, мен ҳимоямга бориб келай...

– Эсинг борми, – аччиқланди эри. – Қанақа онасан ўзи?

Малика йиғлаб юборди:

– Сиз-чи, сиз ота эмасмисиз? Қанчалик тайёргарлик кўрганимни биласиз. Лоақал шунақа пайтда суяшни ўйлайсизми?

– Ҳимоя ҳаёт-мамот масаласими ахир? Яна салга кечиктирса осмон узилиб тушадими?

– Шундоғам ҳимоям чўзилиб кетди-ку! Ўзингиз ёқлаб олдингиз-да, а? Нега ҳамма балога фақат мен рўпара бўламан? Институтда сиздан яхшироқ ўқирдим, ўзингиз ҳар ишда мендан ёрдам сўрайсиз-ку,

мақолангизнинг таҳририми, маърузангизнинг тар-
жимасими, лекин менга ёрдам қилишни хоҳламайсиз!
Нега?

Эри шунда икки оғизгина гап айтди, холос:

– Сен – аёлсан.

Малика кўзларини катта очиб, эрига қаради-ю,
бирдан йиғидан тўхтади.

– Ҳа, тўғри айтасиз, – деди кўзёшларини артиб. –
Мен – аёлман. Аёл ҳамиша илож топади, эркак дегани
ҳар нарсани хотинига ортмоқлаб қутулади. Ўзим илож
топаман, шу пайтгача топганман! – Эрининг пиджаги-
ни илгичдан олиб узатди. – Борақолинг! Ишхонангиз-
га кеч қолманг.

Эри унга анграйиб қараб турди-да, кейин елкаси-
га пиджагини ташлаб индамай чиқиб кетди.

Малика астагина ёпилган эшикка қараб, яна
йиғлаб юборди. Кўзёшларини тиёлмай ўғлининг ис-
сиғини ўлчади, бечора боласи қорнини чангаллаб ғу-
жанак бўлганини кўриб, “Тез ёрдам” чақирди. Кейин
илмий раҳбарига қўнғироқ қилди. Раҳбари олди-кети
невара билан тўлган кекса киши эди.

– Майли, майли, қизим, – деди. – Болангизга қа-
ранг, ҳимоя ахир бир кун ўтади-да, муҳими – диссер-
тацияни ёзиб қўйгансиз. Ўзим бу ёқда ҳаммасини ке-
лишаман, хавотир олманг.

...Малика чошгоҳгача касалхонада, ўғлини олиб
кириб кетишган эшикка термилиб ўтирди. Эрининг
шу пайтгача уни изламагани, ўғли билан қизиқмаган-
ни шу қадар алам қилдики... Ахир Жавлон фақат Ма-
ликанинг ўғлими? Кўзларига ёш тўлиб келаётганини
сезиб, қўллари билан юзини тўсди-ю, бошини эгиб
олди.

Бир вақт кимдир елкасига қўлини қўйди. Бошини
кўтарди: эри. Малика ростдан ҳам сени кўряпманми,
дегандай кўзларини катта-катта очди.

– Уйга қўнғироқ қилсам, гўшакни кўтармадинг, хавотир олиб борсам, эшик ёпиқ...

– Қандай қилиб топдингиз бизни?

– “Тез ёрдам” бўлимидан сўрадим, шу касалхонани айтишди.

Кўнгли тўлиб, хўнграб юборди.

– Қўйсанг-чи, – эри унинг елкаларини силаб юпатди. – Бас қил энди... – Кейин хотинининг қулоғига шивирлади: – Сен... сочингдаги анави нарсаларингни ечиб ол.

Малика шошиб қўлини бошига теккизди. Сочидаги пластмасса найчалари билан келаверган экан...

...Ўшанда ҳимояси олти ойга кечикиб кетди. Ўн беш кун ўтар-ўтмас раҳбари қазо қилди, янги раҳбари ўтакетган инжиқ одам бўлиб чиқди, бутун ҳисоб-ки-тобларини имиллаб, қайтадан текшириб чиқди, тай-ёр ишнинг тўртта бобини янгидан ёздирди. Малика ўша пайтда чеккан азобларини эсласа...

Шундай мушкул кунлардан қандай қилиб ўтган экан-а? Шунчалик кучи, иродаси бор эканми?

Ҳозир ўғлидан дарак кутишнинг ўзигагина юраги сиқилиб кетяпти. Йўқ, бугунги куни аввалгиларидан оғирми ёки енгилми, Малика буни таққослаётгани йўқ. Ҳар бир куннинг дарди ўзича бўлишини яхши билади у. Унга бошқа ўй тинчлик бермайди: инсон бошига ташвиш тушмаган кун борми ўзи? Ўйлаб қараса, шу кунга қадар бир ташвишдан қутулиб, иккинчисига тутилиб яшабди! Бирон кун беғам, беташвиш, бамайлихотир ўтириб, шунчаки, оддий нарсалар ҳақида гаплашиш, масалан, об-ҳаво, пиширган овқати, болаларнинг ёқимли қилиқларинигина муҳокама қилиш мумкинми? Наҳот тирикчилик деган бу ғилдиракни тўхтатиш, ҳеч бўлмаса, уни бетафт даладан эмас, чиройли чаманзор оралаб ўтказишнинг иложи йўқ?

12

Эрталаб эри унга интернет хабарини кўрсатди.

– Икки киши ўлибди, ўқидингми? – деди.

Малика бош силкиди:

– Ишқилиб, қолганлар омон бўлсин... – Кеча ёйган кирларини йиғиштириш учун айвонча деразасини очиб, ташқарига эгилди. – Йўлкада итлар санқиб юрибди, – деди.

Пўлат дераза пардасини хиёл кўтариб қаради:

– Кеча дўконнинг атрофида кўрувдим бу итларни. Настя опанинг итлари. Яна чиқарворибди-да. Бирамас, учта ит-а, қорни очга ўхшайди. Нозиримизга қўнғироқ қилай, махсус отрядни чақириш керак, итлар тағин биронтага ташланиб қолмасин, қорни очса, бу махлуқлар жуда хавфли бўлади.

Эри ичкари хонадан қўл телефонини олиб чиқди. Керакли рақамни топиб тугмани босди-да, кутиб турди.

– Гўшакни олмаяпти, – деди. – Ҳали уйғонмаган шекилли. – Кейин чойнақдаги иссиққина чойдан пиёласига куйиб олди.

– Кел, ёнимда бирпас ўтир, – деди айёрона кулимсираб. – Яқин келмаганингга ҳам аллақанча вақт бўлдимми?

Малика жилмайди:

– Болалар уйғониб қолади.

– Мен сенга ёнимга кел, бирпас гаплашиб ўтирайлик у ёқ-бу ёқдан, бирон-бир ёқимлироқ нарсани эслашайлик, деяпман. Гапни нега эгриликка бурасан?

– Кўйинг-е, нега эгриликка бурай? – Малика юзлари ловуллаб кетаётганини сезиб, кафтларини чаккаларига босди.

Эри баралла кулди. Кейин пиёлани хотинига узатди:

– Ол, мен ҳам чой узатай сенга! Одамнинг ёши каттайгандан кейин эҳтирослари ҳам босилиб, кузги сувга ўхшаб сокин тортиб қолади, а? – Маликанинг елкасидан кучиб, бошига бошини тиради: – Қачон қарама, елиб-югурамиз, “унга улгуриш керак”, “бунга улгуриш керак” билан тонг отади-кун ботади, шунақанги фаол бўп кетганмизки, оддийгина гаплашиб ўтиришга вақт етмайди, ҳаёт “мана сенларга” деб уйга ўтқизиб қўйди, а?

Шу пайт пастдан кимнингдир фарёди эшитилди. Малика сапчиб туриб, деразага отилди. Пастда ёшгина жувонни учала ит қуршаб олиб, қўлидаги халтани тишлаб тортқилар, жувон қўрққанидан додларди-ю, ўзини йўқотиб қўйганидан қочиш эсига келмас эди. Шу пайт итлардан бирига каттагина ғишт парчаси келиб тегди-ю, ит увиллаганча нарига қочди. Қолганлари қорни очлигидан шеригининг увиллашига парво қилмай, ириллаганча халтани тишлаб тортаверишди. Уйнинг бурчагидан дўкон сотувчиси – сурхондарёлик йигит супурги боғланган узун таёқни қўлида силталаганча югуриб чиқди-да, таёқ билан калласи катта малла итни урди. Зарба қаттиқ бўлганидан итнинг бели майишиб кетди, увиллаб чекинган бўлди-ю, кейин ўзини ўнглаб йигитга ҳамла қилди, йигит ўзини йўқотиб қўймади, яланг қўли билан итнинг бўйнидан сиқиб ушлаб, нарига отиб юборди, шу пайт халта йиртилиб, ичидаги нонлар сочилиб кетди-ю, шундагина жувон қочиш кераклигини англаб, ўзини уй йўлагига урди, учинчи ит эса эпчиллик билан ерга тушган нонни тишлаб олиб, қочди. Нариги шериклари уни қувиб кетишди.

Шу онда Пўлатнинг қўл телефони дириллаб, кетидан шошқин куй эшитилди. Эри телефоннинг дисплейига қаради-ю, ошиғич қўлига олди.

– Э, ваалайкум ассалом, ҳа, мен қўнғироқ қилувдим. Настя опа яна итларини чиқарворибди, боқишни хоҳламай қолди, шекилли, ихтисослашган отрядни чақириб, бервориш керакмикин, демоқчи бўлувдим... Укам, огоҳлантирганингиз билан фойдаси бўлмабди-ку! Ҳозиргина пастда ўша итлар бир аёлга ташланишди, яхшики, Маҳмуд аканинг дўкони очиқ экан, сотувчиси чиқиб, итларни ҳайдаворди. Ҳа... Шундай қилинг!

– Настя опа вирус юқтиради, деб қўрқиб ҳайдаб чиқарган экан, кеча ўзига тушунтирганман, олиб кетган эди, дейди. Ўзинг торгина битта хонада яшасанг, учталаб итни нима қиласан асраб?

...Чошгоҳга яқин телефон жиринглади. Малика капкирни ташлаб, даҳлизга югурди, гўшакни кўтарди.

– Салом алейкў-ўм! – дея чўзилган овозни дарров таниди: Саъдулло!

– Ваалайкум ассалом, яхшимисиз? – деди истамайгина. Ўзи атрофга олазарак қаради: “Нигора қани?” Қизча тагин телевизорни қўйиб олган, ўнинчи мартадир, Харри Поттернинг саргузаштларини берилиб томоша қиларди.

– Нигор яхшими? – сўради Саъдулло.

– Дуруст. Нимайди?

– Хабар олиб телефон қиялпман. Нима, мумкин эмасми?

– Йўқ, нега энди? Ҳайрон бўлаётганим – неча замонлардан бери дарагингиз йўқ эди-да.

– Вақт йўқ, тирикчилик... Синглийиз телефон қип турибдими?

– Шукур.

– Нигор нечанчи мактабда ўқийди?

– Мактабга чиққанда сизга айтувдим-ку.

– Эсимда борми?

– Нигорани чақирайми? Гаплашасизми?

– Кейин... Мактаби қаёқда?

– Тинчликми?

– Манга справка керак. Ёрдам олишга.

– Ёрдам?

– Мошинани рухсатсиз кўчага чиқармаётибди-ю! Таксичилик касод бўлди, хабариз бордир? Сигарет-гаям пул тополмай қолдим-ку! Ҳокимиятга чиқиб, ёрдам беринглар, болам бор, десам, неччи ёш, қатта ўқийди, дейди. Справка оборсам, ёрдам олувчиларни рўйхатига киргизаркан. Қайси мактаблигини айтса-йиз, ўзим бориб гаплашвурман.

– Мактаб ёпиқ ҳозир, борган билан ҳеч кимни тополмайсиз.

– Э, бу ёғи мани бошоғриғим, хўпми? Гапни нега айлантирас? Сиздан ош-нон сўрадимми?

– Болани рўкач қилиб ёрдам сўраш уят эмасми? Айниқса, ўзингиз ташлаб қўйган болани.

– Ман ташлаганим йўқ! Суд ўзи болани онасида қолдирган. Тўғрими? Болани ташлаган синглийиз, ё нотўғрими? ...еб юрибдими Туркияда? Ман ўзимни ватанимда ўзимни ҳукуматимдан ёрдам сўравомман. Мани ишсиз қип қўйдими, ёрдамниям берсин!

Шу пайт ётоқдан эри чиқиб келди-да, индамай Маликанинг қўлидан гўшакни олиб, хотинига “Нари тур!” дея ишора қилди.

– Божа, – деди вазмин. – Ваалайкум ассалом! Тундундим... Хўп, мен ёрдам бераман. Йўқ, мактабига боришни маслаҳат бермайман, у ёқдаям ҳар хил одам бор, болангиз уялиб қолмасин. Мени олдимга келинг, ўша ёрдам пулини ўзим бераман. Беғараз. Йўқ, ниятим холис. Нега? Нигоранинг отасисиз, қариндошмиз, ахир! Хўп. Келинг.

Гўшакни қўйгач, нариги хонага мўралади. Нигоранинг берилиб телевизор кўришига бирпас қараб турди-да, хотинига “Бери кел”, дея ишора қилиб, ётоқхонага кирди.

– Нега гапни кўпайтирасан? – деди эшикни зичлаб ёпаркан.

Малика лабини тишлади.

– Нигора эшитиб қолишини ўйламайсанми? Отасини ким деб ўйлайди кейин?

– Нигора – эслик қиз, – хўрсинди аёл. – Отасининг кимлигини билса керак. Еган калтакларини унутмагандир.

Эри уҳ тортди:

– Зап ғаройиб синглинг бор-да! Саъдуллога теккунча ҳамма ёқни ағдар-тўнтар қилувди, бермасанглар ўзимни у қиламан, бу қиламан, деб. Кейин бўлса, “Дод, ажрашгани кўймасанглар ўзимни у қиламан, бу қиламан”. Туркияга кетиши ҳам шу: йўлимни тўссанглар, ўзимни у қиламан, бу қиламан! Шунча одам бўла туриб битта сингилга кучларинг етмаса-я!

– Нима қилай, айтганини қилдириб ўрганган!

Малика ортиқ бу ҳақда гаплашгиси келмаганидан:

– Саъдуллони келади, деб ўйлайсизми? – дея сўради.

– Кўрамиз, – жавоб берди Пўлат. – Келса, пул бераман, келмаса... орқасидан қидириб бормайман.

13

Уйда ўз-ўзидан қатъий тартиб ҳукмрон бўлиб қолди. Нонуштадан кейинги икки соат вақт Нигоранинг дарсларига ажратилар, қизча дафтар-китобларини узун столга ёйган кўйи телевизорда кўрсатиладиган дарсларни томоша қилар, бу вақтда столнинг нариги томонига жойлашиб олган Пўлат қулоқчин тақиб олганча ўзининг ёзувлари билан овора бўларди. Малика тушган кунлик кирларни йиғиштириб, машинага тиқарди-да, компютери ёнига ўтириб, электрон почтасини текширар, Носиржон билан расмийлаштириладиган у-бу ҳужжатлар юзасидан гаплашарди. Кейин телеграмни очиб, синглисидан хат-хабар

бор-йўқлигини текширарди. Аксарият ўзи хабар йўлларди: “Тинчмисан?” Интернетни очганда Туркияда нима гап экан, дея қизиқарди, ижтимоий тармоқ хориждаги бири-биридан ваҳимали воқеаларни ёзарди: жаҳонда мана мунча одам вирус юқтирди, мунча одам ўлди, мунчаси тузалди, фалон мамлакатда озиқ-овқат етишмаяпти, фалон давлатда фавқулодда ҳолат эълон қилишди, фалон мамлакатда дўхтирлар ишдан бўшаб кетяпти, фалон мамлакат мана бу мамлакатни вирус тарқатишда айбдор деб айтди... Дунёда шунчалик ваҳима тургани учун синглизининг биргина “Тузукман”, демаслиги фалокатдай туюларди. Ҳолбуки, синглизининг борди-келди, салом-алик борасида ҳафсаласиз эканлигини, мулозаматни хушламаслигини билади, аммо ҳозир, ҳамма юрагини ҳовучлаб яшаётган бир пайтда икки оғиз тасаллини қизганиши оғир ботади.

Қизи эса бу вақтда идиш-товоқ ювиш асносида ошхонани яна бир карра тозалаб чиқар, икки соатлик “ТВ-дарс” тугагач, Нигорани ҳам ишга солар, иккови шовқин-сурон билан хоналарни супуришиб, полини ювишар, Малика билан Пўлат эса бу вақтда айвончага чиқиб олишар, аёл тушлик тадоригини кўрар, эри дераза ёнидаги курсига ўтирганча, кўлидаги телефонидан интернетни кавлаштирарди ёки нималарнидир ўқиб ўтирарди. Тушлиқдан кейин Маликанинг талаби билан “осойишталик вақти” кучга кирарди. Қизлар хоналарига кириб кетишарди, Нигора ухлар, Феруза эса планшетида нималарнидир ўқиб, ёзиб ўтирарди. Эри диванга ёнбошлаган кўйи ўзининг севимли ҳажвий телешоусини томоша қилар, Малика бунақанги томошаларни хушламагани учун ётоқхонага кириб кетар, каравотига чиқиб олиб, “Донишманд Сизиф”ни¹ ўқирди. Шу билан соат бешларда Малика қизини бошлаб ошхонага чиқарди-да, кечлик таом пишириш билан

¹ *Хуришид Дўстмуҳаммад романи.*

андармон бўлишарди. Кечки таом одатга кўра узоққа чўзилмасди, кейин ҳаммалари биргалашиб телевизор кўришар, аммо нимани кўришни ҳал қилишдан аввал шовқин солишиб, баҳслашиб олишарди. Аммо Малика бу баҳсда қатнашмасди, кўпчилик нимани кўрамиз деса, индамай рози бўлар, агар телевизордаги томоша ёқмаса, бир чеккага ўтириб олиб, кулоқларига кулоқчин тикарди-ю, кўзларини юмганча севимли кўшиқларини эшитиб ўтираверарди, эри эса қизларга қараб кўзини қисиб илжайиб қўярди.

...Ўша куни ҳаво очик, дераза пардалари четга суриб кўйилганидан айвонча офтоб нурларига ғарқ бўлган, эри “Экономическое обозрение”ни варақлар, қизлар одатдагидек шовқин солишиб хоналарни тозалашарди. Малика қозони қайнаб чиқишини кутиб, инстаграмдаги сурату видеотасвирларни томоша қила бошлади.

Бирдан инстаграм лентасида жиянини кўргандай бўлиб, тўхтаб, орқага қайтди. “Карантиндаги севги” деган ёзувни ўқиди. Кейин тасвирда бўм-бўш кўча кўринди. Катта йўл четида нозиккина бир қиз кетиб боряпти, йўлнинг икки чеккасига қараб тортилган симларда ажабтовур нақшлар ёнади, олисда светофорнинг ёниб-ўчаётган чироғи кўзга чалинади. Қиз ортига ўгирилиб, шабадада тўзиётган ёйиқ сочларини қўллари билан текислаган кўйи камерага жилмайиб қаради.

– Ҳа, мана шундай, кулиб қараб тур, – деган овоз эшитилди кадр ортидан. Бу, чамаси, қизни тасвирга олаётган йигит эди. – Шаҳноз, ану фонтанга қараб юр, фонтанга.

Қиз йўлкага бурилди, ундан хиёбонга ўтди. Ўртадаги фаввора ўчиқ, лекин унинг атрофидаги чироқлар ёниб турарди.

– Ҳеч ким йўқ, – қиқирлади Шаҳноза. – Қани одамлар? Э-э-эй! Яшасин карантин! Ҳаммаёқ жимжит!

Кадр ортидаги йигит хохолаб кулди-да:

– Ҳеч ким мешат қилмайди, – деди. – Ке!

Қиз истиғноланди:

– Йўқ!

Кадрда йигитнинг қўли кўринди. Чамаси, йигит бир қўли билан камерани ушлаганча, иккинчи қўли билан қизнинг елкасидан қучишга интилди. Қиз кула-кула қочди. Йигит уни қувиб етди-да, қўлидан тортиб, ўзига қаратди. Кейин иккови бошини бир-бирига тегизишиб, камерага қарашди, йигит қизнинг чаккасидан ўпиб олди. Шаҳноза гўё қитиғи келгандай елкаларини қисди-да, юзини йигитга бурди, йигит эса пайтдан фойдаланиб, севгилисининг лабларидан сўриб ўпа бошлади. Шунда ҳам қўлидаги камерасини қўймади, тасвир чайқалиб-чайқалиб турса-да, бўса “жараён”и тўлиқ “намойиш этилди”. Бир вақт қиз туртиб юборди шекилли, тасвир қийшайиб, оёқ остига тўшалган ғиштин қопламалар кўринди. Қизнинг:

– Жиннимисиз? – дея нозланиб кулгани эшитилди.

Ортидан йигитнинг товуши келди:

– Янгича селфи. Зўр эсдалик бўлди. Карантиндаги севги! Ха-ха-ха!

Малика лабини тишлади, эрига қаради, унинг журнал билан андармонлигини кўриб хотиржам тортиди. “Тентак қиз! – ўйлади у. – Куёв ҳам ўзига ўхшаркан! Инстаграмга шунақа нарсани қўядими? Шаҳнозага айтиш керак, олиб ташлашсин бунини. Акам хабар топса ўлдиради-ку!”

Ётоқхонага кириб, жиянининг қўл телефонига кўнғироқ қилди. Анчадан кейин Шаҳнозанинг ўрнига кеннойиси жавоб қилди.

– Шаҳноза керак эди, кеннойи, – деди салом-алиқдан кейин Малика эҳтиёткорлик билан. – Ишим бор эди...

– Ҳа, синглингизни ишидан эмасми, мабодо?

Малика довдираб қолди:

– Нима?

– Синглингиз Туркиядан туриб буйруқ берган аллақачон! Ҳеч хавотир бўлманг!

Шу пайт Шаҳнозанинг ўкраб йиғлагани, “Ойи-жо-о-он, жон ойи”, деб ёлворгани эшитилди.

Малика жавоб учун энди оғиз жуфтлаган эдики, кеннойиси телефон тугмасини босиб қўйди.

“Оббо, Манзура бир нима деган шекилли, – хаёлидан кечирди у. – У ҳам кўрибди-да! Жаҳли тезроқ эди, қаттиқ гап қилган, шекилли. Бечора қизгина-я...”

Боши қотиб даҳлизга чиқди. Пойафзал қўядиган пастак жавончада кир латта, унинг ёнида гилам тозалайдиган чўтка қолиб кетибди. “Мунчаям беҳафсала-я...”

– Нигора, – дея чақирди у.

– Ҳм?

– Бу ёққа чиқ.

Эшикда Нигора кўринди. Малика жавончада қолиб кетган латтани кўрсатди.

– Сенинг ишингми?

Нигора “уф” тортди.

– “Уф” лама! Нега доим ишингни чала ташлаб қочсан? Латтага шундоқ совун суркаб, чайиб қўйиш қийинми? Чўтканинг жойи қаёқда?

Қизча зарда билан латтани олиб ваннахонага кириб кетди.

– Малика! – айвончадан эрининг чақиргани эшитилди. – Бу ёққа кел-чи!

Эри уни қовоғини солиб кутиб олди. Хотини киргач, эшикни зичлаб ёпди.

– Шу қизча сенга оғирлик қиляптими? – деди кейин.

– Нима қилибман?

– Латтани ташлаб кетганига телевизорнинг ёнидан турғизиб келдингми?

– Тартибга ўргансин, деяпман. Нимаси ёмон буни?

– Қаёқдан ўргангансан бунақанги тарбия усулини? Болага бирпас тинчлик бермайсан, ҳар қадамида тергайсан! Агар шунчалик оғир тушаркан, олиб қолмагин эди!

– Ким сизга уни оғир тушяпти деди?

– Сен!

– Астафуриллоҳ! Нималар деяпсиз?

– Сени тергашларингни кўрган одам шунақа деб ўйлайди.

– Бўлмаган гап! Мен болаларимни ҳам худди шунақа тергардим, агар эътибор берган бўлсангиз!

– Йўқ, болаларингга қўллаган усулни бу қизчага татбиқ этма, тушундингми? Олий маълумотли одамсан, фан номзодисан, оддийгина ҳақиқатни билмайсан. Нигора бошқа ота-онанинг, бошқа муҳитнинг фарзанди, унинг гени – ирси бошқа, сенинг одатларинг унга сингимайди, унга бошқача ёндошув керак, тушундингми, бошқача!

– Бизникига келганига беш йилдан ошди, демак, Нигора беш йилдан бери бизнинг муҳитда ўсяпти! Унинг ирси, гени томирида, миясида эса бизнинг қарашларимиз, одатларимиз, у энди бутунисича бизнинг муҳитга кўчган! Тартибга, интизомга ўрганишнинг ёмон томони йўқ! Бўлди, бас, ҳозир бу ерда сиз билан жиқиллашмайман, қизлар эшитади. Бу масаланинг муҳокамасини кейин давом эттирамиз.

– Қачонга қолдирганларини маълум қиладиларми, Малика Сатторовна?

– Истеҳзони бас қилсалар маъқул эди! Бугун кечқурун, қизлар ухлаганда гаплашамиз.

Эри “маъқул” деган каби бош силкиди. Шу пайт эшикдан қизи мўралади.

– Жанжаллашиб бўлдингларми? – дея айёрона жилмайди.

– Ҳеч ким жанжаллашгани йўқ, даданг билан гапимиз бор эди.

– Ҳа, эшик маҳкам ёпилиб қолибди-да... – янада кенгроқ жилмайди қизи.

– Бизда ишинг бормиди?

– Телефонингиз жириagliaпти.

Малика қизидан телефонини олиб, қўнғироқ қилувчининг рақамига қаради-ю, саросималаниб қолди. Шу ерда гаплашаверсинмикин ё нариги хонага чиқиб кетсамикин? Агар чиқиб кетса, ортиқча саволлар бўлмасмикин?

Ўйлашга ҳам улгурмасидан телефондан Шаҳнозанинг “Амма!” деган йиғлоқи овози чиқди.

– Лаббай!

– Аммажон, – деди-ю, Шаҳноза яна йиғлай кетди.

Малика энди ўйланиб ўтирмади. Телефонни қулоғига тутганча ётоғига кириб кетди.

– Тинчликми, жоним, нима гап?

– Амма, ойимга ўзиз тушунтиринг, ман билмовдим уни инстаграмга қўйворишини... Ҳозир обташа, десам кўнмиёпти.

– Эси борми?

– Подписчикларим камайиб кетади девотти... Жинни, тўйим бузилиб кетади-ю, десам...

– Шошма, бу йигит ким?

– Ану... блогер-чи...

– Нима? Бу Шавкат эмасмиди?

Шаҳноза жавоб ўрнига ўкириб йиғлади.

– Вой эсинг қурсин сен қизни! Нима қилдинг, а? Шавкат кўрса нима бўлади?

– Билмийма-а-ан!..

Шу пайт кимдир кириб қўлидаги телефонни олиб қўйди. Ўгирилиб қаради. Қизи.

– Қўйинг,, ая, бу жиннига ачинаверманг, баттар бўлсин, – деди. – Унаштирилган қизсан, бало борми бошқа йигит билан кўча-қўйда ўпишиб?

– Нима? Ҳали сенам кўрдингми?

– Бўлмасам-чи! Бу блогерни етмиш мингта под-писчиги бор! Шунча одам кўргандан кейин...

– Вой, эсинг қурсин сени! Сен ҳали расво блогер-ларни саҳифаларини кўриб юрасанми?

– Мени обуна бўлишим шартми? Шундоғам кела-веради, сизга ҳам келибди-ю... Бўлмаса, Шаҳноза билан бекитиқча ниманиям гаплашардингиз?

Оббо! Бу маҳмадонанинг билмаган нарсаи йўқ!

...Кечқурун, қизлар ухлашга ётгандан кейин теле-визорга қараб ўтирган пайти эри келиб, унинг елка-сига қўлини теккизди:

– Аканг билан гаплашдим, руҳи жуда сўник. Эрта-лаб бир ҳол-аҳвол сўраб қўй.

Малика бошини силкиди: “Хўп”.

– Куёв томон тўйни тўхтатибди.

– Ўзим ҳам шунақа бўлади, деб кўрқувдим...

– Энди... бўлар иш бўлди...

– Ёшлар жинни бўляпти...

– Сен... қизимиздан бохабармисан ишқилиб? Уйи-да ўтирган кеннойинг қизидан бехабар қолибди-ку! Сен ҳар куни ишдасан!

– Мени кеннойим билан солиштирманг!

– Ҳеч шу кеннойингни ёқтирмадинг-да!

– Кеннойим – чўридан чиққан бегойим! Босар-ту-сарини билмайди. Нимасини ёқтирай?

– Ҳа, майли... Боя нимани гаплашмоқчи бўлувдинг мен билан?

– Қачон?

– Боя, қизлар ухлаганда гаплашамиз, девдинг-ку!

– Ҳа, уми... Э, йўқ, нимасини гаплашамиз? Нигора – бизнинг қизимиз, бизнинг оилада катта бўляптими, Феруза билан бир хилда тарбия топади, бир хилда камолга етади. Шундай бўлгандан кейин икковига ҳам талаб бир хил бўлади.

– Ҳа, Нигора – бизнинг қизимиз, лекин...

– “Лекин” деган гап йўқ!

– Яхши, лекин ҳаддидан оширворма.

– Хўп.

– Мана бу бошқа гап! Менга шу “хўп” деган гапинг ёқади-да!

Пўлат пульта олиб, телевизорни ўчирди.

– Тинч қўй шу телевизорни, – деди саволомуз қараган хотинига. – Яна бир марта “хўп” деган гапингни эшитай. – Кетидан айёрона илжайди. – Қизлар ухлаган, айни пайти... Тонггача вақтимиз бемалол...

Малика қулоғининг тагига келиб урилган иссиқ нафасдан энтикиб кетди. Эшикка хавотирланиб қаради, кейин ўрnidан туриб, ётоқхонага кирди.

14

Даҳлиздаги қўнғироқ худди дўқ ургандек жиринглади. Малика журналини бир четга қўя солиб, даҳлизга шошди: ким бўлди экан, эрталабдан қўнғироқ қилаётган?

– Тузукмисиз, опа? – гўшакдан яна ўша қўшнининг овози эшитилди. – Хафа бўлмай ўтирибсизми?

– Йўқ, нега хафа бўламан? Кўпга келган тўй-ку бу карантин!

– Вой, ман карантинни гапирмиётиман. Карантин ўзимиззика бўп қолди-ю! Ану... Жиянизга жиноий иш очилибди-ю, а? Кеча кечқурун телевизорда айтди. Жиянизни эсладийизми, қишда опамни ўғлига деб борувдик-ку, ўзиздан адрес олиб!

– Эсимда бор...

– Ўша жиянизга очилибдими?

– Менам худди сизга ўхшаб карантинда уйида қи-
мирламай ўтирган одамман! Бошқанинг уйида нима
гап, билмайман.

– Вой, қаттан билмийсиз? Бутун Ўзбекистон билиб
турибди-ю! Карантинда кўчада йигит билан оғиз-бу-
рун ўпишиб юрибди-я! Уятсиз қиз экан-а, қаранг! Ях-
шиям, олмадик. Битта фалокатдан қутулган эканмиз.

– Акам бермади-ку, ахир.

– Вай, биз олмадик!

– Шунга айтгани кўнғироқ қилувмидингиз?

– Ҳа!

– Бўлди, ниятингизга етдингиз. Хайр, яхши қолинг!

Гўшакни илди-ю, бирдан юрагида оғриқ туйди.
Мунчаям бемаза хотин экан бу? Негаям ўша куни Шаҳ-
ноза келган экан-а? Нега ўша куни шу хотин ўтирган
экан пастда? Негаям шу хотинга акасининг манзили-
ни ёзиб берибди? Йўқ, деса бўлмас эканми? Вой Шаҳ-
ноза қурмагур-а, шунақаям тентак бўласанми?

Телефон яна жиринглади. Тагин ўша бемаза қўш-
ни шекилли? Малика телефонни симидан узиб қўйди.
Шу заҳоти қўл телефони дириллади. Қаради: кенно-
йиси. Тинчликмикин?

Кеннойисининг руҳи сўник, овози шикаста, чама-
си туни билан ухламаган эди.

– Акангиз сизникига келмадилами? – дея сўради у.

– Йўқ...

– Ўғлимизникигаям бормабдила. Телефонларини
кўтармиётди. Зангиотага боролмийдила. Овси-
нимга телефон қиломиётди, ноқулай-де... Ўшатта-
микинла? Сўраб беринг.

– Майли.

– Бугун пешинда Шаҳнозани суди бўладиган... –
кеннойиси пиқиллаб йиғлаб юборди. – Бунақанги

ишлага ўн беш сутка қамоқ бераркан. Судья билан гаплашсинла, штраф қиб бера қолсин... Қиз бола қамоқда ётадимиз энди аллакимлага ўхшаб? Ўзиз тушунтиринг... Мани гапимиз эшитгилариям кемиётимизди. Яккаш “ҳукуматга эътироз қилиб бўймиди”, дейдила...

– Майли, кеннойи, акам билан гаплашаман, – бечора аёлни юпатишга уринди Малика. – Сиз Шаҳнозага айтинг, энди ҳадеб йиғлайвермасин... Бу кунларам ўтиб кетар...

– Ўлсин бу кунларам! Қиз ўлгур уйда ўтиртуриб сиқилиб кетдим, бир айланиб келий, деса, хўп депман. Бу башаранг қургурни алдоқчилиги! Бир ойдан бери учрашиб юраркан. Ўша блогериниям ер ютсин! Унаштирилган қизиниям бошини айлантирадимиз? Йигитлада номус йўқ! Бировга аталган қизиниям етаклаб кеттуради!

“Ўзингизнинг қизингиз-чи? – ўйлади Малика. – Қўнғиз боласини оппоғим, деркан...”

Гўшакни қўйгач, анчагача ўйланиб ўтирди. Ҳе йўқ, бе йўқ, “акам борми”, деёлмайдими-ю! Ўйлаб ўйига етмасидан телефони дириллади, қараса, укасининг уйи. Нариги томондан келиннинг товуши келди:

– Ассалому алайкум, опажон, дадам гаплашмоқчийдила сиз билан. Мана, ҳозир...

– Алё, Малика? – отаси доимгидай овозини баралла қўйиб, унинг жавобини ҳам кутмасдан гапира кетди. – Ваалайкум! Уйинг тинчми?

– Худога шукур, дада.

– Манзура-чи? Туркияда тинчликми, ишқилиб? Гаплашганмисан?

– Тинчлик, дада.

– Тушларим алоғ-чалоғ бўп турибди-ю! Онанг йиғлаб юрибди тушимда! Аканг телепонни кўтармиётимизди. Нима гап?

– Ҳозир кеннойим билан гаплашдим. Яхши ўтиришганмиш.

– Унақа бўлса, тузук... Тинч бўлларинг ишқилиб!
Отаси жавобни кутмаёқ гўшакни қўйди.

Малика нима қиларини билмай қолди. Акасининг қўлидаги телефони ўчиқ эди. Зангиотага боролмайди, йўл ёпиқ. Балки... ҳа, дорихонасида бўлиши мумкин.

Дорихонага қўнғироқ қилди. Гўшакдан акасининг овози эшитилди:

- “Саломатлик” дорихонаси, ассалому алайкум!
- Ака? Дорихонангизда ухладингизми?
- Йўғ-э, уйку қаёқда? 24 соатлик режимга ўтганмиз.
- Сотувчингиз қани?
- Уйига жўнатганман, ҳалироқ кеп қолади.
- Уйга нега бормайсиз?
- Ишдаман, дедим-ку!
- Телефонингиз нега ўчиқ?
- Ие, ўчиб қоптими?
- Ака, менга артистлик қилманг!

– Малика, сингилгинам, ишхонани телефонини кўп банд қилиб бўлмайди. Хўп-а? Кейин гаплашамиз.

– Йўқ, ҳозир гаплашамиз. Телефонингизни ёқинг. Бўлмаса, ўзим олдингизга бораман. Пиёда бўлса ҳам бораман!

Акаси “уҳ” тортди.

– Майли, – деди. – Ҳозир ёқаман.

Малика бироз ўйлаб турди-да, телефонидан имо-ловасини ёқиб, қўнғироқ қилди. Нариги томондан акасининг киртайган кўзлари, соқоли қиртишланмаган юзи кўринди.

– Эҳ-хе, – деди Малика. – Ўзингизни “ташлаб” юборибсиз-ку!

Акаси илжайди:

- Вазиятни кўриб турибсан-ку.
- Бугун Шаҳнозанинг суди бўлармиш...
- Хабарим бор...
- Судья билан гаплашиб кўрмадингизми?

– Нозик айтдими сенга, судья билан гаплашсин деб?

– Йўқ, ўзим айтяпман. Ҳар ҳолда қиз бола, қамалиб чиқди, деган иснод яхшимас-да.

– Сингилгинам, сингилжоним, иснод нималигини аканг жуда-а... яхши билади! Нима қилайлик энди, ҳукуматга эътироз қилиб бўлмаса?

– Акажон, шу гапингизни қўйинг. Шаҳноза ҳам тушуниб қолгандир нима қилиб қўйганини?

– Шаҳноза ҳамма нарсани ўйин деб ўйлайди, Нозик пулга ҳамма нарсани тўғриласа бўлади, деб ўйлайди. Ҳолбуки, унақама-а-ас... Бор, ана, судья билан гаплашдим дейлик, майли, судья менга сотилди дейлик, ёки суд қиз болага раҳм қилиб, қамоқни ўрнига жарима солди, дейлик, мен шу жаримани тўлаб бердим, дейлик, ҳа, тўлаб бераман-да, ҳукуматга эътироз қилиб бўладими? Лекин, лекин! Тушундингми, лекини бор буни! Бу билан бўйнимдаги иснод камайиб қолмайди! Мени... ўша судьяга рўпара бўлиб, ака, энди шунақа бўп қопти, қизим шундоқ-шундоқ қип қўйипти... дейишга бетим чидамайди! Дунё ўзи қалқиб турибди, мен Нозикни гапи билан иш тутсам, ўзи шундоғам қалқиб турган вазиятни баттар чайқатвораман. Бунинг жавобини ким беради? Йўқ, синглим, гапим – гап, у ёғига Худо пошшо!

– Ҳеч бўлмаса уйга боринг, ака, бунақа қилиб юрманг.

– Бораман. Соқол-поқолни олиш керак-ку, судга шу аҳволда бормай.

– Ҳа, судга борасизми?

– Бўлмасам-чи? Ҳукуматга эътироз қилиб бўладими? Шаҳноза билан Нозикни олиб, судга бораман, нима ҳукм бўлса, жим туриб эшитаман!

...Кечқурун телевизорда кун янгиликларида суд жараёнидан репортаж кўрсатишди. Малика юм-юм йиғлаётган кеннойисини, юзларини тўсиб қалтира-

ётган Шаҳнозани, безрайиб турган блогерни, ранги оппоқ оқарган акасини кўриб ўтирди. Судья блогерга ҳам, Шаҳнозага ҳам каттагина жарима солди, қўшимча яна ўн беш сутка қамоқ жазоси тайинлади.

15

Бир ҳафта бўлдики, Пўлат оқсоқолнинг илтимоси билан маҳалладаги хайрия ишларини ташкил қилишда қатнашади. Оқсоқол, аёли яқинда инфарктдан турди деб масъул котибини, уйда невараси чиллалади деб маслаҳатчисини безовта қилмасдан, бир ҳафтача ўзи уриниб юрди, охири қийналганидан, давлат идорасида ишлайди, бунақа пайтда фойдаси кўп тегади, дея ёрдам сўраб Пўлатга қўнғироқ қилди.

Ташкилий ишлар ҳақиқатан кўп эди. Пўлат, аввало эҳтиёжманд оилалар рўйхатини қайтадан тузайлик, дея таклиф қилди, карантин сабаб ишсиз қолганларни ҳам, хасталик боис ётиб қолганларни ҳам рўйхатга киритиш, бериладиган ёрдам жўялик бўлиши учун эса ким нимага муҳтожлигини аниқлаш зарур эди. Пўлат бунинг учун маҳалланинг ёрдам хизматини йўлга қўйишга киришди. Эҳтиёжмандларнинг мурожаатини қабул қилиш учун алоҳида телефон рақами керак, дея масъул котибнинг қўл телефониغا янги сим-карта олиб беришиб, уни уйда ишлашга ўтқазди. Уйланинг ҳар бир йўлагига, маҳалланинг кўзга кўринарлик жойларига ёрдам хизматининг телефон рақамлари катта-катта қилиб ёзилган кўрсаткичларни осиб чиқди. Шу ишлар билан андармон бўлиб юрган пайти Малика:

– Ўзингизни қийнагандан кўра маҳалламизнинг “Даракчи”сидан фойдаланиб қўя қолмайсизми? – деб кулди. – Кимнинг уйдан нима гап ўтганини билиб олиб, ҳаммага ёйиб юрса... Баҳонада савобга ҳиссаси

тегиб қолади! Унга шунақа-шунақа хайрлик иш қил-
япмиз, фалон рақамга қўнғироқ қилса бўлди, деб бир
оғиз айтинг, ярим соатнинг ичида бутун маҳалла ха-
бар топади-қўяди. Сизнинг кўрсаткичларингизни
ким ўқийди, ким йўқ?

Пўлат эса хотинининг кулги аралаш айтган гапи-
ни жиддийга йўйди:

– Ўша қўшни кимнинг хотини? Мен эрини таний-
манми?

– Танийсиз, муюлишдаги вулканизацияда ишлайди.

– Э, Рихсивойнинг хотиними у? Ҳеч хаёлимга кел-
маганди-я...

– Ҳа, албатта хаёлингизга келмайди, уларнинг
бири – боғ, иккинчиси – тоғ.

Пўлат шу оннинг ўзидаёқ Рихсивойга қўнғироқ
қилиб, ундан “кеннойиси” шу хайрлик ишга ёрдам
беришини илтимос қилди, “кеннойи”, турган гап, йўқ
демади.

Шундай қилиб, янги рўйхат бир куннинг ўзида тайёр
бўлди. Хайрия қилувчилар эса аллақачон ишни ўзлари
бошлаб юборишган эди, ким қўй сўйиб, гўштини тарқат-
ган, ким исириқ тарқатган, ким дока ниқоб... Пўлат энди
хайрия қилувчиларнинг ташаббусини тартибга солиш-
га киришди, чунки карантин шунчаки кампания эмас,
узоқ давом этиш эҳтимоли бўлган зарурат, шунинг учун
тушадиган хайрия ҳам, унинг тақсимоти ҳам расамади
билан бўлиши керак, деб ҳисобларди.

Хайрия қилувчиларга маҳалла мачити сардор бўл-
ди. Имом мачит биносини таъмирлаш учун тўпланган
пулларни эҳтиёжмандларга дея маҳаллага топшир-
ганидан ибрат олиб, катта йўл бўйидаги басавлат
тўйхонанинг эгаси идорага келди-да, исталган пайтда
нима, қанча керак бўлса, айтинг, деб телефон рақамла-
ри ёзилган зарҳал қоғозчани қолдириб кетди, Маҳмуд
эҳтиёжманд оилаларга нонни бепул бераман, деди.

Ҳар куни кечқурун масъул котиб кимдан қандай му-
рожаат келиб тушганини Пўлатга хабар қилар, Пўлат
эса уларни компютерида жамлаб, рўйхат қилиб ёзар-
ди-да, кейин уни телеграмдан оқсоқолга узатарди.

– Бунақа пайтда давлатнинг ёрдамига кўз тикиб
ўтиравериш яхши эмас, – дерди оқсоқол. – Бир ернинг
одамлари бўлсак, ҳарна ўзимизни эплаганимиз ду-
руст.

Шундай кунларнинг бирида кўчма бозор келади-
ган бўлди. Эрталаб оқсоқол қўнғироқ қилди:

– Ҳокимият ташкил қилди. Одамлар бозорга бо-
риб юрмайди, шундоқ ҳовлидан олишади-кўйишади.

Кўп ўтмай, катта оқ фургон келиб, маҳалла билан
уларнинг уйлари ўртасидаги йўлканинг қоқ ўртасида
тўхтади.

– Бирон нарса керакми? – сўради Пўлат.

– Ҳа, ошга сабзи олсак яхши, кам қолувди.

Нигора деразадан пастга эгилиб қаради:

– Одамлар тўпланишяпти, вой-вуй!

Малика эрини кузатгач, дераза ёнига келди.
Дарҳақиқат, фургон ҳали эшигини очмасидан одам-
лар тўдалашиб улгуришган, кўплар бир-бирларига
гал бермай нималарнидир муҳокама қилишарди.

– Қаранг, ана, поччам! – қичқирди қизча. – “Икки
метр, икки метр” деяптилар. Нима деганлари бу?

– Тўдалашиб турманглар, орангларда икки метр
масофа бўлсин, дегани. Одамлар шунақа қилиб
бир-бирдан узоқ турса, вирус юқмайди.

– Вой, одамлар қулоқ солмаяпти-ю, ана, милицио-
нер келди!

– Одамлар жинни бўляпти...

– Нима дедингиз? Эшитолмадим.

– Ҳа, эшитишинг шарт эмас. Деразадан нари тур.

Ҳозир телевизорда дарсинг бошланади.

– Вой, қаранг, расмга олишяпти!

– Деразадан нари тур дедим-а! Дарсинг бошланади ҳозир!

...Бир соатлардан кейин Пўлат бўм-бўш халтани қўлида юмалоқлаганча кириб келди.

– Сабзинг тугаса, Маҳмуд аканинг дўконидан опкелиб бераман, – деди асабий бир тарзда. – Бунақанги тиқилинчда турсанг... Керакмас ўша сабзи! Кўчма бозор қайтага одамларни ўтирган уйдан суғуриб чиқди. Шуям карантин бўлдимми?

– Вой тавба, худди ўзингиз юз фоиз карантинда ўтиргандек гапирасиз-а? Кунора кўчадасиз.

– Сайрга чиқаётганим йўқ, билиб турибсан-ку! Йигирма беш йилдан бери шу маҳаллада яшаймиз, болаларимиз шу ерда катта бўлди, оқсоқол фойданг тегсин деса, бурилиб кетоламанми?

Малика эрининг аччиғи келганини билиб, тилини тишлади. Пўлат уст кийимини ечиб, юз-қўлни совунлаб ювди-да, жавондан сўнгги кунларда берилиб ўқиётгани “Иқтисодий таҳлил тарихи”ни олиб, ётоқхонага кириб кетди.

...Кечга томон даҳлиздаги телефон жиринглади. Малика яна ўша қўшни хотиннинг овозини эшитди:

– Хўжайиниз жа яхши одам эканла-я?

“Буни ўзим ҳам биламан”, – ўйлади Малика.

– Боя ҳокимиятни одамларини роса бопладила. Фургонни олдида турволиб расмлага туша кетишувди, “Кўчма бозорингла қайтага карантинни бузворди-ю, бир иш қилишдан олдин ўйлийсилами ўзи?” дедила. “Шу савдони маҳалламизни дўкони силадан яхширо эплаб турибди”, дедила. Кейин айтдилаки, “Бунақанги хўжақўрсин ишингла билан ҳаммани ғазабини кўзғатасила-де, кейин одамла нага норози деб ҳайрон бўласила”, дедила. Роса тўғри гапирдила лекин!

– Кўпчиликни ичида шунча гапни гапириб ташладиларми? Чатоқ бўпти-ку!

– Йўғ-а, хўжайиниз унақа жанжалкашмасла-ю, ҳам-маларини узоқроққа опкетволиб, кейин “тузладила”!

“Узоқроққа обкетган бўлишса, бу хотин қаёқдан эшита қолибди?”

– Хўжайинизга котта раҳмат айтиб қўйинг, хўпми? Ҳамма қўшнила хурсанд бўлишди.

“Оббо, ҳамма қўшнилари-а! “Даракчи” жуда яхши ишлайди!”

16

Бирдан совуқ турди. Кунлар тобора исиб бораётган бир пайтда кутилмаганда турган изғирин қуёшли кунларга ўрганиб улгурган кишилар наздида қишни қайтараётгандек туюлди-ю, ҳамма қунишиб олди.

Маликага ҳатто уй ҳам совиб кетгандек туюлди. Ҳавонинг авзои икки кунгача очилмади. Ниҳоят, шомга яқин қорайиб боққан булутлар торсиллаб ёрилди-ю, ёмғир қуйиб юборди.

Кечкурун ҳамма иссиққина мошхўрдани ичиб ўтирган пайт Нигора:

– Қаранглар, қор ёғяпти! – деб қичқириб қолди.

Ҳамма баравар деразага қаради. Йўлка четидаги ёниқ симёғоч нурида ялтиллаб ёғаётган қор кўринди.

– Мана, ўрик гулининг қорига ҳам етиб келдик, – Пўлат дераза пардасини тортиб қўйди.

Гапига ҳеч ким жавоб қилмади. Пўлат жавоб кутмаганди ҳам. Хотинига қаради. Малика қўлини ўнг жағига босганча хомуш ўтирарди.

“Бечора, – ўйлади Пўлат. – Шу пайтда тишининг оғриганини... Ҳозир дўхтирга боришнинг ўзи муаммо”.

Қор тобора кучайиб борарди. Сал ўтмай, қор парчалари йириклашиб кетди. Бу лайлакқор эди. Малика шамолда учиб-ўйнаб тушаётган қор парчаларига боқиб, ғамга ботди. У азалдан баҳорда ёғадиган қорни

хушламасди. Айниқса, бу йил тузукроқ қиш бўлмай, хатто қора совуқ ҳам турмай, баҳорда, дарахтлар авжи гуллаган паллада бунақанги қуюқ қор ёққани унинг назарида нохушлик аломати эди.

Ичи ёришмай, эрта ётиб олди. Меҳмонхонадан Нигоранинг хохолаши, Ферузанинг кулгиси, шодон муסיқа садолари эшитилди. Кейин ташқаридан қарсак садолари янгради. Унга қўшни хонадан Нигоранинг қийқиргани, Ферузанинг “Ура!” деб қичқиргани, чапак чалгани қўшилди. Беш-олти кундан бери шаҳарда шунақа одат бошланган, кечқурун ҳамма бир вақтда касалхоналарда ишлаётганларни шарафлаб қарсак чаларди, бошқа кунлар ўғлини эслаб, Малика ҳам шуларга қўшилишарди. Аммо ҳозир оғриқнинг кучидан шу нарса ҳам ёқмади. Бошини ёстиқ остига тикди. Сал ўтмай, шовқин тинди. Нигора дўпирлаб у ёқ-бу ёққа ўтди-да, хонасига кириб кетди.

Қоронғи шифтга тикилиб, уйга чўккан сукунатга қулоқ солди. Жимжитликда жағининг лўқиллаши янада кучайгандек туюлди. Ташқарида ҳамон шитирлаганча қор ёғарди. Унга қўшни хонадан компьютер клавиатурасининг чиқиллаши қўшилди. Эри яна ишга ўтирган эди. Ўрнидан туриб, қутини титкилаб, оғриқ қолдирадиган хапдори топиб, ичди-да, бошини ёстиққа қўйди.

Тонгда оғир тортиб уйғонди, ёришиб келаётган шифтга тикилиб бироз ётди. Оғриқ босилган эди. Ўрнидан туриб, айвончага чиқди.

О! Ҳаммаёқ оппоқ, деразадан қалин қор босган шохлар мўралаб турибди. Пешонасини ойнага тираб, кўчага қаради. Ўрик дарахтининг каттакон шохи синиб тушибди. Йўлканинг нариги четидаги ҳовлида танаси тиккасига иккига бўлиниб тушган навқирон дарахт кўринди. Ток ишкомлари гўё қор залворини кўтаролмагандай энкайиб қолибди.

Малика шу пайтда шошганига, иссиқ кийимларини йиғиштириб ташлаганига ўқинди. Чунки тиш дўхтирига бориш керак эди, поликлиника эса яқин эмас, бешта бекат нарида. Шу қорда, оғриб турган тиш билан бориш осонмас, лекин дўхтиргга боришни орқага суриб бўлмайди, бу совуқда қайтага газаклаб кетиши мумкин.

Эри билан бошлашиб кўчага чиққанларида оёқ остидаги қор эрий бошлаган эди. Кўп қаватли уйлар ёнидаги йўлкадан аста-секин кета бошлашди. Кўча кимсасиз, онда-сонда яккам-дуккам машина ўтиб қолади. Оёқ остидаги қор ёқимсиз чилпиллайди, ҳавода аллақандай ёқимсиз, чиринди ҳиди анқийди, кўчаларга анчадан бери супурги тегмаган, унда-бунда дайди мушуклар буталар тагидан егулик излаб санқийди. Қор оғирлигидан синган дарахт шохлари шундоққина йўл устида ётади, уларни йиғиб оладиган кимса йўқ. Шох-шаббаларни айланиб ўтишга тўғри келганидан кўпинча қатнов йўлга чиқиб кетишади, Пўлат: “Барибир машиналар йўқ, юравер”, дея далда беради.

Уч-тўрт жойда нафас ростлагани тўхташди, лекин эри бекатдаги ўриндиқларга ўтиришга йўл қўймади, чанг, лой босиб кетган ўриндиқларга ўтириш имконсиз ҳам эди.

Келаётиб, тўққиз қаватли иккита уй ўртасидан ичкарига қараб кетувчи йўлка олдини оғзи-бурнига респиратор тақиб олган махсус кийимдаги аскарлар йўл-йўл тасма билан тўсиб ўтирганини кўришди. Тасма ёнида ичкарига кириш ва чиқишни таъқиқловчи белги ўрнатилган. “Э, бу ёқда кимдир вирусни юқтирган экан-да”, – ўйлади Малика.

Нарироқдаги икки қаватли магазин олдида узунчоқ фургон, елкадор бир йигит катта-катта қутиларни туширади, магазиндан ўттиз одимлар наридаги

яна бошқа бир кўча ичидан елкасида каттагина баллон, қўлида пуркагич уланган шлангни тутганча, оппоқ комбизнесон кийиб, кўзларига қалин ойнак, юзига ниқоб тутиб олган уч-тўртта эркак чиқиб келади.

Поликлиника олдида олти-еттитача одам кўринади. Баланд зиналардан чиқиб боришаркан, эшик олдида уларни санитар хотин тўхтатди.

– Мана шу турганларнинг ҳаммаси тиш дўхтирга, ичкарига битта-биттадан киритилади.

Унинг ёнидаги ёшгина ҳамшира қўлидаги термометрни Маликанинг пешонасига тутиб, иссиғини ўлчади. “Иситмаси борлар киритилмайди, – изоҳ берди у. – Кимнинг иссиғи чиқса, дўхтирни уйига чақириши керак”.

Био эшигининг икки томонига, баланд зинанинг тепасига ўриндиқлар қўйилган эди. Малика ўтирди-ю, сал ўтмай, ўрнидан туриб кетди. Ён томондан кучли елвизак келганидан, жағи баттар лўқиллай бошлаган эди. Рўмолининг бир четини дока ниқоби устидан тортиб боғлади. Оғриқ пасайгандай бўлди. Ҳарна шамолдан пана, дея устун ортига ўтиб, навбат кутаётганларни кузата бошлади. Озғин, оқиш куртка кийиб олган йигит ёқасини кўтарганча сигарет қолдиқлари ташланадиган идиш ёнида қунишиб ўтиради, оғриқни босади, деган умидда бирини-бирига улаб чекади. Қалин камзул кийиб, жун рўмолга ўраниб олган заҳил юзли аёл қўлларини чўнтакларига тикқанча кўзларини ерга тикиб, сабр билан кутади.

Бир вақт иккита ёш жувон зиналардан ҳорғин кўтарила бошлади.

– Тиш дўхтирига бўлса, навбатга турунг, – буюрди унга бояги санитар.

– Мен аёллар дўхтирига кираман, – деди келувчиларнинг бири, жигарранг иссиқ камзул кийган қорамағиз келинчак.

– Нима дард билан келяпсиз? – тап тортмай санитар.

Келинчак қизаринқиради:

– Вой, секинроқ сўранг, шунча одам турибди-ю... Керак бўлгани учун кираман-да, шунақа пайтда ким бесабаб келади?

– Оғриқли дард бўлса, кирмайсиз, “Баҳодир ошён”га – аёлларнинг маслаҳатхонасига борасиз.

– Ўша ердан келяпман, опа, сиз айтган жойни карантинга ёпиб қўйибди.

– Бўлмаса, билмадим, лекин бу ерга киргизмайман, мумкин эмас.

Келинчак йиғлагудек бўлди:

– Опа, ахир сиз ҳам аёлсиз-ку, жоним оғрияпти, бўлмаса, шу совуқда келиб менга нима зарил?

Санитар тўрсайиб, эшикни ёпиб олди. Келинчак пиқиллаб йиғлаб юборди. “Тошми бу хотин?” – шивирлади йиғи аралаш. Шериги хўрсинди. Малика ачиқланиб, эшикни қаттиқ тақиллатди:

– Нега манави келинни киритмайсиз? – деди зарда билан эшикни очган санитарга. – Ташқари қор, совуқ. Бир дарди иккита бўлмайдими бечоранинг?

Санитар хотин қовоғини солди:

– Киргани билан фойдасиз, дўхтир стерилланган асбобим тугади, деган. Бунақа пайтда асбобларни ўзимизда стериллаш мумкинмас. Хў, универсамни нарёғидаги клиникага обориб, ўша ёқда махсус аппаратда стериллаш керак. У ёққа боролмаяпмиз. Мошинамиз бузилган, уста тузатишга улгурмиётибди, чунки ҳаммаёқ ёпиқ, карантин!

– Шуни ётиғи билан айтсангиз бўлмайдими?

– Ўзингиз менинг ўрнимда бир соат турунг-чи, кейин кўрамиз, қанақа сайраркансиз?

– Опа, бу ерда турганингиз – ўзингизнинг хизмат бурчингиз, хўпми? Касалларга бунақа муомала қилиш...

Шу пайт Пўлат келиб, Маликани четга сурди-да, аёлга:

– Қани, менга бош врачни чақиринг-чи! – деди қатъий.

– Нима гапингиз бор? – бўш келмади санитар. – Менга айтаверинг.

– Чақиринг деяпман!

Термометр ушлаган ҳамшира бир шеригига, бир Пўлатга жовдираб қаради:

– У киши хирургни ўрнига касал кўраётувдилар... – дея бўшашди. Кейин ичкарига кириб кетди.

– Кўрдингизми, вазият қанақа? – санитар хотин овозини бир парда баландлатди. – Сиз бўлар-бўлмасга жанжал қиласиз, бизда бош врач ҳам касал кўряпти, оғир шароитда, ҳарбий ҳолатда ишляпмиз, билсайиз агар...

– Ким сизга айтдики, бунақа пайтда одамгарчиликни унутиш керак деб? Ҳеч бўлмаса, касал одамга заҳар сочманг!

Шу пайт ичкаридан барваста, резина кўлқопига гипс гарди уннаган киши чиқиб келди.

– Тинчликми? Нима гап?

Пўлат энди росмана аччиқланган эди:

– Бу қанақанги қоида? Касалларни ташқарида кутишга мажбурлаш, қорда, совуқда? Бунақанги аҳмоқона қоидани ким ўйлаб топди?

Бош врач қаддини кериб тек қотиб турган санитарга ўқрайиб қаради.

– Одамлар ичкарида кўп тўпланмасин, дейилганди-ю... – минғирлади санитар.

Бош врач қовоғини солди:

– Саллани ол деса, каллани олади булар... Фойега киритинг одамларни!

– Ичкарига ёпирилиб кириб кетишади-ю ҳаммалари...

– Сизни нимага қўйганмиз буёққа? Ҳамма ёпирилиб кетмасин, қараб туринг, деб қўйибмиз.

Санитар бақрайганча қолди. Бош врач кирувчиларга фойедаги диван, креслоларни кўрсатди:

– Икки метр оралатиб ўтиринглар... Ҳа... шундай. Узр, акалар, опалар, қийнаб қўйибмиз сизларни... Минг бор узр... Ким қайси мутахассисга келган?

Бояги келинчак пича дадилланди. Фурсатдан фойдаланишга, дардини айтиб олишга чоғланди:

– Мен аёлларни дўхтирига келувдим.

– Дўхтир шу ерда, кираверинг.

– Анави опа оғриқли дард бўлса кирмайсиз, барибир, фойдаси йўқ, деяптилар-у...

Санитар бошлиғи жазо беришидан чўчиди, чамаси:

– Боя стерил асбобим тугади, дебди... Асбоби бўлмаса касални кўролмайди-ю... – дея сўз қўшди.

Бош врач ҳорғин кўзларини санитарга тикди:

– Бу масалани, опа, сиз эмас, дўхтирнинг ўзи ҳал қилади, – дея ичкарига кириб кетди.

...Тиш дўхтири сочлари оппоқ оқарган жиккак киши экан.

– Э, дард қоплама тишнинг тагида экан-ку, – деб бошини чайқади. – Милкка йиринг тўпланяпти. Бунинг олдини олмаса...

Ойнабанд жавонини очиб, мис рангидаги дори тўлдирилган ампулани олди.

– Ҳозир сизга дексаметазондан блокада қиламан, антибиотик дори, уч хил доривор ўт ёзиб бераман, ичасиз, дамлама билан оғизни тез-тез чаясиз, икки кунга қолмай ўтиб кетиши керак.

Малика милкига чуқур ботган игнани сезди, бу бирам ёқимсиз эдики... Сал ўтиб, юз териси жимирлаша бошлади.

– Кун совуқ, эҳтиёт бўлинг, газаклаб кетмасин, –

деб қолди дўхтир. – Пиёда келдингизми? Эҳ-ҳе... Рў-молингизни танғиброқ боғланг... Агар газак боғласа, жарроҳга боришингизга тўғри келади, бу осон бўлмайди, машиналар юрмаса...

Уйга қайтаётганларида йўл устидаги қорлар эриб битган, оёқ остида кир кўлмаклар ёйилиб ётарди. Кўчада тўрхалта кўтарган одамлар кўринишади. Ҳам-манинг юзида ташвиш кўлагаси, болалар, кексалар деярли кўринмайди, катта йўлда ўз юмуши ортидан кетаётган машиналар ўтиб қолади. Аммо улар ичида йўловчи йўқ, фақат рулда оғзи-бурнига дока ниқоб таққан ҳайдовчигина ўтиради, машина ойнасида катта-катта ҳарфларда “Рухсатнома” деб ёзилган сарғиш ёрликсифат қоғоз – стикер ёпиштирилган. Бир вақт кўча ўртасида бронетранспортёр кўринди. Унинг тепасида каска кийиб, респиратор таққан аскар овоз кучайтиргични ушлаб келарди. Ҳарбий машина ичида эса тинмай аудиоёзув айланарди: “Ҳурматли фуқаролар! Карантин қоидаларига риоя қилинг. Фақат энг зарур ҳоллардагина кўчага чиқинг. Уйда қолинг!” Унга эса олдинда кетаётган милиция машинасининг сиренаси қўшилар, бундан ҳосил бўлган шовқин қулоқни қоматга келтирарди.

Маҳалла бошига қайрилаётиб, пальтолари тагидан этаги узун ялтироқ кўйлаклари “мўралаб” турган беш-олтита хотинга дуч келишди. Хотинлар оғиз-бурниларида дока ниқоб, қўлларида оппоқ дастурхонга ўралган тоғоралар, ниманидир берилиб муҳокама қилганча ён томондаги кўчага бурилишди. Аёллар, тоғоралар, бариси шаҳардаги манзарага тамоман зид, гўё қорамтир суратга теккизилган ёрқин доғ, фақат хотинларнинг бетидаги дока ниқоб охирги кунлардаги таҳликага мос келарди, холос.

– Мана буни ўзбекча карантин дейди, – хотинига ўгирилди Пўлат. – Шунақа пайтда ҳам тоғоралар!

Уйга етиб келиб, юз-қўлларини юваркан, Малика бети музлаб қолганини сезди. Сув гўё ях устидан сирғалиб тушгандек эди.

...Тонгга яқин лўқиллаган оғриқдан уйғонди. Ваннахонага кирганда кўзгуга қаради-ю, юраги орқасига тортиб кетди. Ўнг бети шишиб, кўзлари юмилиб қолибди. “Газаклаб кетибди, – ўйлади у. – Энди нима қилдим?”

Термометрни олиб, қўлтиғига тикди. Иссиғи кўтарила бошлабди. Оббо, шуниси етмай турувди! Жарроҳ қабулига кириш учун Шивлидан ҳам нарига бориши керак. Туманнинг бош стоматология поликлиникаси ўша ерда. Кечагина телевизорда соғлиқни сақлаш вазири шошилич тиш жарроҳи керак бўлса, “Тез ёрдам”ни чақиринглар” деганди. Агар вазир айтгандек “Тез ёрдам”ни чақирса, иссиғини ўлчашади, унда тамом! Вирусология институтига олиб боришади, тест топширади, ана ундан кейингина жарроҳга! Аммо бошқа илож йўқ, поликлиника анча олисда, пиёда етишнинг ўзи бўлмайди.

Касалхонага олиб боришлари мумкин дея, ҳар эҳтимолга қарши сумкасига тунги кўйлагини, шиппагини, тароғини солди, кейин вирус юқтирган деган гумонда карантин зонасига жўнатишса, нима қилман, деб ўйлади-ю, юраги музлаб ўтириб қолди.

Бир вақт миясига: “Дори ичиб олсам-чи?” деган хаёл келди-ю, ўз-ўзидан хурсанд бўлиб кетди. Битта хапдорини ютиб, диванга чўзилди.

Шу пайтда Феруза чиқиб келди.

– Ая, – деди кўрқувдан кўзлари катта очилиб. – Вой, Худо! Сизни стоматология институтига олиб бориш керак. “Тез ёрдам” чақирайми?

– Айтаётган жойинг қаердалигини биласанми? – Маликанинг назарида эрининг зардаси қайнади. – Бу ердан етти километр нарида.

– “Тез ёрдам” оборади-ку, дада?

– Ҳа, оборади, лекин қайтариб олиб келмайди. Такси юрмаяпти, машинамизда боролмаймиз, жаримаси – отнинг калласи, пиёда қайтишга тўғри келади.

– Бошқа иложи йўқ-ку, дада! Муҳими, аямнинг дарди арисин, қайтишга бир илож топилар... Ўзим обораман.

– Йўқ, – деди Пўлат қатъий. – Сен уйда Нигора билан қоласан. Тезда чой дамла. Дўхтир кўргандан кейин икки соатгача овқат ейиш мумкинмас. Аянгни силласи қуриб қолади.

Феруза айвончага чиқиб кетаётиб, онаси тайёрлаб қўйган сумкани кўриб қолди.

– Бу ҳар эҳтимолга қарши, – тушунтирди Малика. – Бирданига карантин зонасига жўнатворса ёки вирусологияга ётасан деса... Иссиғим чиқди-ку!

Қизи лабини тишлаб қолди.

– Ая, – деди охири. – Сиз ваҳима бўлиб қолибсиз. Дўхтирлар тиш оғриғи билан вируснинг фарқига боришади-ку!

– Қаёқда? Нариги даҳада нима бўлганини биласанми? Бечора икки марта иситмаси чиқиб, касалхонага борган, у ердагилар дори-дармон қилиб, уйига жўнатаверган. Охири “оғирлашиб” қолгандан кейин Вирусологияга обориб текширишса... Мана энди бутун даҳани ўраб олиб, ҳеч кимни киргизмаяптиям, чиқармаяптиям. Ўша касалхонаям карантинда!

– Бас! – Пўлат хотинининг гапини бўлди. – Ҳозир “Тез ёрдам” чақирамиз, қолган масалани шунга қараб ҳал қиламиз. Тамом!

Малика нафасини ичга ютиб, эрининг телефондаги гап-сўзига қулоқ тута бошлади.

– Кеча поликлиникага борганмиз, милки йиринглаган, жарроҳга бориш керак, дейишган. Йўқ, бизда жарроҳ йўқ. Иссиғи? – хотинига қаради. Малика бош чайқади. – Иссиғи йўқ. Хўп, обориб қўйсанглар, қай-

тишни бир гап қилармиз. Қанча? Йўғ-е... Шунақа денг? Майли, майли...

Гўшакни қўйгач, муҳим бир ишга қарор берган кишидек кескин ўгирилди.

– Хуллас, Шивлидаги поликлиникага борганинлар яхши, клиникаларнинг кўпи ёпиқ, деяпти. “Тез ёрдам” чақираётган одамлар кўп, биз аввало оғир касалларга борамиз, агар обориб қўйинлар десаларинг, анча кутишинларга тўғри келади, дейишди. Нима қиламиз?

Малика бирданига енгил тортди:

– Ўзимиз борамиз, аста-секин, шошиб нима қилдик? Бир жиҳатдан, шуниси яхши, касалхонага бормас эканман.

Пўлат кулимсиради:

– Уйдан Шивлигача тўрт километр, қайтиш – тўрт, ҳаммаси бўлиб саккиз километр йўл юрамиз.

– Майли, бошга тушганни кўз кўради. Одамлар марафонга югуради-ю! – Малика кийингани хонасига йўл олди.

– Дада, Шахристонда хусусий поликлиника бор эди-ку, балки очиқдир, а? Шундоқ йўлингларда... барибир ўша кўчадан ўтасизлар...

– Ҳозир хусусий клиникаларнинг кўпи ишламаяпти-да. Майли, қани, йўлга тушаверайлик-чи?

...Кечқурун яна даҳлиздаги телефон жиринглади. Нигора югургилаб бориб гўшакни кўтарди. Салом берди-да, қўнғироқ қилувчининг сўзларини жим туриб эшитиб, кейин ётоқхона эшигини тақиллатди:

– Хола, сизни телефонга чақиряпти!

Малика лунжидаги шиши қайта бошлаган бўлса-да, гапиришга қийналар эди. Ўрнидан туриб, даҳлизга чиқди.

– Ўзлари кейинроқ қўнғироқ қиларканлар, де, жоним, тишим оғрияпти, гапиришим қийин, – деди зўрға оғзини очиб.

Нигора гўшакни қулоғига маҳкам босганча холасининг гапларини такрорлади. Кейин гўшакни унга узатди:

– Кўп нарса сўрамайман, чақир, дейишди.

Малика гўшакни олиб, қулоғига яқин келтирди:

– Ассалому алайкум!

– Вой, опа, бу ман, тузукмисиз? – нариги томондан “Даракчи”нинг овози эшитилди. – Боя хўжайиниз билан бошлашиб кетвотган экансиз. Жағиз шишиб кетибди, тишиз оғридими, а?

“Ё, тавба, юзимда ниқоб бор эди-ю, шунда ҳам кўра қолибдими? – хайрон бўлди Малика. – Бу хотин ҳақиқий даракчи”.

– Стоматология клиникасига бордийизми? – ўсмоқчилагандек сўради у.

– Йўқ, бормадим.

– Ростдан бормадийизми?

“Оббо!”

– Ростдан бормадим. Шаҳристондаги поликлиника очиқ экан. Ўша ерга кира қолдик.

– Э... Шунақа денг? Омадийиз боракан. Эшитдийизми, ўша клиникани карантинга ёпиб қўйишибди. Кеча вирус юқтирган одам қабулга борган экан, бугун гвардиячилар келиб, клиникани ичидаги бор одамлари билан ёпиб ташлашибди, ҳамма ичкарида қолиб кетибди. Энди кечадан бери у ёққа қабулга борганларни топишиб, тест топширтиришаётганмиш. Сизни тишийиз оғригани эсимга тушиб қолиб, сўрадим-де, ўшаққа борган бўсайиз, бекитиб ўтирмасдан ростини гапириб, тест топширгани боринг-де, унақа... маҳаллани хавф остига қўйманг, демоқчийдим.

Малика лўқиллаётган жағига қўлини босди:

– Йўқ, у клиникага бормадим, – деди аранг. – Яхши қолинг.

– Майли, тузалиб кетинг, – шақиллади қўшни. – Сизга кўп гапириш мумкинмас, дамизни олақолинг.

Малика гўшакни жойига илди-ю, кафтини юзига босганча кулиб юборди.

Эрталабдан қўл телефони дириллади. Қаради: Носиржоннинг рақами. Тинчликмикин?

– Ассалому алайкум, опа! Соғ-саломатмисиз?

– Раҳмат. Ўзингиз тузукмисиз? Ишхонада нима гаплар, Носиржон? – сўради у.

– Э, ишхонага фақат тўрт кишигина келяпти, – жавоб берди у. – Қолганлар уйда. Мен ишни уйдан туриб баҳоли қудрат бажариб турибман.

Носиржон бир зум тин олди.

– Самарқанддан хабар келди, – деди. – Одамларимиз соғ-саломат, карантинлари тугабди.

Малика енгил тортди:

– Хайрият-а, жуда хавотир бўлаётувдим. Хижолат-пазликни-ку, айтманг. Фақат... Тошкентга қандай қайтишади? Шуни аниқлаш керак. Балки махсус рухсатнома олиш керакдир?

– Вақти билан ҳал қилармиз буни, – Носиржоннинг жавоби мужмалроқ бўлгандек туюлди Маликага. – Ишхонага сизнинг номингизга хат келган экан домладан. Шуни электрон почтангизга жўнатвордим. Ўқирсиз. Майли, опа, яхши кунларда кўришгунча!

Ишхонада инновацион лойиҳалар билан шуғулланадиган бошқарманинг раҳбари – ёши олтмишлардан ошган басавлат кишини домла деб чақиришарди. Домла Молия институтида дарс ҳам берар, аспирантлик пайти Малика унинг “Таклиф иқтисоди ғояси”¹ китобини берилиб ўқиганди.

“Синглим, Маликаxon! Карантин яхши ўтяптими? Биздан хавотир олманг, хижолат чекманг, соғ-сало-

¹ Макроиқтисодда “Таклиф иқтисоди” номли ғоя 1970 йилларнинг иккинчи ярмида олға сурилган бўлиб, ушбу мактаб тарафдорлари ишчи кучи таклифи ва капитални рағбатлантириш иқтисод ривожининг муҳим омили, дея таъкидлашади.

матмиз, Ўзига шукур. Муҳими, керакли ҳужжатларни тўғрилаб олдик, агар Наврўз ўтсин десак, қолиб кетаркан. Меҳнатимизнинг ҳосили келади ҳали. Баҳонада “Охалик”ни кўрдик, бошқа пайт бу санаторийга бориш хаёлимизга келармиди? Табиати жуда чиройли, шароити яхши, яқин ўртада бўш вақтим бўлмаган эди. Бирйўла икки йиллик дамимни оляпман, бу ерда яхши кутубхона бор экан, китоб ўқияпман. Бир-икки та яхши фикрлар келди, ёзиб қўйдим, карантин тугаса гаплашамиз. Яхши кунларда кўришамиз, хайр”.

Малика хатни ўқиб, ўйланиб қолди. “Бирйўла икки йиллик дамимни оляпман”, дегани нима? Домла Маликанинг ичини хижолат кемираётганини қаердан била қолди? “Тавба, домла мени юпатыптим? Аслида акси бўлиши керак эмасмиди?”

Шу топда Малика Самарқандга, домлага қўнғироқ қилишга, ҳол-аҳвол сўрашга фаҳми етмаганидан уялиб кетди. Телефонидан домланинг рақамини топиб, тугмани босди. “Телефон аппарати ўчирилган” деган ҳиссиз овозни эшитиб, Носиржонга қайтадан қўнғироқ қилди.

– Опа, улар яна ўн тўрт кунга “Охалик”да қолишяптикан, – деди Носиржон.

– Нега?

– Икки кишидан вирус чиқибди. Шунга бошқаларни яна карантинда қолдиришаркан.

– Оҳ, Худо! – Малика оёқлари бўшашиб диванга чўкди. – Чатоқ бўлибди-ку!

– Кеча вазиримиз карантиндагиларнинг оиласига яна моддий ёрдам қилинсин дедилар, у-бу бозорлик қилиб, ёрдам пули билан бирга оилаларига обориб бердик.

– Яхши, яхши иш бўлибди, – деди Малика нима дейишни билмай. Шу онда хаёлига келган фикрдан

ўзи ҳам севиниб кетди. – Сизда делегатларимизнинг уй телефонлари борми?

– Қўйинг, опа, ишхонадан бордик ахир, кўнгил сўрадик. Сиз кўп хижолат бўлманг, шунақа бўлишини ким билибди?

– Йўқ, ўзим биттама-битта кўнғироқ қилиб чиқаман. Менга телефон рақамларини ёзиб беринг.

Носиржон бироз иккилангач, жавоб берди:

– Телефонингизга хабар қилиб ёзвораман.

– Мана бу бошқа гап.

...Домланинг уйида гўшакни овози бўғиқ йигит олди. Маликанинг назарида бу суҳбат эмас, монолог бўлди. Йигит бошқаларнинг гапини эшитишдан кўра ўзи гапиришни афзал кўраркан, шекилли.

– Онамни чақиролмайман, узр, – деди у. – Отам карантинга тушганларидан бери мазалари йўқ, қон босимлари “сакраб” ётибди. Боя бир дунё нарса опкелишибди, раҳмат каттакон-у, шукур, топиш-тутишим ёмонмас, онамни зориқтириб қўймайман. Бизга отам етишмай турибди-де, биттаю битта камчилигимиз шу. Қўлинглардан келса, шу камчиликни тўлдириб беринглар... Опа, энди узрни замминистрдан эшитдик, министрни ўзлари кўнғироқ қилдилар кўнгил сўраб. Сизники энди... Ўзи кекса одамни шунақа шароитда Москвага жўнатиш тўғрими, айтинг, опа? Хўп, ўша пайтда бизда касаллар йўқ эди, а? Йўқ эди! Майли, Россия тинч эди ҳали, а? Лекин масъул одам глобал миқёсда фикрлай олиши керакми, йўқми? Бутун дунёда вирус қутуриб ётган маҳалда ҳар қанақанги халқаро лойиҳани тўхтатиб туриш керакмиди? Давлат манфаатлари устувор, буни ўзим ҳам биламан... Отам қанақа шароитда яшаётганини биласизми? Мен биламан. “Охалик” Самарқанддан ўн беш километр нарида, энг яқин аҳоли пункти – бу Охалик деган посёлка, агар Худо кўрсатмасин, малакали, тиббиётчилар тили билан айтганда тор

мутахассиснинг ёрдами керак бўп қолса, айниқса, шо-
шинич керак бўлса, шаҳарга етиб боролмайсиз, улгур-
майсиз... Ҳа, у – яхши санаторий, лекин у ердагилар ка-
рантин шароити қанақа бўлиши кераклигини билмай-
ди, чунки умрида бунақа ишларни қилмаган, кўрмаган,
бунақа ишга махсус ўқитилмаган, ўргатилмаган. Овқат-
ланадиган жой битта, тўлиқ изоляция деган нарса йўқ!
Ҳар ҳолда СЭС бошлиғиман, у-бу нарсага ақлим етади.
Уҳ... Илойим, отамга юқмаган бўлсин... Бошқа яна нима
дей? Узр, кўнглингизни хира қилган бўлсам! Халқа-
ро ҳамкорлик яхши нарса, лекин... Майли, кўнглимни
кўтардингиз деб ҳисоблайман! Раҳмат!

...Кечқурун бўлган гапни эрига айтиб берди.

– Нима учун аёллардан раҳбарлар кам? Биласан-
ми? – деди. – Чунки аёл аввало она, ҳамма нарсага
оналик психологиясидан туриб ёндошади. Раҳбар-
лик эса тошбағирликни тақозо қилади, маълум маъ-
нода, албатта. Мана, масалан, кимнидир жазолаш ке-
рак бўлади ёки хавfli жойга жўнатиш... Аёл кишида
раҳмдиллик кўп, мана, ўзинг карантинга тушиб қол-
ган домлага ачиниб ўтирибсан. Мамлакат миқёсида
тасаввур қилгин, давлат раҳбари керак пайтда ким-
ларнингдир ўғлини ўлимга жўнатиши керак бўлади.
Агар аёл давлат тепасида ўтирган бўлса, бунақа пайт-
да ич-этини еб юборади, чунки аёл ҳиссиётга бери-
лувчан бўлади, ҳиссиётлар устун келган жойда ақл
чекинади! Шунинг учун ҳам аёллардан катта раҳбар-
лар кам чиқади. Бу гендер тенгсизлиги эмас, оддий-
гина психология.

Маликанинг тумтайиб қолганини кўриб, илжайди:

– Битта ношуд нотикнинг монолоғидан хафа бў-
лиш ҳам фақат аёл кишининг қўлидан келади.

– Дардимни келиб-келиб сизга айтдимми, а? – Ма-
лика ўрнидан туриб кетмоқчи бўлди. Пўлат унинг ел-
касидан қучди:

– Эртага Самарқанддаги филиалимизга қўнғироқ қиламан, қани, билиб беришсин-чи, домланинг аҳволи қандай экан? Сен домланинг исм-шарифини ёзиб бер, хўпми?

18

Қўл телефони дириллаб, дисплейида домланинг исм-шарифи кўринди. Малика худди тезда телефонни қулоғига тутмаса, ўчиб қоладигандек шошиб, журналини ташлади.

Домланинг овози доимгидек тетик эди:

– Э, синглим, Маликаҳон, яхшимисиз? Уй ичларингиз, болалар? Одамни жуда хижолатга қўйдингиз-ку! Ие, нега энди? Бу ернинг шароити яхши, овқатлари мазалик. Тагин бир тоғора самарқандча ош, катта саватни тўлдириб мева-чева киритишибди бизга. Пўлат Тўраевнинг ҳамкасбларидан дейишди, нима ёрдам керак бўлса, тайёрмиз деб қўйишди. Сизнинг умр ўртоғингиз шекилли, а? Омон бўлсин, катта раҳмат айтиб қўйинг.

Маликанинг томоғига нимадир тиқилгандек бўлди.

– Саломат бўлинг, домла, – дея олди аранг. – Илоҳим, яхши кунларда кўришайлик. Қолганлар тузукми?

– Оллоҳга шукур, ҳаммамиз соғ-саломатмиз. Зерикишга ўрин бўлмаяпти. Йигитларни ишга ўтқиздим. Хаёлимга бир яхши ғоя келиб қолди. Шунинг ишланмасини ёзасизлар, дедим. Лойиҳа ёзишяпти.

– Э, у ерда компьютер бор эканми?

– Компьютер йўқ, қоғозга қўлда ёзасизлар, дедим. Бир вақтлар дунё-дунё ишларни қўлда ёзардик, ҳозиргилар бир варақ аризани қўлда ёзгунча терлаб кетади. Барибир вақтимиз кўп, дедим. Ёзаётганингиз лойиҳа, ҳисоб-китобларини кейин ҳам тўғрилаш мумкин, муҳими – ғояни асослаш. Тўғрими?

– Тўғри...

– Йигитларимизни китоб ўқишга ўргатяпман. Ёшларимизнинг китоб ўқишга рағбати йўқ, “Нега ўқимайсан?” десам, Ҳамдамжон: “Китоблар ҳаётдан орқада қолган”, дейди, қаранг. Мен унга “Сен “Дарё”¹ деган романни, “Боқий дарбадар”² деган романни ўқи, дедим. Кейин “Ўнинчи декабрь”³ деган китобни топиб бердим. Қани, мана шуни ҳам ўқиб кўр-чи, эндиям менга эътирозинг борми, деб.

– Ўқидими?

– Ўқиди-и! Учала китобни ҳам ўқиди. Хуллас, мана шунақанги ишлар билан бандмиз. Карантин – бу касалмисан, соғмисан, шу аниқ бўлишини кутиб, ғамга ботиб ўтириш дегани эмас. Карантин дегани – бироз вақт хилватга чекиниб, бундан буён қанақа яшайсан, нима ишлар қиласан, қайси ишни қандай қилсанг, одамлар сендан рози бўлади, шуларни мулоҳаза қилиб, бундан кейинги йўлингни белгилаб олишингга берилган имкон.

– Тўғри айтасиз, – Малика бўғзига тикилган йиғини аранг тутиб қолди. – Тўғри айтасиз...

– Майли, ўртоғингизга салом айтинг, каттакон раҳматимни етказинг. Биздан хавотир бўлманг, яхши кунларда кўришайлик.

– Сизни қийнаб қўйдим-да, домла...

– Ие, нега қийналарканман? Йўқ, сиз хижолат бўлманг, йиғлаяпсизми? Энди бунақамас-да... Вазирликда халқаро ҳамкорликни йўлга қўйган, соҳада бутун бир тизимни ишга солган одамсиз-а! Орқангиздан қанча ёшларни эргаштирдингиз? Буни ўйлаб кўрмагансиз,

¹ Абдуқайюм Йўлдош романи.

² Исажон Султон романи.

³ Жорж Сондерснинг ҳикоялар тўплами. Ж. Сондерс АҚШлик ёзувчи, қатор адабий мукофотлар соҳиби (жумладан, О. Генри номидаги миллий мукофот, халқаро Букер мукофоти).

а? Карантин тугасин, ҳали ишлаймиз, шунақанги лойиҳалар қиламизки!

– Илоҳим...

– Мана бу – бошқа гап!

Телефонни қўйгач, кўнгли тўлиб айвончага чиқди. Баҳор кучга тўлган эди. Ўрик шохларида ғўралар кўзга кўриниб қолибди. Мачит гумбази оппоқ беҳи гулларию нимяшил, навқирон баргларга кўмилган дарахтлар қуршовида худди оқ-яшил кўпик ичига тўнкарилган нилгун пиёлани эслатарди. Бир вақт мана шу кўпириб тошган яшиллик бағридан бир тўп каптар отилиб чиқиб, кўкка парвоз қилди. Кимдир чийиллатиб хуштак чалди, бунга жавобан каптарларнинг қанотлари тапиллади. Йўлканинг нариги томонидаги ҳовлида ишком бағазларини маҳкамлаётган мўйсафид кўринди, айвон эшиги очилиб, саҳнга чақалоқ кўтарган келинчак тушиб келди.

Малика кўз олдида очилган бу осойишта ҳаётга кўзларини тўлдириб қаради. Бир вақт мачитга қараб чўзилган кўча ичидан “Тез ёрдам” машинаси чиқиб келди, катта йўлдан милиция машинасининг сиренаси, унинг ортидан овоз кучайтиргичдан янграётган “Заруратсиз кўчага чиқманг, карантин қоидаларига риоя қилинг”, деган огоҳлантириш эшитилди. Йўлкадан оғзи-бурнига ниқоб тутиб, қўлларига резина қўлқоп кийган участка нозири ўтиб кетди. Шу билан гўё салгина қиялатсанг, бир тасвир тагидан бошқаси чиқиб келадиган стерео-суратдек, осойишта кўринган манзара ортидан хатарли воқелик юз кўрсатди.

Шу пайт телефони СМС-хабар келганини билдириб, астагина “жир-ринг” этиб қўйди. “Жавлондан хабар келди”, – дея шошиб, телефонни қўлига олди, ўқиди: “Тана ҳароратингиз кўтарилса, зудлик билан “Тез ёрдам” чақиринг. Ўзингизни ўзингиз даволашга уринманг. Эҳтиёт бўлинг!”

Уҳ тортди. Жавлон касалхонага кетганига ўн тўрт кун бўлди. Ўн тўрт кунда смена алмашади, дейишган эди. Негадир жимжит...

Назарида ўтаётган мана шу кунлар бир маромда ишлайдиган механизмга айлантириб қўйяпти уни: ҳар куни бир турдаги иш, ниманидир кутиш, уйдаги тартибни ушлаш, бунинг учун Ферузага, Нигорага ай-тиладиган бир тусдаги ўгит-танбеҳлар, баъзида эри билан гаплашадиган гапи ҳам қолмагандек туюлади. Шунда ваннадан нам латта олиб чиқади-да, дераза токчаларини, эшикларни арта бошлайди, латтасига ғубор илашмаса ҳам артаверади. Кейин чўткани олиб айвончадаги пояндозни тозалашга тушади, Нигора: “Боя тозаладик-ку”, дейди, Феруза онасининг феълини билганидан индамай, Нигорани етаклаб хоналарига олиб кириб кетади. Малика айвончадаги ишини битиргач, нафас ростлайди-да, жавонни титиб, ўқимай қолган бирон китобни қидиради.

Ҳозир эса домла айтган китобни ўқиб кўргиси келди. Лекин аниқ билади, жавонида бу китоб йўқ. Қизига ўхшаб, интернетдан электрон шаклини қидириб кўрсамикин?

Иш хонасига айлантирилган меҳмонхонага кириб, ноутбукини ёқди. “Ўнинчи декабрь”, роман” деб ёзди. Эҳ-ҳе, бу роман эмас, ҳикоялар тўплами экан-ку! Тошкентда бу китоб ҳали босилмаган экан, фақат русча, инглизчаси бор. Домла оламдаги бор янги китобдан хабардор экан! Уни бежиз “Домла” дейишмас экан-да!

Малика китобнинг инглиз тилидаги нашрини топиб, компютерига кўчириб олди. Ўқий бошлади: “Тўйларидан кейин дастлабки йилларда улар тез-тез жанжаллашиб туришарди. Бир-бирларига аллақандай бўлмагур уйдирмаларни ағдаришарди. Баъзан иш кўзёш тўкишгача борарди. Тўшакка ётволиб хўнграрди ҳам, тўғрими? Кейин эса улар... кейин Молли қай-

ноқ, хўл юзларини унинг хўл, иссиқ бетига босарди. Кечир мени, дейишарди улар вужудлари билан, яна бир-бирларига юракларини очишарди, ўшанда... сенга яна юракларини очишганда, сен юз мингинчи бор афв этилганингда, севимли кишининг сенга меҳри янада ошганда туғилган бу туйғу сенга сингишиб кетган барча янги қусурларингдан баландга чиқади, шунда бундан-да чуқур, бундан-да нозикроқ туйғу бўлмайди...”

Ғаройиб! Шунга ўхшаш туйғулар Маликанинг бошидан ўтмаганмиди? Пўлат билан ораларида мана шунақанги ҳолатлар бўлмаганмиди? Бўлган эди! Ҳозир, орадан ўттиз йилдан ортиқроқ фурсат ўтгач, худди баҳорги тошқин дарё сунбулага келиб, тинганидай, туйғулар ҳам сокин тортган. Фақат болаларнинг ташвиши, яқинларнинг бирон-бир тадбири ёки маросими, рўзғорнинг у-бу камчилигини тўлдириш ҳақидаги гаплар бош ўринга кўтарилади, Пўлат баъзида ўзининг файласуфона мулоҳазаларини хотинига гапириб ўтиришни севади, Малика эса унга жавобан ё раддия, ё ризолик билан жавоб қилади, у-бу фикрларини билдириб ҳам қўяди, лекин бу ишни анча эҳтиёткорона қилади, чунки унинг хаёлига келган ўйлар аксарият Пўлатни лол қолдиради. Малика эса бу эримга ёқмайди, деб ўйлайди.

Эшиқдан Пўлат мўралади:

– Эрталабдан ишга қўмилиб қолибсан? У-бу нарса емаймизми?

Малика ўрнидан турди.

– Жавлоннинг сменаси тугабди, – деди Пўлат хотини стол устига қўйган нонни ушатаркан, худди анчайин, аҳамиятсиз бир гапни айтгандек. – Карантинга жўнабди. Ҳозир қўнғироқ қилди.

– Менга қўнғироқ қилмади-ку...

Хотинининг руҳи тушиб кетганини кўриб, кулган бўлди:

– Қизиқмисан, менга айтди нима-ю, сенга айтди нима?

– Ундай бўлса, нега менга қўнғироқ қилмайди? А? Агар барибир бўлса?

– Энди... унақа майда гап бўлмагин... Онамга айтсам, кўнгли бузилади, дегандир, отамга айтсам, ўзи тушунтиради, дегандир... Ҳолбуки, кетаётганда аниқ эди, касалхонадан кейин карантинга жўнайди, шунча касалнинг ичидан чиққандан кейин бирданига соғлом одамларнинг орасига кирмайди-ю!

– Буни-ку биладан-а... Уҳ... Овозини эшитсам, кўнглим тинчирди...

– Қўй, онаси, кўпга келган тўй бу. Бу дунёда тугамайдиган нарса йўқ. Сен домладан гапир, қўнғироқ қилдими? Кайфияти тузукми?

Малика бош силкиди:

– Жуда хурсанд. Сизга катта раҳмат айтди. Ажойиб одам-да, иродали, доно... Мени юпатыпти, хижолат бўлманг деб...

Бугунги кун Маликанинг назарида ўзгача бўлди. Худди елкасидан тоғ ағдарилгандек сезди ўзини, домланинг сўзларини ичида қайта-қайта такрорлади: “Карантин дегани – бироз вақт хилватга чекиниб, бундан буён қанақа яшайсан, қайси ишни қандай қилсанг, одамлар сендан рози бўлади, шуларни мулоҳаза қилиб, кейинги йўлингни белгилаб олишингга берилган имкон”. Тўғри гап! Ахир Малика шунга уриниб кўрмаяптими? Пўлат билан ўтган ўттиз икки йиллик турмушини у ёғидан-бу ёғигача хаёлан қайта кезиб чиқди, ўз вақтида қилган хатоларини таҳлил қилди, болалари, эри, қариндошлари, ҳамкасблари, дугоналари билан бирга кечирган бирда шодон, бирда қайғули дамларини ёдга олди, карантиндан кейинги ҳаёт

қандай бўлишини тасаввур қилишга уринди, қизини келинлик либосида, ўғлини куёвлик сарполарида кўз олдига келтирди, Нигорани чиройли сипо кўйлақда ўқишга жўнашини ўйлади, неча марталаб хаёлан ишхонасига кириб борди, Носиржон, бўлимидаги шогирдлари, ўша кулгили бошлиғи, қорамтир кумуш сочлари қўйилиб тошган вазир, унинг аксича, тепакал ўринбосар, кўхликкина Ёкутхон, мудом жонсарак девонхона мудири билан саломлашди, домланинг тетик овозини, оқил сўзларини тинглагани унинг хонасига кирди, домла барваста қоматини вазминлик ила кўтариб, келувчининг истиқболига турди... Неча-неча марталаб шуларни тасаввур қилди ахир!

Кун ўтгани сайин хабарлар хавотирли бўлиб боряпти. Касал бўлганлар соат сайин кўпайиб боряпти, соғайганлар эса жуда кам. Қурилган янги карантин зонасини телевизорда кўриб, ваҳми келди. Автобусларда олиб келинаётган юзлаб одамлар, минглаб контейнерлар, контейнер қаторлари оралаб юрган, кийимбоши скафандрни эслатадиган зона хизматчилари, зона атрофини кўриқлаётган қуроли ҳарбийлар... Карантин зонаси юқоридан туриб қаралганда худди қаторлаштириб териб қўйилиб, атрофи ўраб олинган гугурт қутиларини эслатади. Мана шу “қути”ларнинг ҳар бирида одамлар жон сақлаётганига баъзида ақл бовар қилмайди.

Телевизор ҳамиша бир гапни такрорлайди: “Кўл бериб кўришманг, оралиқ масофани сақланг, тиббий ниқобсиз кўчага чиқманг, ташқарига фақат ўта зарур юмуш билангина чиқинг, карантин қоидалари...”

Ҳаммаёқда карантин, карантин, карантин!

Кўчага ўта зарур юмуш билангина чиқинг! Ҳозир Маликанинг энг зарур юмуши – отасини кўриб келиш! Лекин у кўчага шу зарур юмушини адо этиш учун чиқа оладими? Бу не қисматки, яқининг билан

дийдор кўришолмасанг, кучоқ очиб хушлалолмасанг,
дўстингнинг қўлидан тута олмасанг?

Бу кўрқинчлар қачон енгиб ўтилади, қачон енгил
нафас олиш мумкин бўлади?

19

Тонг ёришар-ёришмас қўл телефони жиринглаб,
дисплейида масъул котибнинг исми кўринди. Одатда
у кечқурун кўнғироқ қиларди. Тинчликмикин?

– Настя опа вафот этибди, – масъул котибнинг ово-
зи уйқуга тўймаган одамники каби бўғиқ чиқди. – Ҳо-
зир Назокат опа хабар қилди. Келасизми, ака? Оқсоқо-
лимиз сизни чақиряптилар.

Пўлат айвончага чиқди. Малика қаҳва дамларди.

– Чиқиб кетяпман, – деди. – Хавотир олма.

– Бир гап бўлдими?

– Маҳаллага чақиришяпти.

Пўлат ортиқ изоҳ бериб ўтирмай, даҳлизга ўтди,
курткасини кийиб, оғзи-бурнига дока ниқобини тақ-
ди. Ўзини кузатиб чиққан хотинига хўшлашиб боши-
ни силкиди-да, эшикни ёпиб чиқди.

Настя опа дўкон билан бурчакма-бурчак тушган
панель уйнинг энг охирги йўлагида яшарди. Йўлак
оғзида “Тез ёрдам” машинаси турибди. Тор пиллапоя-
лардан юқорига чиқаркан, учинчи қаватдаги зинапоя
майдончасидан келаётган ғовур-ғувурни эшитди.
Чап қўлдаги эшикдан Назокат опанинг невараси –
етти-саккиз ёшлардаги қоп-қора бола мўралар, зина
тутқичлари оша эгилиб, тепа қаватдаги қўшни – ёш-
гина жувон қизиқсиниб қарар, ўнг қўлдаги эшик ланг
очик, бўсағада оқсоқол уни кутиб турарди.

Даҳлизда, оёқ остида бетартиб ечиб ташланган
пойафзаллар, ичкарида махсус оқ комбинезонга ўра-
либ олган шифокор йигит столга бағрини бериб узун-
чоқ қоғозни тўлдириб, нималарнидир ёзади. Шериги

участка нозирага бир нималарни тушунтиради, йиғидан кўзлари қизарган Назокат опа полда чувалиб ётган жун ипни калавасига ўрайди. Уй ичини шиптир ҳиди аралаш валерьянка иси босган.

Опа Пўлатни кўриб, ҳикоясини нечанчи мартадир қайтара бошлади:

– Кеча бинойидеккинайди, маҳалладан ёрдам ташлаб кетишган экан, телпон қип чақирди, юрагим увишиб турибди, юролмиётибман, халтани бўшатиб, ичидагиларни жойлаб бер, деди. Каравотида тўқиб ўтирувди, мастава қилувдим, ичасанми десам, ичаман деди. Опчиқдим, ичволди. Чиқиб кетаётсам, борвур, эшикни ўзим ёпволаман, деди. Эрталаб бўсағани шундоқ тозалаволай деб эшигимни очсам, Настя опани эшиги қия очиқ турибди, даҳлизиди чироқ ёниқ. Нима бўлди, деб мўраласам... – охири чидолмай пиқиллаб йиғлади. – Ман... мазаси қочиб ҳушидан кетган, деб ўйлабман... Дўхтир чақирсам...

Шифокор йигит майда ёзувлар билан тўлган қоғозни стол чеккасига қўйиб, ўрнидан турди.

– Мана, хужжатни шунга қараб беради, – деди қоғозга ишора қиларкан. – Бизга рухсат этасиз энди.

– Қариндошларига хабар қиларсизлар, – қўшиб қўйди шериги.

Оқсоқол шифокорларни эшик тагигача кузатиб қайтди. Опа баттарроқ йиғлади:

– Бечора, бола-чақаси йўқ, ёлғиз эди... Ёнида бирон яқини бўлганда тирик қолармиди... Маниям ғафлат босганини қаранг!

– Бўлди, бас, опа, жуда-а... ўзингизни еворманг, шунақа бўлишини ким билибди? Боласи бўлмаса, қариндоши бордир? – сўради Пўлат.

– Биттагина жияни бор, Ғазалкентда туради, Павел, Павел деб эси кетарди. Лекигин телпонини билмийман.

Нозир пешонасини қашиди.

– Настя опани телефони бормикин? А? – дея ён-а-трофга аланглади. – Телефонини қарайлик-чи?

– У қўл телпони тутмасийди, – деди опа. – Уйимдаги телпоним етади, дерди.

Нозир каравотнинг бош томонида турган телефон аппарати ёнини кўздан кечириб, қорамтир узунчоқ дафтарча топди. Уни очиши билан ичидан кўкимтир юпқа китобча оёқ остига тушиб кетди. Қўлга олиб қаради: омонат дафтарчаси.

– Бояқиш қора кунига атаб йиғиб-терган экан-да, – ачингансимон бош чайқади оқсоқол.

– Бу йиққан-терганини фақат меросхўри ишлата олади-да, лекин уни ҳам қонун белгилаб қўйган муддат ўтгандан кейин, – нозир омонат дафтарчани телефон ёнига ташлади-да, узунчоқ дафтардаги қайдларни ўқишга тутинди.

Пўлат курсига ўтирган қўйи хонани кўздан кечира бошлади. Узунчоқ энсиз хонанинг тўрида бундан ўн йиллар аввалги русумдаги телевизор, деворда, шундоққина каравот тепасида ранги униққан гиламча, каравот бош томонидаги тумба устида бир ҳовуч дори идишлари, эшикнинг рўпарасида пастаккина жавон, унинг чанг босган шиша тоқчаларида беш-олтита биллур идишчалар, жавон устида қайин пўстлоғидан ясалган, ҳар турли рангдаги калавага тўла саватча, хона ўртасида сарғимтир дастурхон ёпилган думалоқ стол устида қадимий чойнак билан ювуқсиз финжон, оёқ остида арзонбаҳо палос...

– Мана, топдим, манави бўлса керак, – нозир дафтарчанинг очиқ бетини Пўлатга кўрсатди. – Павлуша деб ёзиб қўйибди.

Пўлат чўнтагидан телефонини чиқариб, нозир кўрсатган рақамларни терди. Кўп ўтмай, гўшакдан уйқусираган товуш келди:

– Алло!

– Павел? – сўради Пўлат. – Здравствуй. Меня зовут Пулат, я представитель махаллинского комитета¹.

Нариги томондаги йигит ҳафсаласиз жавоб қилди:

– Очень приятно².

– Извините, но я вынужден сообщить вам при-
скорбную весть. Сегодня скончалась ваша тётя, –
Пўлат стол устидаги қоғозни олиб қаради. – Анаста-
сия Павловна³.

Павел ҳушёр тортди, шекилли:

– Бог ты мой! – деб юборди. – Ох, несчастье какое!
И во время карантина! Ведь въезд в Ташкент закрыт,
как мне быть⁴?

Павел бир муддат жимликдан кейин деди:

– Я постараюсь придти, ну, что-нибудь придумаю.
Если получится, я вас извещу, ну, извещу при любом
раскладе⁵.

– Иложини топиб, келаман, деяпти. Хуллас, хабарини бераркан.

– Пўлат ака, – нозир оқсоқолга ўғирилди. – Амаки, Павелнинг етиб келиши даргумон, Ғазалкент карантинга ёпилган, амаллаб у ердан чиққан тақдирда ҳам Чирчиқдан ўтолмайди.

– Қани кўрайлик-чи, балки иложини топар, постада турганлар ҳам одам-ку, тушунар, – гапга аралашди оқсоқол. – Агар келолмаса, ҳаракатни ўзимиз қиламиз-да, Сиз, – у нозирга қаради. – Машинангизда бемалол юра оласиз. Ёрдамингиз тегсин, марҳуманинг

¹ Павел? Салом. Мен – Пўлатман, маҳалла қўмитаси вакилиман.

² Ғоят хурсандман.

³ Узр, сизга қайғули хабарни айтишга мажбурман. Бугун холангиз Анастасия Павловна оламдан ўтди.

⁴ Ё Худойим-ей! Ох, қандай бахтсизлик! Карантин вақтида-я! Ахир Тошкентга кириш тақиқланган-ку, нима қилдим?

⁵ Боришга ҳаракат қиламан, бирон нарса ўйлаб топарман. Агар бора оладиган бўлсам, хабардор қиламан, умуман, ҳар нима бўлганда ҳам сизга хабар бераман.

хужжатларини тўғрилаб беринг, вақт кетмасин, бу ёғи бир гап бўлар, – кейин Пўлатга ўгирилди. – Мен ҳар эҳтимолга қарши тўйхонанинг эгаси билан гаплашиб кўрай. Шунча сўрадик, йўқ демади, бу сафар ҳам зора ёрдам берса... “Қора лола” деган бюро бор, қариндошлари вафот этса, насронийлар шунга мурожаат қилишади. “Қора лола” билан гаплаша оласизми? Жияни етиб келса ҳам, барибир, шу масалани ҳал қилиш керак бўлади. У Ғазалкентда турса, Тошкентда бунақа ишлар қандай қилинади, билмайди-ю...

Пўлат розилигини билдириб бош силкиди.

– Ишинглар битган бўлса, чиқиб турасизларми, а? Бу ёқни артиб-суртиб олай, – опа энди анча ўзини бошиб олган эди. – Шу аҳволда биров келса уят бўлар...

...Бир соат ўтиб-ўтмай, Павел кўнғироқ қилди:

– Пулат ака, я уже полчаса стою у поста в Чирчик.

Меня не пропускают, никакие уговоры, просьбы не действуют. Я им говорю, что кроме меня у нее никаких родственников нет, но все бесполезно! Я не знаю, что делать¹!

– Павел, ну, не надо нервничать! Что поделаешь, закон – есть закон, придется подчиняться².

– Ия не смогу похоронить тетку? И что тогда с ней будет³?

– Мы вам поможем. Всё-таки в одной махалле живем. Только вы мне скажите куда нужно ее хоронить, какое кладбище, ну, надеюсь, вы меня поняли⁴...

¹ Пўлат ака, ярим соатдан бери Чирчиққа кираверишда, постнинг ёнида турибман. Мени ўтказишмаяпти, ялинишлар, илтимослар фойда бермаяпти. Унинг мendan бошқа қариндоши йўқ, дедим, барибир, унашмаяпти! Нима қилишни билмаяпман.

² Асабийлашманг, Павел. Нима қилардик, қонун – қонун-да, бўйсунишга тўғри келади.

³ Холамни дафн қилолмайманми? Унда нима бўлади?

⁴ Биз ёрдам берамиз. Ҳар ҳолда битта маҳаллада яшаймиз-ку. Фақат холангизни қаерга дафн қилиш кераклигини айтинг, қайси қабристон, хуллас, тушундингиз деб умид қиламан.

– Ах, да! – гўшақдан Павелнинг узун сўлиш олгани эшитилди. – В Домбрабадскую кладбище, рядом с моей мамой. Все данные я вам пришлю телеграммом или через СМС. В Ташкенте живет родственник моей жены, я ему позвоню, он тоже поможет¹.

Сал ўтмай, оқсоқол кириб келди. Тўйхонанинг эгаси анчагина пул берибди, орқама-кетин Павелнинг қариндоши қўнғироқ қилиб, бир соатга қолмай, топганимни олиб етиб бораман, деди, нозир тайёр бўлган ҳужжатларни олиб келди, “Қора лола” вакилиман, деб бақалоқ бир йигит эшикдан кирди.

Узун қора жубба кийиб, бўйнига темир хоч осган, учбурчак қўнғир соқоли узунчоқ юзига ярашиб тушган руҳоний ширали йўғон овозида дуо сўзларини чўзиб-чўзиб хониш қилаётган пайт Пўлат айвончага чиқди. Айвонча қаровсизликдан анча тўкилиб қолган, ҳар ерда Настя опанинг чанг босган қақир-кукурлари ётарди. Хонанинг очиқ эшигидан мум ва ладан ҳиди келар, руҳонийнинг хитоблари орасида ладан солинган темир идишнинг тақиллаши эшитиларди. Кун иссиқ, ҳавода киши руҳини эзадиган, лоҳас қиларлик димлик. “Эртага ёмғир ёғади шекилли”, – ўйлади Пўлат. Айвончадан эгилиб, кўчага разм солди.

Йўлак олдида усти ёпиқ узунчоқ қора машина турибди, оппоқ махсус кийимга ўраниб олган ҳайдовчи кабинадан бошини чиқариб, нарироқда турган оқсоқолга нималарнидир гапирди. Йўлқадан майда-чуйдалар тўлдирилган елим халта кўтариб ўтиб кетаётган аёл тўхтаб, машинани қизиқсиниб томоша қилади.

Ичкарида руҳонийнинг овози тинди. Пўлат маро-

¹ Ҳа, Дўмбиробод қабристонига, онамнинг ёнига қўйиш керак. Керакли маълумотларни телеграмдан ёки СМС қилиб ёзиб юбораман. Тошкентда хотинимнинг қариндоши яшайди, унга қўнғироқ қиламан, сизга ёрдам беради.

сим тугаганини англаб, ичкари кирди. Хона ўртасида қопқоғига хоч ўрнатилган қора ёғоч тобут турарди. Павелнинг қариндоши тобут қаршисида эгилиб, ихтиёрсиз етказган озор ва ранжлари учун афв сўради-да, тобут устидаги хочга пешонасини босди.

Шамлар пуфлаб ўчирилганидан ҳавога ҳарир тугун пардаси кўтарилди. Жавон ёнида кутиб турган бақалоқ йигит ёнидаги ёрдамчиси билан тобутни кўтаришга ҳозирланди. Павелнинг қариндоши тобутнинг учинчи бурчагига келди. Буни кўрган Пўлат ёрдамга ошиқди. Руҳоний олдинга тушди. Тўрт кишилашиб тобутни кўтаришиб, ҳовлига чиқишди.

Тобутни машинага қўйишгач, оқсоқол Павелнинг қариндошига бир нималарни шивирлади-да, кўлига конверт тутқизди.

– У меня есть¹, – эътироз қилди йигит.

– Возьми, – деди оқсоқол. – При таких случаях никогда не знаешь, сколько понадобится. Будут непредвиденные расходы².

– Раҳмат сизларга, – деди қариндош йигит русча талаффузга хос тарзда “а”ни чўзиб. – Катта раҳмат!

Бақалоқ йигит машинага чиқиб, руҳонийнинг рўпарасига, ёрдамчисининг ёнига ўтирди, қийшайиб қолган гулчамбарни ғамхўрлик ила тўғрилаб, тобутга суяб қўйди. Кейин машина ичидан бошини чиқарди:

– Вы можете оставаться, все-таки карантин, сейчас запрещено присутствие на похоронах более четырех человек. Если понадобится, на кладбище всегда есть помощники³.

¹ Менда бор.

² Ол. Бунақа пайтларда қанча пул керак бўлишини ҳеч қачон билолмайсан. Қутилмаган харажатлар бўлиб қолади.

³ Сизлар қолсангиз ҳам бўлади, ҳар ҳолда карантин пайти, ҳозир дафн маросимида тўрт кишидан ортиқ одам қатнашиши мумкин эмас. Агар керак бўлиб қолса, қабристонда ҳамisha ёрдамчи топилади.

Қариндош йигит машинага чиқиб, тобут ёнига ўтирди, Пўлат билан оқсоқолга қараб қўлини кўксига босди.

Йўлкадан катта йўлга томон аста ўрмалаб бораётган машина ортидан қараб қолишаркан, оқсоқол:

– Одамнинг умри омонат нарса-да, – дея хўрсинди. – Бугун борсан, эртага йўқ.

Пўлат атрофга қаради. Деразалардан маҳалладошлари қараб туришарди.

...Малика ётоқхонасининг деразасидан тобут ортилган машина узоқлаб кетгунча қараб турди. Беихтиёр Настя опани эслади. Ҳамиша эрталаб, Малика ишига кетаётганда учала итини эргаштириб, йўлкада сайр қилиб юрган бўларди. Оқшомлари дўкондан шаффоф халта кўтариб чиқиб келаётганини кўрарди. Кекса аёлнинг халтасида аксаран бир дона нон, бир шиша қатиқ бўларди, баъзида майда-чуйдасини шалоғи чиққан эски аравачасига ортиб, эски шиппагини судраганча бозордан пиёда келарди. Бу аёлнинг бир вақтлар авиация заводида бутун бир цехни бошқарганига, юздан ортиқ ишчиларга бошчилик қилганига ишониб бўлмасди. Малика янги кўчиб келган пайтларида кўрган Настя опани яхши эслайди. Эллик ёшларда, қўнғир сочлари калта кесилган, турли-туман башанг кийимлари ярашган, пардоз-андози жойига келтирилган хушқад бир аёл! Кунда ярқираб турган чиройли машинада ишдан қайтарди, кўпинча қўлла-рида кўркам гулдаста, ширинлик солинган чиройли кутича бўларди.

– Шу ёшида ҳам гул берадиганлари бор-а! Хусни борида тузук бир кишига эрга тегмайдими, – деди бир куни Пўлатга. – На боласи бор, на...

Эри илжайди:

– Бизнинг шарқона қарашларимиз ҳаммага ҳам тўғри келмайди.

...Энди бир пайтлар ўзининг башанг юришлари билан маҳалла аёлларини ҳайратга солган ўша Настя ора-сира итларига деб сотиб олган бир халта суяк-саёқларини кўтариб ўтади, йўлкирага пул сарфламаслик учун аравачасини судраб, бозордан пиёда қайтади, бозорга кираверишда майда-чуйда сотиб ўтирадиган хотинга улгуржигга бериш учун ҳафта ичи уйда ўтириб пайпоқ тўқийди...

20

Кечқурун электрон почтасини очаркан, Фрайбургдан келган хатни кўрди. “Малика, ассалом, синглим! Мен янги спектакль қўймоқдаман. Номини “Хўжа Насриддиннинг янги саргузаштлари” деб қўйдим. Менга ёрдаминг керак. Ойингнинг катта сўзанасини расмга олиб жўнат, интернетдан олган расмларим тўғри келмади. Мен оригинал парда заказ қилдирмоқчиман, рассом катта газламага сўзанани расмини чизиб беради. Бунақа спектаклни ҳали ҳеч ким кўрмаган, бу ерда қўғирчоқ театр йўқ, мен тузган труппанинг томошалари аншлаб билан кетмоқда. Асосий даромадим шу. Ёрдам бер, жоним синглим. Сени соғиниб, Гриша аканг”.

О, Гриша ака янги спектакль қўйяптими? Яна Хўжа Насриддин! Шу афанди ҳақида нечта томоша қўйди? “Бунақа спектаклни ҳали ҳеч ким кўрмаган...” Албатта-да, Шарқ Европа томошабини учун экзотика! Асосий даромади унинг труппаси қўйган томошаларидан келаётган бўлса, демак, аншлаб бўладиган асар керак. Бу эса Германияда ҳали ҳеч ким кўрмаган, билмаган Хўжа Насриддин!

Дунёнинг ишлари ғалати экан. Гриша маҳаллада, танишлари, дўстлари орасида Насриддин афанди латифаларини моҳирона ҳикоя қилувчи сифатида донг таратган эди. У латифани соф Тошкент шеваси-

да айтарди, айтаркан, ўзбекча сўзларни ўзгача бир завқ билан талаффуз қилардики, эшитувчилар аввало унинг мана шу талаффузини эшитишни ёқтиришарди. Гриша ҳамisha латифани “Бир куни Апанди...” деб бошларди ва шу заҳоти атрофда кулги кўтариларди.

Гриша тўйларда ўзбекча қўшиқ ҳам айтарди. Маҳаллада кимникида тўй бўлса, узоққа бориб юрмай, Гришани чақирарди, у ўзи бошқараётган маданият уйидаги йигитлар билан келиб тўйни қиздириб берарди.

– Гриша, битта латифа ҳам бўлсин, – кулишарди тўйхонани тўлдирган ёш-яланг.

– Йў-ў, – дерди у бош чайқаб. – Тўйда Апандидан гапирмайди. Бошқа сапар... Мана, маданият уйимга ке, санга икки соат Апанди гапирмаган... биласанми ким? Тўйда ашула айтаман, ҳамма рақс тушади.

Кейин электр гитарасини олиб, йигитларга имо қиларди:

– Қани, бошладик, шўхидан!

Ҳамма ёқимтой бу йигит кимга уйланаркин, дерди. Жуда чиройли қизни танласа керак, шундо-о-оқ йигитга кимлар тегмайди, дейишарди.

Гриша уйланганда бутун маҳалла келинни кўрганни эшик тагига тўпланди. Пиджаги ёқасига оқ атиргул тақиб ясаниб олган Гриша содда оқ кўйлак кийиб, калта қирқилган сомон ранг сочлари устига узун тўр ташлаган озғин, кўримсиз бир қизнинг қўлидан ушлаб машинадан туширди. Тенгсиз гўзал бир қизни кўрамиз деб турганларнинг бирданига ҳафсаласи совиди. Келиннинг исмини эшитиб-ку, ҳайратлари яна ошди: Адалинда! Бунақа исми ҳеч ким эшитмаганди. Кўп ўтмай, кимдир айтди: келин немис экан, келиннинг бобоси урушдан олдин Москвадан қувғин қилиниб, оиласи билан ўзимизнинг Тўйтепадан паноҳ топган экан.

Бояқиш Чуча негадир шу келинини хушламади. Бирйўла эгизак ўғиллар туғиб бердиямки, эримади.

– Адалинда – жадугар, – дерди у тили келишмага-
нидан “о”ни “а”га айлантириб. – Баба Яга ёшлик пайти
шунака бўлган, – у “қ”ни ҳам “к” деб талаффуз қиларди.

Маликанинг онаси куларди:

– Қўйинг, Валяхон, келинингиз ювош, “пишир-куй-
дир”га уста-ю...

– Вай, Зумрад апа, бу ювашни ичида нима бар... В ти-
хом омути чёрти водятся¹! Канча гўзал рус кизлар бар,
Гриша уни севди. Нега? Чунки у – Баба Яга! Факат ёш!

– Адалинда баламни Германияга апкетмакчи, –
дея йиғлади бир куни Чуча. – Адаси тирик бўлганда,
Гриша бу Баба Ягани уйга апкелмас эди. Адаси йўк,
мани кучим кам, лекигин баламни кеткизмийман!
Германияда пишириб қўйган йўк!

Малика Чучанинг куйиб-пишишларидан билар-
дики, зоҳиран сокин кўринган бу хонадонда тўфон
пишиб келяпти, бир кун у кўтарилади-да, ҳаммаёқни
остин-устун қилади.

Эсида: кунлар совиб қолган, эрта оқшом туш-
ган пайт эди. Ток кўмиш учун ҳашарга чиққан Гри-
ша Зумрад опа ўчоқда пиширган ошни еб олиб, ҳам-
ма билан хайрлашди-ю, лекин ҳовлига чиққач, уйига
кетишга шошилмади, мевалари териб олинган беҳи
тагига қўйилган пастак курсига ўтирганча осмонга,
кейин чор-атрофга бир-бир қараб чиқди. Қозонни юв-
гани чиққан Маликани ёнига чақирди.

– Қара, – деди осмонга ишора қилиб. – Ой дарахтга
илиниб қолибди.

Малика яқинлашиши билан димоғига ўткир тама-
ки ҳиди урилди.

– Мунча кўп чекмас эдингиз-ку, Гриша ака! Тутун-
га кўмилиб кетганга ўхшайсиз.

¹ Тинч ўпқонда шайтонлар яшайди (рус халқ мақоли).

– Э, Малика... Ҳаётим тутун бўлиб кетган! Сигарет нима? Ёнади-тугайди.

“Бечора, – хаёлидан кечирди Малика. – Уйида тинчи йўқолган, юраги шунга сиқилса керак-да”.

– Қара, чиройли-я? Бунақа чиройли куз бошқа ёқда бўмийди, – Гриша қўлларини икки ёнга ёйди. – Бу дарахтлар, бу шамол, бу ҳовли...

– Германияга кетмай қўя қолсангиз-чи?

Гриша Маликанинг елкасидан қучиб, бошига бошини теккизди.

– Жон сингил, – дея шивирлади. – Агар кетмасам, Адалинда Ваня билан Даняни опкетади. Кейин болаларим у ёқда фақат немисча гапирадиган бўлади, рус тилини эсидан чиқарворади, билдингми? Онам шуни тушунмиётди. “Ну и пусть уходит, скатертью дорога¹”, дейди. Билмиётдики, келини кетса, неваралариям кетади, бегона бўп кетади!

– Оҳ, акагинам-ей... Нега шу Адалиндага уйландингиз-а? Яхши қизлар кўп эди-ю!

Гриша хўрсинди:

– Сизларда битта мақол бор эди-ю, нима дерди? Муҳаббатнинг кўзлари кўр. Шунақами? Бизда бўлса айтади: “Любовь – зла, полюбишь и козла²”.

Маликага йигитнинг бу сўзларида надомат ҳам бордек туюлди. Гўё тугунни ножоиз боғлаган-у, энди ечишнинг иложини тополмаётгандай.

Эртаси кун тўсатдан қора совуқ турди. Изғирин забтига олиб, изиллаган шамол тўкилиб битмаган

¹ Кетаверсин, қайтиб кўринмасин (русларда “скатертью дорога” деган ибора қадимда меҳмонни кузатган пайтда эзгу тилак сифатида айтилган. Русларнинг назарида дастурхондан текисроқ, чиройлироқ мато бўлмаган, Россияда эса йўллар ёмон бўлган. Шу боис йўлингиз дастурхондай текис бўлсин, деган маънода шу иборани ишлатишган. Вақт ўтиб бу ибора тамоман тескари маънода, кетса ачинмайдиган одамга нисбатан қўлланила бошланган).

² *Севи* – ёвуз, эчкини ҳам севиб қолишинг мумкин (рус халқ мақоли).

баргларни бешафқатларча узиб олиб тўзитаверди. Осмон қорайиб, томлар устига энкайиб тушган кунларнинг бирида елкаларини тивит рўмоли билан ўраб олган Чуча айвонларига кириб келди.

– Вой Валяхон, мунча юпун кийинибсиз, ташқарида изғирин юрибди-я... – деди Зумрад опа чойнақдан иссиқ чой қуйиб узатаркан.

– Э, ман ёниб кетвомман, – Чуча курсига ўтириб оғир уф тортди. – Яхшики, сиз бар, Зумрад апа, юрагимдагини айтваламан, бўлмаса, юрагим ёрили-иб, ўлиб калардим, – аёл оғир бош чайқади. – Бутун документлари тайёр бўпти. Германия унга тарихий Ванган экан. Мани жахлим чикди. Бу ер-чи, бу ер санга нима, дедим. Тўйтепа санга хич нимами? Тўйтепа дедушкангни хаётини саклаб калган, бабушкангни ачликдан кутқарган, агар Тўйтепа бўлмаса, сан бўлармидинг, дедим. “Ну, я благодарна этому посёлку, но мне лучше в Германии жить¹”, дейди. Бизда хаёт бардак эмиш, тартиб йўқмиш, адамни кадри йўқмиш. “За что деды боролись, непонятно²”, дейди-я!

Чуча йиғлаб юборди. Зумрад опа ошиқиб унинг бошини кўксига босди. Қўшнисини юпатиб, сочларини силаркан, кўзларидан шашқатор ёшлар оқди.

– За что боролись деды³? Ман айтувдим-а, дедушкам Владимир губерниясида земский врач⁴ бўлган деб? Ўша ерда чечак эпидемияси бўлган, кўп одам ўл-

¹ Ҳар ҳолда бу посёлкадан миннатдорман, лекин Германияда яшаганим маъқул.

² Боболаримиз нима учун курашишган, тушуниб бўлмайди.

³ Боболаримиз нима учун курашишган?

⁴ Россия империясида шўролар давригача амалда бўлган тиббий тизим шифокори, у ўзига белгилаб берилган қишлоқ ҳудудларида даволаш-профилактика ишларини олиб борган. Одатда уларга белгиланган ҳудуд тахминан 17 чақиримни ташкил қилган бўлиб, хизмат кўрсатадиган аҳоли сони 28-30 минг атрофида бўлган.

ган, ҳукумат мужикларни вакцинасига кам пул берган. Ўшанда Россияда чечакдан йилига эллик минг одам ўларкан, шунака бўлгандан кейин чиновниклар¹ битта земстводаги эпидемия нима бўпти, деб ўйлаган-да. Дедушкам земство мажлисида гапирган, кейин уни Туркестанга сургун қилишган. Лекигин у давлатдан хафа бўмади, ти-инч ишлади, касалларни тузатди. Большевиклар келгандаям касалларга каради, байниям, батракниям, большевикниям, хаммани касалдан тузатган! Кейин репрессия бўлиб, атиб ташлашган, саксан ёшли чални атиб ташлашган! Гўри каёқда, билмийман! Мани адамни ординатурадан хайдашган, шунийчун бир умр аддий врач бўлиб ишлаган! Лекигин адам ҳам, ман ҳам Ватанни яман кўриб калмадик-ку. Булар нега бунақа?

– Ким билсин, Валяхон, нега булар бунақа бўлиб ўсди? – деди кўзларини артиб Зумрад опа.

– Ман Гришага айтдим, – Чучанинг овози қатъийлашди. – Мани адам, сани аданг Ташкентга кўмилган, сани аданг уруш пайти эшелонда келганда Ташкент нан берган, аданг манга нан берган сахар учун ишлийман деб, бир умр шу ерда уйлар курди, мактаблар курди. Бу сахар сани Ватанинг, кетсанг, факат мани ўлигимдан ўтиб, кетасан, дедим.

Зумрад опа чўчиб кетди:

– Вой, нафасингизни ел учирсин, фаришталар омин дейди-я, ниятни яхши қилинг, Валяхон!

– Йўк, – Чуча бош чайқади. – Гапим – гап, только через мой труп²!

...Эртаси кун қўшни уйга жуда кўп одам йиғилди. Маҳалла аҳли ўзларининг дўхтирлари Валяхонни сўнгги йўлга кузатгани чиққан эди. Катта хона ўрта-

¹ Амалдор.

² Фақат ўлигимдан ҳатлаб.

сига қўйилган тобутнинг қопқоғи ёпилиб, одамлар уни кўтаришга чоғланган пайт Гриша ўкириб ўзини тобутнинг устига ташлади:

– Прости, мама! Прости-и-и¹!..

Малика шунда ўша машҳур мақол тўғри экан, деган хулосага келди, ростдан ҳам фаришталар ҳар бир сўзга омин деркан...

...Янги йилга яқин уйларига Миша кириб келди.

– Энди мен сизларга қўшни бўламан, Саттор ака, – деди у ўзига узатилган пиёлани оларкан. – Гриша Германияга кетадиган бўлди.

– Ие, шунақа де? – Саттор ака дўпписини бошидан олиб кўрпачага ташлади. – Кетмайдиган бўлди деб эшитувдим-у!

– Мен ўзим айтдим боракол, деб. Адалинда билан ажрашмоқчийди, болаларинг бор, дедим. Онам энди тирилиб келмийди... – Миша хўрсиниб бир муддат жим қолди. – Отам етим ўсган, чунки бобом, момом ўлган эди, сен тириксан, болаларинг етим бўлса яхшимас, дедим.

– Тўғри ўйлабсан.

– Германияга боришга, у йокда ўзини тутволишга пул керак, ҳовлини сотаман, деди. Мен йўк дедим... Кейин квартирамни, машинамни сотдим, – Миша ўнг қўлини чўзиб, кўрсатди. – Кўрдийизми, мана бу “обручалний” ниям сотдим. Хотиним узугини, зирагини сотди. Ҳамма пулни Гришага бердим, Адалинда ҳисоб-китобни яхши билади, ҳовлини пулига тўғри келиши керак-де мен берадиган пуллар. Шунақа бўлди...

– Тўғри иш қилибсан, Миша, – гапга аралашди боядан бери жим ўтирган Зумрад опа. – Отанг қурган ҳовлининг чироғини ёқасан. Илгаригидай қўшни бўлиб яшаймиз.

Миша илжайди:

¹ Кечир, ойи! Кечир!

- Йанги йилга норин киласизми?
- Бўлмасам-чи, ҳар янги йил норин қиламиз-ку.
- Татиб кўргани чикаман.
- Кел, бола-чақанг билан кел, яйраб норинхўрлик қиламиз.

...Малика сандиғи устидаги кўрпаларини туширди. Келинлик сепидаги қадимий ипак палагини авайлаб, чит чойшабга ўраб сандиғига солиб қўйган эди. Майли, Хўжа Насриддин шунча олисда, Европадаки хайрли иш қилаётган экан, Малика нега ёрдам берма-син?

21

...Кечқурун қизи хонасидан планшетини кўтариб чиқиб келди-да, столга ёйиб ташланган диаграммаларга қараб нималарнидир қизғин муҳокама қилаётган ота-онасига қараб турди.

– Нима гап, Феруза? – Пўлат муҳим гаплари бўлиб қолганидан тоқатсизланди. – Тинчликми?

Қиз “Айтаверайми?” деган каби онасига қараб қўйди.

- Ҳа, бизда ишинг бормиди? – далда берди онаси.
- Мен волонтер бўлиб ишга кирмоқчиман, йўқ демайсизларми?

Эр-хотин бир-бирларига қараб қўйишди.

– Хайрия марказига волонтерларни қабул қилишаётган экан, гуруҳимиздагилар борайлик, дейишяпти...

– Бутун гуруҳ бўлиб боряпсизларми? – Малика эндигина қизи нима деётганини тушуниб етди.

– Ҳа.

– Борсанглар қабул қилаверар эканми? Ўзига яраша талаблари бўлса керак?

Қиз онасининг саволидан хафа бўлди.

– Икки тилда эркин гаплашадиган, компьютерда ишлашни биладиганлар колл-марказга олинаркан, мен учта тилни биламан, компьютерни айтмаса ҳам

бўлади, ҳатто машина ҳайдашни биламан, ҳужжатим бор. Магистратурани битиряпман-ку! Ҳоҳлаганлар озиқ-овқат ташийди, юк туширади.

Пўлат “жим” деган каби хотинининг елкасидан бо-
сиб кўйди.

– Қизгинам! – деди имкон қадар вазмин бўлишга интилиб. – Савоб иш қиламан, десанг хурсанд бўламиз. Лекин бу иш ҳавас эмас-да, кун бўйи телефонда саволларга жавоб бериб ўтирасан. Ҳар хил одам бўлади, бири жаҳлдор, бири эзма, бири инжиқ... Ҳаммасига ду-
руст муомала қила билишинг керак бўлади, сабр-тоқат керак бунга, шуларни олдиндан тушуниб, бораман, деётган бўлсанг, хўп, агар шу иш баҳонада кўчага чиқа-
ман, ёзилиб келаман, ўртоқларим билан гап сотаман деб ўйлаган бўлсанг, хато қиласан. Ундан кўра уйда ўтирганинг яхши, мен уятга қолишни хоҳламайман.

– Дада, мен буларнинг ҳаммасини тушунганман. Пўлат Тўраевнинг қизиман, ахир.

– Рухсат берамизми? – Пўлат хотинига ўгирилди.

Малика ҳамон қизининг гапини ҳазм қилолмай ўтирарди. Феруза онасининг сўз тополмай қолганини ўз фойдасига изоҳлади. “Раҳмат!” дея югургилаган-
ча даҳлизга чиқиб, дугонасининг телефон рақамини тера бошлади. Пўлат даҳлиз томонга бир қараб ол-
ди-да, секингина:

– Сен ҳам бир вақтлар мана шунақа олов эдинг, – деб илжайди. – Сени яхши кўраман, деганимда нима девдинг? А?

Малика қизаринқираб кулди:

– Эсим йўқ эди ўша пайтлар.

– Йўқ, баҳона қилма! Ҳаммасини билиб, тушуниб турувдинг, индаёлмайди деб ўйлагансан!

...Малика ўшанда: “Ҳа, биринчи январь – журъат уйғонадиган кун”, – деди. Шундай деди-ю, Пўлат тут-
ган гулдастани олди.

Малика енгил кўйлаги бир ҳовучгина, патила соч-

лари елкасига етиб-етмаган, ушласанг, қанотига лат етадиган капалакдек нозик бир қиз эди. Лекин шу нозиккина қизнинг жиддийлиги, закийлиги ҳайратомуз, тенгдошлари тугул, ҳамма билими ўткир дейдиган Пўлатнинг тиши ўтмаган мавзуларни осонгина “ҳазм” қила олар, унинг фаҳми етган масалалар курсдошларининг тушига ҳам кирмаган, ўзига ишончи баланд, гап учун чўнтакка тушмайдиган бу қиздан йигитлар ҳайиқиброқ туришарди.

Пўлат бу қиз менга йўқ деса керак, деб ўйларди, шунинг учун унга юрак ютиб, дилини ёролмаган. Бир куни... Пўлат ўша Жумагулдан бир умрга миннатдор, оғзидан “лоп” этиб чиқиб кетган ўша истехзоси учун ҳам миннатдор.

– Жинни бу қиз, – деди Жумагул. – Ректор келин қиламан деса, йўқ депти. Отасини жаҳли чиққан экан, биринчи январда, эрталаб соат саккизда кимдан совчи келса, шунга тегаман, агар шу куни ҳеч ким келмаса, аспирантурани битиргунимгача менга индамайсиз, депти. Агар анави “Оловиддиннинг сеҳрли шамчи-роғи”га ўхшаб, эшиқдан вазирнинг тентак ўғли кириб келса-чи? Маликамиз нима қиларкан?

“Йўқ, вазирнинг тентак ўғли кирмайди эшиқдан”, – деди ўзига-ўзи Пўлат.

Айнан биринчи январь куни эрталаб соат саккизда Пўлатнинг онаси Маликаларнинг эшигини қоқди.

– Ошиқ бўлмайд қолгур-а, – деди онаси кейин. – Мени хижолатга ўлдиргани Риштондан етаклаб келдингми? Гапингга қараб, фақат келишим қолган экан, холос, деб ўйлабман. Ҳали уйқудан туришмаган экан-у...

...Малика биринчи январда, яна эрталаб соат саккизда ҳеч ким келмайди, деб ўйлаган эди. Ректорнинг ўғлини кўрди, қўллари оппоқ, бармоқлари қизларни-кидай узун-узун, қоп-қора сочлари жингалак, чиройли қўғирчоққа ўхшарди, овози худди нозли келинчак-

никидек ингичка... Йўқ, деди. Отасининг назарида йўқ дейиш ноқулай эди, ўқиши қолиб кетади, деб қўрқма-са ҳам бўлади, ўша аспирантурасида ҳам ўқийверади, кейин институтда дарс ҳам бераверади. Йигит – тузук, ўқишларини битириб олибди, яхши жойда ишлар-кан... Аммо Малика сўзидан қайтмади.

Қиз аслида тамом бошқа бир йигитнинг журъат қилишини кутарди. Малика сезарди ахир, дарс пай-ти ўзи томонга қадалган нигоҳлар орасида уники ҳам бор эди. У эса индамасди, тортиниб-қимтиниб ўтира-верарди, қизнинг эса жаҳли чиқарди: шунақаям журъ-атсиз бўладими йигит деган?

Кейин Жумагулга ўзи айтди, отамга шунақа де-дим, ким ҳам биринчи январда совчи жўнатади, тағин ҳамма ухлаб ётган бир пайтда, бопладим, деди. Атай-лаб Жумагулга айтди, чунки унинг ичида гап ётмас-лигини биларди. Баҳонада ўша йигитда журъат уй-ғонади-ю, онасини жўнатади, бунақа имкониятдан ким фойдаланмайди, деб ўйлаган эди. Аммо совчини Пўлат жўнатиши хаёлига келмабди...

Чунки Пўлат ҳеч қачон дилидагини ташига чиқар-маган, қиз бирон марта бўлсин, унинг ошиқона тер-милганини сезмаганди. Пўлат курсларидаги энг ёши улуғи эди. Биринчи кун ўқишга кирган кунлари ау-дитория эшиги тагида чуғурлашиб турган курсдош қизларни кўрганда “Кунимиз болалар ичида ўтаркан”, деб кулганини эшитган, шунда Жумагул шартакилик билан “Ҳа, сиздақа бобонинг насиҳатини эшитгани болалар керак-да”, дея жавоб қилганда қизлар билан баробар хохолашган эди. Лекин Пўлат бунга жавобан беписандлик билан илжайиб қўя қолган, Маликанинг эса жаҳли чиққан, бу йигитга қарши кек сақлаган эди. Ҳар сафар ҳаммани қойил қилган пайти: “Кимни ёш бола деяпсан?” деган каби Пўлат томонга кибр билан қараб қўярди. Ўзини парвосиз тутиб ўтирган йигитни

кўрган чоғ янада аччиғи чиқарди. Кун келиб, шу йигитга хотин бўлиш хаёлига кирибмиди?

22

Тушга яқин ёмғир шивалай бошлади. Малика шошиб кирларини йиғиб оларкан, ҳавонинг вазни енгиллашганини сизди, билакларига илиқ томчилар тушди. “Хайрият, энди кунлар исиб кетади, – енгил тортди у. – Офат ҳам чекиниб қолар...”

Уйи хувиллаб қолган. Яхшиям, Нигора бор экан, ҳарна чуғурлаб турибди, бўлмаса, ҳайҳотдек тўртта хона ютиб юборарди. Яна беш кун ўтса, Жавлоннинг карантини тугайди. Балки келиб қолар? Лоақал бир кунга келиб кетсаям майли эди...

Эри маҳаллага чиқиб кетувди, бошланг эди-я, ёмғирда қолдимиз... Шамолламаса эди, бунақа пайтда дўхтирга бориш осонмас. Ўзининг тиш дўхтир баҳона тортган азобларини эслади-ю, эти увишди.

...Яхшики, Шаҳристон кўчасидаги поликлиника очиқ экан.

Бошдан-оёқ кўкимтир кийимга ўранган йигит кўзига дурбинсифат асбобни тутиб, милкини, тишларини обдон кўриб чиқди.

– Опа, милкдаги йирингни чиқариб ташламаса бўлмайди, – деди қатъий. – Кесиш керак.

Малика бош силкиди: “Майли”.

– Уколсиз кесамиз, опа, чунки у таъсир қилмайди ҳозир, томирлар шишган-да. Бироз чидайсиз энди, хўпми?

Жарроҳ жавоб кутиб ўтирмай, ялтироқ асбоблар солинган металл идишни келтириб ойна қопланган столчага шарақлатиб қўйди. Ҳамшира ёрдамга ҳозир бўлиб кресло ёнига келиб турди. Бу тайёргарликни кўриб Маликанинг юраги шувиллаб кетди. Кўзларини юмиб олди. Оғзига силлиқ, совуқ темир киргани-

ни, милкига қаттиқ тиғ ботганини сезди. Оғриқ худди миясига ўрмалаб киргандай бўлди. “Чида, чида, – деди ўзига ўзи. – Аёл кишисан, бундан баттар оғриқларга чидагансан, буниси ҳеч гап эмас. Ҳозир тугайди, кейин энгил бўлади”. Аммо қийноқ ҳали-вери тугайдиганга ўхшамасди, жарроҳ унинг оғзига асбобларини тиқар, милкларига шафқатсизларча нималарнидир санчар эди. Тиғ қозик тишининг тепасига теккан пайти азоб шу қадар кучайдики, қаттиқ инграб юборди. Бирданига оғзи шилимшиқ алланимага тўлди, жарроҳ унинг оғзидан узунчоқ, қошиқсимон асбобини чиқариб, ён томондаги туфдонга ишора қилди.

Малика туфдонга эгилди, оғзидан қон аралаш йиринг оқиб тушишига ижирғаниб қаради. Симиллаган оғриқ миясигача чиқиб борганидан пешонасини ушлаган кўйи бир муддат ўтириб қолди.

Ўшанда тўрт кунгача иккитадан оғритадиган укол олган, тиғ теккан жойни йирингидан тозалатгани икки кун Шахристонга пиёда қатнаган, роса азоб чеккан эди.

...Эшик қўнғироғи жиринглади.

– Ие, даданг шекилли, – деб юборди беихтиёр.

– Адам келдиларми? – қистирғичларни йиғиштираётган Нигора ранги ўчиб, ерга ўтириб қолди.

Шундагина Малика уйда қизи йўқлигини, Ферузага эмас, Нигорага гапираётганини эслади. “Ё, Худо, шунчалик ҳам юрак олдириб қўйганми, а?”

– Йўқ, Нигора, мен адашиб кетдим, поччанг келди! – дея даҳлизга ошиқди.

Пўлат шаффоф халтада икки буханка нон кўтариб турарди.

– Бирйўла икки кунлик қилиб олдим, – изоҳ берди у. – Кўчага кунда чиқаравермайлик. Нигора қани? Нигора! Кел, мени дезинфекция қилмайсанми?

Қизча спиртли аралашмани пуркашни яхши кўр-

гани учун Пўлат ҳар сафар кўчадан келганда Нигорани чақирарди-да, қўлларини икки ёнга ёзиб, кўзларини юмиб турарди, қизча пуркагични олиб, ҳафсала билан поччасининг устки кийимларига аралашма пуркарди.

Хона эшиги тагида Нигора кўринди.

– Кел, Нигора!

Қизча ҳадиксираб йўлак эшигига разм солди.

– Бир ўзингиз келдингизми? – сўради у.

– Ҳа, бир ўзим келдим.

Нигора пуркагични қўлига олди. Одатдагидан-да кўпроқ ҳафсала билан аралашмани сепиб чиқди. Пўлат кийимларини ҳидлаб, маза қилиб кулиб олди-да, қўлларини ювгани ваннахонага кириб кетди.

Шу вақт телефони хориждан қўнғироқ бўлаётганини билдириб, чўзиб-чўзиб жиринглади. Дисплейда Тўпқопи саройининг сурати кўринди. Манзура!

– Бормисан? – деди Малика. – Бир ҳафта бўлди, қўнғироқ қилмайсан? – Аста айвончага мўралади. Нигора халтани бўшатиш билан овора эди. Малика телефони кулоғига тутганча ётоқхонага кирди. – Тинчмисан?

– Кеча телеграмдан ёзувдим, ўзингиз ўқимаб-сиз-ку!

– Телеграмдан ёзсанг, менга ёзасан, боланг-чи? Боланг овозингни эшитгиси келмайдими? Нега шуни ўйламайсан?

Нариги томондан сингисининг уф тортгани эшитилди.

– Сиз телеграмни очиб қаранг, кейин айтаман.

– Яхши, – Малика тумба устидан ноутбукини олди. Уни ёқаркан, сўради: – Истанбулда тинчликми, тармоққа видео қўйишибди, кўчага чиқиш таъқиқланибди, одамлар нон ғамлаб оламан деб дўконларда урйикит қилишибди. Хавотир бўлдим, қўнғироқ қилсам, телефонни олмадинг, аҳволинг дурустми, билолма-

дим.

– Аҳволим яхши. Ишхонада қолиб ишлаяпман, пансионат қарияларга мўлжалланган, улар туну кун назоратда бўлиши керак, шунинг учун ҳамма ходимлар ишхонада қолган, шуниси хавфсизроқ.

Манзурадани келган хабарда ҳарбийларникига ўхшаб кетадиган кийим кийган чакка сочлари оппоқ дароз бир эркакнинг сурати кўринди.

– Ким бу? Полициячими?

– Йўқ, миграция хизматида ишлайди. Сизга тенгдош. Менга уйланмоқчи.

– Буни қара-я! – Маликанинг юраги симиллай бошлади. – Қаерда таниша қолдинг?

– Миграция хизматида ишлайди, дедим-ку!

– Ҳа-я... Нима, хотини йўқ эканми?

– Ўлган экан, биттагина қизи бор экан, ўтган йили узатибди, ёлғизман, деяпти. Топиши ёмонмас, Башакшехирда¹ уйи бор экан.

Маликанинг дили оғриди. “Шу нияти бор экан, куёвни ўзимиздан топса ҳам бўларди-ю”, – ўйлади беихтиёр.

– Тошкентга қайтмайсанми? – деб сўради.

– Нима қиламан у ерда? – зарда аралаш жавоб берди синглиси. – Бир хонали уйда тиқилишиб ўтираманми?

– Акам кейинчалик каттароқ уйни ҳам олиб берман, деганди-ю!

– Кейин кеннойимнинг миннатини эшитаманми? Керакмас! Ўша акам оберган бир хона уйни орқасиданам қанча гап қилди у хотин!

– Кеннойим ҳар ҳолда қариндош, яхши-ёмон кунимизда қараб турмаган, сен унақа дема!

Манзура энсаси қотганнамо “Э!” деди.

¹ Башакшехир – Истанбулдаги сокин туманлардан бири, 200 мингдан зиёд аҳолиси бор.

– Ундан кўра уйга қайтишни ўйла! Қанчалаб одам юртга қайтолмай сарсон бўлиб юрибди ҳозир. Ишсиз, пулсиз, егуликсиз! Чартер рейсни кутиб аэропортларда ётишибди, элчихонамизнинг эшиги тагида ўтиришибди. Кўраётгандирсан? Биляётгандирсан? Майли, сенинг-ку аҳволинг тузук, илойим, ўшаларнинг ҳолига тушма. Лекин келажакни ҳам ўйлагин-да! Ҳозир ёшсан, кучинг бор, ишинг бор, ётоғинг тайин, топишинг дуруст. Қарисанг, масалан, етмишга борсанг ҳолинг нима кечади? Касал бўлсанг, бошингга бир ташвиш тушса ёлғиз бошинг билан нима қиласан? Яқинларинг Тошкентда, неча минг километр нарида.

Гўшакдан Манзуранинг асабий кулгиси эшитилди:

– Етмишга киришимга ҳали ўттиз беш йил бор, унгача – Худо пошшо! Қайтсам яна касалхонанинг ойлигини учма-уч қилиб юраманми? Ҳозир менинг шу қариялар пансионатида олаётган ойлигим ўша ўзим ишлаган касалхонадаги врачникидан етти баравар кўп! Агар бу ердаги касалхонада олий тоифа врач бўлиб ишласамми, Тошкентдагидан ўн баравар кўп пул оламан. Ҳозир пулимни хоҳлаган нарсамга сарфлайман, унга етармикин, бунга етармикин деб ўтирмайман, бу ернинг бозорларини, дўконларини кўринг, Чорсу, Абу Сахий ҳам бозор эканми, дейсиз. Бу ерда шаҳар чиройли, денгиз чиройли, ҳаёт чиройли! Одам қаерда яхши кун кўрса, ўша ерда яшаши керак. Ер – ҳамманики!

Манзура яна нималарнидир узоқ гапирди, лекин Малика эшитмади.

Суратга синчиклаб разм солди. Эркакнинг қўллари узун, пешонасида икки қатор чуқур ажин, бурни тепасида ингичка чандиқ, юз-кўзларида аччиқ-чучукни хўп татиган одамларга хос жиддият сезилади. Манзурани кўз олдида келтирди, қўнғир сочлари қуюқ, юз-

лари тиниқ, кўзлари тийрак, қадди-бастидан ёшлик таровати кетмаган жувон! Синглисини ёши қайтган мана шу кўримсиз эркакнинг ёнида тасаввур қилди-ю, дили ғаш тортди. Манзуранинг феъли-хуйини ўйласа, кўнгил хиралиги янада ошди, танлаган аелининг феъл-атвори қанақалигини билармикин, бунга чидармикин у одам?

– Нигорани чақириб берайми, гапласанми? – сўради охири.

– Майли, поччамга тайинланг, шуни билиб берсинлар.

Нимани билиб бериш керак экан? Малика эшитмай қолибди. Лекин ҳозир буни қайта сўрагиси келмади.

Айвончага чиқди. Нигора ликопчага печенье тўлдириб олган, энди столга бағрини берганча ширинликни битта-битта мужилаб, “Гулхан”ни ўқирди. Истанбулдан кўнғироқ бўлганини эшитиб, тезда телефонни олиб қулоғига тутди.

Малика оғир тортиб, эрининг олдига, меҳмонхонага кирди. Пўлат бир талай қоғозларни қалин файл-папкага жойларди. Эри охирги пайтлар анча тўлишган, дағал сочларига мўлгина қор кўнган савлатли бир эркакка айланган эди. Аёл унинг орқасидан келиб, елкаларини оҳиста силади, кейин бўйнидан қучиб, соқоли ўсиқ бетига юзини босди. Малика нимадан-дир сиқилса, шундай қилар, шу билан енгил тортарди. Пўлат хотинининг билагини авайлаб силади:

– Тинчликми?

– Манзура эрга тегмоқчи...

– Э... шунақами...

– Танлаган одами Туркия фуқароси эмиш...

– Ҳм... Ёш аёл, умрини увол қилгиси йўқ... Сенга нимаси ёқмаяпти?

– Нигоранинг тақдири нима бўлади, буни гапир-

мади.

– Чунки қизчанинг тақдири белгилаб бўлинган: у бизникида яшайди. Эсингда бўлса, сенга айтувдим, Нигорани олиб қолишга розилик бердингми, кейинги тақдири ҳам сенинг қўлингда бўлади, шунга тайёр тур деб.

Шу пайт Нигоранинг шошқин қадам товушлари эшитилди. Малика қўлини тортиб олди.

– Катта бўлсам, Истанбул университетидеда ўқирканман, – мақтанди қизча. – Унинг учун мактабни фақат яхши баҳоларга битиришим керак экан, чет тилини билишим керак экан. Ойим Феруза опангдан ўрган, дедилар.

“Мана, Нигорага ҳукм ўқилди, – ўйлади Малика. – Худди қўлидаги ортиқча юкни ташлагандек, қутулди-қўйди... Тарбия кўриб, оқ-қорани таниб, болаликнинг ҳамма бошоғриқларидан ўтиб бўлган, вояга етган қизини қабул қилиб олади! Тайёргина! Шундай бўлгач, Истанбул университетининг нима кераги бор? Тошкент университетлари ҳам жуда яхши”.

23

Тушдан кейинги “осойишталик вақти” эди. Малика тинчгина ухлаб ётган Нигорага анчагача тикилиб ўтирди. Қизча юзини кафтига қўйганча ғужанак бўлиб олган, тушида ширинликни кўраётгандек тамшаниб қўярди.

Охири бир пойи устига иккинчиси чиқиб кетган шиппакни тўғрилади, Нигора палапартиш ташлаган кўйлакни оёқ остидан олиб, жавонга илди. Қизчанинг ёстиғини тўғрилаб, эшикни ёпиб чиқди.

Яна даҳлизни шовқинга тўлатиб телефон жиринглади. Тағин ўша қўшни хотиннинг овозини эшитиб, дили ғашланди. Бу хотинга қандай қилиб тушунтирса бўларкин-а, бўлар-бўлмасга ҳаммани безовта қила-

верма, деб?

– Опагинам, – шақиллади қўшни. – Қизизни телевизорда кўрдийизми?

Ферузани айтяптими? Ҳа, албатта, Ферузани, деди ўзича, бошқа кимни гапириши мумкин?

– Кўрмадим...

– Йўғ-ей, телевизор кўрмийсизми? Қизиғакансиз-у, кунни қанақа ўтказасиз телевизорсиз?

– Секин-аста ўтиб турибди...

– Вой тавба-а... Қизизни кўрсатди, мухбирни саволларига жавоб берди. Бирам ақлли гапларни айтдики... Қанаққилиб кўрқмасдан қиз болани шунақа ишга киргизиб қўйибсиз?

– Иши кўрқинчли эмас-ку! – эътироз қилган бўлди Малика.

– Барибир осон ишмас-де... Шунақа яхши қизиз боракан-у, билмас эканмиз. Қиз қидирган бир-иккита танишларга адресизни бервордим. Карантиндан кейин кеп қолишади.

Гўшакни қўйгач, чуқур хўрсинди. Диванга ўтириб, кўзларини юмди. Кийимларни дазмоллаш керак эди, лекин қўли бормади.

– Қизгинам-ей... – шивирлади у. – Қайсаргинам-ей... Кун бўйи бошдан-оёқ ўралиб ўтириб, нафасинг қисилмаяптими, а? Қандай чидаяпсан?

Феруза болалигида анча нимжон, салга шамоллар эди. Эсласа, ҳали ҳам юраги симиллайди: қизи бир ёшдан салгина ошган эди. Ёз чилласида қариндошларни кўргани Риштонга боришди.

Ойнабанд бинолари офтобдан ярқираган, оёқ остидаги асфальт тўшамаларидан олов пурқаётган дим пойтахтдан кейин кенг далалар оралаб ўтиб, кейин довонни ўраб буралган йўл, вилоятнинг дарахтларга кўмилган салқин шаҳарчаси, учи осмонга қадалган тераклар ортидаги қишлоқ, икки чеккасида

ям-яшил ток чирмашган пастак ишкомлар терилган кўчалар Маликанинг кўзига ажиб жозобага тўла бир диёрдек кўринди.

Кўшнилар, қариндошлар тошкентлик келинни кетма-кет йўқлаб келишар, Пўлат ҳали у, ҳали бу ўртоғи билан қайларгадир жўнарни. Айниқса, болаларига маза бўлди. Жавлон қишлоқ кўчаларини тўлдирган болаларга кўшилиб яйраб ўйнади. Феруза кенг-мўл ҳовлида оппоқ кўйлакчасини ҳилпиратганча чопқиллай кетди. Қайнонаси неварасининг ортидан ҳарсиллаб югурди: “Вой, асалгина балам, тўхтаг-а, йиқилиб кетманг, вой шакаргина балам-а, аяқчаларингиз чиқиб қолибти-та, ўргилай...”

Мана шундай ёқимли, киши дилига нур тўкадиган кунларнинг бирида Ферузанинг тўсатдан нафас олиши оғирлашиб, хириллаб қолди. Пўлат саҳар-мардондан синфдошига кўшилишиб қаергадир кетган эди. Кўшнининг ўспирин ўғли моторли велосипедига мингаштириб келган қишлоқ фельдшери – қирқ ёшлардаги қорамағиз аёл Ферузанинг оғзига кичкина қошиқчани солиб, тилини пастга босди-да, томоғига қаради.

– Муртак беши шишиб кетибди, – деди. – Нафаси қисиб келяпти, бояқишгина... Балани тезда Риштонга олиб бормаса бўлмайди, йўқса, оғир тортип полади. Аши ердаги касалхонадан Робияхон Муҳаммаджонова деган опани топасизлар, опа айнан шунақа беморларди даволайди, ниҳоятда қўли енгил.

Малика ўша куни худди иситма аралаш юргандек сизди ўзини. Қайниси бостирмадан аравачали мотоциклини олиб чиқди. Малика қизчасининг икки сидра кўйлак-иштончасини палапартиш йиғиштириб сумкасига тикди-ю, ҳовлига югуриб чиқди. Қайнонаси Ферузани бағрига босиб, мотоциклнинг аравачасига чиқиб олган эди.

– Ая, сиз қаёққа кетяпсиз? – деди қайниси бошига

шлемини кияркан.

– Менам бораман-та, – деди она “Шуни ҳам сўрайсанми?” дегандек.

– Мен ниҳоятда тез ҳайдайман, ўнқир-чўнқирда ичакларингиз тўкилиб тушади. Яхшиси, сиз қоловринг.

– Йўқ, – бош чайқади она. – Нима бўлдийкан, деб мен бағда адо бўламан. Юраги ёрилиб, ўлип помасин, десаларинг, меням опкетасизлар.

– Об-бо! – ўғил “Энди нима қиламан?” деган каби қўлларини икки ёнга ёйди.

– Бораверсинлар, – ёлворди Малика. – Тортишиб ўтирмайлик.

– Ўзларинг биласизлар, – дея елкасини қисди йигит. – Аммо менга шикоят қилмайсизлар. Балани зудлик билан етказиш керак деди опа. Гапини эшитдинглар. Риштонгача ўн саккиз чақирим йўл.

– Ҳа, майли, қирқ чақирим эмас экан, етамиз-та. Тез мингашинг, пошшо қизим, – қайнонаси Маликанинг исмини айтмас, ҳамиша “пошшо қизим”, деб чақирарди.

Малика шошиб, қайнисининг орқасига мингашди.

– Ҳай, Салимахон-ув, – қичқирди қайнона дарвозани очаётган кенжа келинга. – Жавлонжонимга кўз-қулоқ бўлинг-а!

Қайниси мотоциклини кўчаларидан ҳайдаб чиқди-ю, қишлоқ гузари орқали катта йўлга чиқмай, рулни далага қараб бурди. “Кесиб чиқамиз”, – дея қичқирди у. Ғўзалар гуркираган майдон ўртасидаги тракторга мўлжалланган кенггина сўқмоқдан кета бошлади. Ғилдирак босаверганидан шиббаланиб кетган тупроқда тарам-тарам излар қолган, мотоцикл бор тезлиги билан уларнинг устидан ўтганда аравачаси дириллаб сакрар, рўмоли бошидан сирғалиб елкаларига тушган бечора она бир қўли билан аравачанинг четини

маҳкам ушлаб, иккинчи қўли билан неварасини бағрига босиб бораркан, қўрқувдан кўзларини катта очганча, ўзича бир нималар дея пичирлар, аммо моторнинг шовқинидан унинг нима деётганини билиб бўлмасди.

Малика ўтирган ўриндиғининг чеккасини икки қўли билан чангаллаб олган, силкиниш зўридан бутун танаси зирилларди. Бир-икки жойда ғилдирак чуқурчага тушиб, тепага қараб отди. Малика ўриндиқдан тўрт энликча тепага учиб, қайтиб тушди. Оғриқ қуймичидан то елкаларигача чиқиб борди. Чидолмай инграб юборди. Ёнига, аравачага назар ташлади. Қизчаси оғзини каппа-каппа очиб, зўриқиб нафас оларди. Қайнонаси бир болага, бир ўғлига қараб нималардир деб кичқирди, Малика шовқиндан эшитмади.

Ниҳоят, дала тугаб, мотоцикл катта йўлга чиқди. Малика енгил нафас олди. Юз-кўзига саратоннинг қайноқ шамоли урилди, юзини аравача томон бурди. Қайнонаси рўмолини елкасидан тортиб туширган, энди унинг бир учи билан Ферузанинг юзини офтобдан тўсиб борарди.

Кўп ўтмай икки ёнида каллакланган тутлар қаққайган экинзорлар тугаб, пастак ишкомлар ортига беркинган уйлар кўринди. “Етиб қолдик, шекилли”, – умид билан ўйлади Малика.

Мотоцикл рангдор панжаралар билан ўраб олинган тўрт қаватли бино дарвозаси олдига келиб тўхтади. Қайниси қоровулхонада ўтирган кишига қараб, қўлини кўксига босди-да, кейин аравачага ишора қилди. Чорпахил қоровул дарвозани очиб, тўғрига юраверишни буюрди.

Кейинги воқеалар шу қадар тез рўй бердики, Малика зўрға ҳушини йиғиб улгурди. Қизчасини қўлларидан олиб, узун йўлакнинг охиридаги эшикка олиб кириб кетишди. Малика оёқларидан мадор кетиб, шундоққина девор тагига чўнқайди. Қайниси қўлла-

рини қовуштирганча бошини эгиб, жим қолди. Қайнонаси қўлини тишлаганча, йўлакда у ёқдан-бу ёққа юрар, ора-сира: “Асалгина балам-а...” дея инқиллар эди.

Маликанинг назарида икки-уч соатлар ўтиб кетгандек туюлди. Бир вақт эшик очилиб, тўлагина аёл қўли билан келишга ишора қилди.

Киришганда Феруза баланд кат устида ухлаб ётар, хонани кишини элитувчи чучмал бир ҳид босиб кетган эди. Қизчанинг бош томонида тўртбурчак аппаратга уланган узун найчани ушлаб турган аёл оғзи-бурнига тутиб олган дока ниқобини ечди.

– Бала яна тўрт-беш кун шетта қолади, – деди. – Ҳозир қабул бўлими расмийлаштириб олади. Яхшики, вақтида апкепсилар, яна бир соат кечиксаларинг, армонда қолардиларинг.

Малика пиқиллаб йиғлаб юборди.

– Энди йиғламанг, пошша келин, – жилмайди аёл. – Балангиз бағрингизда қолди. Ҳали бир чиройли, сунбулсоч қиз бўладики...

Қайнонаси елкаларини силаб юпатди. Шундагина Малика қайнонасининг бармоғи қонаётганини кўрди. Бечора она, тишлайверганидан этини қонатиб юборган экан...

Шундан бери Малика қизчасининг томоғи оғришидан кўрқиб қолган, Ферузага ҳар бир нарсани илитиб берарди.

Қизи институтга қабул қилинган куни кечқурун кулган ҳам ёдида:

– Ая, сиз музқаймоқни ҳам эритиб, илитиб берардингиз-а? Мен ҳайрон бўлардим, бошқалар бунақа бемаза нарсанинг нимасини яхши кўришаркин деб! Бугун билдим, у жуда мазали бўларкан! Акам иккита музқаймоқ олиб бердилар, тўйгунча едим. Қаранг-а, болалигим музқаймоқнинг мазасидан бебаҳра ўтган экан!

...Қизалоғи, салга томоғи бўғилиб қоладиган Фе-

рузаси бугун улғайиб соғлом, лобар бир қизга, дадил одамга айланган, ҳозир кун бўйи нафас қисарлик махсус кийимда юрибди, ишляпти. Лекин Малика ҳамон кўрқадик, қизимнинг нафаси қисилиб қолмаяпти-микин деб.

...Малика айвончага чиқиб, стол устидаги чойнакдан чой қуйиб келди. Пиёлани журнал столчасига қўйиб, ноутбукини очди. Кеча интернетдан кўчириб олган электрон китобларини кўриб чиқмоқчи эди. Мониторнинг чап бурчагидаги юмалоқ белгига кўрсаткични теккизди, охири очилган файлларининг номлари чиқиб келди. Ажаб, рўйхат бошида “Ўнинчи декабрь” турарди. Очди.

Бир вақт елкасида эрининг қўлларини сизди. Бошини кўтарди.

– Самарқанддан кўнғироқ қилишди. Домла вафот этибди, – деди шивирлаб, хотинини чўчитиб юборишдан кўрққандек.

– А?

– Юрак хуружи тутиб қолибди. Касалхонага етказиб боришолмабди.

Малика юзини нимадир куйдириб ўтганини сизди. Кафтани бетига босди, хўл бўлди.

– Домлани Тошкентга олиб келишармикин? – сўради овози титраб.

– Бунақа шароитда... Менимча, ўша ерга қўйишади. Йигитлар ёрдам берамиз, дейишди.

– Ўзининг хилхонасига олиб келиб бўлмаймиди? Она шахридан узоқда...

– Қизиқмисан? Самарқанд ўзимизники-ку! Ёт элда қолиб кетишдан асрасин.

Малика титроқ қўлларини телефонга узатди:

– Уйига, ишхонага хабар қилиш керак...

Пўлат хотинининг қўлларини ушлади:

– Бунақа нохуш хабарни сенсиз ҳам етказишади.

Диваннинг ёстиғини тўғрилаб, Маликанинг елкасидан авайлаб босди.

– Ёнбошла, – деди қатъий. – Ноутбукни бер, бир чеккага олиб қўяй. Бироз мизғиб ол.

– Домлани... ҳеч ўйламовдим...

– Дунёда хаёлимизга келмаган ишлар кўп бўлади.

...Кечқурун Малика охирги очган файллари рўйхатида биринчи турган файлни очди. Ўқиди: “Салом, болалар. Бугун – улуғ кун. Ҳа, албатта, у билан тузукрок видолаша олсак, яхши бўларди. Лекин ниманинг эвазига? Дарҳақиқат, у буни билган. Тушуныпсанми? Бизнинг отамиз. Оталар мана шунақа иш тутадилар. Улар яқинлари ва ҳабибларининг ғам-ташвишларини енгиллаштирадилар. Яқинлари ва ҳабибларини сўнги куннинг оғир, бутун умрга хотирага қўйилиб қоладиган нохуш томошасидан эҳтиёт қиладилар”¹.

24

Қуёш мачит гумбазини ярқиратиб кўтарилди. Йўлканинг нариги томонидаги ҳовлида айвон эшиги очилиб, яшил рўмол ўраган келинчак кўринди. Тўғридаги кўчадан кичкина фургон чиқиб, уйларининг бурчагига, дўконга қараб кетди. Бояги келинчак энкайиб, саҳни супура бошлади. Кекса ўрик тепа шохларида тизилган ғўраларнинг оғирлигини кўтаролмагандай вазмин силкинди.

Малика тонги юмушларини тугатиб, финжонга қаҳва қўйди. Диванга чўкиб, журналани қўлига олди. “Бугун сешанба, – беихтиёр ўйлади у. – Кун чиқиб, тун қиряпти, вақт ўтяпти”. Кўзи китоб жавонининг ойнасига ёпиштириб қўйилган календарга тушди. Ўн еттинчи апрель. Эҳ-ҳе... Шунча йил ўтдимиз? Ўттиз икки йил аввал шу куни, шу соатда нима бўлганди?

Онаси кўзёш тўкиб олувди (“Қуда бир марта бўл-

¹ Жорж Сондерснинг “Ўнинчи декабрь” ҳикоясидан.

син, розимисиз, деб сўрамади, келибоқ тўйдан гапирди-я, сен писмиққина...”), отаси хушнуд, ҳовлида амакиси, тоғалари билан гурунг қилувди (“Янги қудам жуда гаплашадиган одам экан”), холаси ачиниб бош чайқовди (“Қайсаргина бўлмай қол, довоннинг нарёғига кетасанми энди?”), кеннойиси Маликанинг тўр рўмолига заррин гулни тескари тикиб қўйиб, кулгига қолувди, Манзуранинг мушуги йўқолиб, тоғаваччаларию амакиваччалари тоза қидиришиб, тополмай ҳоришган, эрка синглиси ҳеч кимнинг гапига қўнмай, роса хархаша қилувди. Ҳа, ўша кун мана шунақанги ҳангома билан бошланиб, ҳангома билан тугаган, энг охириги ҳангомани Жумагул ясаган эди.

Жумагул ўша куни янги чиққан шахмат нусха атласдан қўйлак кийиб келди.

– Пўлат ака совға қилган, – мақтанди у.

– Ие, Пўлат ака атласни сенга совға қилиб, Маликага уйланыптими? – дея хохолашди қизлар.

– Вой, бекоргамас, ҳалол хизматимга берган, – дея шанғиллади у. – Малика ким биринчи январда совчи қўйса ўшанга тегаман, девди, мен шуни қизиқчиликка Пўлат акага айтибман денг. Пўлат ака бу гапни менга айтдингиз, бировга айта кўрманг, гапимга кирсангиз, хурсанд қиламан, деб қолди. Атлас обертсангиз, айтганингизни қиламан, деб кулсам, майли, бўлмасам деб, ростакамига Чорсуга бошлаб бориб, ёққанини танланг, олиб бераман, деди. Мана шуни танладим.

Қизлар чуғурлашиб кетишди.

– Ҳа, нима? – бўш келмади Жумагул. – Жим бўлсам кифоя, шахмат атлас тайёр экан. Йўқ дейманми?

Эсида: қишлоққа шомда кириб боришувди. Машина дарвоза ёнида тўхташи биланоқ бир аёл қадмингиз баракали бўлсин, деб қўлтиғига нон қистирди, турмушингиз ширин бўлсин, деб оғзига парварда солди, бошига паранжи ташлади. Атрофдаги шо-

вур-шувурни босиб, чилдирма тараклади, ширали бир овоз куйлай кетди:

– Ой юзимни яширган
Қора чиммат, ёр-ёр,
Шу уйларга келтирган
Ширин қисмат, ёр-ёр...

Кейин майда қавиқ мовий тўн кийиб, бошига дўппи бостирган Пўлат уни машинадан даст кўтариб олди-да, ҳовлида, бўсагадан икки қадам ичкарида ерга қўйди. Малика ҳовлидаги чувур-чувурдан аёллар кўп эканини сезди. Чилдирма энди бир маромда, вазмин тараклади:

Тўрга гилам тўшаган,
Тўрадай ўғил ўстирган
Қайнотасига салом,
Ассалом, келин салом!

Ёнида кимдир шивирлади:

– Келин салом бошланди, эгилиб салом қилинг, ўргилай!

Кимлардир келиб қучди, чиммат устидан ўпиб қўйди, кимдир енгини қайириб билагузук тақди.

Оқшом чоғи, оппоқ никоҳ қўйлагида давра тўрида ўтирганида хонанда ўша пайт машҳур бўлган қўшиқни куйлади:

Энди тунлар йиғлар менга қўшилиб,
Қўйнимда бир ёр-у, кўнглимда бир ёр.

“Мунчаям бемаза қўшиқ бўлмаса, – ўйлади у. – Ҳамма нарсани ҳам шеърга солаверар экан-да! Нега энди бошқа-бошқа ёр? Нега? Йўқ, бундай бўлиши мумкин

эмас, йўқ!”

Тунда, боши оппоқ ёстиққа теккан пайти шивирлади:

– Сизни яхши кўраман...

Пўлат тирсагига таяниб қадини кўтарди. Эгилиб, хотинининг юзларини силади:

– Менга бор бўйингча, шу туришинг, шу феълинг билан кераксан. Сени кўрган биринчи пайтимданоқ хаёлимга ўрнашгансан. Сен бир сўзли қизсан, буни биламан, хаёлимга кирдингми, энди ҳеч қаёққа кетмайсан.

...Кейинчалик Жумагул унга: “Тўйингда кимлар йиғлади, айтайми?” деб илжайганида Малика кулди-да: “Бунинг менга қизиғи йўқ”, деди-қўйди, ўзича эса: “Журъатсизнинг жазоси шу бўлади”, дея қўл силтади...

Баъзан ўзи ўйлаб ҳайрон қолади, агар ўшанда Жумагул Пўлатга дуч келмаганда нималар бўларди? Ҳаёти қай ўзанга бурилиб кетарди?

...Пўлат ғаройиб йигит эди. Тўйлари бўлгунча ўтган тўрт ой ичида Малика учун тамом бошқа бир Пўлат очилди, кун ўтгани сайин қиз уни ўзича кашф эта борди. Бу кутилмаган даражада ажойиб бир давр эди.

Бир куни Сайилгоҳ кўчасидан ўтаётиб, мольбертларини ёйиб қўйган рассомлар олдида тўхташди. Қатор териб қўйилган хомаки портретларни қизиқиб томоша қила бошлашди.

– Ўтиринг, синглим, – илжайди сочи ўсиб елкасига тушган, ғижим қўйлак, ранги униққан жинси шим кийган озғин бир киши. – Суратингизни ишлаб берман.

– Йўғ-е... – қиз орқага чекинди. – Керакмас.

– Ўтираверинг, – деди Пўлат. – Эсдалик бўлади.

Малика иккиланиб қолди. У рассомнинг хизмат ҳақи қиммат бўлишидан хавотирда эди.

Пўлат яна далда берди:

– Ўтиринг.

Малика этаklarини йиғиштириб тўқима курсига чўкди. Рассом мольбертига тоза оқ қоғозни ўрнаштириб, қаламининг учини тарашлади-да, ишга киришди. Пўлат чўнқайиб унинг ишини кузата бошлади. Рассом қизга бир-бир қараб оларди-да, қоғозда дадиллик билан чизгилар торта борарди.

Сурат бир соатлар ичида тайёр бўлди. Малика қора қаламда чизилган ўз расмини томоша қиларкан, рассомнинг Пўлатдан қанча хизмат ҳақи сўраганини эшитди-ю, капалаги учди. Портрет стипендияларининг учдан бир қисмига тушган эди. “Пули етармикин? – дея хавотирга тушди қиз. – Уялиб қолмасмикин ишқилиб?” Ўзи эса ҳамёнида қанча пули борлигини эслай бошлади. Мабодо, Пўлатнинг пули етмай қолса, ёнидан кўшиб юбормоқчи эди. Йигитнинг сўралган пулни бамайлихотир тўлаганини кўриб кўнгли тинчиди. Сўнг дили ғашланди: “Олдинда шунча харажати бор, яна талаба бўлсак, бекор розилик бердим-да, сурат зарур эмасди-ку ҳозир!”

Охири хаёлидан ўтганларни айтди. Пўлат кулиб юборди.

– Бир вақтлар суратингизни чиздиришни ўйлагандим, хў, ўша... биринчи курсда ўқиётган пайтимиз. Имкони бўлмаган, сизни Сайилгоҳга қандай қилиб олиб келишни билмаганман. Нарҳига келсак, буни қанчага тушишини билардим, шунга қараб тайёргарлик кўрганман. Қолаверса... бу сурат бир умрга қолади, бунақа пайтда мумсик бўлиш яхшимас.

Дарҳақиқат, ўша сурат бир умрга эсдалик бўлиб қолди. Чиройли ҳошияга солиб, китоб жавонининг тепасига ўрнаштириб қўйган. Қуюқ сочларини саришта-лаб йиғиштирган, бўйни учбурчак қилиб ўйилган содда кўйлак кийган қиз зоҳиран жиддий кўринади, аммо

кўзларида мулойим кулимсираш сезилади. Суратнинг пастида сана: 1988 йил, 21 март.

Ажабо, шу пайтга қадар ўтган ўттиз икки йиллик турмушини ўйласа, негадир ёруғ кунлари эсига тушади. Энг қийналган кунлари ҳам, ижарама-ижара кезган пайтларида, уй олиш учун асосий ишини четга суриб, пул ишлаш умидида эрининг ёнига тушиб, тиним билмай уринганларида, болаларининг дардида югурганларида, бирда туртиниб, бирда қоқилганларида ҳам ўша қилган ишидан афсус чекмабди, ўзини бахтсиз сезмабди, ҳамиша ўтаётган кунларининг ортидан ёруғлик келишига ишонибди!

Телефони хабар келганини билдириб, қисқа товуш чиқариб қўйди. Қаради. Видеохабар келибди. Жавлондан.

Ўғлининг соқоллари ўсган, сочлари кирпининг тиканидек диккайган, қўйлаги ғижим эди. “Сочини қирдириб ташлаган экан-да, – ўйлади у. – Болам-а...”

– Ассалому алайкум, аяжоним! Бугун оиламизнинг туғилган куни, дадам икковингизни, Ферузани, Нигорани, ўзимни ҳам табриклайман!

Жавлон илжайди, ботиб кетган бетларида чуқур кулгичлари кўринди.

– Доимо соғ-саломат бўлайлик.

“Илоҳим!” – шивирлади она.

– Бугун карантиним тугайди. Худога шукур, соғман, вирус мендан кўрқаркан, четлаб ўтиб кетди.

Ўғли яна кулимсиради-да, иягини силаб қўйди.

– Соғ бўлсанг, келмайсанми, Жавлон? – деди Малика гўё ўғли уни эшитаётгандай.

– Касалхонага кетяпман, ая. Қачон келаман, айтолмайман. Дўхтирлар етишмаяпти. Вирус юқтириб олган дўхтирлар бор-да, уларнинг ўрнини босиш керак. Орамизда болаларини қолдириб келган дўхтир опаларимиз, ҳамшираларимиз бор, улар турганда мен

чарчадим, энди бошқанинг гали десам уят бўлади, ая, тушунасиз-ку. Хавотир олманг, узоқдамасман, ўзимизнинг Тошкент, ўзимизнинг одамлар... Худо ҳоҳласа, яхши кунларда кўришамиз.

Жавлон янада кенгроқ илжайди, тиканакка ўхшаган соқоллари ғалати бир тарзда тиккайди.

Малика журналини ҳам, қаҳвасини ҳам унутди. Кўлини пешонасига тираганча ўтириб қолди. “Худо ҳоҳласа, яхши кунларда кўришамиз...” Илоҳим, айтгани келсин! Аммо... қачон келаркин ўша кун? Касаллар кун сайин кўпайиб боряпти. Карантинга киришганига бир ой бўлди. Дуруст, эпидемия авжига чиқиб, кейин пасаяди, буни билади, шу пайтгача эпидемиялар, пандемиялар тўғрисида, мана шу вирус тўғрисида қанча мақолалар ўқиди! Дунёнинг қаерида нима аҳвол, ўзларида нима гап, қай вилоятда нималар бўляпти, қай бир санага келиб касаллар сони нечта бўлди, неча киши даво топди-ю, нечаси ўлди, қай бир давлатда қурбонлар кўпайиб кетганидан ўлганларни биродарлик қабристонларига дафн этиб юборишди, қай бир мамлакатда касаллар ҳаддан ортиқ кўпайиб кетганига оғир беморларни даволамай қўя қолишди, қай бир давлатда тирикчилик оғирлашиб кетганидан, одамлар норозиланиб кўчага чиқишди, қаерлардадир қон тўкилди ҳатто, ҳаммасини кузатиб борди. Дунё қанчалик қалқиса, у шунчалик юрагини ҳовучлади. Чунки ўғлининг, қизининг бағрига қайтиб келиши, ўзининг отасини кўргани бориши, севимли ишига қайтиши, ёқимли, ёруғ ташвишларга тўла кунларга етиши, ниҳоят, қизини келинлик либосида, ўғлини куёвлик сарпосида кўриши, Нигоранинг кунда мактабга жўнаши, кўчада ўртоқлари билан берилиб ўйнай олиши шунга боғлиқ эди! Чунки у яшаётган Тошкент шу дунёнинг ичида, жаҳонда нимаики рўй берса, унга ҳам тааллуқли, боиси – ернинг юмалоқлиги, заминнинг,

барибир, кичкиналиги.

Малика яхши кунларнинг келиши умидида яшади. Раҳматли домла тўғри айтган: карантин – бу касалми-сан, соғмисан, шу аниқ бўлишини кутиб, ғамга ботиб ўтириш дегани эмас. Карантин дегани – бироз вақт хилватга чекиниб, бундан буён қанақа яшайсан, нима ишлар қиласан, қайси ишни қандай қилсанг, одамлар сендан рози бўлади, шуларни мулоҳаза қилиб, бундан кейинги йўлингни белгилаб олишингга берилган им-кон.

Малика бундан буён қандай яшайди? Нима ишлар қилади? Одамлар ундан рози бўладими?

Остонада Пўлат кўринди.

– Бугун ўн еттинчи апрель, – дея илжайди у.

Маликанинг кўзларига беихтиёр ёш қалқди:

– Яхшиям, Жумагул ўшанда сизга айтибди. Агар бошқаларга ҳам гапириб юргандами...

Пўлат кулиб юборди:

– Йўқ, биринчи январь куни эшигинг тагида тур-нақатор совчи тизилганда ҳам онам эшикни ҳамма-дан олдин қоққан бўларди. Мен бошқача бўлишига йўл қўймас эдим.

Малика кўзларини кафтига артиб, кулимсираган бўлди.

– Жавлон яна касалхонага жўнади... – деди эрига.

– Биладан... Шунақа қилмаса бўлмайди. Бу кунлар ўтиб кетади. Карантиндан кейинги ҳаёт қандай бўлади? Нима ишлар қиламиз? Шунинг режасини пиши-тиш керак.

– Ў, карантиндан кейин қиладиган ишлар жуда кўп! Домла раҳматли қандай лойиҳа ишлаган экан? Шунини билиш керак. Жавлон “Карантин тугасин, бир ой ичидаёқ уйланаман” деган эди, кўз остига олгани бормикин? А?

Пўлат кулди:

– Карантин тугаса, биламиз.

– Карантин ҳаётни ўзгартириб юборди, тўрт девор ичига тиқилиб ўтиришлар ҳам кун келиб тугар, лекин у ёғига қандай яшайди одамлар? Карантинга киришдан ҳам кўра ундан чиқиш қийин бўлади, шекилли...

Пўлат хотинининг елкасидан қучиб қўйди.

– Бу энди одамнинг ўзига боғлиқ. Ҳар қалай, сен билан мен шу пайтгача ёмон яшамадик, бундан кейин ҳам инсонга ўхшаб яшаш қўлимиздан келади.

Айвончадан, очиқ деразадан шабада кириб, дераза пардасини тортқилади. Оёқ остига тушган офтоб нурлари гиламнинг қизғиш нақшларини оловлантириб юборди. Тонг қувватга кирган, чор-атрофга илиқлик ёйила бошлаган эди.

ТАМОМ

*2020 йил,
29 март – 17 май, Тошкент*

ҒУРҒУРТЕПАДА САРАТОН

(Туркум)

СЎЗБОШИ

Кимки “Ғурғуртепа қаерда?” — деб сўраса, билингики, у Тошкентга томошага келган бир меҳмон, холос. Ғурғуртепа Бодомзорнинг пасти, Шивлининг биқини ва Дархонариқ, хусусан, Оққўрғон ариғининг тепасида. Ғурғуртепа ўтган замонларда ям-яшил боғлар маскани бўлган экан (ҳар ҳолда шаҳарга ўтган асрнинг 50-йиллари охирида қўшиб олингани ҳам шундан дарак). Ғурғуртепалик чоллар аслида бу ерларда саратонда ҳам ғир-ғир шабада эсгани боис Ғирғиртепа деб аталиб, кейинчалик Ғурғуртепага айланган, дейишади. Баъзилар эса бу ерларда ғурраклар кўп бўлганидан шундай ном олган, деб даъво қилишади. Шунда маҳалла чоллари астойдил хафа бўлишиб: “Ғурғуртепада кумри, майна, булбулла бўган. Ҳовлиларида мусичала ку-кулашган, осмонида каптарла умбало ошган. Лекигин ғуррак буёғда бўмаган”, – деб қўйишади.

Бугунги кунда Ғурғуртепа Тошкентда бошқа бир ном билан танилган. Шаҳарнинг исталган бурчагида такси тўхтатинг-да: “Қазичилар маҳалласига”, – денг, сизни тўппа-тўғри Ғурғуртепага олиб келишади. Чунки Тошкентдаги энг яхши қазилар фақат Ғурғуртепада бўлади, пойтахтимиз шеvasига хос бетакрор ибо-

ралар айниқса, мана шу маҳаллада чиройли жаранглайди, аёллари эса янги хабарларни севиб муҳокама қилишади.

Гурғуртепадан Тошкентнинг энг катта меъмори, ўзбек элининг машҳур спортчиси, мусиқа театри саҳнасининг арбоби, бир вақтлар ашулалари радио-телевизорни забт этиб ташлаган қўшиқчи-шоир ва маҳаллий тадбиркорликнинг бир талай намояндалари етишиб чиқишган. Гурғуртепанинг фазилатлари кўп, ўзбекнинг катта ёзувчиси айнан мана шу маҳаллани афзал билиб, Қарноқдек жойдан кўчиб келгани ҳам бежиз эмас.

Гурғуртепа ўзининг кўз кўриб, қулоқ эшитмаган воқеалари билан ҳам машҳур. Биргина саратонда рўй берган воқеа ва ҳангомаларнинг ўзи бир талай ҳикоя учун мавзу бўлдики, мен уларни жамлаган эдим, бинойидеккина туркум чиқди. Бу воқеалар ҳақиқатан ҳам бўлиб ўтганига ишонаверинг. Жуда бўлмаса, Гурғуртепага келганда маҳаллий аҳолидан: “Шу ерда Сижо бува, Жамила амма, Ғофир ака, ниҳоят, Турсун ака яшайдими?” – деб сўранг, албатта, тасдиқ жавоби оласиз. Кетидан эса “Қази омоқчимисиз? Маҳалламиззи қазиларига гап йўқ, шунақайкан, атайлаб Сижо бувани қидириш шартмас, бизаям бормиз”, – дейишади.

КУЁВ ТЎРА

Аслида бу йигитнинг Фатхулла деган чиройли исми бор. Аммо исми тилдан тилга ўтавериб, Патхилла бўлиб кетган. Баъзи ошналари уни қисқагина қилиб: “Пақи” дейишарди. Телевизорда Мексиканинг аллақайси сериали кўрсатилиб, машҳур бўлдию, Патхилла-Пақи Педрога айланди. Чунки Гурғуртепа аҳли Пақи Педрога ўхшайди, деган тўхтамак келди. Ҳақиқатан ҳам бу йигит худди мексикалик қаҳрамондек

қоп-қора, озғин, эпчил, спортчилар киядиган калта энгли оқ майка, оқ латта кепка кийиб, оёғидаги энгил чарм шиппаги билан маҳалла кўчаларидан юриб эмас, учиб ўтади. Педронинг яна бир фазилати унинг қўли гул йигит эканлигидир. Ғуրғуртепанинг машина минадиган ҳамма йигитлари Педро билан оғайни. Шунинг учун ишлари тушса, тушмаса, кунда Педронинг ишхонасига бош суқиб, бирров саломлашиб кетишади.

Маҳаллага кираверишдаги кўримсизгина устахонанинг “Мотор таъмирлаш, карбюратор тиклаш, балансировка, вулканизация” деб ёзилган чиройли кўрсаткич тахтаси атрофида доимо машиналар бўлади. Устахона эшиги ёнида ўсган қари ўрик тагига ўрнатилган бесўнақай стол ва ўриндиқларда йигитлар чақчақлашиб ўтиришади. Йигитлардан нарироқда, йўл чеккасида маҳаллий тадбиркорлардан бири ихчамгина курсига ўрнашиб олиб, олдидаги яшик устига сигарет, гугурт, сақич териб савдо қилади. Ёнгинасида устига дока ёпилган каттагина сирланган челак. Челак ёнида кичикроқ картон. Унга каттагина ҳарфларда “мева шарбати” деб ёзилган. Тадбиркор қўли қўлига тегмай савдо қилади ва ич-ичида Педрони дуо қилиб қўяди. Ҳа-да, Педро бўлмаса, бу кўримсиз жойга шунча одам келармиди?

Педро устахонасига келадиган ҳар қандай одам билан яхши салом-алик қилади. Лекин улар орасидан фақат бир кишига – Қудратга орқаваротдан кунига икки марта салом айтиб юборади. Қудрат Ғуրғуртепанинг энг обрўли қазичиларидан бўлмиш Давлат аканинг кенжа ўғли. Давлат аканинг отаси Сирожиддин ёки ғуրғуртепаликлар тили билан айтганда Сижо бува қадим қазичилар авлодидан, ўзининг дағдағасию дўқиллаган ҳассаси билан донг таратган одам. Педронинг саломини эгасига Қудратнинг ўн саккиз яшар синглиси Чарос элтади. Чарос ҳар куни эрталаб

сарик, яшил ёки пушти кўйлақларининг этагини ҳил-пиратиб ишхонасига – маҳалла бошидаги поликлиникага ўтганда Педро устахонасининг эшикларини ланг очиб, ёпилиб қолмасин учун тавақалар тагига ғишт кўяётган бўлади. Қиз одоб билан салом беради.

– Ваалайкум ассалом, – дейди Педро кўзлари чақнаб, – қалейсан, Чарос?

– Раҳмат, яхши, – қиз қадамини секинлатади.

– Қудрат ишга кетгандир?

Чарос бош силкийди.

– Майли, мандан салом эт.

– Хўп.

Қиз ўтиб кетади. Йигит унинг ортидан кўз қири билан кузатиб қолади.

Кечга томон Чарос қайтиб ўтаётганда устахона гавжум, Педро тузатилган машинанинг рулига ўтириб синаб кўраётган ёки капотини очиб эгасига бир нарсаларни тушунтираётган бўлади. Қиз салом беради.

– Ваалайкум ассалом, – дейди Педро босиқлик билан. Ёнидаги одам ҳам алик олади ёки бош силкийди.

– Қудрат яхши юрибдими? – сўрайди Педро.

– Ишлаб юрибдила, – қиз қадамини тўхтатмай, ерга боққанча жавоб қилади.

– Майли, акангга салом эт!

– Хўп.

Педро шу билан қиз томонга қарамай, ёнидаги одам билан гаплашаверади. Чарос эса атрофдагиларга билдирмай, йигитга кўз қирини ташлаб кўяди.

Баҳордан буёғига ҳисоблаганда салом айтиб кўйишлар сони юздан ошганда, ниҳоят, Педро бошқача гапларга ҳам журъат қилди.

Шу куни йигит азонданоқ устахонасини очиб олган, гўё улкан ишга бел боғлаган мисол йўл четида қатъий турарди. Бир вақт ям-яшил кўйлагининг этакларини ҳилпиратиб Чарос кўринди. Педронинг

йўл четида ўзига қараб турганини кўриб, пешонаси-га тўкилган сочларини четга қайирди. Яқинлашгач, салом берди. Педро негадир алик олмади. Чарос ҳайрон бўлиб бошини кўтариб боқди. Йигит лабларини қимтиб, қатъийлик билан унга қараб турарди. Қиз “нима гап?” дегандек киприкларини пирпиратди.

– Чарос, ман сани яхши кўраман, – деди йигит.

Қизнинг қорамағиз юзларига қизиллик югурди.

– Биладан... – деди секингина.

Педронинг кўзлари ҳайратидан катта очилиб кетди:

– Қанақасига... а?

Чарос жилмайди:

– Манам одамман-ку, манам сезаман...

Йигит бу сўзлардан кейин янада дадиллашди:

– Чарос, ман санга уйланаман.

Қиз истиғноланди:

– Ҳозирни ўзидами?

– Нима қипти? Битта мулла, бир калла қанд, уч сўм пул...

– Боринг-э, бир калла қандмиш! Сиз олдин бувамни кўндириб кўринг!

– Кўндирсам кўндирвураман!

– Кўндириб бўпсиз, – деди қиз овози титраб. – Бувамлани жаҳллари ёмон...

Шу пайтда кўча бошида қандайдир машина кўринди. Чарос чўчибгина кўча бошига қараб қўйди. Педро четланиб қизга йўл берди.

– Бугун уйингга ойим борадила, – деди шошиб.

Кечга яқин Педронинг камтаргина онаси Давлат аканинг данғиллама ҳовлисига тортинибгина кириб келди. Чароснинг онаси “Қизлик уй – сарой”, деган қондани сув қилиб ичиб юборган аёл эди. Маҳалладош қўшнисини очиқ юз билан қаршилади. Чиройли меҳмонхонага киргазиб, дастурхон устини тўлдириб

ташлади. Совчи қоидага биноан Чаросни мақташга тушди:

– Чаросхон, ақлли, хушли қиз. Жа қўли енгил. Ҳамма касалла уколини Чаросга қилдирсам дейди...

Қизнинг онаси совчилик қоидаларини адо этиб, камтарлик билан жилмайди:

– Энди уйга ҳам битта дўхтир, жа бўмаганда ҳамшира керей... Адамиз шунақа деб Чаросни Боровскийда ўқитганла...

Шу пайтда ҳовлидан Сижо буванинг жаҳлдор овози эшитилди:

– Ану хотин қатган келди?

Невара келин кўрқа-писа жавоб қилди:

– Раҳматилла амакини уйдан... Педрога сўрашвотти...

– Ким?

– Ану... машина тузатадиган бола бор-у...

Сал ўтмай, остонада аёллар кўринишди. Сижо бува эгнида оппоқ яктак, бошида мошранг духоба дўппи, кўзида қалин кўзойнак, ҳассасини маҳкам ушлаганча ҳовли ўртасида ғоз турарди. Педронинг онаси ўнг қўли билан ёқа олдини тутамлаб салом берди.

– Алайкум ассалом... – чол қовоғини солди. – Раҳматилла соғми?

– Раҳмат, Сижо бува, юрибдила...

– Ҳалиям аптобус ҳайдаваттими?

– Ҳм, шунақа...

Чол бошқа ҳеч нима демади. Райҳон тупи ёнидаги курсига чўкиб, кўзларини юмиб олди. Она совчини дарвозагача кузатиб чиқди.

Эртаси куни Педро яна саҳарлаб устахонасини очиб, йўл четига чиқиб турди. Сал ўтмай Чарос кўринди. Йигитга кўзи тушди-ю, “дув” қизарди. Кейин лабини тишлади.

– Қалейсан, Чарос? – деди Педро ич-ичидан титраб.

Кутилмаганда қизнинг кўзлари ёшга тўлди:

– Бувамни жаҳллари ёмон, дегандим-ку!
– Буванг... йўқ дедилами?
– Бувам... роса бақирдила... Неварамни бой хонадонга бераман дедила... – Чарос юзини четга бурди. Кейин йиғидан титраётган овозда: – Пули мошинага сиғмийдиган одамни куёв қиларканла... – деб қўшиб кўйди.

Йигит юраги увишиб туриб қолди. Бир оздан кейин сўнгги умид билан сўзлаётгандек:

– Аданг нима деди? – деб сўради.

– Адам... индамадила...

– Ойинг-чи?

– Ойим... ҳеч нарса демадила...

– Аканг-чи?

– Қудрат акам гапирдила! “Педро яхши бола”, – дедила. Лекигин бувам акамни уришиб бердила... “Ишинг тушади-де, шунинг чун яхши дейсан”, – дедила...

– Қудрат гапирган бўса, унда иш жаям ёмонмас, – шивирлади йигит ва ўйланиб қолди. Йўл бошида кимнингдир қораси кўринди.

– Чарос, кимдир кевотти. Майли, борақо.

Қиз кўзларини катта очиб йигитга қаради. Йигит ғусса тўла нигоҳлар билан жавоб қилди.

Пешинга яқин устахонага Қудрат бош суқди. У ёқ-бу ёқдан гаплашган бўлди. Одам камайиши билан Педродан узр сўрагандек ғудранди:

– Оғайни, хафа бўмагин, бувамлани биласан-ку...

Педро қўлидаги аллақандай темирни бурчакка отиб ўрnidан турди:

– Қудрат, “Халқ банки”да ишлардинг-а?

Қудрат ҳайрон бўлди:

– Ҳозирам ишлийман. Нимаиди?

– “Оғайни”, деган гапинг ростми? Ё хўжақўрсинга, ишинг тушганичунми? Тўғриси гапир, ростми?

– Рост! Ман қачон ёлғон гапирганман?

– Унда манга ёрдам берасан!

– Ҳўп, қўлимдан кеса, гап бўлиши мумкин эмас!

Нима қиламиз ўзи?

...Намозшомга яқин дўконидан қандайдир иш билан бирров уйига қайтган Давлат ака дарвозаси ёнида тўхтаган “Тико”ни кўриб, қизиқсиниб, яқин келди. Машинага синчковланиб қаради.

“Тико” катта йўл ёқасидаги озиқ-овқат дўконидан савдо қиладиган Муроджонга тегишли эди. “Тико”нинг орқасига автоаравача тиркалган. Муроджон одатда бу аравачада дўконга нон олиб келарди. Бу сафар ҳам нон бор, шекилли, аравача устига каттакон бўз мато ташлаб, чеккалари маҳкам ёпилиб тугун қилиб қўйилган эди. Рулда Муроджон, ёнидаги ўриндикда Педро ўтирарди.

Педро Давлат акани кўриши билан машинадан тушди. Қўл қовуштириб, одоб билан салом берди. Муроджон ҳам салом бериб, оғайнисининг ёнига келиб турди.

– Келийлар, йигитла, нима гап? – Давлат ака бир Педрога, бир Муроджонга қаради.

– Амаки, – Педро гўё ҳукм эшитишга чоғланган айбланувчидек қаддини тик тутди. – Ман Сижо бува этган нарсани опкелувдим.

– Адам сандан нима сўрагандила? – Давлат ака бир йигитларга, бир машинага қараб қўйди.

– Кеча неварамни пули мошинага сиғмийдиган одамга бераман деган эканла... Мана, опкелдим!

Педронинг ишораси билан Муроджон бўз матони кўтарди. Аравача тўла танга пуллар эди!

Давлат ака эсанкираб қолди. Аравачанинг у ёқбу ёғига ўтиб қаради. Кейин кутилмаганда хохолаб юборди.

– Сан... жа яхши бола экансан-у! – деди охири кулги сабаб кўзига келган ёшларни кафти билан артиб. –

Оббо Патхулла-я! Вой, Педро! Ғурғуртепаликсан-де, а?
Қудрат жа тўғри гапирган экан!

Давлат ака қизиқсиниб, тангаларни бирпас томоша қилди. Кейин жиддий туриб:

– Раҳматиллага айт, ҳалироқ дўконга чиқсин, хўпми? – деди.

...Икки кундан кейин Ғурғуртепада миш-миш тарқалди:

– Давлат ака Педрони куёв қилаётганмиш...

– Йўғ-э, Раҳматилла ака Чаросни келин қилаётганмиш!

* * *

– Ўзи пули қанчайкан?

Отам тўқсон бешинчи чойни шошилмай хўпларкан, бепарвогина қўлини силтади:

– Биламанми? – деди. – Битта маҳаллани нони сиққан мошина бўса... Карней-сурнейга етар, э, бор ана, қўйни пулидир, йў гуруч минам савзи-пиёззи пулидир?

– Ва-а-ай... Нима бўлади бу?

Отам пиёласини узатаркан, онамга хўмрайиб қаради:

– Сан Ғурғуртепада ўтирибсан! Раҳматиллани ўғлиям Ғурғуртепадан! “Вай-вай” лама!

ОСМОН ТЎЛА ФАРИШТА...

“Ҳамма Мақсуд амакиникига худойига!”

Аслида Мақсуд амаки йилига икки мартадан худойи қилиб, унга маҳалланинг обрўли кексаларини чорлар, турган гап, бу тадбирда у кишининг ўғиллари ёнида маҳалланинг чаққон йигитлари хизматда туришарди. Шу боис бу хабар одатдаги янгиликлардан бири бўлиши мумкин эди. Лекин...

Лекин Мақсуд амакининг уйида худойи учинчи марта ўтказилаётган бўлиб, Ғурғуртепа аҳлини шу нарса ҳайрон қилаётган эди.

Кўп ўтмай, хабарга миш-миш илакишиб чиқди: “Мақсуд амаки уйланаётганмишлар”.

Ғурғуртепа аёллари бунга муносабат билдирмай туришолмади, албатта.

– Вай, уйланмий ўлсинла, ким қўйибди?

– Ким тегаркан-а?

– Келинлаям яхши-де, қаренг, индамий рози бўлишипти...

– Сиз уни гапирасс, амакини кампир танлаганларини эшитинг!

– А... Вай... Танлабдилами?

– Уй ичлари минам чарчаб кетишибди-ю, югурвуриб...

Бутун маҳалла шу хабарни “ҳазм қилиш” билан овора бўлиб юрган бир маҳалда Мақсуд амакининг уйида, ҳовли пастидаги ошхонада баҳс авжга чиқиб борарди.

– Майли энди, нима бўсам, тинчийлик, одам жа чарчаб кетти, – деярдди амакининг катта қизи.

– Сиз ойда-йилда бир келасс, опа, яшийдиган биза, ҳар нучук, бизага ёқиши керейми? – бўш келмасди катта келин. – Шу хотин тузуккинага ўхшади-де...

– Опажон, яшийдиган сизамас, биза, сиззи уйиз нариги кўчада, – бидирларди кенжа келин. – Бу хотин тузуккинага ўхшади, заметьте себе, ўх-ша-ди! Тағин яна билмадим, одамми оласи ичида...

– Ҳадеб хотинни қаёданам топамиз? Адамла кўндила-ю, бўлди-де! – кенжа қиз томонларни мурасага келтирмоқчи бўларди. – Ўзи шундоғам икки йил оворай сарсон бўпмиз! Ёш йигитгаям шунча вохт қиз қидиришмас!

– Тўғри, – навбатни яна катта қиз олди. – Битта хотин бирйўла шунча одамга ёқиши мумкинамас, тағи-

нам, ҳар томонлама бўмасаям, ишқилиб, икки-уч томони минам ёқиб тушди-ю ҳаммамизга. Бўлади-де!

– Ўзи уйланадиган додамла-ю, хотинни “ёқади-ёқмийди” қиладиган биза бўлдик! – қиқирлади кенжа келин.

Шунча “бошоғриқ”қа сабабчи бўлган Мақсуд амаки эса дераза пастига ташланган юпқагина кўрпачага чўзилганча, деворга осилган суратга қараб ётарди. Эрталабдан бери юраги негадир увишиб келарди. Кўшнисининг касалхонада ишлайдиган келинини чақиртириб, қон босимини ўлчаттирди: жойида. Нима бўлдийкин? Ҳар эҳтимолга қарши, ҳар кунги ҳапдорисини ичиб олди. Икки йил бўлди, дорисиз туролмайдиган бўлиб қолган, оёғи салгина совуқни ҳам сезади. Ўзини ҳеч қари, деб ўйламасди, отасининг ёшига ҳам етгани йўқ-да ҳали! Онасининг йилини ўтказибоқ, сингисин билан хотинига буюриб, тул аёлни топтириб, уйлантириб қўйганда отаси етмиш уч ёшда эди. Ўзи икки йилдан кейин етмишга киради. Етмишга етмай, хотинидан айрилиши тушига ҳам кирмабди!

– Мана, онаси, ўрнингга биров келадиган бўп турибди, – деди беихтиёр овоз чиқариб. – Мандан ўпка қима энди, қийналиб қолдим. Кўрдингми, юпқа кўрпачада ётипман, оёғим совқотвотти, устимга чопон ташаб қўядигон одам йўқ. Ҳовли тўла, ҳамма мани деб кеган-у, ўзим минам ҳеч кимми иши йўқ...

Хотини “Осмон тўла фаришта, ҳар қайсиси ҳар ишда”, деб қўярди. Тўғри гап экан! Бахтиёри ёнида бўлганда ҳам бир нави эди. Тунда ўрнидан қўзғалса, Бахтиёр дарров ёстиғидан бошини кўтарарди. “Ташқарига чиқасми, дода?” – дерди-ю, сакраб туриб, қозикдан тўнини олиб берарди. Кейин қоронғида зинада қоқилмасин деб эҳтиётлаб, қўлтиғидан оларди. Бувасининг чиқишини пойлаб, қумғонни икки қўллаб ушлаганча ҳалажойнинг шундоққина ёнгинасида

чўнқайиб ўтирарди. Мақсуд амаки кўлларини ювиб, неварасининг елкасидан сочиқни оларкан, ич-ичидан алқар эди: “Барака топ, болам, тупроқ осенг, олтин бўсин”... Мана, Бахтиёри ҳам ёнида йўқ, чемпион бўламан деб, интернатга ўқишга кирган, ҳафтада бир келади. У келса, чолнинг назарида уй ёришиб кетгандек бўлади, невараси елкасидаги кўм-кўк сумкасини гурсиллатиб палосга ташлайди-да, келиб бувасини қучоқлайди, “туззумисиз, дода?” – дея оғзи қулоғига етгудек илжаяди, шунда эндигина чиқа бошлаган мўйлаби кулгили бир тарзда қийшаяди. Кейин палосга чўккалаб ўтириб олади-да, бир ҳафта ичида кўрган-кечирганларини ҳикоя қила кетади. Чол берилиб эшитади. Эртаси кун эса невараси интернетдан ўқиб олган бир дунё хабарларни тўкиб солади, буваси Африкадаги қайси бир давлатда тўнтариш бўлганини, Хитойдаги кўмир кони ўпирилиб тушганини, Россияда ўрмонлар ёниб кетганини, Италияда вулқон отилиб, одамлар уйсиз қолганини, Америкада улкан тошқин вайронгарчилик олиб келганини эшитиб, жаҳон қанчалик катта эканини яна бир бор ҳис қилади. Шунда ўзининг дарди чивинчалик кўриниб кетади-да, ич-ичида шукур қилади. Охири невараси унинг соқолини қайчилаб, тартибга келтириб қўяди, буваси чўмилиб олиши учун ҳовли адоғидаги ҳаммомни иситиб беради. Кейин... кейин кафтларини очиб, бувасининг узундан-узоқ дуосини олади-да, сумкасини елкасига ташлаб, кетади. Чол яна келаси шанбани кутиб қолаверади.

Бугун кечга томон Бахтиёр келади. Чол неварасининг бир дунё ҳикояларини эшитишини ўйлаб, дили ёришди. Ўрнидан қўзғалиб, дераза пардасини кўтариб, ҳовлига қаради. Патнис кўтариб тўрдаги айвон томонга пилдираб кетаётган кенжа келиндан:

– Бахтиёр кемадимми? – деб сўради.

– Йў, додажон, кемади, ҳали вохли, икки-уч соатлада кеп қолади.

Чол пардани тушириб, яна кўрпачага чўзилди. Ховлидан тўнғич ўғлининг товуши келди:

– Хў, ким бор? Халта-хулталани ким олади? Керей бўмаса, этийла, қайтариб бервораман.

– Вай, муллака, ҳазилиззи қаренг, доим пластинкейиз бир хил-а? – шарақлаб кулди келин. – Бера қолин халталариззи, ўзим қабул қиволаман. Ошпазийиз кеган, ана, савзи-пиёззи тўғраб, келадиган гуручлани кутиб ўтирипти.

“Э, гуруч... – ўйлади Мақсуд амаки. – Бугун меҳмон келади-я...”

Яна юраги увишди. Суратга қаради. Назарида аёлининг қоши сал чимирилгандек кўринди, рўмоли ҳам қийшайибдими?

Аёли унга ҳеч қачон қош чимирмаган. Ҳатто оғир ётган маҳали ҳам инқиллаган эмас эди, бирон марта жоним оғриди демабди ҳам. Бўлмаса, дўхтир ҳали жуда қаттиқ оғриқлар бўлади, энди Ўзи сабр берсин, биз ожизмиз деб айтган эди. Хотин киши мунчаям бардошли бўларкан! Ўзи бўлса, мана, эркак бўла туриб, оёғининг оғриғига чидолмай, инграб қолади.

Меҳрибон эди жуда. Бир кун кечаси чарчаганидан устини яхши ўрамай ухлаб қолибди. Тунда бадани жунжикиб уйғонди. Қўллари билан пайпаслаб кўрпасини излай бошлади. Шу пайт кимдир елкаларини авайлаб кўрпага ўради. Қовоқларини базўр йириб, кўзларини очди: хотини!

– Маъмура? – деди. – Қанаққиб келдинг? Нага турдинг?

Хотини индамай унинг пешонасини силаб қўйди. Кейин ўзининг тўшагига қараб эмаклаб кетди. У бўлса анграйганича қолаверди. Ҳеч бўлмаса, тўхта, ўзим

ўрнингга обориб қўяй дейишга ҳам фаҳми етмабди. Ҳозир шуни ўйласа, уятдан ерга киргудай бўлади...

Токча устида турган эски соат “жир-ринг” деган товуш чиқарди-ю, зум ўтмай ўчди. Пешин бўлай деб қолибди-ку. Чол қўлларига таяниб, гавдасини кўтарди, дераза тоқчасидан дўпписини олиб кийди. Эшикни эҳтиётлик билан очиб, зинага оёқ қўйди. Ҳовлига тушиб, атрофга аланглади. Ҳамма шошади, ким патнис кўтариб у ёққа чопади, ким идиш-товоқ кўтариб бу ёққа пилдирайди, неваралар шовқин солиб, бир-бирини қувади, ошхона томонда, шундоққина ўрик тагига ўрнатилган қозон-ўчоқ атрофида бир тўп йигит хангомалашиб, гуриллаб кулади. Мақсуд амаки зинанинг энг юқори пиллапоясида турган қумғонни олди. Қувалашиб юрган неваралардан бирини тўхтатди.

– Бор, шунга илиқ сув тўлатиб ке!

Невара қулоғининг ортини қашиди.

– Дода, ҳаммомда илиқ сув бор-ку, шундо... кранни бурийсиз, бўлди! Нима қиласс қийналиб? – бижирлади бўйи тикроғи.

– Котта гапирганда гап қайтармий, хўп деб туради, – аччиқланди чол.

Шунда бўйи етаёзган яна бир невараси чопқиллаб келди.

– Манга беринг, дода, ман опкеб бераман, – деди бижирлаб. Кетидан қўшимча қилиб қўйди: – Сочиғам опкеламан.

– Ҳа, барака топ, яхши жойладан ато этсин...

Қизгинанинг юзи ловуллаб кетди. Қумғонни кўтара, ошхонага қараб югургилади.

Шу пайт катта ўғли ўчоқ атрофидаги даврани ёриб, отасининг олдига келди.

– Ада, – деди. – Маҳалладагила мачитдан чиқиб, Сижо бувани бирровгина кўриб, кейин келадиган бўлишди. Имомни Асад опкелади.

Чол бепарвогина “ҳм” деб қўйди. Ўғил ҳайрон бўлиб тўхтади: “Нотўғри бир гап гапириб қўйдимми?” Отаси индамаганини кўриб, яна изоҳ берди:

– Қуда томон сал кеч қоламиз, дейишипти.

Чол лоқайд қўл силтади: “Манга нима?” Ўғил гапидан тутилиқди. Ота невараси кўтариб келган қумғонни олиб, ҳаммом томонга қараб кетаркан:

– Пешин бўп қолди, – деди.

Ўғил буни ўзича тушунди. Им қоқиб хотинини чақирди.

– Овқат-повқатинг борми? Адамга сузиб бермайсанми? Қорни очганга ўхшийди-ю! Кун пешин бўпти!

– Вай... – деди келин. – Шўрва пишган, сузвурийми? Ман номоз ўқисала, кейин опкирийми, деб...

Ўғил ўқрайди. Келин ошхона томонга йўрғалаб кетди.

Мақсуд амаки пешин намозини ўқиб, айвонга чиққанда, хонтахта устида оппоқ дастурхон солиқлиқ, унинг устида чиройли косада буғи чиқиб турган шўрва, бир жуфт обинон, хонтахта ёнига ташланган кўрпачада тўнғич ўғли ўтирарди.

– Ада, очқаб кетгандирсиз, чопа-чоп минам бўлиб қаролмабмиз... – ўғил қип-қизариб, дастурхонга ишора қилди. – Иссиққина ичволақолинг, меҳмонла кегунча чарчаб қоласс...

Чол буғи чиқиб турган бир коса шўрвага, иссиққина обинонга, чойнак-пиёлага қаради. Кейин ўғлига боқди.

– Шўрвани меҳмонла минам ичарман...

– Нага? А... Боя...

– Юрагим увишиб турибди... Бирпас ётаман...

– Дўхтир қўшнимиззи чақирийми?

– Йў... бирпас ётий... Бахтиёр келадими? – негадир шу топда яна неварасини кўргиси келди.

– Бахтиёр кечро келади-ю... Бир... соат беш-олти-
лада кеп қолади.

Ўғлининг гапини эшитмади ҳам. Шу топда юраги
ниҳоятда ғаш эди. Гўё ёқимсиз нимадир бўладигандек...

Ҳолбуки, бугун одатда уйига келиб юрган маҳал-
ладошлари, қариндошларини меҳмон қилади, Бодом-
зор мачитидан мулла Абдулкарим келиб никоҳ ўқий-
ди, Қибрайдан ўнтача янги қариндошлар унинг хона-
донига яна бир аъзо – Суюмахонни олиб келишади.

Суюмахонни унга бирров кўрсатишди, лекин у аёл
дилига ўтиришдими ёки ўтиришмадими, буни ўйлаб
ҳам ўтиргани йўқ. “Бу ёғига қанча умрим қолди? –
ўйлади у. – Маъмура минам қирқ йил яшадим. Буниси
минам шунча яшармидим? Шунақайкан, инжиқлик
қилиб маъқаман”.¹

Ҳолбуки, отаси кейинги хотини билан йигирма
йил бирга яшаб, ёши тўқсонлардан ошиб, қайтиш
қилган. Яхши аёл эди у. Невараларни, кейинроқ эва-
раларни бағрига босиб олганча, чоли билан бир нима-
ларни гаплашиб ўтираверарди. Отасининг яқтаклари
оппоқ, бошидаги юпқа каллапўши оппоқ, соқоли оп-
поқ, бутун вужудидан меҳр кўрган одамнинг бахтиёр-
лиги уфуриб турарди. У оқшом чоғи отасининг ёнига
шошар, назарида отасининг мамнунлигидан унга ҳам
нималардир “юқиб” қолаётгандек, кўнгли тўлиб, кўк-
си ўсиб кетарди, Маъмурага “шунақанги ўтиришдан
бизагаям насиб қиса кошкийди”, деб кўярди.

Худонинг ишларига ҳайрон бўлмай илож йўқ, фа-
ришта шунда нимага омин, деб юборганийкин? Фа-
ришта унинг ниятини нотўғри талқин қилдими ёки
унинг ўзи ниятини тўғри айта билмадими?

Хонасига кириб, кўрпачага ёнбошлади. Оббо, ке-
лингми, қизигами айтиб, кўрпачани қалинроқ қилиб

¹ *Шевада – нима қиламан.*

тўшатса бўларкан. Хаёлидан кўтарилибди. Деразадан қаради. Ҳовлида ғала-ғовур кучайган, қариндошлар бирин-сирин тўплана бошлаган эди. “Ҳм... Осмон тўла фаришта, ҳар қайсиси ҳар ишда... – ўйлади у. – Бирпас ётаман-у, тураман. Маҳалладан қарияла келади, чиқишим керей-ку!”

Бошини ёстикқа қўйди. Юраги баттарроқ увишди. Ёнбошида ётган адёлни олиб устига тортган бўлди. Энди увишиш баданига ўтди. Оёғи совқотди. “Ие, – ўйлади у. – Ёз чиллада совқотиш нимаси?”

Девордаги суратга кўзи тушди-ю, икки кун аввалги мижарони эслади. Кечқурун қариялар билан ўтадиган “гап”дан келса, келин кўзлари қизариб ўтирибди. Суюмахоннинг кўчларини олиб келиб, ёйишган хотинлар девордан суратни олиб қўймоқчи бўлишибди-ю, катта қизи олдирмабди. Орага тушган келин у томондан ҳам, бу томондан ҳам дакки ебди. “Шунақаям бўладими, дода? – дерди бечора. – Қўйийла, тортишиб нима қиласила, деганимми биладан...”

Ўзича кулиб қўйди. Шу топда қизининг бир сўзлиги ҳам, куда тарафнинг ўз сўзли эканлиги ҳам шу қадар майда, арзимас кўриндики...

Шу пайт оёғининг томири тортиша бошлади. Кимнингдир меҳрибон қўллари оёғини уқалади. Елкасига кўрпа тортилганини сизди. Бирам енгил тортдики... Қовоқларини йириб, кўзини очди. Ўзига қараб турган меҳрга тўла, таниш, қадрдон кўзларни кўрди. “Маъмура, – деди беихтиёр. – Қанаққиб келдинг?” Аёли жилмайди. “Нага келдинг?” – сўради яна. Аёли индамади. Фақат илиқ кафти билан унинг пешонасини силаб қўйди...

* * *

Худойидан келган отам сўрига чиқди-ю, хомуш тортганча ўтираверди. Пиёласидаги чойи ҳам совиди.

Онам отамнинг таъби хира бўлса, уни безовта қилиб бўлмаслигини яхши биларди. Шунинг учун ҳовлининг нариги бурчига бориб, катта сирли тоғорада қайнаётган олча мураббоси билан овора бўлди.

– Худони ишлари қизиқ-де... – деди отам. – Ҳайрон бўмий илож йўқ.

УШАЛГАН ОРЗУ

Ҳикоялар

- Ойи, сиз адамга эрга тегмаган экансиз-а?
- Вай, уятинг курсин! Шуям гап бўлдимиз? Сан қа-
ёғдан кеп қолдинг бўмасам?
- Сизда закс қоғози йўғакан-у!
- Вай... туф-туф-туф... – кампир кўксига туфлади. –
У пайтлада заксга бало бормиди?
- Закс қоғози бўмаса адамни хотини бўганизни
исботлаб бўмасакан, шунинг-чун пенсияни ололмаса-
кансиз...
- Тушунтирмийсанми, у пайтлада закс одамлани
эсига кемаган деб! Мана, ман у кишини ўғлиман, де-
мийсанми?
- Қўйинг, ойи, ўша пенсияни пулини мандан олар-
сиз! Зарилми шунчалик? Шу пайгача ўшасизам тузук-
кина яшаб турувдиз-ку!
- Э, бор-ей, санга иш буюрибман-а? Ҳеч тўғрилаб
бўмасаканми?
- Бўларкан. Судга бориш керак экан.
- Вой, шўри-и-им... Бир ками шу қолувди!
- Ойнисо хола ўзининг одатдаги букчайиб юриши
билан уйга кириб кетди. Воҳид ҳовли юзида бирпас
ўйланиб турди-да, айвонга чиқиб, қоғоз папкани де-
раза тоқчасига қўйиб, телефонини қўлига олди.
- ...Ҳаммаси Муқаддас шаддоднинг навбатдаги
мақтанчоқлигидан бошланди. Сил касалларнинг ши-

фохонасида ҳамшира бўлиб ишлаган йиллари учун пул ҳисоблашиб, собесдагилар пенсия пулини яна ошириб беришибди. Ҳамманинг ҳаваси келди.

Аслида Ғурғуртепада катта пенсия оладиганлар талайгина. Масалан, Жамила амма темир эритадиган заводда фаррош бўлиб ишлагани учун, Зумрадхон мактабда ўқитувчилик қилиб, ҳукуматдан мукофот олгани учун, Насибахон бир умр дутор чалиб, орден олгани учун, Гулсум опа ўнта болани туғиб катта қилгани учун бошқалардан кўп пенсия олишади. Мана, Қумри буви юз ёшга тўлган куни собесдан келиб-келтадиган ақлигина бир йигит “ҳукуматнинг қарори бор”, деб, қайтадан ҳисоб-китоб қилиб берди, энди бувининг пенсиясига кичкина чеварасининг стипендиясига тенг келадиган пулни қўшиб беришяпти. Бунақа пенсия олиш учун бор-йўғи юз йил яшаб қўйса бўлди экан! Хуллас, бунақанги мисолларни кўп топиш мумкин. Ўйлаб қараса, маҳаллада пенсия масаласида эътиборсиз одам ўзи бўлиб чиқяпти.

Зумрадхоннинг айтишича, Ойниса хола ўзиники ўрнига чолининг пенсиясини олиши мумкинмиш, фақат буни суриштириш керак экан. Ахир чоли озмунча пенсия олармиди! Кўли гул уста эди-ю! Ҳукуматдан мукофотлар олган эди.

Кўпроқ пенсия олиш орзуси биринчи бўлиб ўғлига айтилди. Ўғил эса, мана, давлатнинг никоҳ қоғози йўқ деб ўтирибди...

Шом намозини тугатиб ҳам хола жойнамоз устида анчагача ўтириб қолди. Ўғли айтган гаплар ҳеч хаёлдан кетмасди. Суд! Қирқ етти йил яшаган чолини давлатдан никоҳ қоғоз олмабсан деб судга берса! Бу қанақаси!

...Ойниса хола ўзининг узатилаётганини тўйидан ўн кун аввал кеннойсидан эшитган. Эшитган-у, негадир ўзини бирданига ота уйига бегонадек сезиб қол-

ган. Кейин тушундики, ўзини отаси уйига бегонадек сезган куни тақдири қирқ етти йилга боғланиб қолибди. “Уйим иккита бўлди”, деганлар ёлғон айтишадди. Одамнинг уйи битта бўлади. У туғилиб ўсган уйига бегона бўлиб қолган куни ўз уйини топган экан. Буни қирқ етти йил ўтгандан кейин тушунди.

Урушдан кейинги оғир замонлар эди, ўшанда тўй-томоша одамларнинг кўнглига сиғибдими? Дастурхонга иккита нон, икки ликопча туршак-майиз қўйишиб, домлага бир жуфт кулча тутқизишган-у, шу билан тўйни ўтди, деб ҳисоблашган, қўйишган.

Энди қирқ етти йиллик умрини бағишлаган одамни бир парча қоғоз учун, қўлнинг кири учун судга берсинми? Не кунларга қолди? Негаям ўша Муқаддасга ҳавас қилди? Муқаддаснинг пенсияси ошган бўлса нима қилибди? Шунга ҳам шунча мақтанишми?

Орадан ўн кунча вақт ўтди. Ойниса хола энди пенсия тўғрисида оғиз очмас, ўғли ҳам ўзини ҳеч гап бўлмагандай тутарди.

Тонглар осуда отиб, оқшомлари тинч ўтарди. Неваралари ҳар доимгидек ҳовлини бошларига кўтаришар, келини ошхонада куймаланар, хуллас, одатдаги оддий ва бахтиёр кунлар ўтиб борарди. Шундай кунларнинг бирида...

Ўғил келса, Ойниса хола айвонда йиғлаб ўтирибди. “Суддан чақирув қоғози келди...”

Ўғил онасини юпатган бўлди, кейин ўзини оқламоқчи бўлди: “Ўзиз адангни пенсиясини обер” дедиз-ку!”

...Эртаси куни кампир ўғлининг қистови билан уч кўшни (гувоҳлар!) ҳамроҳлигида судга борди.

Судья бағбақалари бўйинбоғи устига қат-қат бўлиб осилиб тушган сап-сариқ одам экан.

– Сиз – фуқаро Мўсўлмонкулова Ойниса...

– Мусулмонқул дегин, болам, ўқишни билмийсанми, ё?

– Ёзилганини ўқидим-де! Фуқаро Мўсўлмонкулова Ойниса... турмуш ўртоғиз ҳисобланмиш Ваҳобиддин Мўсўлмонкулов билан биргаликда қирқ етти йил яшаганингиз факти тўғрими?

– Болам, нага энди қирқ етти йил яшаганиз тўғрими, деб сўрийсиз? У пайтлада закс қоғоз кимни эсига кепти? У пайтлада одамла қоғозинг бўмасаям турмушинг ҳалоллигига ишонишган. Кейин... чолим мани бир парча қоғозга алишмаган.

– Демак, тўғри...

– Худога шукур, чолимдан кейинам зориққаним йўқ, ўғлим бор, ўғлимдан котта учта қизим бор. Чолимни судга бериб пенса олишга... буниям жавоби бордир ҳали...

– Ман тушунмадим, бу нимаси? Ариза ёздиз, судга келдиз, энди пенсия керакмасми?

– Йўқ, керакмас!

Судья анқайиб қолди.

Ойниса хола кўзининг ёшини яшириш учун рўмининг учини тишлаганча ташқарига йўналди. Катта қизи ортидан эргашиб чиқди.

Орқадан судьянинг товуши келд:

– Нима қиламиз энди? Давом эттирамизми? Ёки масалани шундоқ қолдирамизми? А, Воҳид Ваҳобиддинович... Мўсўлмонкулов! Нима дейсиз?

Ўғли пастроқ овозда нимадир деди. Ойниса хола эшитмади.

...Орадан бир ой ўтгач, собеседаги ўша ақллигина йигит “Ойниса Мўсўлмонкулова деган онахон шу уйда тураллами?” деб кириб келди.

Кенжа укам кўчадан қўйнини тўлдириб ширинлик кўтариб кирганда, отам ошдан келиб, кўк чойни майдалаб ўтирарди.

– Нодирни бувиси ҳа-а-амма боллага шакаладла, печеннилар обердила. Вай... ким нимани егиси кеса, ҳаммасини обердила, пуллари роса кўп! Маҳалламизда ҳали ҳеч ким мунақа кўп шакаладла обермовди боллага!

– Тинчлийми? – отам ҳайрон бўлди.

– Ойниса холага Ваҳобиддин уста амакини пенсасини беришибди. Хола пулларини ҳаммасини хайрия қилдила, – кулди онам.

– Э... Воҳид жа... яхши йигит-де! Онасини хурсанд қилувди, онаси, мана, маҳаллани болаларини хурсанд қиватти.

ЯХШИ-ЁМОН ХОТИРАЛАР

“Асал опа оғир ётганмишла...”

Бу хабар одатдагидек, Ғуруртепани суръат билан айланиб чиқди-ю, ҳаммада ғайриодатий хавотир уйғотди. Чунки Ғуруртепа аҳли ҳаётида опанинг ўзгармас ўрни бор эди. Яъни, маҳалла кишиларининг ярми Асал опа қўлида савод чиқарган бўлса, қолган ярми опа директорлик қилган “тўқсон тўққиз” рақамли донгдор мактабга қатнаган, аксарият ўша донғи кетган мактабда ўқигани устига, ё ўғил-қизи ёки неварасини шу даргоҳ таълимига топширганди.

Опа асли маҳаллага келин бўлиб тушган эди, аммо чолу кампирлар бошқа аёлларнинг саломига “Ваалайкум ассалом, келин”, деб алик олганлари ҳолда, унга “Ваалайкум ассалом, устоз қизим”, дейишарди. Маҳалла келинчаклари эса Асал опа эридан қолган “Нексия” машинасини миниб ўтадиган йўлга азондан сув сепиб қўйишни ўзларининг муқаддас бурчлари деб билишарди, чунки тўйнинг индинигаёқ уй ичларидан шу ҳақда кўрсатма олишарди.

Опа маҳалладаги ҳар бир йиғиннинг азиз меҳмони ва шу билан биргаликда фаол бошқарувчиси эди.

У барваста қоматида тўкилиб турадиган ярашиқли кўйлагига салобат билан кириб келса, ҳамма оёққа қалқирди, опа қўлларини кўксига босиб эгилган эркагу аёлга бир-бир боқиб ўзича кулимсираб қўярди-да, тўлиқ, тетик овози билан:

– Ваалайкум ассалом, – дея алик оларди.

...Мана, икки кун бўлибдики, аёллар маҳалланинг энг катта хабарига ўзаро муносабат билдиришади:

– Ва-ей, лоақал шу Асал опамла касал бўмасала нимаиди-я?

– Бу дард қаёқда қараб турган экан-а...

– Қизлариям кемади-я? Қаёқдайкан ўзи?

– Термиздамиш! Чегарага яқин экан!

– Вай, қиз болани ҳечам йироққа кетадиган йигитга узатиб бўмасакан.

– Яхшиям Маҳбуба бор.

– Барака топсин, худди ўзларига ўхшаб, келинамас, қиз бўпти-де!

Гурғуртепа шу каби сўзлар билан қайнаган бир пайтда опа деразаси кўчага қараган кенг хонанинг тўрида, айвондан эшитилаётган сўзларга уйқусираганча кулоқ солиб ётарди.

– Кеча Анварим Бокудан телепон қилди. Кумуш медал опти! Неварамни шунақа бўп кетишига Асал опам сабаб бўлувдила! Анвар болала минан муштлашганда, опа мани чақириб, “неварайиз шунақа зўр бўса, боксга беринг, кучини ўша ерда кўрсатсин”, дегандила. Уйғонсала, Юсуповни бувиси раҳмат этти, дерсиз.

– Хўп, опоқи!

“Юсупов кумуш медалъ оптими? – ўйлади опа. – Бу болани тўполонидан безор бўгандан, шунчаки гапирган эдим. Товба!”

Бир вақт кўчада машина ғийқиллаб тўхтади. Опа бошини деразага бурди: “Назира келдимми?”

Қорин солиб юборган йигит ғалати бир хорижий машинанинг орқа ўриндиғидан шаффоф халтага солинган мева-чевалар олди.

“Ким бўлди бу? Танимадим... Бизаникига кирди-ми?”

Шу вақт ярим соатча олдин олинган муолажа таъсир кўрсата бошлади. Опа кўзлари юмилиб борар экан, айвондан “Ман Асал опани кўлларида ўқиганман...” – деган сўзларни эшитди.

“Ҳозир кеган йигит шакилли... Ким бўлди бу?”

– Тошкентга ҳозир кеп турибман... – деярди бояги овоз. – Адамдан эшитдиму..

“Вай, ким эди бу?” – деб ўйлади-ю, опа ухлаб қолди.

...Тушига негадир эри кирибди. “Нексия”сининг ойналарини ювар, тинмай шоширармиш:

– Тезроқ сув обке, ўзим ювиб бермасам, машинани шу ҳолича ҳам миниб юрвурасан!

...Босинқираб уйғонди. “Нимадандир безовта бўвотти, шакилли? Назира тинчмикин? Э, Тоҳир-а, бир тупконнинг таккинасига опкетти-я, кошки бориб-келиш осон бўса...”

Ташқаридан ғўнғир-ғўнғир овозлар келарди.

– Аслида опанинг исмлари Маъсудахон, Асал диган исмни у кишига мани қизим берган.

– Йўғ-э?

– Ишонмийсила-я! Ҳозир Олий Мажлисда ишлаётган қизимни олти яшар пайти мактабга бермоқчи бўганмиз. У пайтда биринчи синфга етти ёшдан кичкинани омасди. У ёққа борганмиз, бу ёққа борганмиз, ҳеч бўмаган. Шунда худо раҳмати қайнанам “устоз қизим ўзи ёрдам қилар”, деб мани шу ҳовлига жўнатганла. Опа олдимизга дастурхон ёзиб, оққанд, майиздан ташқари, олтита пахта гулли пиёлада ҳар хил мураббо қўйганла. Олчаники, ўрикники, олхўриники, шафто-

линики, анжирники, яна аллақанақа... Ўзи опа ҳар хил мураббо-ю, қиёмга жа уста эдила, ҳаттоким атиргулдан, довуччадан, памилдоридан қиём қилардила-я... Вой, тарвузни пўчоғиям у кишидан қомасди, тавба. Қақажоним шунча мураббони кўриб, “Вой, устоз опани исми Асал эканми?” деса! Роса кулибмиз. Опамла бу қизалоқда бир гап бор, деб боламни мактабга қабул қилдирганла. Шу-шу опани исми Асал бўп кетган.

Айвонда кулги кўтарилди. Асал опа бўғзига тошиб келган кулги зўридан йўталиб юборди. Шу заҳоти хонага Маҳбуба югургилаб кирди. Кетидан уч-тўртта аёл мўралади. Семиз бир хотин пиёла тутди. Бемор илиққина чойни ичаркан, енгил тин олди.

– Тузукмисиз?

Асал опа бош силкиди: “Шукур...”

– Илойим кўрмагандай бўп кетинг...

Опа кўзларини юмиб-очди: “Раҳмат...”

Кимдир кўз ёшини билдирмай артди, кимдир эшитилар-эшитилмас хўрсинди, кимдир лабини тишлади.

...Эри камгап, вазмин йигит эди, дилидагини ҳеч қачон тўкиб-сочмасди. Баъзан хотинига атаб бирон нима келтирса, худди уятли бир иш қилаётгандай тортинибгина тутқизарди. Бир марта, нимадир бўлиб ораларидан ола мушук ўтиб қолган пайт (ё тавба, нима сабаб билан жанжаллашишган эди-я, ҳеч эсида йўқ) аччиқланиб:

– Уйланаётганизда уйимга бека, ўзимга рафиқа бўлади, деп ўйлагандирсиз ахир? “Рафиқ” дегани бу “дўст” дегани. Ман сизга кимман? Шунчаки бир бека-ми, хотинми ёки рафиқами? – деганди.

Эри бир пас қараб турди-да:

– Унақанги... китобий гапларга йўман, билиб туриб, гапирасан-а? – деди.

Хотинининг кўзига ёш олганини кўргач эса, шивирлади:

– Қизигмисан, чиройли гапиришни билмийман, дедим-ку... Темир-терсак ичида юрган одам бўсам...

Ўша оқшом эри унга яна бир гап айтди:

– Сани бир кўргандаёқ ёқтирганман, рост, ҳеч қачон кўнмаса керей, у қаёқда-ю, ман қаёқдаман, деб ўйлаганман. Уйингга потаҳа жўнатишаётгандаям, ман ишонмий ўтирганман.

...Кечга томон Асал опа тагин босинқирай бошлади. Энди тушига Назира кирди. Боласини бағрига босиб турганмиш... Оҳ, Назира-я, ҳусни бир олам эди! Қаёқларга жўнади-я!

...Ўтган сафарги келганида хафа бўлиб кетди. Неварасини қаттиқроқ койиди-да... Э, педагог бўлмай... Шу уч яшар қизча сенинг принципларингни тушунадими? Кап-катта ўқувчи болаларга дакки бериб ўрганиб қолгансан-да! Ҳа, мушукни урса нима қипти? Мушукка шунча ачиндингми? Э йўқ, сен болага тарбия берилмабди, деб ўйладинг. Ажаб бўпти, ярашиғини олдинг!

...Маҳбубанинг кенжаси аллақайдан бир мушук топиб келувди, ялина-ялина бувисини кўндирувди. Шу мушук дастурхон тепасига миёвлаб келди. Маҳбуба қайнонаси ит-мушукни ёқтирмаслигини билганидан ўғилчасига қараб бир олайди. Ўғилча мушукни ҳовлига чиқариб юборди. Сал ўтмай, мушук яна пайдо бўлди. Энди Назиранинг қизчаси мушукни танбеҳлади:

– Қанақа мушуксан ўзи? Тайтиб-интизомни билмийсанми?

Ҳамма кулиб юборди. Куёви Тоҳир:

– Яшавор, митти лейтенант! – деди. – Қани, камандирга бир “честь” бериб қўй!

Барно ўнг қўлини тирсакдан букиб, бармоқ учларини чаккасига тиради.

Шу пайтда опанинг неварасига шу қадар меҳри жўшдики! Юзларидан ўпиб-ўпиб олгиси келди! Қа-

ранг-а, миттигина бўла туриб тартиб-интизомни билар экан! Лекин нариги невараларига кўзи тушди-ю, тезда жиддий тортди. Ахир қаттиққўл буви ҳаммага бирдек бўлиши керак! Йўқса, адолат принципи бузилади!

Шу онда худди опанинг ўйларига жавоб бўлган-дек Барно мушукнинг тумшуғига урди. Мушук биғиллаганча нарига учиб тушди. Опа бир қалқиб кетди: “Ў, жуда қахрли бўлиб ўсяптими?” Кейин қовоғини уйди:

– Бу қанақа тошбағирлик? Нага урасан?

Қизча ҳам бўш келмади:

– Нага дастуйхонга келади? Уни жойи буёқдамас!

Опа овозини бир парда кўтарди:

– Кимни жойи қаёқда, сан қайдан биласан?

Дастурхон атрофида жимлик чўкди. Ҳамма опанинг феълини билганидан орага тушишга ботинолмай қолган эди. Фақат Назирагина аралаша олди:

– Кўйсез-чи, ойи, шу кичкина болада нима ақл бор?

– Ҳа, бола кичкина, ақли йўқ, аммо қахри бор! – деди опа одатича қатъий.

Маҳбуба қайнонасининг кайфияти ўзгара бошлаганини сезиб, болаларига ишора қилди: “Қани, турларинг!”

Опа шундагина ноўрин қатъийлик қилиб юборганини пайқади. Лекин “пастга тушишни” истамасди. Қошларини чимириб неварасига боқди. Шу онда Барно бошчасини дадиллик билан баланд кўтарди:

– Мунча бақиясиз? Нима ҳаққиз бой одамлага бақийишга?

Ҳамма нафасини ичига ютди. Тоҳир собиқ муаллимасининг бир вақтлардаги жаҳлини эслади-ю, қайноғасига қараб кўйди: “О, момақалдироқ гулдурайди ҳозир!” Рустам эса жиянини чаққонлик билан кўлига кўтарди-да, ҳовлига қараб чопди. Опа ич-ичидан кулги тошиб келаётганини пайқаб, юзига фотиҳа торт-

ди-да, ичкари хонага йўналди. Эшикни ёпиб олди. Аммо кулги кучлилиқ қилди. Каравотига ётиб, юзини ёстиққа босди-да, елкалари силкиниб-силкиниб кулди. “Вой тирмизак, ҳақ-ҳуқуқ талашади-я! Яна ким билан? Халқ таълими аълочиси, “Эл-юрт хурмати” ордени соҳибаси билан!”

Лекин кечкурун барибир Назирани уришди.

– Боланг бетгачопар бўлиб ўсватти! Нега қарамайсан?

Назира аразлади:

– Бетгачопармас, ҳаққини бермийдиган бўлиб ўсватти. Шуниси яхши!

Опанинг ранги оқара бошлади: “Э, қизимни уришаман-у, ўзим битта бетгачопарни ўстириб қўйган эканман!”

Назира эса жим бўла қолмади:

– Ҳаммани жиловда ушлашни яхши кўрасиз. Ким буюрганиззи бажармаса, адабини бергиз келади-я. Мани Тоҳир акамниям ёқтирмагансиз. Йўқ, дегансиз. Яхшиям, адам бор эдила.

Опанинг юраги бир қалқди. Назира йиғлади:

– Ҳалигача бизани уришвурасиз. Озиб-ёзиб бир келувдим... Адам тирик бўганларида...

...Кимдир елкасидан тутиб силкита бошлади. Кўзларини очса, тепасида ранглари оппоқ Маҳбуба турибди!

– Сизга нима бўлди, ойи? Ёмон туш кўрдизми?

Опа бош чайқади: “Хавотир бўма”. Кейин хаёлидан кечирди: “Ё худо, ҳар не азоб бўлса, рози эдим. Лекин... овозданам айирасанми?”

Маҳбуба кафти билан кўзларини ишқаб, нари кетаркан, ўйлади: “Лоақал нимага безовта эканини айтолсайди...”

...Бир вақтлар онаси узоқ хасталиқдан қийналган пайти кўп йиллар аввал қилган баъзи ишлари киши-

ни туну кун безовта қила бошласа, бу умр поёнидан дарак беради, деган эди. Демак, умри охирлаб қолибди...

...Назира жуда чиройли эди. Юзлари сутга чайилгандек, сочлари қора ипақдек... Тоҳир эса юзи тўла сепкил, кўккўз, сочи кирпининг тиканидек диккайган бир бола эди. Яна бунинг уришқоқ, безорилиги! Қаерда ёқалашини бўлса, ўша ерда отабоши! Майли, отаси қамоқда, онаси икки болани овсинига ташлаб эр қилиб кетган, амакининг қўлида қарам, дея ҳар сафар тўполонларни ўзи бости-бости қиларди, амакиси баджаҳл одам, шу тирик етим бечорани урмасин, сўкмасин деб, икки-уч марта тартиб посбонларининг қўлидан ҳам қутқариб чиққанди. Савобнинг таги тешик, дейишгани шу экан-да! Назира бу шумтаканинг нимасига учди, а? Онасидан бекитиқча учрашувлар қилиб юрибдими ҳали?

...– Ўзингнинг ёшлигингни эслагин, – деди эри. – Мани темир-терсак жинниси дейишарди. Рози бўлдинг-ку! Қора мойга беланиб юришимгаям қарамадинг-ку!

– Лекин муштумзўр эмасдиз! Қўлизда касб-хунари бор эди!

– Тоҳир Чирчиқдаги ўқишни тугаллаватти, дейишди-ку, “ваенний” бўлармиш. Қўй энди, қизингни йиғлатма.

– Шу бебош боладан камандир чиқарканми?

– Агар тинчимасанг, ана, Чирчиққа борийлик, ўқишидан суриштириб келийлик! Амакиси ёлғон гапирдимми, йўқми, дарров билинади!

...Опа ҳарбий кийим ярашган хушқомат йигитни кўриб бир дам эсанкиради. Тоҳир шунақа бўлиб кетганми? Лекин сир бермади, босиқ, вазмин овозда сўрашди, уларни дарвоза олдиғача кузатиб чиққан қорамағиз капитаннинг қўлини кўксига босиб, фарғона-

ча шевада: “Тўйингизда ўзимиз хизмат қиламиз, тоға”, деган гапига жавобан эрининг: “Хизмат нимаси, азиз меҳмон бўласиз, укам”, дея илжайганига индамай қараб турди. Йўл бўйи ҳам сукут сақлаб келди, эри буни “...аломати ризо”, деб билганига ҳам эътироз қилмади. Гўё енгилганини тан олишни истамагандек... Никоҳ куни самарқандча зарбоф чопонда ўзига таъзим қилиб келган Тоҳирни кўриб, беихтиёр юраги тўлқинланди: “Мунчаям кўркам куёв-а...” Лекин яна ичидагини ташига чиқаргиси келмади, босиқлик билан куёвнинг елкаларига қоқиб кўришди...

...Шифтга тикилиб ётаркан, кўнгли тўлиқиб кетди. “Феълим қурсин!” – ўйлади беихтиёр. Шу онда кўзларидан ёш тошиб чиқди. “Оҳ, Назира, болам-а... Мунчаям сани қийнадим, қизим-а! Бир марта, бир мартагина эгаримдан тушсам ўлармидим?” Опанинг назарида сўзлари хона шифтига урилиб, акс-садо бўлиб қайтди. Аслида эса бўғзидан бўғиқ хириллаш чиқди, холос. Шу асно айвондан Рустамнинг овози эшитилди:

– Алё, Тоҳир, нима, Назира жинни бўганми? Э, характеридан ўргилдим!

“Ҳой, Рустам, Назирагинамни уришма, уришма!” – деди она. Лекин овози чиқмади...

...– Хавотир оменг, ҳозир кўзларини очиб қоладила...

– Барака топинг, дўхтир қизим, қўлийиз дард кўрмасин. Шу опагинамиззи қутқазиб берсайиз...

“Була ким? Қўшнилами? – ўйлади опа қоронғилик ичидан келаётган товуш эгаларини танишга тиришар экан. – Дўхтир келдими?”

– Вой, Асал опа-ей, ҳаммага яхшилиқ қилардила! Шундоқ одам ўрнидан туриб кетмаса-я?

“Оббо, ҳаммага яхшилиг-а!” – деди ичида Асал опа энсаси қотиб.

– Энди чиқиб тура қолинг, опоқи... Озгина муолажамиз бор, шуни қилволайлик...

Сал ўтмай, билагига нина санчилганини сезди. Уйку элитаётиб, юзларини кимдир силагандек туюлди. Бирам енгил тортдики!

...Опа кўзини очиб, каравот ёнида юм-юм йиғлаб ўтирган Назирани, нарироқда уларга қараб турган Тоҳирни кўрди. Назира овози йиғидан титрай-титрай:

– Ойижон!.. Вой ман жинни нега аразлийман? Манга аразлашни ким қўйипти? – дерди.

“Э, бу нега йиғлиди? – ўйлади бемор. – Ман тирикман-ку!”

Бир вақт Тоҳирнинг орқасидан Барно мўралади. Невараси, унинг қақажон Барногинаси калта қирқилган сочларига қўндирилган ясама капалакча, эгнидаги ним яшил қўйлакчаси билан бирам ширин, бирам ёқимтой кўринардик... Худди рангдор китобчалардаги қўғирчоқлардек... Шу онда неварасининг сўзлари эсига тушди-ю, кулиб юборди. Қизча бувиси нега кулаётганини тушунмади. Кўзларини катта-катта очганча қараб тураверди. Асал опа эса елкалари силкиниб, кўзлари ёшланиб қуларди...

* * *

– Маҳаллақўмни кўрувдим, ошга чиқипти, – отам ёстиқни биқинига тортиб, ёнбошлади. – Шанби кунига Тоҳир келиб худойи қибервотганакан.

– Тинчлийми? – онам қийиб ўтирган лахтагини ташлаб, бошини кўтарди.

– Тоҳирри бошқа жойга ишга кўчирипти.

– Вай... яқингинамикин?

– Сурхандарёда, ҳў, Туркменистонга чегара бўган жой борақан, денгиздан икки минг етти юз метр балон экан. Ўшаққа кетаркан.

– Вай-вуй... Термиз қайтага тузугакан-ку.

– Денгиздан шунча метр балонда бўса, бизани Чимён уни олдида ўйинчоғакан-де! Ёким у жойла Чимёндан пастмикин? Ҳали Илёс кеса, сўраволий, геограпиядан беш олувди, у билади.

ҚАДАМИНГГА ГУЛЛАР СОЧИЛСИН

Гурғуртепанинг ҳар бир тонги ўзгача бир дарак келтиради. Бу сафар маҳалла аҳли Аброр аканинг дарвозаси таги бир олам қип-қизил чиннигулга тўлгани-ю, кетидан келиннинг аразлаб кетганидан хабар топди. Маҳалла қайноналари шу муносабат билан ўзларининг келин ушлаш борасидаги тажрибалари ва қарашлари билан ўзаро ўртоқлашган ҳолда Мухтабархоннинг бу масалада йўл қўйган бўлиши эҳтимол тутилган хатоларини таҳлил эта бошлашди.

Бутун маҳалла қайнаб тошган бир паллада шунчалик муҳокамага сабаб бўлган ҳовлига орқама-орқа тушган бошқа бир уйда, ток сўриси остидаги ёғоч катда озғин бир йигит ухлаб ётарди.

– Тўлаган, ҳей, тур, кун ёйилиб кетди-ю, – онаси, қотмагина жонсарак аёл арқондаги кирларни йиғаркан, нечанчи мартадир ўғлини уйғотишга уринарди.

– Ойи, кечаси минам ишладим-у... – йигит уйқу аралаш норозиланди.

– Вой, ишламий қол, парникда кечаси қанақа иш бўлади?

– Гул жўнатдик амаким минам...

– Э... – она “шунақами”, деган каби жим бўлди.

Сал ўтмай, уй ичидан кўчалик кўйлагини кийиб чиқди.

– Ман кетдим, – деди. – Ошхонада овқатинг турибти. Ерсан.

Йигит “ҳм” деган овоз чиқариб, жим бўлди. Аммо кўп ухлай олмади. Қаддини кўтарди-да, катда оёғини осилтириб ўтириб олди. Бир нималарни узоқ ўйлади. Охири туриб, ҳовли ўртасидаги кранни очиб, юзини ювди-да, сўрига тирмашди. Юқорига чиқиб, бошини чумак ура бошлаган чиллаки орасидан чиқариб, қўшни ҳовлига назар ташлади.

Ҳовли юзида кутгани кўринмаганидан, Тўлаган сўри поясига ўрнашиб ўтириб олди-да, кутишга аҳд қилди.

Бир вақт саҳнга қўшни хотин – Мухтабархон чиқиб келди. Бечора аёлнинг кўзлари йиғидан қизариб шишган, бурнини дам-бадам тортиб қўярди.

Сал ўтмай, айвон эшиги очилиб, Аброр аканинг баҳайбат гавдаси кўринди.

– Арт кўзингни, – буюрди у гулдираган овозда. – Кўйнагимми дазмолла, қуданикига бориб келаман.

Мухтабархон изиллаб йиғлади:

– Ану аҳмоқни жўнатиб, қилгилигини қилиб, думалаб ётибди, жинни...

– Оғзидан анқиб ётган қўланса минам жўнатаманми? Бор, дедим!

Аёл ҳиқиллай-ҳиқиллай ичкарига кириб кетди.

“Нима бўлди? – ўйлади Тўлаган. – Шуҳрат хотини минам уришиб қоптими? Вой жинни-ей, келин минам у уришаркан-де, амаким яраштирарканми?”

Яна бирпас кутди. Лекин ҳовлига бошқа ҳеч ким чиқмади. Охири ҳафсаласи пир бўлиб, пастга тушди. Ошхона ёнига тупроқ уйиб қўйилган эди. Саҳнда кулча бўлиб ётган резина шлангнинг бир учини кранга улади-да, иккинчи учини уюм ёнига судраб келтирди. Уюмнинг бир чеккасини кетмон билан ағдариб, “ҳовузча” ясади-да, ўртасига шлангни ташлаб, сувни очиб юборди. Кейин шошиб ошхонага кириб кетди.

Тупроққа сув сингиб, лой бўларлик ҳолга келгунча овқатини еб олмоқчи эди...

Шу пайт кўшни ҳовлидан яна ҳокимона овоз эшитилди:

– Онаси, Санобар қани, кўчани тозалавосин, жа... гап бўп кетдик!

Тўлаган энди кўчага югурди.

Орқа кўчага етиб борганда, Санобар чўнқайганча чиннигулларни битталаб териб, дарвоза ёнига ёйган катта дастурхонга олиб бориб тўкарди. Йигит ўзини кўчанинг нариги юзидаги бақатерак панасига олди. Тўлаганнинг назарида қиз эгнидаги қирмизи кўйлаги билан гуллар орасидаги гулғунчага айланиб қолди. Айниқса, гулларни териб олиш учун чўнқайган пайти этаклари ёзилиб, ерга тегарди-да, қизнинг нозик қадди атрофида гир айланиб, карнайгулнинг парпираклари мисол ҳилпираб кетарди. Ўрнидан турганда, кучоғини тўлдирган чиннигуллар тирсақлари устидан ҳолсизгина бош эгиб тушарди.

Бир вақт дарвоза очилиб, отаси кўринди. Қизининг ишини кўриб, қовоғи уйилди.

– Қоп опчиқсанг бўмийдимми? – дея норози тўнғиллади. – Дастахонни ерга ёйганини буни!

– Гул-ку, ада, – бўшашиб эътироз қилди Санобар. – Увол бўлади.

– Э!..

Ота ўзича бир нималар дея тўнғиллаб қўйди-да, гулдан бўшаган ерларни мўлжаллаб қадам босганча уйдан узоқлашди.

Тўлаган шунигина кутиб турганди, секингина хуштак чалди. Санобар ялт этиб қаради. Бақатерак панасидан бош чиқарган йигитни кўриб, олмадек қизарди. Тўлаган кўзини қисди-да, ишшайди. Қиз баралла “Жинни!” деди-ю, гул тўла дастурхонни кўтариб ҳов-

лисига кириб кетди. Йигит кулиб юборди. “Қани эн-диям йўқ деб кўрсин-чи! Ман оғзимдан чиққан гапга жавоб берадиган одамман!”

...Она шу куни жуда ҳориди. Ҳамма ширинликхўр бўлиб қолганми, бетўхтов пирожний беади-я... Кун ботар пайти кўз олди жимирлашиб, курсига ўтириб қолди. Кўз олдидан нуқул қип-қизил гулчалар ўтаверди. Бу унинг пирожнийлар устига уйган ясама, шакар сепилган гулларимиди ёки қўшниси Мухтабархоннинг эшиги тагида сочилиб ётган алвон чиннигулларми, ажратолмай қолди.

“Товба, – деди ўзича. – Одамлаям эринмаган. Шунча гулни сотволиб опкепти-я! Шухратни ишидир... Одам яхши кўрса, пулния аямасакан-де? Шунча бекорчи пули бўса, манга бермийдими? Тўлаганим йигирма бешга кирди, ҳали юрак ютиб бир ерга боролмадим. Тайёргарлигим йўқ... Бировни уйига борсам, нима дийман? Шуни ўйлийман-де...”

– Чарчабсиз-а, Муқаддам опа, уйизга борвуринг, бу ёғи энди тугаб қолди, – ачинган бўлди цехнинг онабoшиси Шарифа.

– Йўғ-е, тугатиб қўярман...

– Борвуринг, қизла тугатиб қўйишади.

Шарифа жавобни кутмай чақирди:

– Қизла-ю! Келақолийла!

Она ихраганча ўрнидан турди...

Уйи ёнида қайнисининг оппоқ “Ласетти”сини кўриб, шошиб қолди. Қайниси Тўлаганга берадиган иш ҳақидан ташқари, икки ҳафтада бир марта гўшт-ёғ ташлаб кетарди. Лекин одатдаги бу бозорликнинг келишига яна тўрт кун бор эди. “Тинчликми?”

Она пилдираганча ҳовлига кирди.

– Ҳе, сандақа бойваччани... – дерди амаки. – Акамни ҳурмати бор-де! Бўмаса ўзим билардим!

– Тинчликми, Воҳиджон? Бу қулоқсиз қурмагур бир бало қип қўйдими?

Айвон олдида басавлат бир йигит икки қўлини шими чўнтакларига солиб турар, Тўлаган эса эгик бо-
шини қўллари орасига олганча зинада ўтирарди.

– Ассаломалейкум, кенайи... – деди йигит бир қўли чўнтагида, иккинчисини кўксига босиб. Кейин Тўла-
ганга ўгирилди: – Тур ўрнингдан, зина зах, шомоллаб қомагин тағин! Эртага ишга чиқасан-а?! Назарбекда-
ги парникка борасан.

Тўлаган бош силкиди. Воҳиджон дарвозага қараб кетди.

– Вой, товба, бир гап бўганми? Мандан нега гап бекитасила? – она жонсаракланиб, йигитнинг йўлини тўсди. – Манга қаренг, Воҳиджон, агар акейиззи хур-
матини қисайиз, манбу қулоқсиззи нима иш қиганини этасс. Иннайкейин, рўпарамда қўлизи чўнтагизга солиб турмийсиз! Мундоқ... уйга кириб, бор гаплани одамга ўхшаб тушунтирасс...

Воҳиджон чуқур уф тортди.

– Кенайи... Одамга ўхшаб гапириши манамо ҳоҳ-
лийман... Манбу... қулоқсиз... жаҳлимми ушлаёлмий қомий тағин деп... қўлимми чўнтакка соп турибман... Қанча зарар кўрганимми гапирмийман, майли, биз-
несда бундан баттариям бўп туради, лекин шерикла-
римми олдида уятга қоганим ёмон бўлди-де! Дардини гапирса, давосини топмийманми? Гапирмийди-де бу!

Шу пайт Тўлаган сапчиб ўрнидан турди.

– Бўйнимга олдиму! Ман қилдим, дедиму! Хўп де-
сайиз, ман розиман, ойлигимдан босиб опқовуринг, дедиму!

– Нага қилдинг, дедим! Шу саволга жавоб бер, бой-
вачча! Сан қиганингни билдим, нага қилдинг? Сабаби-
ни билий, дардинг бўса, гапир, давосини топий! Бўма-
са, яна иложсиз қоганда, тағин шу ишши қиласан-де!

– Ман иложсизликдан қимадим! Ёмон йўлга юрмаганман! Пақат... керей бўлди, олдим. Нагалигини гапирмийман! Тамом!

Она ўзини тутолмай қолди. Пиқиллаб йиғлаб юборди.

– Қайсар бўмий кет... – деди ҳиқиллаб.

Воҳиджон кеннойисининг кўз ёшини кўриб чиқолмади. Елкасидан тутиб, ҳовлидаги катга ўтқизди.

– Сув обке онангга, – деб буюрди жиянига.

Аёл ҳамон елкалари титраб йиғлар эди.

Ўғли келтирган чинни пиёладаги совуқ сувни ютоқиб-ютоқиб ичиб олгач, инқиллаганча ўрнидан турди.

– Йў, кенайи, ўтирвуринг, ман жа... воҳима қивордим... – дея Воҳиджон кеннойисини қайтадан катга ўтқизди. – Ўзимам ғалатиман-де... Ҳе, йигитчилик, бир эркалик қипти манга, шунгаям ота гўри қозихонами... Бу болаям қизиқ-де... Худди акамга ўхшийди! Акам гапирмийман, деса, тамом, гапирмасийди! Шунақасиям бўладими, товба?! Мана, мани қизларим, биттасиям манга ўхшамийди, ҳаммаси овсиниззи ксеракўпияси!

Аёл зўриқиб илжайди:

– Олма дарахидан узоққа тушармиди, ўргилий, укам? Сиззи қизлариз яхши, овсинимга ўхшаб, мўмин-қобилгина... Шу қайсар тушмагур ёмонам чарчатворди-де мани! Адасини худди ўзи! Акейиз шунақа, қорани оқ дегиси кеса, шуни оқ деб турволарди. Охири, ялиниб-ёлвориб, майли, адаси, бу қорамас, оқмас, иккаласини ўртаси – кулранг, деб келишардик.

Воҳиджон кулиб юборди.

– Сизга гап йўқ, кенайи, мунақанги ўхшатишлани қаттан топасиз-а?

Шу пайт қўшни ҳовлидан тарақа-туруқ товушлар эшитилди, кетидан жаранглаб ойна синди. Охирида

эркак кишининг: “Ҳе, с-с-сандақа куёв тўрани!” – деган овози янгради.

– Қўшнимиззи келини кетиб қопти, – изоҳ берди аёл қайнисига. – Тузук жойлани қизи эди, Шухрат яхши кўриб уйланувди. Билмийман, нима бўлди...

Воҳиджон ух тортди. “Чатоқ бўпти,” – деб қўйди. Кейин бошини чайқай-чайқай чиқиб кетди.

Аёлни шу топда қўшнининг ғами кўп-да ўйлан-тирмасди, унинг ўз дарди ўзига етарлик эди. Аввало манави қулоқсиз нима иш қилганини билиш керак эди. Бунинг учун Муқаддамхон овсинига мурожаат қилишга аҳд қилди. Ҳар ҳолда овсини бирон нимани кўргани ёки эшитгани аниқ. Қўнғироқ қилсамикин? Лекин қўл телефонини олган чоқда фикридан қайтди. Яхшиси, ўзи бориб келади. Ҳасанбой яқин жоймас, аммо ҳар ҳолда йўли Тўйтепачалик келмайди, қош қорайгунча улгуради.

Аммо аёл кўча бошига етишга ҳам улгурмади. Рўпарасидан ҳарсиллаб-гурсиллаб келаётган қайнонасини кўрди.

– Вой, товба, – шивирлади аёл. – Тинчлиймикин? Нага ўзлари кевоттила? Доим мошинада обюрилади-гон одам...

– Қаққа кетвосс, келинпошша?

Қайнонаси одатда айб иш қилган келинларига шунақа, “келинпошша” деб истехзо қиларди. “Оббо, бу қулоқсиззи иши ойимгаям етиб борибди-де, – ўйлади аёл. – Ойим биладила, Воҳиджон биладила, қулоқсиз қурмагур билади, битта ман билмийман!”

– Ҳасанбойга, Воҳиджонникига кетвотувдим, – овози титраб чиқди аёлнинг.

– Керей бўса, Воҳидни ўзи келади.

– Воҳиджон ҳали келувдила...

– А? Келдими? Нима девотти?

– Ҳеч нарса демадила... Шунга... Сожидахонга учраб кесамми, девдим...

Қайнона “ҳм...” деди-ю, тўсатдан келинига: “Қани, олдимга тушинг! – деб буюрди. – Яқинда сизам қайнана бўласс. Баъзи нарсалани кўриб қўйинг. Керей бўлади”.

...Улар кирганда ҳовли юзасида Мухтабархон йиғлаб ўтирар, Санобар эса қўлида супурги, ерни ойна синиқларидан тозалаш билан овора эди.

Мухтабархон кутилмаган меҳмонларни кўриб шошиб қолди. Кўзёшларини кафтига артиб, ўрнидан сакраб турди, илжайишга ҳаракат қилди, аммо табасуми ўхшалмади, йиғидан шишган юзи аянчли қийшайди, холос.

– Уйга юрийла, – шошилиб манзират қилди у.

– Йўқ, – гапни кесди кампир. – Шўтта, ҳовлида ўтирамиз.

– Вай, қандо бўларкин...

– Яхши бўлади. Ҳали уйизга кирадиган, дастахониззи томоша қиладиган пайтимизам келади. Ҳозирча шошмий туринг.

Санобар югургилаганча уйдан духоба кўрпача олиб чиқиб, сўрига солди.

Мухтабархон маҳалладошларини сўрига чорлаб, ўзи айвонга қараб бурилди: “Ман ҳозир...”

Кампир уни тўхтатди.

– Дастахонни қизийиз солади, энди кичкина боламас. Сиз мана мундо-о-қ ўтиринг. Ўғлизиям чақиринг.

Муқаддамхон қизаринқираб дастурхон солган, патнисга тўртта обинон, тақсимчаларда мева-чеваларни чиройли қилиб териб кўтариб келган Санобарни кўриб, ичидан бир тўлиқди: “Мунчаям яхши қиз-а, қўлимми калталиги қурсин, эшиқдан бирров бош суқиб, шу ёқимтойгинани ўғлимга сўромийман-а... Мунақанги ҳурматли оила унча-мунча жойга қиз бермийди-де...”

Хаёлга толиб қолган онани қайнонасининг овози чўчитиб юборди:

– Ман Оққўрғонни кайвонисиман, шунақа бўгандан кейин келин дардини манга гапирмий, карнайчига гапирадими?

Шухрат хўрсиниб:

– Ўша шоир шунақа, йўлларингга гул тўкаман, деб шеър ёзганакан-де унга атаб... – деди. – Малоҳат ўзи манга мақтанувди... Кейин ман шоирри гуллариям гул бўптими, шоирри гули қоғозда, маники ростакам бўлади, деганман.

– Хўп, ростакам гул тўкдингми йўлига?

– Йў-ў-ў... Шундоғам рози бўлди-ю...

– Сан аҳмоқ болайкансан, билсам, сани маҳалламга куёв қилдирмасийдим. Аввало сўз берма, сўз бергандан кейин бажар, бажариш қўлиндан кемасаканми, бошқа одам шунақа иш қиса, масалани тегига етмасдан тўполон кўтарма, хўпми?

Шухрат яна чуқур хўрсинди.

– Ман “душман тарап” минам келишиб қўйдим, – дея том устига том ёпа кетди кампир. – Малоҳатти қайтгиси бор, пақат... сан бориб, узр-кечиримни гапириб, опкеласан.

Кейин жавобни кутмасдан қўлларини фотиҳага очди:

– Омин, шу хонадонга тинчлик-тотувлик берсин, мана шу аҳмоққина қўшгани минам қўша қарисин, – Мухтабархонга ўгирилиб, қўшимча қилди: – Сиззи писмиққина қизизгаям яхши жойладан ато қисин!

“Писмиққина” деган сўзни эшитиб, Мухтабархон бир сесканиб тушди. Аммо кайвонига қарши бир сўз деёлмади.

...Кўчага чиққач, кампир бақатерак панасидаги ўриндиққа нафас ростлагани ўтирди. Хотиржамлик билан чўнтагидан шапалоқдек келадиган қўл телефонини чиқарди. Иккинчи чўнтагидан эса ингичка

ёндафтар, кўзойнак олди. Кўзойнагини бурни устига қўндириб, ёндафтарчани очди-да, керакли ёзувни топиб, телефондан рақам терди.

– Алё, Воҳид, – деди ҳокимона. – Валайкум ассалом. Ҳамма ишингни ташаб, тез Оққўрғонга ке, гапим бор!

...Воҳид келганда, онаси айвонда орқа ўгириб ўтирарди. Йигит остонада тўхтаб, салом берди. Кампир индамади. Воҳид ҳайрон бўлиб кеннойисига қаради. Аёлнинг ҳайрати қайнисиникидан кам эмас эди, “билмадим”, дегандек елка қисди.

– Ассаломалайкум, – деди йигит яна. – Она, мандан бирон айб ўтдимми?

Кампир яна индамади.

– Она...

– Она дема...

– Онажон... айбим нима?

– Сан гердайиб кетибсан! Етим болани хапа қипсан! Гулларинги кесса, нима бўпти?

– Ҳеч нарса бўмийди, она... Ман пақат, санга нага керей бўлди, сабабини гапирсен, бир йўлини топаман, дардинг бўса, гапир, давосини қиламан, дедим. Лекигин у гапирмади-де!

– Гапирмийди-де! Олма дарахтини тегига олма тушади, нок тушмийди! Наварамми дардини ман гапирман, давосини сан қиласан!

– Хўп, хўп бўлади, она!

– Агар мундан буёғигаям гулларимдан айрилмий, дейдиган бўсен, Тўлаганни тўйини қиббер!

– Гап йўқ! Қиз топийла, бўлди!

– Ман қиз топиб қўйдим. Ойдеккина, писмиққина... Эртага бориб, оқ ўратиб келаман.

– Вой ман ўлибгина қўя қоли-и-ий... – Шу пайтгача жим ўтирган Муқаддамхон тиззасига шапатилай кетди. – Бу қурибгина кетмагурри шунча ғалвани қилиб, гапирмий ўтирганини...

– Тўлаган гапирмийди! Уни гапиртирмасдан ўзиз билишиз керей, келинпошша! Э, сиздака онани мушук есин!

* * *

Кеча оқшом меҳмон бўлиб келган аммам саҳарлабдан туриб олиб, онам билан чуғур-чуғур қилиб ўтирарди, наҳорги ошдан қайтган отамни кўрибоқ ўрнидан сакраб турди. Онам чой дамлагани ошхонага кетаркан, отам сўрига чиқиб, ёстиққа суянди.

– Ош зўр бўпти-де, лекин... – деди дўпписини бошидан олиб, кўрпачага ташларкан. – Воҳит акани воҳти йўғакан, Шивлидан кеган ошпаз дамлапти. Атейлаб бориб, ошпаззи кўриб, раҳмат деп келдим. Ёш бола, борса э-э-энди йигирмага борган. Яхши устоз кўрганга ўхшийсан, раҳмат, десам, кулип: “Ман Тошпўлат ошпаззи шогирди бўган Мансур ошпаззи шогирдиман”, деди... Ана... Бу бола адамми шогирдини шогирдийкан!

– Ошпаз бола Мухтабархонни келинини тоғасини ўғлийкан. Кеча хотинла шунақа дейишди, – бижирлай кетди аммам. – Мухтабархонни қизига кеган сарпалани кўргани чиқувдик. Хотинла Муқаддамхонни кўли калта, дейишарди-ю... Ва-ай... энди камбағалликидан кеган сарпалани чиройлилигини кўрсейиз! Вай-вуй... Ҳаммасини кайвони қайнана уюштирган шакилли... Ишқилиб, хотинла...

– Э, ўша хотинлани... – отам жаҳл билан ёстиқни нари сурди. – Чойимми ичгани кўясанми, йўми? Уйингга қачон кетасан?

ҚАНДИЛ

Менинг энг... энг... энг яхши кўрган Зоир амаким уйланди! Келин атлас кўйлак кийиб, бошига каттакон оқ рўмолни ташлаб ҳаммага салом қилгани чиқди.

Маҳалламиздаги Зайнаб опоқи “Келин сало-о-ом!” – деган пайти келин эгилиб турди, қариндошларимиз совғалар беришди.

Дадам эса ичкари ҳовлимиздан каттакон картон қути кўтариб чиқиб, келиннинг оёғи тагига қўйди. Ичидаги нима экан? “Бу чироқ”, – деди ойим менга.

Мен дарров бувимнинг уйдаги чироқларни эсладим. Худди нокка ўхшаб кетадиган, дадам негадир ильичники, дейдиган, кичкина, ёрқин, арзон чироқлар. Агар қутидаги ҳам чироқ бўлса, унинг катталиги қанақа экан?

...Индини куни чойимни ичар-ичмас янги кеннойимни кўргани югурдим. Бўлмаса-чи, келин жуда чиройли экан, сочи кўйлагининг нақ этагига тушади, қўллари оппоқ, кўзлари қоп-қора, киприкларини пирпиратиб, кулиб туради. Зоир амаким шунақа яхши қизга уйланибди!

Мен кирганда кеннойим ясатилган хонанинг ўртасида ўтириб, картон қутини очар эди. Тепасида амаким турибди. Қутининг белидаги ёзувини ҳижжалаб ўқий кетдим. Биринчи ҳарфини ҳали танимасдим. Давомида эса “андил” деб ёзибди.

– Э, ҳалиям ҳарип танимийсанми? – амаким кулди.
– Бу – “қ” деган ҳарип, қани энди қўшиб ўқи!

– Қ... ан-н-ди-ил... Қандил!

– Лустра! Муни бу ёққа... – амаким қўли билан шифтга ишора қилди. – Осиб қўяди.

Кеннойим киприкларини пирпиратиб, амакимга қаради. Кейин худди мўъжизани кўргандек, бошини кўтариб, шифтга кўз ташлади-да, сўзларни чўзиб-чўзиб:

– Шу ёққами? – деб сўради. Кейин қайрилиб, амакимга жилмайиб боқди.

Кеннойим шу туришида янаям чиройли бўлиб кетди. Эгнидаги ялтироқ кўйлаги ҳам, бошидаги дўп-

пичаси ҳам, қулоқларидаги тилла зираклари ҳам роса чиройли, ўзига хўбам ярашган эди.

Назаримда, амаким қандилни осиб, кеннойимни хурсанд қилмоқчи бўлди, шекилли. Чунки кеннойим:

– Қанаққилиб осади? – деб сўраган эди, Зоир амакимнинг тўсатдан кўзлари ёниб кетди.

– Лустрани қанақа осилишини кўрасанми? – деб сўраб қолди мендан.

Бўлмасам-чи! Бош силкидим.

– Бор, адангни энг котта болғасини опке, – деб буюрди у. – Лустра осисаркан, дегин, ўзи топиб, оберади.

Кеннойим бирам қувноқ келинки! Қандил осилишини билиб, хурсанд бўлганидан қиқир-қиқир кулиб қолди. Ёки менинг дастёрлигимдан қувониб кетди-ми...

Хуллас, ичкари ҳовлига югуриб кирдим. Уйимиз Гурғуртепаннинг нақ тепа жойидан пастликка қараб эниб кетган кўчасида бўлганидан, ҳовлимизнинг бир қисми тепада, иккинчи қисми пастда, хуллас, табиий равишда иккига ажралиб қолган, ҳовлининг пастки қисмини эса бувим “ичкари ҳовли” деб атарди.

Дадам каталакдек устахонасининг ёнида чархини айлантириб, тешасининг дамани ўткирлаб ўтирарди.

– Ада, – қичқирдим зинадан тушиб-тушмай. – Зоир амакимга тез болғайиззи бериб тураркансиз, лустра осарканла! Ану коттаконини бераркансиз!

Дадам бир зум чархини тўхтатиб, бошини кўтариб қаради. Гапимни эшитмади, шекилли.

– Зоир амаким кот-та болғайиззи сўравоттила! Сиз берган лустрани осарканла!

– Нима? Лустрани котта болғада осарканми? – деб сўради гўё мен нотўғри гапиргандек. Жаҳлим чиқди.

– Амаким шунақа дедила! Коттакон болға керей, обке, лустра осаман, дедила!

– Бу устабузармон нима қимохчи? – дадам қизишиб, ўрнидан туриб кетди.

– Вай-й! Қизиқсиз-а! – деди устахона ёнидаги арқонга кир ёяётган ойим энсаси қотиб. – Керейдирки, сўраган! Бервуринг, нима, ейилиб қолармиди ўша болғайиз?

– Уйлани ўз қўлим минам ремонт қиганман, болға минам ҳаммаёни расво қилади-ю! – дадамнинг энди росмана жаҳли чиқди. – У коттакон болға дегани – бетонни тешадигон кувалда! Шуни сўраватти!

– Э, бўмаса, бориб ўзиз осиб берин! – ойим ҳам бир гапдан қолмайдиган хотин эди. – Эринмаган одамсиз! Зоир болғани бошқа нарсагаям ишлатар? Бу кичкина бола бўса, балки яхши тушунмагандир!

– Йў! Ман яхши тушундим! – дея қичқирдим. – Зоир амаким лустра осаман, дедила! Болға керей, дедила! Ко-о-оттакон болға!

Охири дадам устахонасидан амаким сўраган болғани топиб, олиб чиқди. Кейин менга бош-оёқ қаради-ю:

– Йў... Сан кўтаромийсан, – деди. – Оёғингга туширворсен, чатоғинг чиқади. Ўзим обораман. Қани, кўрий-чи, нима иши боракан?

Қандил осилади-ю, мен томошадан қуруқ қоламанми? Дадамнинг ортидан югурдим.

Ташқари ҳовли кимсасиз, жимжит эди. Амакимнинг уйи тим-тирс ёпик, пардаларини ҳам тушириб қўйишибди.

Дадам саҳнга чиқибоқ: “Зоир!” – деб чақирди. Жавоб бўлмади. Мен югургилаб, айвоннинг эшигини итардим. Ичкаридан қулфлаб қўйилибди. Ҳайронликдан оғзимни очиб, дадамга қарадим. Дадам эса менга парво ҳам қилмади. Деразани тақиллатди.

– Хў, Зоир! – деди баралла. – Бу ёққа чиқ, устабузармон! Шу коттакон болға минам қанаққилиб лустра осасан? Қани, бир кўрий-чи!

Ичкарида нимадир гурсиллади. Шу пайт эшик очилиб, сочи ҳурпайган Зоир амаким кўринди, довди-раб илжайди:

– Шу... срочний керей бўп қоганига... Ҳозир ўзим чиқмохчи бўп турувдим болғага!

Орқада кеннойим кўринди. Бошидаги қийшайган дўппичасини тўғрилар экан:

– Вай, муллака, – деди киприкларини тез-тез пир-пиратиб. – Овора бўпсиз-де...

Хуллас, қандилни дадам осиб берди. Мен ҳам му-род-мақсадимга етиб, уни қанақа осишларини томо-ша қилдим. Лекин негадир болғани ишлатишмади. Мен бир-икки марта: “Ада, болғани қачон ишлатас?” – деб сўраб кўрдим. Дадам гапимга эътибор қилмади-ю, лекин амаким ўқрайиб қўйди.

* * *

– Вуй, қуриб кет, – кеннойим юзини тескари бурди. – Сан жа ёмон ёзувчи бўпсан. Уятинг йўғакан!

– Йў, сиз ану жойини бошқатган этиб берин, ойи-жон дўппиларини қанаққилиб тўғирлаб қўйдила?

– Йў, ану жойини, бор эди-ю... “Ман яхши тушун-дим, болға дедила!”

Кеннойимнинг иккала келини қотиб-қотиб кулар-кан, дарвоза тарақлаб ёпилди.

– Вай, додажон келдила, – келинлар баравар оёққа қалқишди.

СЎЗ ЯКУНИ

Бу йилги саратон жуда оғир келди. Чилла тугаган-дан кейин ҳам жазирама йигирма кунча давом этди. Бунақасини қадрдон Ғуրғуртепамизнинг энг кекса кишиси – Сижо бува ҳам эслолмади. “Бола пайтим ҳово роса-а-а... қизиганини биламан, лекигин чилла-

дан кейинам шунақа исиганми, эслонийман”, – деди.

Авжи шу кунларда маҳалламизда катта воқеа бўлди: ўнтача кўчанинг номи ўзгарадиган бўлди. Оққўрғон ариғининг пасти билан тушиб кетадиган кўча улуг бир бастакорнинг шарафига Мусоргский деб аталган бўлиб, бир умр шимолда яшаб ўтган бу санъаткорнинг маҳалламиз ҳаётидаги ўрни нимадан иборат бўлганини ҳеч ким билолмасди. Шунинг учун бўлса керак, кўчанинг номига тиллари келишмаганидан, маҳалламиздагилар бу муҳтарам бастакорнинг исм-шарифини жуда ғалати талаффуз қилишарди-ю, меҳмонлардан уялиб кетарди киши. Қолаверса, маҳаллада Магнитогорск деган кўчалардан нақ еттитаси бўлиб, улар биринчи Магнитогорск, иккинчи Магнитогорск ва ҳоказо, ва ҳоказо рақамланган, бундан ташқари, озарбайжон, бошқирд, татар деган кўчалар ҳам бор эди. Энди эса буларнинг ўрнига Янги тарнов деган кўчадан нақ еттитаси (биринчи Янги тарнов, иккинчи Янги тарнов ва ҳоказо, ва ҳоказо) ва биттагина Мудофаачилар деган кўчалар пайдо бўлди.

Янгилик яхши-да! Аммо маҳалламиз аҳли ҳали-ҳамон ўша, эски, қадимги одамлар. Менимча, шуниси яхшироқ.

Тамом

УЧИНЧИ БАШОРАТ

Мовароуннаҳрда саратон иссиқлари авжга чиққан пайт. Саҳарги салқинлик кўп ўтмай кундузги жазирама билан алмашади. Қуёш гўё одамзод, наботот ва ҳайвонот оламини ўз қудратига яна бир бор ишонтиришга қасд қилгандай... Бутун борлиқ, ҳатто шамол ҳам нафас олмай қотган каби.

Уч ошёналик муаззам расадхона ичи салқин. Яқинда қурилиши якунлангани боис бино ичида ганч ва бўёқ ҳиди анқийди. Хоналарнинг аксарияти ҳали бўш, оёқ босган сари қадамлар акс-садо беради.

Расадхонанинг зиналаридан оппоқ ипақ яқтак устидан кенг, енгил шоҳи чакмон кийган ўттиз ёшлардаги йигит юқорилайди. Йигитнинг эғнидаги кийимларнинг ёқа ўйиқлари ҳамда елкаларида нозик чокли безаклар кўринади. Бошига ўралган ихчам оқ дасторида ёнғоқ катталигидаги шаффоф тош ярқирайди. Бу йигит Эрон ва Турон хоқони, темурийзода Шоҳрух Мирзонинг тўнғич ўғли ҳамда унинг ишончли ноиби, Мовароуннаҳр ва Туркистон ҳукмдори Мирзо Улуғбек эди. Улуғбекнинг ортидан шогирди Али Қушчи эргашади.

– Алоуддин Али, – деди Мирзо Улуғбек, – эртан оқшомга мавлоно Муҳаммад Ардистонийни расадхонага таклиф этдим. Биласен, бир мунча вақт аввал у киши билан бир важдан баҳс этиб қолган эдик.

Али Қушчи устозининг кейинги сўзларини кутиб сукут сақлади. Чунки Мирзо Улуғбек бирон баҳста-

лаб мавзу ҳақида сўз кетганда ўз-ўзи билан мушоҳада юритаётган каби ярим овозда сўзлар, Али Қушчи унинг шу одатини яхши кўрарди.

– Мавлоно Ардистоний рамл илмида соҳиби камол эрурлар, – дея сўзини давом эттирди Улуғбек, – аммо мен у киши тақдири азал борасида бироз муболаға қилурлар, деб ўйламоқдамен. Оллоҳ ўз бандалари руҳига жисм бағишлар экан, дорилфанодаги умри учун ўлчов ҳамда вазифа ҳам ато этгай. Бу барҳақ рост. Аммо ҳамма ҳодисот фақат тақдири азалга битилган бўлса, инсонга нечун заковат ва идрок, шуур ва иқтидор берилмиш? Оллоҳ инсонни шу қадар суйиб, унга иқтидор ва истеъдод берар экан, уни тақдир олдида ожиз этиб қўймоғи мумкин эмас! Мен инсон дунёга бежиз келмас ва беиз кетмас деб билурмен.

Улуғбек учинчи ошёнага олиб чикувчи пиллапоя адоғида тўхтаб, ортидан келаётган шогирдига қаради:

– Нечун индамайсен, Алоуддин Али?

Али Қушчи кулимсиради:

– Устод, ўзингиз айтар эдингизким, фаразнинг муболаға эмаслигини исботламоқ учун синов лозимдур. Аммо мавлононинг сўзлари борасида илми синов иложсиз. Шундоқ экан...

Улуғбек кўлини кўтариб, шогирдининг кифтига қоқди:

– Балли, Алоуддин!

Кейин кулиб юборди:

– Илми синов иложсиз, дегин? Аммо иложсиз нимарсанинг ўзи йўқдур!

Али Қушчи устози нима сабабдан кулганини тушуна олмади. Улуғбек эса миясига келган фикрдан лаззатланган мисол яна бир бор кулди. Сўнг ёш мударрисни ортидан келишга ишора қилиб, ичкари кирди.

– Ўн кунлардан кейин асад кирур, – деди Улуғбек. – Бу йил Дубби Акбар айни асад пайтида эгилма авж

бўйлаб кўринур. Янги устурлобнинг таглиги кечикиб қолмайдиму?

– Устод, фақир уста Муҳаммадқули ила сўзлашдум. Тагликни уч кунлар ичида битирамен, деб айтди. Нуқсон чиқмаслиги учун унинг кўзи олдида паркор билан қайта бошдан ҳисоблатиб кўрсатдум.

– Балли!

Улуғбек йўлак бўйлаб юраркан, расадхона деворларига юзинчи мартадир, суқланиб қаради. Учинчи ошёнанинг қоқ ўртасида, супача устида бўз матога авайлаб ўралган нимадир кўринди. Супача пастида икки ёш йигит – дурадгорлар қўлларида қирраси ярқираган теша, сувоқчиларнинг кичкина ҳавозасини пастга ётқизганча бўлаклар эди. Улуғбек ортига қайтди. Али Қушчи яна унга эргашди.

Ҳовли саҳнида кун қизиғига қарамай одам кўп эди. Саҳн ўртасига улкан супа ясалган, атрофларда яна ўнларча кичик супачалар кўзга ташланар эди. Мешкобчилар супалар устига кўлоблатиб сув сепадилар, бозордан олиб келинган мардикор хизматчилар расадхона дарвозасидан бўйралар, гиламлар кўтариб кирадилар. Саҳн юзасида уч қават белбоғини айлантириб боғлаган девқомат ишбоши хизматлар тўғри адо этилишини назорат қилиб боради. Ора-сира унинг қисқа буйруқлари эшитилади. Ҳовлига олиб чиқувчи эшик ёнида турган посбонлар чиқиб келаётган ҳукмдорни кўришлари билан ғимирлаб қолишди. Ясовуллардан бири ҳукмдорнинг отини етаклаб келди. Иккинчиси уни отга миндиришга чоғланди. Ҳовлидаги хизматчилар таъзимга эгилишди. Улуғбек эса одамларнинг шошиб қолганига безътибор, ясовул ёрдамида отга минди. Ва посбонлар қуршовида дарвозадан чиқди.

Бино ҳовлисидан ташқаридаги кенг майдонга ўчоқлар қазилиб, дошқозонлар ўрнатилган, бўз ма-

тодан тортилган улкан соябон тагига, текис ерга ташланган бўйралар устига кигизлар тўшалган, уларда элликка яқин киши ўтириб сабзи тўғрар эди. Катта давра ўртасидаги дастурхонда сап-сарик сабзи уюми. Дошқозонлардан нарида енгларини шимариб олган чайир қассоб ўрик дарахтига осилган таначанинг терисини шилиб тушириш билан овора. Мирзо Улуғбек расадхона қурилиб битгани шарафига элга ош беришга қарор қилган, расадхона ҳовлиси, кенг майдондаги ҳаракат – ҳаммаси эртаси наҳорга ёзиладиган дастурхон учун эди.

Али Қушчи отлиқлар узоқлаб кетгунча қараб турди. Кейин Муҳаммад Ардистоний билан бўлажак суҳбат, балки мунозарани ўйлаганча ичкари кирди.

* * *

Мирзо Улуғбек халойиқни одатдаги қилар ишидан чалғитмаслик мақсадида доимо Самарқанд кўчаларидан иложи борица тезроқ ва дабдабасиз ўтиб кетишга ҳаракат қиларди. Чунки баъзи аъёнлар ҳукмдорнинг ҳар бир кўчага чиқишини асъасага айлантириш, шу баҳона ўзларининг Мирзо Улуғбек яқинида кетаётганларини оломонга кўрсатиб олишга интилишар, бу эса Улуғбекнинг ғашини келтирар эди. Шу сабаб бугун ҳам у шитоб юриб Кўксаройга келди. Саломхонага кирмай, бинонинг ўнг томонидаги салқин хоналардан бирига ўтди. Бу хона деворларидаги чизма нақшларнинг ҳаворанг жимжималари орасида майда оқ ғунчалар тасвири кўринади, шифтда осмон ва беғубор булутлар ранги уйғун, даричаларда оппоқ дарпардалар, ёзнинг жазирама кунларида бу хонада гўё салқин ҳаво ҳукмрондай туюлади. Мирзо Улуғбек кўпинча шу

ерда ором олишни, янги рисоалари ҳақида мушоҳада юритишни, чигал масалалар устида бош қотиришни яхши кўрарди. Шу сабаб сарой аъёнлари бу хонани ўзаро “гўшаи мушоҳада” деб аташар эди.

Улуғбек эғнидаги чакмонини ечиб эшик ёнидаги деворга ўрнатилган нақшдор қозикқа илди. Кейин дарича рўбарўсига ташланган ипак кўрпачага чўзилди. Ва беихтиёр Али Қушчининг сўзларини ўйлаб кетди. “Мавлоно Ардистонийнинг фаразлари борасида илми синов иложсиздур...”

Дарҳақиқат, заминдаги ҳаёт силсиласи юлдузларга боғлиқ. Яратганнинг амри бешак-шубҳадур. Аммо инсон ҳаётида не мазмун мавжуд? Тақдири азал борми? Бор бўлса, у ҳолда инсоннинг саъйи-ҳаракатлари боиси не? Наҳот одам бир умр яшаб, неларгадур интилиб, курашиб, меҳнат қилиб, жанг қилиб топгани фақат тақдири азал бўлса?

Агар мавлоно Ардистоний билан бўлган ўша суҳбат-у, ўзининг ҳазил илтимоси бўлмаса, Улуғбек балки бу ҳақда ўйламаган ҳам бўларди. Мана, орадан беш йил ўтибди, у эса ҳамон ўша воқеаларни унутолмайди.

* * *

Ўшанда илк баҳор, қиш изғиринлари илиқ шабадаларга ўрин бера бошлаган пайт эди. Мадрасанинг иссиққина китобхонасидаги сабоқ ниҳоясига етган, одатда ҳукмдор дарс ўтгандан кейин муллавачча ва мударрислар учун бериладиган зиёфат тугаган, Али Қушчи устози ва мавлоно Муҳаммад Ардистоний ўртасида бошланган суҳбатга беихтиёр қулоқ солиб пастроқдаги кўрпача устида сукут сақлаб ўтирар, вақт-вақти билан содда нақшлар ила зийнатланган пиёлаларга кўзачадан илиққина олма шарбати қуйиб, суҳбатдошларга узатар эди.

– Ҳазратим, башорат рост келувига бир неча сабаблар бўлур, – деярди мавлоно. – Бирламчи, инсон атрофидаги ҳаёт силсиласи ва муҳит башорат ўнгдан келмоғига шароит яратур. Иккиламчи, ҳодисотлар узвийлиги борким, бу ҳам башоратни ўнг келтирур.

– Давом этинг, мавлоно, – жилмайди Мирзо Улуғбек. – Бунда башорат эгасининг иштироки бўлмасми?

Мавлоно илжайди:

– Иштироки бевосита ва... билвосита бўлур.

– Яъни?

– Яъни... инсоннинг ўзи юз беражак ҳодисотларга бевосита сабаб бўлур. Баъзан эса одам содир бўлажак воқиятни ўзи яратадур!

– Вожаб! – Улуғбек қўлидаги пиёлани қисимлаб ўйга толди. Кейин эса кулимсираб сўради:

– Мавлоно, меним учун фол очиб кўрмайсизми?

Ардистоний соқолини тутамлаб ўйга толди. Кейин ботинмайгина деди:

– Ҳукмдорлар ҳаётидан фол кўрмоқ салтанат тақдиридан башорат қилмоқ ила тенгдур, кўрагон.

– Йўқ, сиз меним салтанат ила боғланмаган ишларимдин фол кўрингиз!

Ардистоний кулиб қўйди. Кейин Али Қушчига қаради.

– Кўролмасман, бунда учинчи киши бор!

Улуғбек қўл силтади:

– Мавлоно, Алоуддин Али меним учун чет киши эмас! Айтаверингиз!

Ардистоний тасбеҳини қўлига олди. Шивирлаб дуо ўқиди ва киссасидан юпқа дафтар чиқарди.

Улуғбек юраги гурсиллаб, мавлононинг мош-гуруч соқолига, қовоқлари усти ва кўз тагини қоплаган майда ажинларга, пешонасининг ярмигача тушиб келган қаймоқранг дасторига, шивирлаётган қонсиз лабларига тикилди.

– Яқин кунларда кўрагон ҳаётида иккита ноҳушлик юз бергай, – деди ниҳоят мавлоно. – Кўз очиб кўрганидин айрилгай, севганидин ажралгай. Биринчи воқеа иккинчисига сабаб бўлиб, оқибатда кўрагон ёлғиз қоладур.

Улуғбек бу кутилмаган башоратдан гангиб қолди. Чунки у икки йил олдин ўлган ўғли Ибодулла Мирзо ўрнига ўғил туғилиши каби башоратни кутган, ҳатто мана шу каби сўзларни эшитса, мавлонога қандай тақдирлов бериш тўғрисида ўйлаб ўтирган эди.

Ардистоний Улуғбекнинг сукутидан хавотирга тушиб қолди.

– Магар кўрагон билвосита сабабкор бўлмасалар, балким, иккинчи башорат амалга ошмас! – деди секин.

– Аммо биринчиси бешак амалга ошадур.

– Шундоқ!

Ўртага сукут чўкди. Ниҳоят, Улуғбек:

– Майли, ўлмаган қул барини кўрадур, – деб шивирлади.

Шу куни Али Қушчи:

– Устод, мавлононинг сўзларидан бу қадар мутаассир бўлдингиз. Балким ушбу башоратлар тўғри чиқмас? – деди.

– Алоуддин Али, мен бунга ишонганим йўқ. Киши ўз кўнгли ила ажраша оладурми? Бу ишни осон деб биласенми? Йўқ! Иккинчи башорат рост келмоғи учун меним дилимни ларзага келтирувчи ва кўнглимни ажрашувга даъват этувчи бир куч лозим. Бундоқ куч мавжуд бўлишини ақлимга сиғдирилмасман! Ахир бу даъватга ким журъат эта олур?

Аммо ажаб, шундоқ куч бор экан!

* * *

Малика Ўғи беги Хоним хасталаниб қолди. Сарой табиби айтган ташхис бир қарашда хавотирли эмас

эди. Малика баҳорнинг алдамчи қуёшига ишониб шамоллаган эди. Аммо хасталикнинг учинчи куни кутилмаганда уни иситма тутди. Тўртинчи куни эса кекса табиб ҳукмдор ҳузурида қалтираганча бош эгди:

– Маҳди улёнинг сиҳатлари хавотирлик, олам-паноҳ. Пойтахтдаги маъруф табибларни чорлаб, машварат этиб кўрдук. Гумонимизча, Маҳди улёнинг дарди зотилжамдур.

– Тақсир, зотилжамнинг давоси мушкулми? – сўради Мирзо Улуғбек.

– Олампаноҳ, зотилжамни даволаб бўлур. Аммо фақирларингиз кўрқамизким, Маҳди улёнинг эски дарди – бод ўз ҳукмини ўтказмоқда...

Мирзо Улуғбек шу куни Ўғи беги Хонимни кўргани ҳарамга кирди. Малика йигирма бир ёшга тўлган бўлса-да, ўз ёшидан каттароқ кўринарди. Ёш аёлнинг ранги хасталик боис синиққан, кўзлари остида кўкиш халтача осилган, лаблари иситма зўридан порсиллаб ёрилган, иккала қоши ўртасида кўндаланг тушган иккита чуқур чизиқ кўринади, қорачиқларида ҳасрат ёнади, кўрпа устига беҳол ташланган қўлларида титроқ сезилади. Улуғбек беморни кўрибоқ юраги эзилиб кетди. Тўшак ёнига ўтириб, маликанинг кўм-кўк томирлар бўртган озғин билагига қўлини қўйди.

– Оллоҳ шифо берар, хоним, – деди, – табиблар дардингизга даво бор, демоқдалар.

Ўғи беги Хоним ҳолсизгина жилмайди:

– Табиблар албатта, таскин берарлар...

– Нечун ундоқ дейсиз? Киши ҳамиша умид ила яшамоғи лозимдур. Бу хасталик бедаво эмасдур, хоним. Қизалоғимиз Ҳабиба Султонни ҳам ўйлангиз.

Аёл ич-ичидан тошиб келаётган хўрсиниқни босмоқчи бўлгандек қўллари кўкраклари ўртасига босди. Кўзларида ёш ялтиллади. Кейин ҳукмдорнинг қўллари ботинмайгина силади.

Мирзо Улуғбек шу куни маликанинг кўнглини ёзишга аҳд қилди: янги қурилаётган хонақоҳи ҳақида сўзлади, ўзи кўрган ва бошқалардан эшитган қизиқ воқеаларни айтиб берди. Ўги беги Хоним жон қулоғи билан тинглади. Кечга яқин Улуғбек ўрнидан кўзгалди. Малика кўзларида табассум билан:

– Руҳимда ажиб енгиллик, – деди. – Сўзингиз рост, ҳазратим, меним дардимга даво бордур. Ҳабиба Султонни ҳам ўйламоғим даркор.

Аммо эртаси маликанинг аҳволи кескин ёмонлашди. Икки кундан кейин эса узилди.

...Қабрга тупроқ ташланаётган чоқ Улуғбек бирдан нига мавлоно Муҳаммад Ардистоний айтган башоратни эслади. “Ажаб, – ўйлади у. – Биринчи башорат рост келди. Аммо унинг ўнг келувига нелар сабаб бўлмиш? Муҳитми, ҳодисотлар узвийлигим ва ёхуд кишиларнинг бевосита ё билвосита иштирокими? Наҳот мавлоно ҳақ? Энди иккинчи башорат не бўлур?”

Беихтиёр юраги музлаб кетди. Ҳукмдорнинг ранги бўзариб кетганини кўрган амирлардан бири унинг қўлтиғидан олди.

* * *

Ўги беги Хоним Улуғбекнинг кўз очиб кўрган хотини эди. Бобоси соҳибқирон Амир Темур Шому Рум юришидан кейин Конирилда катта тўй бериб, набиралари Ийжал, Сайди Аҳмад, Пирмуҳаммад ва Бойқаро Мирзоларни уйлантириб, ўн бир ёшли Улуғбек ва Иброҳим Султонларни унаштирган эди. Шаҳзода етти ёшлардаги, олд тиши тушган, соч ўримлари диккайган, озғингина қизчани кўрганда кулиб юборай дегани эсида. Укаси Иброҳим Султон унинг енгидан тортқилагани ҳам кечагидек ёдида турибди.

– Келинчакларимиз хунук экан! – деганди у. – Қаранг, меникининг иккита тиши йўқ.

– Етти ёшда ўзимизнинг ҳам тишларимиз тушган эди-ку, ёдингда йўқми? – деди Улуғбек.

– Қизларнинг ҳам тиши тушадими? – дея астойдил ҳайрон бўлди Иброҳим.

Улуғбек ўзини тутолмай хохолаб юборди.

...Орадан олти йилга яқин фурсат ўтгандан кейин Улуғбек тўй-томоша билан Ўғи Беги Хонимни никоҳига олди. Тўй оқшоми келинчакка аталган кўшкнинг мрамар зиналаридан кўтарилар экан, бир вақтлар Кониғилда Иброҳим Султон айтган сўзларни эслади: “Келинчакларимиз хунук экан. Тишлари ҳам йўқ...” Ва ўзича кулиб қўйди.

Кўшкнинг чоғроқ хонасида, оппоқ ипак парда панасида турган келинга яқинлашар экан, негадир юраги гурсиллай бошлади. Улуғбек ўтган йиллар ичида қаллиғи ўзгарганини ақлан тушунса-да, лекин унинг қандай қиз бўлиб етишганини тасаввур қила олмас, ёдида ҳамон ўша тиши кемшик, сочи диккайган, озғингина қизалоқ яшар эди.

Ёдида: келинчак юзидаги оппоқ ҳарир бурқаъни кўтарди. Улуғбек рўпарасида нозик қад, юмалоқ юзларида нафис қизиллик ўйнаган, бодомқовоқ, ёқимтой бир қизни кўрди. Келинчак куёвнинг довдираб қолганини кўриб билинар-билимас жилмайди ва шу заҳотиёқ юзини четга бурди. Улуғбек бирданига келиннинг билагидан ушлади.

– Чехрангизни ўғирманг, – деди шошиб. – Фақирдан табассумингизни дариғ тутманг!

Келинчак ийманиб бошини қуйи солди ва эшитилар-эшитилмас:

– Нечун ўзингизни фақир дейсиз, ҳазратим? – дея шивирлади.

– Ахир сиздан биргина табассумни ҳам ўтиниб сўрасам, фақир бўлмай ким бўлурман?

Ўги Беги ҳайрон бўлганидан кўзларини катта очиб қаради:

– Нечун сизга табассум бу қадар даркор бўлиб қолмиш?

Улуғбек даставвал не деярини билмай қолди. Кейин бир хўрсинди-да:

– Мен... тишларингизни кўрмоқчиман, – деди.

Ўги Беги бу ғалати истакни эшитиб хандон уриб кулди. Шунда қизнинг икки қатор садафдек оқ тишлари кўринди-ю, Улуғбек енгил тортди...

* * *

Ўги Беги олти ёшида отадан етим қолганди. У Амир Темурнинг тўнғич ўғли Жаҳонгир Мирзонинг невараси бўлганиданми, соҳибқирон бу қизчани кичкина Муҳаммад Тарағай – Улуғбекка муносиб кўрган, сеvimли эвараси ва неварасини никоҳ иплари билан боғлаб, балки ёш кетган фарзанди Жаҳонгир Мирзо, ажал комига бевақт тортилган невараси Муҳаммад Султонлар сабабли дилига тушган жароҳатга малҳам босмоқчи, шу жажжигина етим қизалоқ балоғатга етганда ёт оилага келин бўлса ўқиб қолмасин дегандир? Ким билсин? Соҳибқироннинг дилидагини ёлғиз ўзи-ю, яратган билади...

Ҳар ҳолда Улуғбекнинг бошидан ўтган илк илиқ туйғулар мана шу аёл билан боғлиқ эди. Оталик туйғусини биринчи марта ҳадя қилган ҳам Ўги Беги эди. Мана энди қизчаси етим қолди...

Улуғбек тахтда ўтирганча ғамли ўйларга берилди.

* * *

– Нечун ғамбодасиз, ҳазратим? – Оқ Султон Хон Оғо ҳукмдорнинг иккала кифтини нозик оппоқ қўллари билан силай бошлади.

Мирзо Улуғбек бошини кўтариб қаради. Малика эгнидаги оппоқ ипак кўйлак устидан кийган кумуш ранг зарбоф мунсаги, кумуш иплар билан зийнатланган дурраси, қулоқларидаги катта олмос кўзли балдоқлари билан гўё тун авжида нурларини ёйган тўлин ой каби эди.

– Нечун ғамнок бўлмай, гўзалим? – ҳукмдор хўрсинди. – Инсон умри гўёки япроққа қўнган шабнам эмиш. Ялт этармиш-у, ўчармиш.

– Шундоқ экан, ғам чекмоқдан не фойда? – малика ширин жилмайди. – Ёким Ўғи беги сиз учун суюкли эдими?

– Хоним, ахир Ҳабиба Султон етим қолди!

– Ҳеч бокиси йўқ. Ўғи Бегимнинг қизи Гавҳаршод-бегим ҳузурида. Онаси бор-йўғини сезмагай ҳам.

Мирзо Улуғбек хотинининг уятсизларча айтган сўзларидан лол, жим бўлиб қолди. Оқ Султон Хон Оғо чиройли қайрилма қошларини чимириб юзини ноз ила четга бурди.

– Гўзалим, севгилим дейсиз-у, кундошим учун ғам чекасиз! – деди аразлаганнамо.

– Мен бир она бевақт кўз юмгани учун қайғурмоқдаман, бир гўдак етим қолгани учун ғам чекмоқдаман. Бунда кундошлик ҳақда не сўз бўлиши мумкин, хоним? – деди Мирзо Улуғбек бўғилиб.

– Мен эса маликангиз суймайдиган бир хотин учун ғам чекишингиздан норизо бўлмоқдамен, – Оқ Султон Хон Оғо “ажаб бўлди” дегандек терс бурилиб олди. Ва уни эркалаб қучишларини, ширин сўзлар айтишларини кутиб жим қолди. Чунки аввалги пайтлари икки ўртада бирон аразчилик бўлса, Оқ Султон терс бурилиб олар, Мирзо Улуғбек кула-кула бир-иккита ширин сўзларни айтар, малика бироз гина сақлаган бўлиб турарди-да, кейин кўнгли эриган каби жилмаяр ва ниҳоят, ярашиб олишарди. Лекин бу сафар ҳукмдорнинг

кўнглига гўзал маликанинг арази ҳам, карашмаси ҳам сиғмади. Малика эса бундан росмана аччиқланди.

Мирзо Улуғбек шу куни икки ўртада бўлган сўзларни эсласа ҳали-ҳамон юраги зириллайди. Оқ Султон Хон Оғо – Улуғбек севган Хон қизи кундоши ўлимидан шодлигини беҳаёларча изҳор этиб, ҳатто ҳукмдорга шу қадар кинояли сўзлар айтдики, Улуғбек чидай олмай қолди. Ўрнидан даст турди-да, эшикни тешиб чиқиб кетди.

Шу куни у ғазабини босиш учун Кўксарой ортидаги боғ йўлкаларида узоқ тентиради.

...Мирзо Улуғбек Оқ Султон Хон Оғога бир кўришдаёқ мафтун бўлганди. Бу қиз сутга чайилгандек юзлари, кескин қайрилма қошлари, қоп-қора, қийғоч кўзлари, елкаларига шалола янглиғ тўкилган қуюқ қора сочлари билан эртақларда таърифланган париларни эслатарди. Оқ Султоннинг парилардан фақат биттагина фарқи бор эди. У ҳам бўлса, юрганида қадамидан гул унмас, сўзлаганда оғзидан гавҳар тўкилмас эди. Ва у Кўҳиқофдан келмаган, балки бир вақтлар соҳибқирон номигагина хон қилиб кўтарган мўғил Султон Маҳмудхоннинг қизи эди. Улуғбек шу қизга уйлангандан кейин “кўрагон” унвонига сазовор бўлган, сарой аҳли янги маликани ўзаро Хон қизи деб атай бошлаган эди. Оқ Султоннинг Ўғи Бегини ёмон кўришга ҳам ҳеч бир асоси йўқ эди. Ахир Улуғбек унга уйлангандан кейин Ўғи Бегини ойлар бўйи эсламаганди! Энди ўйлаб қараса, у сўнгги пайтлар ўз ишқидан кўзи қамашиб, бир мунглиғ аёлга ҳатто марҳамат ҳам кўрсатмаган экан! Ўғи Беги – унинг кўз очиб кўргани ойлар бўйи ундан меҳр кутиб яшабдур, меҳрсизлиги учун иддао ҳам қилмабдур, Улуғбек эса оёғи остидаги хокисор севгини сезмай ўтибдур...

...Мирзо Улуғбек севимли хотини билан ортиқ

бирга қола олмаслигини ақлан идрок этса-да, унинг хаёлидан мавлоно Ардистоний айтган сўзлар кетмас эди: "...Магар кўрагон билвосита сабабкор бўлмасалар, балким, иккинчи башорат амалга ошмас..."

Мана, биринчи башорат рост келди. Иккинчи башоратнинг амалга ошиш ёки ошмаслиги эса ўз қўлида. Лекин ҳайҳот, иккинчи башорат рост келмаслиги учун маликанинг таъналарига чидаш, унинг беҳаёларча айтган сўзларини унутиш керак! Мирзо Улуғбек бунга қодирми?

...Ниҳоят, кун ботиб, баҳорнинг илиқ куни изғиринга ўрин бўшатди. Ҳукмдор бир қарорга келди. Йўқ, биргина башорат рост келувидан чўчиб иккиланиш унинг шаънига тўғри келмайдур!

Саройга қайтиб, ҳузурига шайхулислом Исомиддин ва қозикалон Хожа Мискин жанобларини чорлади. Улар етиб келганда ҳукмдорнинг қарори янада қатъийлашган эди. Лекин сўз бошлаганда товуши ўзига бўйсунмай, томоғи бўғилиб қолди. Шайхулислом ва қозикалон жаноблари тўсатдан чорланишлари сабабини англашга тиришиб, ҳукмдорнинг оғзига тикилдилар.

– Меним сиз шариатпаноҳ жанобларни чорламоғимдин мурод, – деди Улуғбек ич-ичидан тошиб келаётган титроқни босишга тиришиб. – Шаръий манкуҳам, мўғил хони Султон Маҳмудхоннинг қизи бўлмиш Оқ Султон Хон Оғони ҳарамдин эҳрож этмоқ ниятимни билдирмоқ ва ушбу иш юзасидан сизлардан фатво сўрамоқдур.

Шариат пешволари ҳукмдор ўз қарорини изоҳлашини кутиб сукут сақладилар. Лекин Мирзо Улуғбек фақат:

– Мен қарорим қатъий эканига аминман, – деб қўя қолди.

Ниҳоят, қозикалон Хожа Мискин жаноблари тилга

кирди:

– Давлатпаноҳ ўз қарорларига нелар сабаб бўлганини билдира оладиларми? Сабабларни билсак, балки ихтилофни бартараф этмоқ иложи топилар ва талоққа ҳожат қолмас?

– Бартараф этмоқ иложсиз, жаноблар, – деди Улуғбек қатъий. – Мен Оқ Султон Хон Оғони талоқ қилмоқ қарорида собитмен.

– Ас-салотин зиллаллоҳу фил-арз! Султонлар олоҳнинг заминдаги кўланкасидур. Демак, аларнинг амри вожибдур! – деди шайхулислом.

Шу онда Улуғбек юрагидан тошиб келаётган хўрсиниқ аралаш: “Мана, мавлоно яна ҳақ бўлиб чиқмиш, – деб ўйлади. – Бу сафар ўзим билвосита сабабкор бўлдум...”

* * *

Мирзо Улуғбек бу қизни биринчи марта Оқ Султон Хон Оғонинг хизматида кўрган ва беихтиёр кулиб юборай деганди. Ўрта бўй, дўмбоққина бу қизнинг юзларида гўдакларча табассум зоҳир, кўк кўзларида болаларча софлик, ўримга бўй бермаган жингала сочлари гўё жажжи қизчаларнинг кокиллари каби диккайган, хуллас, бутун вужудидан болаликнинг самимий нафаси уфуриб турар эди.

Ёдида: қиз кириб келган Мирзо Улуғбекни кўриб шошиб қолди ва ҳукмдор ҳузурида сўзсиз таъзим этиш одатини унутиб қўйиб, салом берди.

– Ваалайкум ассалом, – деди Улуғбек.

Қиз “дув” қизарди.

– Исминг нима? – деб сўради Мирзо Улуғбек қизнинг уятчанлиги нашъа қилиб жилмаяркан.

– Исмин Руқия, – деди қиз титроқ овозда.

– Руқия? Бундоқ чиройли исмни сенга ким берган, қизалоқ?

Қиз соддадиллик билан елкасини қисди. Улуғбек кулиб юборди.

– Мен малика Оқ Султон Хон Оғонинг янги хос канизимен, – дея шоша изоҳ берди Руқия.

– Ҳа, дуруст, – деди ҳукмдор кула-кула ва хобгоҳига кириб кетди...

Мирзо Улуғбек Руқияни кейин ҳам кўп марта кўрди. Қиз уни кўриши билан қизариб, кўзларини ергатикар, бу эса Улуғбекка гўё шошқалоқ боланинг ширин қилиғидай нашъа қилиб, кулгиси келарди. Баъзан қизнинг самимий сўзларини эшитгиси келиб уни гапга тутмоқчи бўлар, лекин каниз саволларга аксар қисқа жавоб бериб, тезроқ қочиш пайдан бўларди. Мирзо Улуғбек эса ўзича: “Бу қиз бунча уятчан, алҳол бола”, – дея бепарвогина кулиб қўярди.

Шайхулислом ва қозикалонни ўз қароридан хабардор қилган куннинг эртасига Улуғбек ҳарамда Руқияни кўрди. Қиз ўжар кокилларини қизил шол рўмол билан танғиб боғлаган, қўлида кичикроқ қути, боши эгик эди.

Дили зимистон Улуғбек бу соддадил қизни кўргач беихтиёр кўнгли ёришиб, салом эшитмаган бўлса-да:

– Ваалайкум ассалом, – деди.

Руқия чўчиб кетди ва бошини кўтармаёқ таъзимга шошилди.

Мирзо Улуғбек кулиб юборди:

– Ҳа, Руқия қиз, ассаломни еб қўйибсиз-да!

Шу асно канизнинг кўзлари қизариб шишганини кўрди.

– Не бўлди, қизалоқ? Сени ким йиғлатди?

– Ҳазратим, мен ҳам Оқ Султон Хон Оғо ила ҳарамдин кетаменми? – сўради қиз титраб. – Ахир мен унинг канизиман-ку!

– Сен кетишни истамайсанми? – деди Улуғбек ҳайрон бўлиб.

– Истамаймен!

– Нечун?

Қиз гўё ўлимни бўйнига олган кишидек кўзларини чирт юмди ва тезгина:

– Магар кетсам... сизни кўролмасмен! – деди-ю, қочиб кетди.

* * *

“Руқия қиз бунча уятчан десам, сабаби бор эркан-да! – ўйлади Мирзо Улуғбек. – Э, қизгина-я! Улуғбекка шайдо бўлган соддадил қизалоқ... Бу дунёда севилмоқ осон, аммо севмоқ осон эмас...”

Тонг отгунча ўтган фурсат йиллар каби узайди. Ё ажаб, ўзганинг муҳаббати ҳам кўзга уйқу бермас экан! Изҳор сабаб титроққа тушмоқ учун севмоқ ҳам шарт эмас экан... Соддадил қиз ўзининг оддийгина сўзлари билан Мирзо Улуғбек ниятида қандай ўзгаришлар ясаганини хаёлига ҳам келтирмаганди. Мирзо Улуғбек кўнглида уйғонган қайсар бир ҳис билан мавлоно Ардистоний башоратларини рост келтирмасликка аҳд қилган эди. Йўқ, дунёда уни севган қиз бор эканми, ҳукмдор ёлғиз қолмагай!

Эрталаб сарой аҳлига ҳукмдорнинг қарори маълум қилинди. “Мовароуннаҳр ва Туркистон ҳукмдори, Муҳаммад Тарағай ибни Шоҳруҳ Улуғбек Мирзо хос канизлари Руқияни ўз муборак никоҳларига киритмоқни ихтиёр этдилар! Ушбу муносабат ила энди у қарима Руқия Султон Хотун номини олгай!”

Бир ҳафталардан кейин эса Ҳиротдан чопар келди. Онаси Гавҳаршодбегим ёзар эди:

“Оқ Султон Хон Оғо сабаб дилингизни хуфтон этмангиз. Ҳоҳишингиз йўлида танлаганингиз Руқия Султон Хотун бизнинг учун сизнинг жуфти ҳалолингиздур ва сизга рафиқангиз муборак бўлгай. Аммо Мовароуннаҳрга темурий малика лозим бўлиб, ке-

линликка Халил Султон Мирзонинг қизи Ҳусн Нигор Хон Оғони муносиб кўрдук. Падари бузрукворингиз хоқони саид Шохрух Мирзо ҳазратлари тўйни Ҳиротда ўтказмоқни лозим топдилар ва зулқайда ойининг йигирма учига қадар Хуросонга етиб келмоғингизни амр қилдилар”.

Мирзо Улуғбек мактубни ўқиб кулиб юборди: “Йўқ, мавлоно, башоратингиз рост келмади. Ҳукмдорни ёлғиз қўймадилар”.

* * *

Қуёш ҳали бош кўтармай туриб Самарқандни қарнай ва сурнай садолари тутди. Халқ Кўҳак тепалиги томон оқар эди. Ўттиздан ортиқ дошқозонлардан таралган ислар мисли кўрилмаган бир тантанаворлик дарагидек таассурот берарди. Тепалик атрофида қатор ёзилган узундан-узун оппоқ дастурхонлар, қўлларида лаганлар билан қаторлар оралаб югуриб хизмат қилаётган мулозимлар, тепаликда савлат билан қад ростлаган муаззам айлана бино дарвозаси атрофида уймалашган одамлар, шодон ғала-ғовур – буларнинг барига Мирзо Улуғбек доруссалтанатда бунёд этган бемисл расадхона сабабчи эди. Халқ ўз ҳукмдорининг бунёдкорлигига аллақачон кўникиб улгурган, доруссалтанатдаги ҳар бир қурилиш одатий воқеа бўлиб, одамлар бинокор усталар шаҳарнинг ҳали у-ҳали бу ерида ғивирлаб қолишидан кўп ҳам ажабланишмас эди. Аммо расадхона катта шов-шувга айланди. Оломон ҳали қурилиш поёнига етмасданоқ бинони томоша қилиб кетадиган бўлди. Бугунги эҳсонга халқ оқиб келишининг яна бир боиси қизиқувчанлик, янги бинони бор маҳобати билан яна бир бор томоша қилиш истаги эди.

Мирзо Улуғбек расадхонанинг учинчи ошёнасига кўтарилиб, атрофга разм солди. Тепалик томон оқиб

келаётган одамларни кўриб кўнгли ифтихор билан тўлди. Мана, унинг ижтиҳодлари нишона бера бошлади. Бу расадхона ҳали мисли кўрилмаган изланиш ва кашфиёт маскани бўлур!

– Алоуддин Али, – деди Мирзо Улуғбек. – Расадхона ортида катта боғ барпо эттирамен. Мана шунда киши учинчи ошёнадан туриб боққанда кўнгли гўё яшил уммон ичра сузиб кетаётгандек лаззат оладур! Сен не дейсан?

– Устод, яратилажак боғ расадхонага мувофиқ равишли бўлур, деб умид қилурмен.

– Менга яна недир демоқчимисан?

– Шундоқ.

– Сўзла!

– Устод, фақир мавлоно Ардистоний хусусида бир сўз эшитдум. У киши рамл илмидан этак силккан эмиш!

– Нечун?

– Билолмадум.

– Демак, мавлоно букун оқшом расадхонага келмас экан-да! – деди Мирзо Улуғбек ўйчан. – Мен у киши бирлан яна бир суҳбат курмоқчи эдим. Аттанг!

* * *

Мирзо Улуғбек мавлоно Муҳаммад Ардистоний очган фол сабаб инсон умри ва ижтимоиёт тўғрисида кўп мулоҳаза юритадиган бўлиб қолган, ҳатто бу мавзуда рисола ёзишни ҳам кўнглига туккан эди. У ижтимоиётнинг инсон тақдиридаги ўрни ҳамда ҳодисотлар силсиласи инсон ҳаётида қандай ўзгаришлар ясаши ёхуд инсон ижтиҳоди унинг ўз қисматига, қолаверса, ижтимоиёт тақдирига қай тарзда таъсир этмоғи борасида ҳамон зиддиятли ўйлар сурар, жавоб излар эди.

Мирзо Улуғбек Али Қушчининг “рамл илмида синов ожиздур” деган сўзи сабаб миясига келган фикр

таъсиридан ҳамон қутула олмас эди. Ахир нима учун синовнинг иложи йўқ? Ахир мавлоно Ардистоний бундан беш йил аввал айтган башорат ва ундан кейинги ҳодисалар синов ўрнига ўтмасми?

Мавлононинг биринчи башорати рост келди. Иккинчи башоратини Улуғбекнинг ўзи била туриб рост келтирди. Яна бир сўзининг рост келувига эса йўл бермади. Мана, яратганга шукур, Руқия Султон Хотун унга икки қиз туғиб берди. Ҳусн Нигор Хон Оғо Улуғбекнинг ҳурматини баланд тутиб келади. Ўғиллари Абдулло Мирзо ва Абдурахмон Мирзолар унинг дилини умидларга тўлдириб улғаймоқдалар. Мана, яқинда у яна бир ўғиллик бўлди. Ва унга Абдуллатиф деган исм берди. Буларнинг бари инсон тақдир олдида ожиз эмаслигини кўрсатмайдими? Йўқ, Оллоҳ инсонга заковат ва иқтидорни бежиз бермаган!

Мавлоно Муҳаммад Ардистоний фол кўрмоқдан этак силкканини кексайгани билан изоҳларди. Аммо асл сабаби унинг дилида пинҳон эди.

Мавлоно иккала башорати рост келгач, яширинча яна бир бор, бу сафар Улуғбекнинг тақдиридан рамл очди. Ва... О, бу нақадар кўрқинч!

Мавлононинг кўз олдида очилган башорат шундоқ эди:

– Ҳукмдорни суюкли ўғли маломатга қолдирар, шоир ўғли қатл эттирар! Падаркуш ўлимидан ўн беш йил ўтиб, Мирзо Улуғбек авлодидан нишон қолмас!

Мавлононинг қўлидаги тасбеҳи тушиб кетди. У саждага бош қўяр экан, кўз ёшларини тўхтата олмас эди:

– Ўзинг раҳм қил, парвардигор!

ЁНАЁТГАН ОДАМ

У сўнгги пайтларда тез-тез рангли тушлар кўрадиган бўлиб қолган эди. Деярли ҳар куни тун оққач, ўзининг совуқ тўшагига чўзилар, ёлғизлик гирдобининг қора тўлқинлари уни хаёлий тушлар тубига ғарқ этар эди. Тонг отгач, кўрган тушини кўпинча эслай олмас, тушининг тафсилотларини ёдига олишга уриниб анчагача ётиб қолар, сўнг имиллаб ювинар, тошойна қаршисида маъюслик билан кийинар ва албатта, ишига кеч қолар эди.

Йўлакда дуч келувчи ҳамкасблари билан йўл-йўлаккай сўрашар экан, Асрора Юнусованинг Тамилланинг ранжиб гапиргувчи шикоятларининг эшикдан учиб чиқаётган узук-юлуқ жумлалари қулоғига илиниб қолар эди.

Дилида қандайдир қувончнинг келишига умид боғлаб хонасига кирар, тўрдаги бағбақалари осилган бўлим бошлиғи ҳар доимгидай унинг саломига алик олиб, қоғозларга мук тушиб ўтираверар эди.

Улар бўлимда олти киши эдилар. Қўл остидагиларнинг иши билан кўп ҳам қизиқавермайдиган, шу сабабли ҳамманинг ҳурматини қозонган бўлим бошлиғи, яқинда уйлангани сабабли қизларнинг телефон кўнғироқлари камайганидан афсусланадиган Ғайрат, телефон орқали эри билан эзмаланиб жанжаллашишдан чарчамайдиган Ойбиби, бахти чопган (ҳар ҳолда ҳамма уни шундай деб ҳисобларди) Флора ва бир хил тусдаги бўйинбоғу кўкимтир кўйлақлар кийиб келадиган Носир.

Деярли ҳар куни Флора бўлимдагиларнинг диққат марказида бўлар, ўзининг Баҳриддин Каримови ҳақидаги жўшқин ҳикоялари билан кунни ўтказар эди. Бахти чопган Флоранинг айтишича, унинг Баҳриддин

Каримовидек йигит икки дунёда йўқ экан. Йигирма етти ёшида фан номзоди, иккита китоб муаллифи, эътиборли газеталар мақолаларини босиб туради, худонинг берган куни “ойнаи жаҳон”да кўринади. Баланд бўйли, келишган. Хуллас, бекаму кўст. Бахти чопган Флора ўз фахриясини шу тарзда адо этар эдики, ўзи тугул, бошқалар ҳам Баҳриддин Каримовнинг зўр йигит эканлигига ишониб кетишарди.

Ойбиби бўлса Флорага турмушда омади чопмаганидан нолир, нима учун мана шу “ландавур” эрига текканига ҳеч тушунолмасди.

Ғайрат бахти чопган Флоранинг вижирлашларига аллақандай тамшаниш билан қулоқ солар, ора-сира кўнғироқ қилувчилар билан муомала қилаётган бўлим бошлиғининг оғзидан: “Ғайратми? Ҳа, шу ерда”, – деган сўзларни эшитиш умидида ўтирар эди. Бўлим бошлиғи эса бағбақаларини осилтирганча тирсакларини столга тираб, Флоранинг чуғурлашларига меҳри ийиб қулоқ тутарди. У бўлса бахти чопган Флоранинг ҳикояларини ҳавас билан ўкинч оралиғидаги ғалати бир ҳис билан тингларди. Ёлғиз Носиргина бахти чопган Флоранинг сўзларига бефарқ кириб-чиқиб юрарди.

Ва шу алфозда кунлар ўтиб ҳафталарга айланар, унинг кетидан ойлар кечар эди. Ҳар ҳафтанинг сўнгги иш куни азобга айланарди. У ҳаммадан кейин кетар, уйигача бўлган ярим соатли йўлни бир соатда босиб ўтар, остона ҳатлаб отасининг солиқ қовоғи-ю, онасининг жонсарак нигоҳларига дуч келар эди. Кечки овқат отаси ва онаси даврасидаги оғир сукунат тагида эзилиб ўтарди. Идиш-товоқларни йиғиштиргач, кундалик ташвишлари тугагандек бўлар, лекин энг катта ва энг даҳшатли ташвиш – тунни қандай ўтказиш гами қад ростларди.

Ухлаш олдидан қолган икки кунни қандай ўтказиш тўғрисида қийналиб ўйларди. Хаёлида эса ўн етти

ёшлигидан қолган орзу: катта ҳовли. Ҳовли тўрида кичиккина бир уй билан айвон. У айвонда қалпоқча тикапти. Ҳовли саҳнида мусичалар ку-кулашганча нонушта дастурхонидан қоқилган увоқларни чўқилашяпти. Юзларида шира юқи қотиб қолган болакай кўлига хивич олиб мусичаларни ҳайдашдан завқланиб қийқиради. Ишком тагидаги супадан кампирнинг эркаловчи овози эшитилади: “Мусичаларга тегиб бўлмайд-я, болам, ҳайдама уларни”. У болакайга, кейин кампирга қараб кулимсираб қўяди...

...Лекин у орзусининг ушалмагани, балки ушалмаслиги ҳам мумкинлигини ўйларди-ю, бошини кўрпасига буркаб йиғлар эди. Эрталаб эса қовоқларининг шишганини яшириш учун совуқ сувда узоқ ювинар эди.

...Унга кўпинча ҳамма ачиниб, тўғрироғи, ижирғаниб қараётгандай туюларди. Шунда юзидаги болаликдан қолган яра чандиқларини силаб ғамга ботарди. Гўё дунё иккига бўлинган-у, бир томонда барча гўзал ва бахтли одамлар, иккинчи томонда фақатгина у – хунук ва қари қиз қолгандай туюларди...

Шундай кунларнинг бирида ҳамкасблари орасида хусндан баҳс очилди. Аниқроғи, Ғайрат чиройли қизга уйланганидан афсусланди: “Кўчада хотиржам юролмаман. Ёнида эри кетаётганини кўриб ҳам бақрайиб қарашади. Қайтага хунуги тузук экан. Бехавотир...”

Носир эътироз билдирди: “Эрталаб уйғониб ёнингда битта таъвия ётганини кўрсанг, қай аҳволга тушасан-у...”

Бошидан бир челак сув ағдарилгандек бўлиб ташқарига чиқаркан, Флорага дуч келди: “Нима бўлди?” “Ҳеч гап...”

Шу куни у биринчи марта Носирга эътибор берди. Негадир Носирнинг кўзга ташланмаслиги сабабини ўйлаб кетди. Кейин тушундики, Носир доимо мотамда юргандай кўку қора кийиб юраркан.

Бахти чопган Флора эса Носирнинг хотини хунук эканлигини, Носир ноиложликдан уйланиб қўйиб, ҳозир аросатда яшашини ачиниш билан гапириб берди.

Балки шу сабаблидир, у биринчи марта шу йигитга ачиниб кетди ва унинг хунук хотинини ёмон кўриб қолди. Кўзгуга боқар экан, ўзининг ҳам таъвия эканлигини, Носир ундан ҳам ижирғаниши мумкинлигини ўйлаб қийналиб кетди. Шу куниёқ столини Носирнинг рўпарасидан Флоранинг ёнига сурдириб олди.

Кошки шу билан қийноқлар тугаган бўлса?

Ҳар куни рангли тушлар кўриш, кейин кун бўйи шу тушлар таъсирида юриш унга кундан-кунга оғир келаётган эди.

Бир куни у чидолмади. Кўрган тушини Ойбибига айтиб берди:

– Тушимда илонларнинг рақсларини кўрдим. Улар бутун дунёни босиб кетишибди. Офтобда терилари ярқираб рақ тушишармиш...

Ойбиби кулди:

– Бойиб кетсангиз биз фақирларни унутмассиз?

Носир қизга анграйиб қараб қолди.

У эса биринчи марта бировга юрагини очмоқчи бўлганига пушаймон еди.

Кунлар ҳамон ўтиб борарди. Қиз ҳаётида ҳеч қандай ўзгариш бўлмаслигини эзилиб ўйларкан, қайси гуноҳи учун хунук бўлиб яралганини ҳеч тушунолмасди.

...Унинг учун энди дунёда суянадиган ҳеч нарса қолмаган эди. Кундуз кунлари Носирнинг кўзига таъвия бўлиб кўринаётганидан изтироб чекар, тунлари афсонавий тушлар уни исканжага олар, тушдан кейинги тонг отгунча бўлган бедорлик тинкасини қури тар эди. У ўн беш кунда озиб кетди.

Назарида орзусидаги каттакон ҳовли, ҳовли тўридаги кичиккина уй, битмай қолган қалпоқча, ҳовли

юзасида ку-кулашиб юрган мусичалар, юзида шира юқи қотиб қолган болакай, орзусида ҳатто бўй-басти-ни тасаввур ҳам қилолмаган йигит, болакайни эрка-лаб тергайдиган кампир – ҳаммаси саробнинг навбат-даги найрангидан ўзга нарса бўлмай қолди.

Йўқ, унинг барча қийноқлари ҳали олдинда экан.

Бир куни у тушида ёнаётган одамни кўрди. Ўт йи-гитнинг бутун борлиғини ямлар, олов устунни йигит-нинг кўкка чўзилган қўллари узра осмонга сапчир, бутун дунёни босган сув ёнаётган одамнинг оёқлари тагида пишқарар, қиз эса йигитга хаёлан ёлворар эди:

– Ўзингизни сувга ташланг, тирик қоласиз, ташла-сангиз-чи!

Лекин йигит унинг сўзларини эшитмас, нажот ис-таб кўкка боқар эди...

...Қиз эрталаб бошида қаттиқ санчиқ билан ишга келди. Бутун хонани тутун иси босиб кетгандай бўғи-либ деразаларни очиб ташлади.

Бугун у одатига хилоф ҳолда ишга барвақт келган эди. Салдан сўнг ҳамкасблари кела бошлашди.

Ишга ярим соатча кечикиб келган Носирни Ғай-рат қарши олди:

– Нима бўлди? Кўзларингиз киртайиб кетибди, тинчликми?

– Ухлолмадим, – руҳсиз жавоб берди йигит. – Шу кунларда уйқумда ҳаловат қолмаяпти...

– Уй ичилар тинчми ишқилиб?

– Тинч... – Носир столи устида ётган гугурт қутиси-ни олиб бурчакдаги ахлат саватига отди. – Кўзимдан узоқроқ бўлсин... Тушимда ёниб кетибман...

САҲАР

Киши ўз толедан тиниқиб уйғонган сари талва-сага тушаркан. Айниқса, саҳарда...

Нега энди толе кишини бу қадар чўчитаркин? Бе-
каму кўстлиги учунми? Гули бун билмасди. Лекин у
шу бугун, шу саҳар ҳис этдики, толе ҳам киши дилига
қўрқинч соларкан.

...Саҳарга яқин туш кўрибди. Қандайдир аёл чор-
лармиш уни...

– Гули! Гули!

– Кимсиз?

– Танимадингми?

– Ё худойим-эй!

Ахир бу ўзи-ку! Гули-ку!

...Ташқарида эшик ғичирлади. Тонг отибди-да!

Юқори маҳалладан азон товуши кела бошлади.
Келинчак рўмолини танғиб боғлаганча, айвон зина-
сига оёқ босди.

Сал ўтиб, ҳовлида одатдаги тонгги ғивирлаш бош-
ланди. Қайнонаси қувурдан обдастага сув тўлатди,
ювиниб-тараниб олган қизлар кичик уйнинг девори-
га осиглиқ кўзгуга боққанча пичирлашиб, сочларини
жингала қила бошлашди.

– Гули! Гули! – бир вақт деразадан эрининг пахмоқ
сочлари кўринди. – Қаёққа кетдинг, Гули?

– Ҳой, уятсиз, аввал юзингни юв, кейин чақирасан!
Юзингни юв, деяпман! – койинди кампир.

– Ҳозир... Ҳозир! – йигитнинг боши ғойиб бўлди.

...Мана, яна ўша бир хилдаги ёруғ кунлари бошлан-
ди. Гули офтоб нури кўтарилган сайин кўрган тушини
унута борди. Келинчакнинг кундалик ташвишлари
бошланиб, у ўзининг доимий хаёлларини ҳам эсдан
чиқарди. Одамзот ўзи шундай: ҳамма ўйлар, ҳатто
доҳиёна фикрлар ҳам мияга фақат бекорчиликдан ке-
лади.

Кундалик ташвишлар эса ҳамма ўй-хаёлларни қу-
виб чиқаради. Шунда одамзот қўли ва оёғи ҳамда ти-
лининг қулига айланади. Тил паловни қандай дамлаш

яхши бўлишини уқтиради, қўл сабзи тўғрайди, оёқ доимгидай овозини ютганча гавданинг бутун оғирлигини устига олиб тураверади. Мия эса катакчаларига ош ҳақидаги янги маълумотларни жойлаш билан овора бўлади.

Ташвишлар – буюк ҳукмдор! Унинг ҳукми фақат уйқу маликасининг амри олдидагина ожиз. Уйқу маликаси эса хаёлот салтанатининг арзандаси.

Кеч кириб, ташвишлар салтанати зил кета бошлагач, Гули ҳам қуллик занжирининг ихтиёрий кишанларини ташлайди.

Ундан сўнг...

– Чарчадингми, гулим?

– Йўқ...

...Саҳар...

– Мени танидингми?

– Танидим... Дилимсан менинг... Нега келдинг?

– Сен билан дардлашгим келди.

– Ҳозир-а?

– Бошқа вақт мени хаёлингга ҳам келтирмайсан-ку!

Гулининг иккинчи саҳари шундай ўтди. Эрталаб эса яна ташвишлар...

...Келинчак ҳар саҳар ўзининг ёруғ кунлари ҳақидаги ўйлари қуюнига ўралиб уйғонар, уни бу ўйлар гирдобидан фақат ташвишларгина қутқарар эди. Гули кундалик ташвишларга боши билан шўнғир, гўё шу билан гирдобдан сузиб ўта оладигандек тасалли топарди. Тасалли эса алдов эди, ширин алдарди. Лекин алдовнинг кучи ожиз, саҳаргача етарди, холос. Сўнг у ўзининг жулдур этагини судраганча ғойиб бўлар, кейин янги либосда келарди. Чунки унинг либослари бир кунлик эди, холос...

...Саҳарларнинг бирида келинчакнинг хаёлига гўдак иси урилди. Кўнглини наҳор ёруғлиги билан шом қоронғулиги босди...

Нималар бўляпти ўзи? Нега уни тинч қўйишмайди? У ҳаммасидан чарчади. Саҳарнинг кескир хаёлларидан чўчиб қолди. Унинг учун энди саҳар қийноқ эди. Фақат тун... Йўқ, энди тун ҳам азобга айланганди.

– Гулим... Нега индамайсан? Бир нима дегин?

– Қўйинг, ҳеч нарса керакмас...

– Гулижон... Мен сенга нима ёмонлик қилдим?

Дарвоқе, эри унга нима ёмонлик қилди? Ҳеч нима. Фақат... хотинини жуда яхши кўради. Бор-йўғи шу!

Гули эса бу севгининг ширин тасаллиси – оғриғи билан яшашга маҳкум. Унга бу оғриқ саҳар билан келди. Саҳар билан кетармикин? Қачон? У энди кунларни санарди.

– ... Қўрқаман...

Нимадан? Азобданми? Йўқ... Келинчак бу азобга кўнган эди.

Саҳарда эса...

– Ухляяптими?

– Ҳа...

– Уйқуси қаттиқ... Нега кетгинг келмаяпти?

– У мени яхши кўради.

– Сен-чи?

– ...

– Сен-чи?

Кейинги саҳар...

– Унинг олдига ҳар саҳар келишинг мумкин, туш бўлиб... Худди мен сенинг олдинга келгандек...

– Кет!

– Ўйлаб кўр!

– Ўйлаб бўлдим! Кет!

– Паймонанг тўлиб қолди сенинг!

– У мени яхши кўради, кам-кўстим йўқ у билан!

– Шунинг учун ҳам паймонанг тўлиқ-да!

Саҳар бемажол, саҳар беилож, саҳар беимкон...

Такрор тушлар такрор саҳарларда келарди. Уларнинг такроридан ҳориган келинчак энди кундузнинг

ташвишларига ҳам ярамай қолди. Туннинг азоблари эса бениҳоя эди.

– Гули... Гулижон...

...Севилиш наҳот шунчалар азоб?

Бу азоблар бир кун келиб портлаши керак эди. Ниҳоят, ўша палла етиб келди...

Кеч кузнинг фавкулудда ёруғ саҳари. Келинчак чўчиб кўзини очди. Деразалар оппоқ, шифт оппоқ, боши устига эгилган эрининг юзлари оппоқ... Гули сезди. Юрагида оғриқ билан сезди. Эри уни яхши кўради. У билан кам-кўсти йўқ. У – бахтли! Демак, паймона тўла...

У қўлларини қорни устига қўйди. Кафтларига гўдагининг боши, елкалари уннади. Аста силай бошлади. Кейин бирдан оғриқ туйди. Севилишнинг оғриғини, азобини ҳис этди.

Бахтиёрликнинг азоби вужудига ўтганини сезганда, дийдорнинг даҳшат эмас, балки роҳат эканини англади. Унинг вужуди қийноқлар юкидан енгил тортган эди. Бу қийноқлар унинг танини бурдалар, юрагини эса жисмидан олиб, кўкка томон узатар экан, кўз олдини қоплаган туман оралаб эрининг овозини эшитди:

– Гулижон, мен сенга нима ёмонлик қилдим?

КЎЗОЙНАК

Кун кўнгилисизлик билан бошланди. Кўзойнаги синиб қолди. Гардиш ва қулоқ ортига ўтадиган бандни бир-бирига улаб турадиган, митти мурватча жойлашган темир “қулоқча” узилиб тушди. Аслида унинг бу матоҳи алмисоқдан қолган эди. Қизи кўпинча аччиқланиб: “Йўқотсангиз-чи шуни, – дерди. – Ҳеч ўзингизга қарамайсиз-а? Ўзим бошқасини танлаб берақолайми сизга?”

“Ўзига қараш” деган ҳаракатми ёки шунга ўхшаш бир нарсага тузукроқ кўзойнак танлаш ҳам кирарди. Лекин у шу чоққача бу матоҳнинг ярашиғини учратмаганди. Назарида уларнинг бари бесўнақай, унинг юзида эса жуда ўхшовсиз кўринарди. Йўқса, у кўзойнак ярашган, ҳатто ўзгача чирой, салобат ва кўрк берган кўп кишиларни биларди. “Демак, менинг юзим... Йўғ-э... Кўзойнакдан омадим чопмаган, холос”, – дея ўзини-ўзи юпатиб қўярди баъзан.

Шу боис у ўн йилдан бери кўзойнак тақмас, контакт линзадан фойдаланадиган бўлган, кўзойнаги эса ҳар эҳтимолга қарши жавонда, ғилоф ичида турадиган эҳтиёт чорасига айланган, эҳтиёт чора аталмиш нарса учун эса бош қотиришни, мўмай пул сарфлашни истамаётган эди. Икки ҳафтадан бери боши шамоллашдан чиқмагани учун линза тақмасди (ҳар тўқисда бир айб бор экан-да, линза қанча қулай бўлмасин, шамоллаганда, кўз оғриганда тақиш мумкин эмас эди), куни шу жигарранг гардишли, ойнаги қалин кўзойнакка қолган эди.

Кўзойнак унга болалигидан ҳамроҳ. Саккиз ёшларда эди, ўқитувчи “Болангиз синф тахтасига ёзганларимни кўра олмай қийналяпти”, дея ўзича танбеҳ берганди. Шу куниеқ онаси уни кўз шифокорига олиб бориб, бир парча қоғоз ёздириб келган, ойнали узун пештахталарига турли гардишли кўзойнаклар териб қўйилган дўконга кириб, пушти гардишли кўзойнак сотиб олиб берган эди.

Ўзининг кўзойнакни тақиб деворга илиқлик кўзгуга қарагани ҳали-ҳамон эсида.

Ўзига пушти гардиш тагидан боқиб турган сариқ сочли қизчани кўриб юраги увишди. Телевизорда кўрган аллақайси бир фильмни эслади. Шунда кўзойнак таққан малла аълочи ялмоғиз кампирнинг сеҳрини

енгиб, вақтни орқага сурган, жоду билан тошбақаларга айлантириб қўйилган ялқов синфдошларини қутқарган эди. Йўқ, кўзойнакли аълочиларни қанча мақташмасин, бунақанги истиқбол унга маъқул эмасди. Беихтиёр йиғлаб юборди.

– Ие, бу кўзёши нимаси? – сотувчи амаки астойдил хайрон бўлди. – Ёқмадими? Энг чиройлисини танлаб бердик-ку!

Онаси қовоғини солди: “Эркалик қияпти”.

Йўқ, у эркалик қилмаган, кўзгудаги аксини ёқтирмаган эди, холос.

Онаси бурчакда шаффоф ойна билан ўралган тор хоначада ўтирган бақалоқ хотинга пул тўлади-да, эвазига ўша хотин қўпол темир машинасидан шиғиллатиб чиқариб берган бир парча қоғозни олиб, ҳамёнига тикди. Кейин қизчасини олдига солиб оптикадан чиқиб кетди.

Эртасига у онаси билан биргаликда қилган хариднинг дастлабки мевасини терди: “Тўрткўз, тўрткўз!”

Аламидан рўпарасида ишшайган қоп-қора башарачага шапалоқ туширди. Башарача ўшшайди. Кейин кўзойнаги аралаш тушган муштдан кўз олди қорайди. Йиқилаётиб елкаси нимагадир урилди. Оғриқ кучидан чинқариб юборди. Шу онда кимдир синф хонасига югуриб кирди. Кўз олдини қоплаган қоронғилик аралаш муаллиманинг хавотирли овозини эшитди:

– Вой, Худо, бирпасга ҳам қолдириб бўлмайди-я! Нима қилдиларинг?

Синфдошлари чувиллашди:

– Акмал, Акмал урди!

– Аввал ўзи урди! – қичқирди болакай.

Синфдош қизчалар эса бири олиб-бири қўйиб бидирлашди:

– У “Тўрткўз” деб масхара қилди!

– Энди бунинг ойисига нима дейман, а? Нега масхара қиласан? Нега урасан?

...Шу куни синган кўзойнакни кўрган онасининг қанчалик жиғибийрони чиққанига қараб тушундики, кўзойнак шунчаки буюм эмас экан. У ҳамёнга тушади-ган қўшимча юк, елкага келади-ган ортиқча ташвиш экан. Отасининг қовоқ солиб чўнтак титкилаганидан англадики, масхара қилган синфдошининг адабини бериш доим ҳам яхшилик келтиравермас экан.

Эртаси мактабга бошқа бир кўзойнак тақиб борди. Буниси қалин кўкимтир гардишли бир матоҳ эди. Баттар хўрлиги келди.

Синфдошлари энди очикдан-очик масхаралашни бас қилишди. Лекин унинг миттигина кўнгли кирланиб улгурган эди. Шу кундан эътиборан синфдош дугоналаридан ажратиб туради-ган алоҳида битта чизгига эга бўлди. Яъни бошқа қизчаларни таърифлаганда “сочи узун”, “бўйи баланд”, “тўлача” каби сифатлар ишлатилганда унинг учун биргина “кўзойнакли” деган сўз етарли эди.

Бу таъриф уни то мактабни битиргунга қадар таъқиб этиб келди. Бир қарашда ҳаммаси табиийдек. Кўзойнак таққандан кейин “кўзойнакли” дейилади-да! Аслида эса бу таърифни ким қачон ва кимга айтади, ҳамма гап шунда эди.

Баъзида дарс пайти, қаншарида оғриқ сезилган пайт кўзойнагини ечиб кўярди. Шунда атроф хираллашиб, ноаниқ бир парда ортида қолгандай бўларди. Рўпарасида турган ўқитувчининг юзи чизгилардан айрилиб, теп-текис, буғдойранг, япалоқ бир баркашга айланарди. Қизча кўзларини қисиб қараганда эса муаллиманинг бурни қирра эканлиги, кўзлари қисик, бақбақалари осилиб тушганлиги аён бўларди. Бу жуда ғалати эди.

Ҳар ҳолда, кўзойнак ортидан назар солганда, атроф тиникроқ, яққолроқ кўринарди. Бу, албатта, яхши эди. Лекин ойнаклар охир-оқибат гардиш билан тугарди. Гардишга келиб тақалувчи ўша бир жуфт ойнакнинг рўпарасида аниқ-таниқ нарсалар ва кимсалар кўрингани ҳолда, кўз қири билан ўнгга ёки сўлга назар ташлаганда, гардиш четидан ғира-шира мубҳамлик мўраларди. Бу ўта ғаройиб хусусият эди. Қизча аксаран шу хусусиятнинг асрорини англаш ниятида кўз қири билан тез-тез четга назар солиб, кўзойнак гардишларининг шу қизиқ хоссаларини қайта-қайта синаб кўрарди. Бир куни онасига ўзи очган кашфиётни айтиб берди. Онаси ҳайрон бўлди: “Кўзойнак кичкиналик қиялптимикин?”

Оқшом чоғи одатдагича кўрпасидан бошини чиқариб, айвонда ўтирган ота-онасининг гангир-гунгурига қулоқ солиб ётаркан, кўзи илинаётиб, онаси айтган биттагина сўзни англаб қолди: “Кўзойнак...” Шу онда ёқ кўзлари очилиб кетди: “Нима дейишяпти?”

Отаси аччиқланди шекилли, зардали товушда деди: “Ҳе, ўргилдим, ўша...”

Эрталаб отаси унга кўзойнагини тақдириб кўрди.

– Чаккангни қисмаяптими?

Қизча бош чайқади: “Йўқ”.

– Бурнинг-чи? Бурнингни қисмаяптими?

– Йўқ...

– Кўзингни оғритмаяптими?

– Йўқ.

– Бошингни айлантirmаяптими?

Қизча яна бош чайқади.

Отаси пешонасини қашиди. Кейин қизининг сочини силаб қўйди: “Маили, боравер”.

Ота-онасининг муҳокамаси нима билан тугади, билолмади. Келаси ой бошида эса отасининг ўзи уни шаҳарнинг нариги четидаги клиникага етаклаб борди.

Малласоч аёл уни баланд суюнчиқли курсига ўтқазиб, кўзларига дурбинсифат асбобни теккизди-да, жим ўтираверди. Қизчанинг кўзларида оғриқ турди.

– Қимирлама, – буюрди аёл. – Тўғрига қараб тур. Манави липиллаётган чироқчани кўряпсанми?

– Ҳм...

– Шунга қара. Кипригингни пирпиратма!

Асбоб ғалати тарзда ғўнғиллай бошлади. Сал ўтмай, тинчлик чўқди.

Аёл ўгирилиб, ўрисчасига бир нималар деди. Отаси жимгина эшитди. Кейин дўхтир ёзиб берган шапапоқдай қоғозни олиб чўнтагига солди.

Йўқ, унга янги кўзойнак олиб беришмади, “ўшаниси дуруст экан”, дейишди, лекин онаси анчагача қизининг кўзларига ҳар хил дориларни томизиш турди.

Шу-шу ҳар баҳор ва кузда кўзларига ҳар хил томчи дорилар томизиш, вақти-вақти билан кўз дўхтирларига учраб, ҳар хил, катта-кичик ҳарфларни овоз чиқариб ўқиб бериш, йилига бир-икки марта кўзойнак янгилаш одат бўлди.

Ота-онаси ҳам бунга кўникди, отаси “Шаҳнозанинг кўзойнагига”, деб алоҳида пул ажратадиган бўлди. Шунда тушундики, кўзойнак ота-онасининг оладиган маошини ҳам ўзича режага солар экан, кўзойнак ортидан оилада бутун бир одатлар шаклланар экан. Буларнинг бари қизча учун кутилмаган яна бир кашфиёт эди.

Ёши улғайган сари кўзойнак баҳона яна бир турли кашфларга дуч келди.

Саккизинчи синфда ўқирди. Алгебра дарси эди. Олдига, шундоққина очиқ дафтари устига қоғоз қушча келиб кўнди. Орқа партадаги Фарҳод кўпинча, айниқса, назорат иши ёзганларида мисолларни кўчириб олишни сўраб унга шунақа усулда хатлар жўнатиб турарди. Қиз қушчани қўлига олар-олмас ёнида ўтирган партадоши шивирлади:

– Сенга эмас, тегма!

– Кимга?

– Бу Нилуфарга аталган! Сенга адашиб тушди. Орқага узатиб юбор!

Кушчани елкаси оша орқа партага ташлади-да, Нилуфарга ўгирилиб қараб қўйди. Узун қора соч ўринини кўксига ташлаб олган Нилуфар қизаринқираганча кушчани дафтари тагига яшириб олди.

“Вой-бўй!” – ўйлади Шаҳноза. Тушундики, Фарҳоди тушмагур мисол ечишга қийналганда унга, бошқа кунларда эса Нилуфарга кушча йўлларкан. Негадир кулгиси қистади. Болалигида кўрган ўша фильмдаги кўзойнакли аълочига айланибди-да! Бошларига ташвиш тушгандагина уни эслашади, бошқа пайт эса хатлар чиройли қизларга аталади...

Кечкурун телевизор кўриб ўтирган онасидан сўради:

– Ойи, нега кўзойнак таққанларни ёқтиришмайди?

Онасининг ҳайрон қараб турганини кўриб, изоҳ берди:

– Мана, сиз кўраётган шу кинода ҳам директор хунук хотин, кўзойнак тақади, унга ҳеч ким уйланишни хоҳламаган. Ўзи ҳамма киноларда шунақа: хунук қизлар, лапашанг йигитлар албатта кўзойнак тақади.

Онаси кулиб юборди:

– Киночиларнинг ақли шунақа бўлса, нима қилайлик?

Қиз шунда англадики, кўзойнак одамларнинг тушунчаси даражасини кўрсатувчи мезон вазифасини ҳам ўтар экан. Кўзойнак – фикрлаш тарзининг қай даражада кенг ёки бирон-бир қолип доирасида эканлигини кўрсатиб турадиган кўзгу. Шу маънода кўзойнак тақишни фазилат ёки иллат деб билиш ҳам чекланганлик белгиси.

– Сен шунинг учун кўзойнагингни тақмай қўйдингми? – дея ўсмоқчилади онаси. Кетидан қўшим-

ча қилиб қўйди. – Онанг индамаса, билмас экан, деб ўйлама. Уйда тақиб юрасан-да, остонадан уч қадам узоқлашдинг, ечиб чўнтакка соласан, а?

Қиз довдираб қолди.

– Дарсда тақиб ўтирибман-ку... – эътироз қилган бўлди бўшашиб.

– Дарснинг ўзида тақиб ўтирганингдан нима фойда? Ойнакларинг йил сайин қалинлашиб боряпти, сезяпсанми? Ойнак қанча қалин бўлса, гардиши шунча кўпол бўлади, юзинг шунчалик хунук кўринади. Шу оддий ҳақиқатни тушунасанми?

Онаси “гап тамом” деган каби телевизорга қаради. Салдан кейин ўз-ўзига гапирган каби деди:

– Кўзойнак аввало соғлиғинг учун керак. Неча марта айтаман сенга?

Ҳа, онаси неча марта айтган? Сон-саноқсиз марта. Фақат... фақат кўзгу сон-саноқсиз марта бошқа бир манзарани намоиш этаверарди: думалоққина юзда кўнқайиб турган гардишли иккита ойнак. Ойнак ортида эса кичрайтириб кўрсатувчи шиша шарофати билан биткўзга айланиб қолган, қорачиқлари кўнғир бир жуфт кўз, икки гардиш орасидан чиқиб турган бурун...

Кейинроқ, ёши улғайганда қайсидир бир илмий мақолада ўқиди: “Одамнинг кўнглидаги қисиниш туйғуси ўз-ўзига ишончсизлик ортидан келиб чиқади”. Англадики, унинг кўзойнак билан боғлиқ муаммоларининг калити шунда.

– Бўлмаган гап, – деди эри. – Сен жуда ҳам қисиниб-қимтиниб ўтирадиганлардан эмассан. Бўлмаса, эркакча касбнинг этагини тутмас эдинг.

– Кўзойнак тақишга тортинганим-чи?

– Бе! Бу ўсмирликдаги ҳиссиёт, ҳар жиҳатдан тўқисликка интилишдан бошқа нарса эмас.

Аёл енгил нафас олди.

– Масалан, мен сенинг кўзойнагингга ҳам қараб ўтирмаганман, – дея қўшимча қилди эри.

Рост, эри – унинг кўзойнак тақишига парво қилмаган ягона йигит. Лекин... лекин иккови биринчи бор бир-бирига дуч келганда Шаҳноза кўзойнаксиз эди. “Ҳамма гап шунда-да, – деб кулганди аёл бир куни. – Юрагингиз жазиллаб бўлгандан кейин кўзойнагим парвонгизга келармиди?” Эри бунга жавобан хохолаб юборганди.

...Ўшанда Наврўз куни, университет ҳовлиси тўлиб-тошган, унинг эса яна эски ташвиши кўзиган – кўзойнаги синган эди. Шу ҳолича ҳам туртина-суртина бир-иккита юмушларга уринди. Охири ўчиб қолган магнитоланинг пластинкасини алмаштира бошлади. Стол устида, мўъжазгина овоз кучайтирувчи ускуна ёнида бир уюм пластинкалар ётарди. Қиз каттагина пластинка жойланган ҳаворанг ғилофни қўлига олди. Ёзуви кўринмаганидан кўзларига яқин келтириб ўқий бошлади. Шу чоғ кимдир рўпарасига келиб тўхтаганини сезиб, бошини кўтарди. Кўтарди-ю, ўзига қараб турган қушбурун, шалпангқулоқ бир йигитни кўрди. Йигит кутилмаганда илжайди. “Вой, тавба, – ўйлади қиз. – Ўздан-ўзи нимага иршаяди бу?”

Шу асно ўзи ҳам жилмая бошлаганини сезди-ю, кафти билан оғзини тўсди...

Биринчи кўришувлари шунақа бўлган эди...

...– Кўзойнак одамнинг кўриш қобилятини ҳар хил таъсирлардан ҳимоялайдиган восита, холос, – дея сўзини якунлади эри.

Шаҳноза эрига қараб кулиб қўйди. “Нима қилса ҳам файласуф-да!”

Лекин эрининг сўзлари аёлнинг кўзойнак бора-сидаги қарашларини кўп ҳам ўзгартира олмади. “Кўзойнакни контакт линзага алмаштираман, – деди бир куни. – Линза қулайроқ”. Кейин эрининг мушоҳадаларига тақлидан қўшиб қўйди: “Кўзойнак кўриш доирасини чеклаб қўяди”.

Эри елка қисиб қўя қолди. Бу “билганингни қил”, дегани эди. Аёл хурсанд бўлиб, ишхонаси ёнидаги салонга кирди. Кўрдик, линза ҳам кўзойнак каби шунчаки буюм эмас, эрининг таъбирича, “кўриш қобилиятини ҳар хил таъсирлардан ҳимоялайдиган восита” бўлишдан ташқари, оилага келувчи қўшимча харажат, режаларни ўзгартирувчи бир омил... ва ҳоказолардан ташқари, олифтагарчилик белгиси ҳам экан. Чунки кўз рангини ўзгартириш учун ҳам, қорачиғига бошқача шакл бериш учун ҳам линза тақишаркан! Фақат, линзада кўзойнак каби гардиш йўқ экан! Шунисига ҳам шукур!

Мана энди шамоллади, линза тақиш мумкин эмас, куни алмисоқдан қолган шу кўзойнакка қолганда, у ҳам синиб ўтирибди!

Аёл шу дамда англадики, шу кунгача кўзойнак ва ҳоказолар билан боғлиқ бошоғриқлари ҳар кимга ҳар турда насиб қиладиган ташвишларнинг бир кўриниши экан, холос.

...Оқшом чоғи қизи онасининг олдида чиройли қора чарм ғилоф қўйди. Аёл ғилофни очмаса ҳам дарров билди. Кўзойнак!

Қизи жилмайди:

– Махсус буюртма билан ясаттирдим! Ҳар ким ўзига муносибини танлагани тузук-да! Ҳар ҳолда кўзойнак ҳам кишининг қанақа одам эканлигидан дарак беради.

Аёл ўзича кулиб қўйди: “Маҳмадона... Мана, кўзойнакнинг яна бир хоссаси очилди!”

ДАРАХТ МЕВА ТУГГАНДА

Ўша куни Ҳамида баногоҳ баҳор кириб келганини пайқади. Чунки тўрт ойдан бери биринчи марта тонг чоғи уйғонганда совуқдан сесканмади.

Тунги кўйлагининг узун этакларини осилтириб, ойнабанд айвончага чиқди.

Осмон аста-секин зангор тусга кириб борарди. Дераза орти ёришаётганидан айвончаларининг рўпарасида шох ёйган ўрик ғунчалари яққолроқ кўринди.

Нафасини ютиб тонгги сукунатга қулоқ тутди. Борлиқ эрталабки шовқин олдидан сўнгги бор ором олар, қувват тиклар эди. Кўп ўтмай, атроф бирин-бирин ғийқиллаган, чийиллаган, гувиллаган товушларга тўла бошлайди. Бунга одамларнинг ғовур-ғувури кўшилади. Шу билан тонг ўзининг ғалати, турли-туман шовқинлардан яралган мусиқасини бошлаб юборди. Бу мусиқанинг суръати жуда шошқин, кишини ўз домига тортиб юборар даражада кучли.

Ҳозирча атроф осойишта, қалдироқ олди сокинлиги каби жим. Ҳатто бешикдаги ўғилчаси ҳам тамшанмай кўйган, сўрғичини унутиб ухлар эди.

Ҳамида одатдаги юмушлари олдидан бир зум тин олиш истагида дераза олдидаги курсига чўкди. Тўр парда чеккасини кўтариб, ташқарига боқди. Уйидан бошлаб ўттизлаб одим жойгача чўзилган, пастаккина буталар билан ихоталаниб, ўрик, беҳи, олма дарахтлари экилган майдончадан нарида катта текис йўл кўринади. Ундан у ёғида баланд тераклар сафи, саф ортида эса ҳайдалган ернинг узун-узун палахсалари қорайиб ётади. Ёз чоғи у ерлар ям-яшил экинларга айланади, ҳозирча у ёқларга уруғ қадалмаган. Ҳали ернинг захи кетмаган. Қайнонаси “кўч кўтарар” кунги ғурурланиб: “Бераётган уйимиз кўм-кўк дарахтлар ўртасида, нақ боғнинг ўзи”, деганди. Фақат Ҳамида ҳали бу боғнинг кўркини рўй-рост кўрганича йўқ, келганларида авжи қиш эди.

Бир вақт эрининг телефони ожизгина товуш чиқариб кўйди. Ҳамида шошиб ётоққа кирди-да, мусиқа овози баландлаб улгурмасдан тугмачани босди. “Бошланди, – ўйлади у. – Уйғониш, иш, юмуш, югуриш...”

Бешик ғирчиллади, гаврапўш ичидан ўғилчасининг ғингшиган товуши чиқди. Она қўлини ичкарига суқиб, сўрғични топди, гўдагининг кўзлари юмуқ ҳолича оғзини катта очиб “овунчоғи”ни излашига бир зум кулиб қараб турди.

– Болани қийнамасанг-чи, – каравотдан эрининг овози келди. – Бер “шакалат”ини!

Ҳамида “пиқ” этиб кулди, сўрғични чақалоғининг оғзига тиқиб, ўзини кўрпага ташлади-да, эрининг бўйнидан маҳкам қучиб олди.

Мирсоат уйқусираган кўйи хотинининг эркалик қилишига бирпас йўл қўйиб берди. Кейин шивирлади:

– Бугун ишга эртароқ кетмасам бўлмайди, турақол энди.

Келинчак норозиланди:

– Нуқул иш, иш дейсиз-а...

Йигит жиддий туриб:

– Агар ўша ҳисоботини эртароқ қилиб бермасам, иш ҳақим кам чиқади, – деди. – Унда ўша сен мақтайдиган витаминли бўтқани нимамизга оламиз, а?

Бу саволга эътироз қилиб бўлмас эди. Ҳамида ўрнидан туриб, кундалик қўйлагини кийди-да, ошхонага чиқди.

Айвончага дастурхон ёзаркан, дарахт учида илиниб турган оқ булут парчасига қараб: “Мунча момиқ бўлма-са, – дея шивирлади. – Ростдан ҳам баҳор келибди”.

Биргина шу сўзнинг ўзи унинг кайфиятини тамомила кўтариб юборди. Назарида қайнаётган чойгуми, товада вишиллаётган қуймоғи, ҳатто жаранглаганча қўлидан тушиб кетган қошиқчалари – бари келаётган куннинг руҳини ўзига сингдириб улгурган, шу боис шошқин, шовқинли эди.

Сариёғ суртилган нонни апил-тапил чайнаётган эрига қарар экан, кулгиси келди. Мирсоат оғзини тўлатиб олганидан иккала лунжи шишган, чайнаш зўридан ҳатто қулоқларигача қимирлар эди. “Шошмасангиз-чи,

– хаёлидан кечирди келин. – Нонуштанинг таъмини ҳам сезмайсиз-а...” Лекин индамади. Чунки эри унинг бу эътирозига ҳам бирон-бир мантиқли жавоб топиб беришига, шу билан мот қилишига ишонар эди. Йигит эса доимгидай, вақтдан ютиш ниятида пиёласидаги чойи илишини кутаётиб, телефонига келган SMS-хабарларга кўз югуртириб чиқди, сўнг телефонига яна бир нималарни қайд қилди. Охири илиб улгурган чойдан бир пиёла ичди-ю, фотиҳа ўқиб ўрнидан турди.

Эшик ёнида куртказини кияркан, хотинига кўз қисиб қўйди. Келинчак кулимсиради. Йигит илжайди-да, Ҳамиданинг бурнига бармоқ учини аста теккизиб қўйиб, ташқари чиқди, “Яхши бориб келинг”, – тилагига жавобан бош силкиди.

“Ана бўлди, – ўйлади Ҳамида. – Ишга кузатдик. Энди қолган юмушларни бош-лай-ми-и-из...”

Ўғилчаси уйғонди, ташқарида кўз таниш бўлиб қолган сутчи хотиннинг “Сут, қатиқ, қаймо-о-оқ” деган чақириви эшитилди, сал ўтмай, ўзи эшик қўнғироғини жиринглатиб келди-да, доимий мижозларига пластик идишда сут ташлаб кетди. Шу билан навбатдаги кун бошланди.

Баҳор келгани, изғиринли кунлар ортда қолгани ҳақидаги ёруғ ўйлар келинчакнинг бугунги кунини ўзгача изга солиб юборди. Оҳ, кўклам келяпти! Ниҳоят, мана шу тўртта деворга тиқилиб ўтиришлар йўқ бўлади, энди ўғилчаси камроқ шамоллайди, болани қаватма-қават кийинтиришларга чек қўйилади, шу боис гўдагини кўтариб юришга қийналмайди, ўзи ҳам шу дардисар пальтони киймайди. Келинчак сарпо талабларидан келиб чиқиб танланган қимматбаҳо сувсар ёқали оғир, узун пальтосини эгнида тасаввур қилди-ю, гўё юк тушгандек, елкаларида оғриқ туйди. Турасолиб, кўрпаларини ағдариб, сандиғини очди. Қор тушганда баҳорги кийимларини тахлаб, эҳтиёт-

лик билан ўраб, жойлаб қўйган эди. Мана, қўшни келинчакларнинг ҳавасини келтирган, ёқа, ўмиз, енг ва этакларига олтин ранг нозик¹ қадалган кўйлаги. Манави қаймоқранг костюмини ўзи ҳам севиб киярди. Э, бу қирмизи либос ҳозир унга мос келармикин? Ишқилиб, тўлишиб кетмаганмикин? Ахир уни устига илманига ҳам анча бўлди-да! Ўтган баҳор оғироёқ эди, эгнида тўкилиб турадиган тўғри бичим кўйлақларга куни қолганди. Каттакон қорни билан қайнотасига кўринишга уялгани учун онаси унга мана шунақа кўйлақлар тиктириб берганди. Келинчак ўша пайтдаги аҳволини эслаб, ўзича кулиб қўйди. Соддалиқ курсин, гўё кенг кўйлақ кийса, қайнота-қайнукаси ҳеч нарса ни сезмайдигандек... Уй ичида кийимларини ҳилпиратиб юраркан, эри “Э, елканли кеманинг ўзи бўлибсан-ку, бўғирсоқ”, дея кулган, у эса чидолмай йиғлаб, қайнонасига шикоят қилган эди. Оҳ, қайнонаси ўшанда ўғлининг адабини бошлаб бериб қўйди-я!

...Тушлиқдан кейин боласини бешикка беллаб, эмизди-да, кўзлари юмила бошлаган гўдакка бирпас маҳлиё бўлиб ўтирди. Кейин гаврапўшни ёпиб, ўрнидан турди. Тошойна қаршисига келиб, тароғини қўлига олди. Вой-бўй, сартарошхонага бориши керак экан, упаси ҳам тугай деб қолибди.

Либосларини бирма-бир кийиб кўра бошлади. Эҳ, қирмизи кўйлақ баданида тортилиб қолди. Тўлишибди-да... Қаймоқранг костюм дуруст, манави мовий ранглиси ҳам ёмонмас, чидаса бўлади... фақат... шу... бўкса томони ғалатироқ турибди-да...

Охирги кийимни ечгач, толиқиб, гилам устига ўтириб қолди. Баҳор, умид билан қаршиланган баҳор келинчакнинг дилига қувонч билан биргаликда ғусса ҳам келтирган эди. Ҳамида аввалги нозик-ниҳол келинчак эмас экан!

¹ Либосларга қадаладиган майда мунчоқсимон безак, яъни, бисер.

Хўрсиниб, либосларини йиғиштирди-да, жавонга тиқиб юборди. Ваннахонага ўтиб, боласининг иштончаларини ювишга тутинди. “Ҳаммаси бекорчиликдан мияга келадиган хаёллар”, – ўйлади у ортиқ ўзини қийнамасликка аҳд қилиб.

Ҳамида шу билан яна ўзининг кундалик юмушларига шўнғиди. Гўё эндиги ҳаёти фақат шунгагина боғланиб қолгандай жидду жаҳд билан бир нималарни тозалар, ювар, тикиб-чатар, дазмоллар, пиширар эди.

Фақат қош қораяр маҳали тин олар, одатича бехтиёр сурмасини қўлига олиб, тошойна қаршисига келаркан, тўлиша бошлаган қомати, осила бошлаган бақбақаларига назари тушиб, юраги ачишар, ўз-ўзидан хўрсиниб қўярди.

Лекин Мирсоат хотинидаги кайфият ўзгаришларини сезмасди. Чунки зоҳиран ҳеч нарса ўзгармаган эди. Оқшом чоғи уйга келганда плита устида кечлик таом тайёр, Мирсоатнинг эртага ишга киядиган кўйлаклари силлиқ дазмолланган, пайпоқлари текис тахланган, озода дастурхон устига чиройли ликопча, пиёлалар териб қўйилган бўларди. Мирсоат хурсандликдан иккала қўлини бир-бирига ишқаб, қозонга назар соларди, хотини эса худди ёш болани кўндирмоқчи бўлгандек: “Мана ҳозир, кийим алмаштириб чиққунингизча овқатингизни косага сузиб тураман, борақолинг”, дея жилмаярди.

Телевизор қаршисига ёнбошлаганда эса Ҳамида унинг ёнига келиб чўккаларди. Шу онда телевизор икковининг ёдидан чиқиб, эътиборлари рўпараларида, кўрпачада ётган ўғилчаларига қаратилар, зўр бериб эмаклашга уринаётган болага қараб кулишар эди.

Оқшомги осойишталик руҳи аста-секин тунга сингиб кетарди. Тун ўзига юққан шу атворни тонгга узатарди. Келинчак кўз очиб, теваракдаги сокинлик-

ка қулоқ тутаркан, дили ёришиб келаётган осмон билан уйғунлашиб, тиниқлашиб кетарди. Кейин у енгил тортиб айвончага чиқарди-да, ўрик ғунчаларининг гулга айланишини кузатарди. Ёришиб келаётган осмоннинг ранги қандай ўзгариши, уфқдаги булутларнинг туси тиниқлашиб бораётгани, ер усти кўкараётгани кун сайин яққолроқ кўринарди. Деразани очиб, юзини саҳарги салқинликка тутганда, назарида шабаданнинг вазни ҳам енгиллашгандек туюларди.

Шундай кунларнинг бирида сутчи хотин иккита каттакон сумкани кўтариб келди.

– Уҳ, нафасим тиқилди-я, – хотин остона ёнига чўнқайди. – Бир пиёла сув беринг, ўргилай.

Ҳамида илиққина чойни хўплаётган хотинга биринчи бор кўраётгандек, қизиқсиниб разм солди. Қотма, офтоб ялаган юзлари гўё сингиб пишган кулча янглиғ, буриша бошлаган ёноқларида қорамтир қизиллик ўйнайди.

– Яқинда бу киши сигир ёнига иккита қўй ҳам қўшиб бердилар, – деди ишчанлик билан сутчи хотин. – Агар семиртириб олсак, сут-қатикнинг пулидан ташқари, қўйни сотишдан келадиган тушум ҳам меники бўларкан. Анчагина камим бор эди, шуларни тўғрилаб оламан, девдим-да... Ҳозир қиз узатишга би-и-ир дунё нарса керак! Ўқиши битса, насиб қилса...

– Қаерда ўқийди қизингиз? – бепарвогина сўради келинчак.

– Бухгалтерликка ўқияпти, шу иш ёқар экан, ўқийман деб қўймади. Ҳозир анча нуфузли касб экан, билганлар шунақа дейишди. Майли-да, бу ҳам маҳаллада обрў... Ўқишининг пулини отаси тўлаяпти, сепини мен йиғяпман... – хотин ўз ишидан мамнун кишилар каби ғурурланиб кулиб қўйди. – Уйингиздан пўчоқ чиқса, бегона қилманг, ўзим кунора олиб кетаман. “Ҳарна-да... Бўлса, ҳозир ҳам чиқариб бераверинг.

...Сутчи хотин кетгач, келинчакка уй ичида шамол, дала иси қолгандек туюлди. Кираверишни супураркан, остонага тушиб қолган қуриган қоқи ўт баргини кўриб қолди. Қўлига олиб, гўё ноёб топилдиқдай томоша қилди. “Қатиқ идишлари жойланган сумкадан тушган шекилли, ёки опоқининг калишига ёпишиб қолганмикин?” – ўйлади у.

Бир вақт бу барг яшаган банднинг учида сап-сарик гул очилган, кейин у момақаймоқ “бошча”сига айланган, охири шамолларда тўкилиб, кузги хазонлар қатори қорлар тагига тушган... Чириб кетмагани ғалати...

Шу куни ўғилчасини кўтариб, нон дўконидан қайтаётганида уйи ортидаги дарахтлар тагидан ўтган ингичка ариқ лабида ялпиз япроқчалари бўй кўрсатганини кўриб қолди. Нарироқда жағ-жағ, отқулоқ кўкарибди. Боласини бағрига маҳкам босди-да, энкайиб, кўкат теришга тутинди. Анчагина, елим халтачасининг оғзи баравар чиқди.

Оқшом дастурхон устига кўк чучвара, сомса қўйди.

– Шунақа пазандалигингни яхши кўраман-да, онаси, – илжайди Мирсоат.

– Ўзимни-чи? Мени ҳам яхши кўрасизми?

Йигит қошларини кериб хотинига қаради:

– Ие, бу қанақа гап бўлди энди? Яхши кўрмасам, уйланармидим?

– Ҳозир, уйланганингиздан кейин ҳам яхши кўрасизми мени?

Эри оғзини тўлдириб сомса чайнаётганидан, гапиролмай, бошини силкиди:

– Ҳа.

Бу жавоб келинчакни қониқтирмади. Кўзларига ёш тўлди. Эри эса ҳайрон бўлди:

– Қизиқмисан, шунга ҳам йиғлайдим одам?

– Бу гапни... бу гапни мунақа айтмайди-да!

– Қанақа айтади?

– Авваллари... авваллари қанақа айтган бўлсангиз, шунақа!

Мирсоат хохолаб юборди:

– Аввалгидек, дегин? Япон боғи, тош йўлка, сунъий булоқ... А?

Хотинининг хиқиллай бошлаганини кўриб, йигит хижолат аралаш:

– Қўй энди, – деди. – Йиғламагин, кунлар исиб кетса, япон боғига яна олиб бораман сени...

– Керакмас...

– Жон... – Мирсоат хотинини юпатгиси келса, ҳаммиша шундай дерди. – Жон... Қаролмаган бўлсам... ишим жуда кўпайиб кетди-да, ишга кўмилиб қолдим, жон! Лекин сени эсдан чиқарганим йўқ!

Барибир келинчакнинг дилидаги ўкинч тарқамасди. Эрининг сўзлари замиридаги мазмун тўғри: энди у аввалги Ҳамида бўлмаганидек, Мирсоат ҳам бурунги ошиқ йигит эмас, бир вақтлар икковининг дил-дилига титроқ солиб юборувчи сўзлар энди оддий гапларга айланган. Чунки улар шундоқ ҳам ёнма-ён, бир-бирини кўриш учун минг бир ҳаяжон, юз бир изтироб, хавотир чекиб йўл босиб келишлари шарт эмас, шундоққина бошларини буриб ёнларига қарасалар бас! Шу боис ўрталарида хотиржамлик яшайди. Эртанги кун ҳам бир-бирларини кўришлари аниқ, айтадиган гаплари тайин, шундоқ экан, ташвиш чекиш на ҳожат?

Ҳамиданинг назарида эрининг бамайлихотирлигига сабаб шу эди. Айнан шу бамайлихотирлик ёш аёлни хавотирга соларди. Хотиржам яшай-яшай, ахийри анави сутчи хотин сингари бор ишчанлигини ташвишларини битиришга қаратиб қолса, эҳтимол. Ёки қайнонасига ўхшаб, бир фарзандининг орзу-ҳавасини битириб, иккинчисининг орзу-ҳавасига бел боғласа керак. Ахир келинлар бора-бора қайнонасига тортиб кетар экан-ку! Онаси шунақа деган эди.

У ҳолда аввалги туйғулари қаёққа кетади? Беиз, бенишон йўқоладими ёки келаётган қатор-қатор оддийгина кунларига, болаларининг орзу-ҳавасларига, рўзғор аталмиш мана шу иншоотнинг кам-кўстларини ямашга сарфланиб, парча-пурчаларга, балки зарраларга бўлиниб кетадими? Агар шундай бўлиб чиқса, туйғуларнинг уйғонишида нима маъни?

Келинчак юрагидан шуларни кечирди-ю, ваҳм ичра йиғлай бошлади. Мирсоат аввалига ҳайрон бўлди: “Хафа бўларлик гап ўтмади-ку?” Кейин хавотирланди: “Тинчликмикин? Нега тўсатдан сўраб қолди? Чакки юрмаган бўлсам...” Охири аччиқланди: “Жуда нозик бўпти-да”. Сўнг тескари ўгирилиб ётиб олди. Хотинининг хўрсинишларини эшитмаганга солди.

Эрталаб Ҳамиданинг қовоқлари қизариб, шишганини кўриб, кўнгли хижилланди-ю, нонуштага қарамай, ишига жўнади.

Кўча эшик секингина ёпилди. Аммо келинчакнинг назарида эшик қарсиллади-ю, уйнинг деворларини зириллатиб юборди. “Хафа бўлибди, – ўйлади у. – Эркалик қилиб юборибман-да! Бояқиш бизни зориқмасин деб уриниб ётибди-ю, мен...”

Шу пайт кўнғироқ жиринглади. “Қайтиб келди!” Ҳовлиқиб эшикни очди. Остона ёнида биринчи қаватдаги кўшни аёл турарди, ёнида маҳалланинг онабошиси, икковининг кўлларида биттадан тоғора.

– Келинпошша, бугун қозонга сумалак соламиз, – шанғиллади онабоши. – Ҳаммага ундирилган буғдой тарқатяпмиз. Сизга ҳам олиб чиқдик. Ниятингизни айтиб-айтиб майдаланг, зора, рўёбга чиқса...

Гўшт қиймалагични ўрнатиб, идишларни тайёрлар экан, бирдан ўпкаси тўлиб кетди. Ниятлари... Ҳамиданинг рўёбга чиқадиган қандай ниятлари бор? Аввало, тинч-тотув, бахтли яшашни, дилидаги ўша

туйғулари сўнмаслигини истайди, ўғилчасининг эсли-хушли йигит бўлиб улғайишини хоҳлайди, кейин... кейин ширингина қизчаси бўлишини... Келинчак овсинининг қақажон қизини эслаб, юраги ҳавасдан энтикди. Унинг ҳам қизчаси бўлгандайди, қўғирчоқдай ясантирарди, қўлларида кўтариб, сайрга чиқарди, гулларнинг, дарахтларнинг номларини айтишни ўргатарди... Исми... майли, қайнонаси қандай исм берса, берақолсин!

Шу аснода ташқаридан аёлларнинг шодон ғовур-ғувурлари, болаларнинг чувур-чувори эшитилди, кимдир гумбурлатиб ўтин ёрди. Ҳамида деразаларни очиб юборди. Шу заҳоти уй бурчагига ўрнашган новвойхонадан янги ёпилган нон иси келди, айвонча ўрик гулларининг сархуш қиларлик ҳидига тўлиб кетди.

Келинчак тоғорага уйилган буғдой танаворига¹ қараб, бирдан ўйлаган ниятларининг ҳаммаси оиласи билан боғлиқ эканлигини тушуниб қолди. Ахир ёнида Мирсоат бўлмаса, у қандай қилиб бахтли яшайди? Ўғли ақлли йигит бўлиб улғайиши, ширингина қизчага она бўлиши, ҳатто қайнонасининг шу қизчага исм бериши учун ҳам ёнида Мирсоат бўлиши зарур-ку!

Келинчак тоғорани кўтара зиналардан пастга қараб чопди. Тўрт томони кўп қаватли уйлар билан ўралган майдон ўртасида қаққайган тўйхона ичи куймаланган аёлларга, нарироқдаги яланглик эса тўп тепаётган болаларга тўла эди. Ҳамма ёқда баҳор, серташвиш, серғалва, лекин севимли ҳаёт ҳукмрон!

Ҳамида яна зиналар оша юқорига югурди. Боласини апил-тапил кийинтирди. Уйидан чиқар пайти йўлакчадаги катта кўзгуга қаради. Бошидаги дуррачаси тагидан мўраллаган сочини четга қайирди, қошига

¹ Пишириш ёки шарбатини сиқиб олиш учун тайёрланган ярим маҳсулот.

яна бир бор қалам теккизиб, эгнидаги яшил камзул-часининг тугмаларини солди-да: “Мана, биз қанақа бўлибмиз”, – деб кулди.

Сумалак қайнаб чиққунга қадар кўшни келинлар билан кулишиб, ун қумоқ-қумоқ бўлиб қолмасин учун навбатма-навбат қозондаги аталасимон суюқликни човли билан аралаштириб турди.

Бир вақт юраги ўз-ўзидан сиқила бошлади. Секингина даврадан чиқди-да, ўғилчасини кўтариб, уйига кирди. Бир нарсани йўқотган каби яна ташқарига чиқди. Ичкари кирди. Охири жавонни очиб, қўйлақларини ахтарди. Кўлига қайчи, нина-ип олди. Агар либоси қоматига мос келмай қолган бўлса, уни мослаштириб, қайтадан тикиб олади! Шунга ҳам йиғлаб юрибдими?

...Мирсоат автобусдан тушаётиб, бекатда турган хотинини кўрди. “Қаёққа отланишди?” – ўйлади ҳайрон бўлиб.

– Сизни кутяпмиз, – жилмайди Ҳамида.

– Ясан-тусан жойида-ку! – кулди йигит.

– Ярашибдими?

– Ярашиш ҳам гапми?

Мирсоат майда-чуйдалар солинган халталарни бир қўлига, ўғилчасини иккинчи қўлига олиб, хотинига:

– Юр, уйга кетайлик, ҳаво айнияти, – деди.

...Ёмғир ярим тунгача ёғди. Ҳамида эртаси эрталаб лойга қоришган гул япроқчаларига кўзи тушгач:

– Гуллари тўкилиб кетибди, битта ҳам қолмабди-я! – дея хўрсинди.

Мирсоат ўғилчасини бағрига босганча деразага қаради.

– Дарахт мева тугибди, қара, довуччалари бўртиб турибди, – деди. – Ҳали пишганда кўрасан, шунақанги чиройли, ширин ўрикка айланадики, гулининг чиройи мевасининг олдида ҳеч гап бўлмай қолади!

ТЎЙДАН КЕЙИН

У бутун хонани эгаллаган хонтахтага, гажимдор дастурхон устини безаган ярқироқ чинни идишларга, “чақ-чуқ”лари яримланиб қолган биллур вазачаларга, шоколадларидан бўшаб қолган зарҳал тақсимчаларга боқаркан, беихтиёр узун сўлиш олди. Девор бўйлаб тўшалган духоба кўрпачаларнинг устига парвосиз ташланган ёстиқларга, кечагина кўрган кўзни ҳаваслантириб яшнаган, бугун эса олд пардаси йиғиштириб олинганига кемтикланиб қолган гўшангага кўзи тушгач, ич-ичидан хўрсиниқ келди. Шу пайт ташқаридан идиш-товоқларнинг шарақлагани, сувнинг шовуллагани эшитилди.

Шошиб уйдан чиқди. Ҳовлида, сўри тагига ўрнаштирилган қатор столлар устида ювиб тўнкариб қўйилган косалар, пиёлалар, лаганлар тўп-тўп бўлиб уйилган, бўй етган жиянлари ўзаро қиқирлашиб, тоғораларни чайишар эди. Нарироқда ўспирин ўғли ҳовлининг гир четига терилган енгил пластмасса курсиларни йиғиб, тахлайди, эри қўл телефонини қулоғига босиб олганча, хушнуд, ким биландир гаплашади.

У шундагина уй ичига нега кирганини эслади. Дастурхон устини йиғмоқчи эди. Ортига қайтди. Писта-бодомларни халтачага соларкан, қанчалар чарчганини ҳис қилди.

Барибир юмушини охирига етказолмади. Юраги сиқиб келаверди. Халтани шундоққина оёқ остига ташлаб, нариги хонага, қизининг ётоғига ўтди. Бу ер ҳам бесаранжом, курсилар суянчиғида жиянларининг узун этакли қўйлаклари, тошойна устида тароқ, упа-эликлар жойланадиган мўъжаз чарм жилдчалар, сочни жингала қиладиган симли темир қисқичлар, гилам устида баланд пошналар ялтироқ пойафзаллар...

Кимдир шошиб ёпганидан кийим жавонининг эшиги четидан бинафшаранг кўйлакнинг этаги “мўра-лаб” турибди, каравот устида қизининг қаймоқранг никоҳ кўйлаги тахлоғлиқ, тахлам устида биллур тошчалари ярқираган чиройликкина тож... Шундагина юрагини нима сиқиб келаётганини англади. Қизи, йигирма бир йил бағрида авайлаб юрган Камоласи энди ёнида йўқ. Тожни кўлига олиб, ҳафсала билан, ҳар битта тошчасини, ҳар бир безагини бирма-бир кўздан кечириб чиқди. Кейин кўйлакнинг тахламини ёзиб, томоша қилди. Кечагина қизи мана шу либосда яшнаб эшикдан чиқиб келган эди, бўй қизларнинг ҳавасларини келтириб, зарбоф тўнга ўранган куёвнинг ёнига тушиб жўнаган эди. Кўйлакни юзига босиб кўрди. Силлиқ шойи кафтлари орасидан майин сирпаниб ўтди. Либосда билинар-билинмас олма ислари қолибди. Бу Камола севган атирнинг ҳиди эди.

Тўлиқиб йиғлаб юборди.

...Камоласи жуда қақажон эди. Эсида, рўзгорлари эндигина бўлак бўлиб, Сирғалидаги янги қурилган уйларига кўчиб ўтишган пайтлари. Сирғалидан шаҳар марказига, ота-онасини кўргани келиб-кетиш анча маҳол, автобуслар доимо тирбанд бўларди. Бир сафар автобусга чиқадиганлар шунчалик кўпайиб кетдики, Камолани бағрига босиб олганча, туртина-суртина зиналардан юқорига аранг чиқиб олди. Ўриндиқларнинг ҳаммаси банд эди, қизчасини бир қўллаб кўтарганча иккинчи қўли билан пайпасланиб ушлаб туришга тутқич излай бошлади. Камола бошини адл кўтариб, у ёқ-бу ёққа аланглади-да: “Болали онага жой бейингла”, – дея қичқирди...

...Ўшанда Камоланинг қилиғини неча кунгача гапириб, кулишиб юришган эди.

Камоланинг бу қақажонлиги кейинроқ ажиб бир зукколикка, зарифликка айланди. Қизгинаси ҳар нар-

сага кутилмаган, ҳеч кимнинг хаёлига келмаган таъриф топа билар эди. Бир куни қайнонаси кулганча: “Бу қизимга Зарофат деб исм берсак ҳам бўлар экан”, – деса, қайнотаси илжайиб: “Бувисининг ёшлиги-да”, – деганди...

Аёл қизининг зукколигидан бир ғурурланса, бирда чўчирди. “Қизларнинг ювош бўлгани тузук, дерди онам, ўзим шундоқ эдим, бу қақажон қурмагур... Ҳамма ҳам хотиннинг ақлли бўлишини ҳоҳламайди-да! Ишқилиб...”

Бир куни, навбатдаги совчини кузатгач, хавотирирни эрига айтди. Эри яйраб кулди.

– Камолага, худо хоҳласа, ақлли хотинга уйланишни истайдиган йигит учрайди. Ҳеч қўрқма! Сен отам билан онамга қара!

Ростдан ҳам, қайнота-қайнонаси кам учрайдиган, ажиб бир жуфтлик эди. Аёл икковига ҳавас билан қараган пайтлари кўп бўлган. Қайнонасидаги тўлибтошган ғайрат, зукколик, қайнотасидаги вазмин закийлик ажойиб бир тарзда уйғунлашган эдики, уларнинг бир-бирларига қилган мурожаатларининг ўзи ибратомуз томоша бўлар эди.

– Акмал менга тортган, – дерди кўпинча қайнонаси. – Сиз, ё тавба, худди дадангизнинг феълини кўчириб олгандайсиз.

Яратганнинг қудрати ҳайратомуз: ўзи бино қилган гўзал уйғунликни бандаси олдига у ёки бу талқинда қайтаравераркан. Она ўша куни уйига кириб келган совчи хотин билан бир-икки оғизгина гаплашибоқ дили ўз-ўзидан равшан тортди. Ўрта бўй, қорамағиз совчи аёлнинг сокин овозда, ипга тизилган мунчоқдек бир текис терган сўзларига маҳлиё бўлганидан, сўрайдиган саволлари ҳам ёдидан кўтарилди. “Жуда истарали хотин экан, – ўйлади беихтиёр. – Гап-сўзлари бирам маънили...”

Оқшом эрига “ахборот” берди. У хотинининг сўзларини эшитиб ўтирди-ўтирди-да:

– Совчи сенга маъқул кепти, шекилли... – деб илжайди. – Жуда... батафсил таърифладинг.

Аёл тутилиқди. Ўйлаб қараса, совчи аёлнинг феълида ўзини кўзгуда кўргандек бўлган, шунинг учун дили ёришган, кўнгли исиган экан!

Йўқ, қизи яхши жойга тушди. Куёв ўзига ҳам жуда ёқди. Қизига эса инчунин...

...Унинг Камоласи оқшом чоғи бир қўлида алвон гулдаста, иккинчи қўлида ширинлик солинган катта кути билан остонада кўринганда юраги бир қалқиди. Қизининг эгнидаги зумрад рангли соддагина кўйлак, оёқларидаги қошиқдеккина туфли кўзига худди суратли китобчаларга чизилган кўғирчоқларнинг безакларига ўхшаб кўринди. Камола остона ҳатлаб ўтди-ю, онасига кўзи тушиб, “дув” қизарди, нима қиларини билмай, тўхтади. Бошини солинтирганча, салом берди.

Она бўғзига йиғи тикилиб келаётганини сезиб, шошиб алик олди.

– Кел, қизим, – деди овози титраб. – Уйга кир. Даданг ҳам келиб қолади.

Кейин ўзи ҳайрон бўлди. Нега йиғи босиб келяпти? Қизи бўй етгандан бери шу кунни орзу қилмаганми эди? Кўзига чиройли кўринган нимаки мато бўлса, Камоласига илинмаганмиди? Эрталаб отаси розилигини билдириб, Камолага фотиҳа берганда шу кунларга етганига шукурлар қилмаганмиди? Нега кўзларига ёш тўлиб кетди?

Назарида қизалоғи, Камоласи бирданига улғайиб қолди. Чеварникидан сарполари олиб келинганда аввало қайинсинглиси, кейин овсини, кеннойиси айвонни тўлдириб ўтириб олишди-да, Камолага кўйлакларини бир-бир кийгазиб томоша қилишди. Она бошига

авайлаб қўндирилган ипак дўппи устидан зар сочилган рўмолни ташлаб, майдатароқ адрас кўйлак-лозимда бир-бир босиб чиқиб келган қизини кўрганда юраги бир шувиллади. Қариндошлар ўзаро кулишиб, ҳазил-ҳузул билан Камолани яна либос алмаштиришга ундашди. Қиз қизаринқираб бошқа бир кийимни, узун мовий кўйлак устидан заррин нақшлар билан зийнатланган нимчани кийиб, бошига чиройли дуррачани ўраб чиқди. Аёллар чувиллашиб олишди. Она эса қариндошлари шовур-шувур қилишгани сайин юраги тушуниксиз бир ҳисдан тўлиқиб бораверди. Қизи болалик оламидан аллақачонлар чиққанини ақлан тушунса-да, неча йилдан бери совчи кутиб, Камоласини хаёлан келинлик либосида кўриб юрган бўлса-да, ўша дамда, чиройли ипак либослар қучоғида яшнаган қизини кўрганда кўзларига ишонмай тураверди. Қизи, қизалоғи улғайибди! Аёллик дунёсига қадам босиш арафасида турибди! “Илойим, қадамлари енгил бўлсин!” – деб шивирлади беихтиёр.

Бир вақт кимдир елкасига аста қўлини қўйди. Она шошиб кўзларини артди.

– Ойи, чарчадингиз, дам олинг, қолган ишларни ўзимиз тугатиб кўярмиз, – деди кенжа қизи, Наргизаси меҳрибонлик билан.

Она индамай бош силкиди. Нариги хонадан жиянларининг кулгиси, чиннининг жаранглагани, патнисларнинг шарақлагани эшитилди. Аёл кўзларини рўмоли учлари билан артиб, эшикдан мўраллади. Наргиза опасининг уй кўйлагини эгнига илиб олибди. Она беихтиёр кулимсиради: “Эгачим эрга тегди, эскиси...” дейишармиди?”

Кейин яна кўнгли бузилди. Юмушга андармон бўлишга уриниб, уй ичида кезина бошлади. Бир нарсаларни йиғиштирган бўлди: майда-чуйда буюмлар-

нинг бирини у ёққа, иккинчисини нариги ёққа олди, жавонларнинг ичига нималарнидир тикди, кенжаси эса ҳали у томонга, ҳали бу томонга ўтар, даста-даста чинни, тахлам-тахлам сочиқ, дастурхонлар кўтариб юрар, уни кўргани сайин онанинг юраги янада тўлиқарди. Назарида уй ичида юмушга уриниб юрган Наргиза эмас, Камола эди. “Ё тавба, уй тўла одам-ку, юрагимнинг хувиллашини қаранг”, – ўйлади беихтиёр.

– Амма, ўзимиз уддалаймиз, чарчагансиз, дам олинг, – дея бижирлади жиянларининг бири.

– Иш тугаб қолди, дам олаверинг, кеннойи, – деди иккинчиси.

Аёл ҳовлига чиқди. Эри ҳамон қўл телефонини кулоғига босиб олганча, ким биландир берилиб гаплашар, ўғли эса бир тўп ўртоқлари билан ҳангомалашганча, қозон-ўчоқни кўтариб, аравага ортишарди.

Она уҳ тортди. Шу топда эри билан гаплашгиси келди, ҳеч бўлмаса, пиёзнинг нархини муҳокама қилишса ҳам майли, фақат гаплашса, кўнгли ёзилса бас...

Аммо эри телефондан ортадиганга ўхшамасди. Яна кўзларига ёш келди. “Бу уйда дардимни англари киши борми ўзи?” – деб ҳайқиргиси, оламини бузгиси келди. Сал ўтмай, ўзидан ўзи уялди. Хўп, дардингни айт, дейишса, у нима дейди? Қизимни узатдим, энди юрагим сиқилипти, ҳаммаёқ хувиллаб қолди, дейдими? Қиз узатган фақат сенми? Агар шу дардга чидолмасанг, қизингни олиб ўтиргин эди, дейишмайдими?

Шу пайт кимдир келиб билагини сиқди. Бошини кўтарди. Эри.

– Бас энди, кўзингни арт...

Аёл кафтлари билан қовоқларини ишқади. Жилмайишга уринди. Лекин лаблари сал тортилди, холос.

– Наргиза опасининг кўйлагини кийиб олибди, – деди. – Яна у ёқдан-бу ёққа ўтаверади, ўтаверади...

Эри илжайди:

– Майли... Энди бу ёғига... сандиғингни тўлатаве-
расан...

Онанинг ўпкаси тўлиб кетди. Эркак бошини чай-
қади: “Ётар энди...”

“Тушунмади, – хўрсинди аёл. – Тушунмади-я...”

Бу дардни тўлиғича фақат она англай олади. Бир
вақтлар унинг ўзи оппоқ келин либосида, карнай-сур-
най садолари остида эрининг уйига кириб келган эди.
Шунда онасининг кўнглидан нималар ўтган, ўйламаб-
ди ҳам. Ажаб ҳикмат, кеча унинг қизи карнай-сурнай-
нинг шодон суронига кўмилиб, жўнади. Онасининг
дилидан нелар кечганини эса, турган гап, билмаган,
англамаган...

Қизларнинг чекига тушгани шу экан-да! Аввало
ота-онасининг кўнглини яшнатар, кейин қуш мисол
учирма бўлиб, ўзга оилани гуллатар экан.

Энди ўйласа, карнайнинг “ваҳа-ваҳа”си куёв то-
моннинг тоғдан ошар шодлигини, сурнайнинг ҳазин
ноласи келин томоннинг ғусса аралаш қувончини
тасвирлар экан. Тўйнинг олағовур хурсандчилиги ал-
дамчи бир томоша, қизини бағридан юлиб олиб бера-
ётган онанинг дилидаги оғриғини ўлдириб турадиган
дори экан, чиройли сарпо-суруқ, сават-сават патиру
ҳолвалар, ширинликлар билан, карнай-сурнай, ноғо-
ра билан келишиб, она бечоранинг кўнглини овла-
ган бўлишар экан-у, кўзининг гавҳарини, қалбининг
оташини қанотларига олиб кетишаркан! Яна шуниси
қизиқки, оналарнинг энг катта орзуси мана шу кунга
етиш экан!

Бир пайт Наргиза қўлида телефон кўтарганча
югуриб келди:

– Сизни аммам сўраяптилар.

Телефонни қулоғига тутди, нариги томондан қа-
йинсинглисининг шодон товуши келди.

- Чарчоғингиз тарқай деяптими, кеннойи?
- Раҳмат, – деди аёл ҳорғин.
- Ҳали кечроқ олдингизга ўтаман, – давом этди қайинсингил. – Эртага тагин шошиб қолмайлик.
- Нимага?
- Вой, тавба! Қуданикига йўқлов жўнатмаймизми?
- Ҳа-я... – жавоб қилди аёл паришонҳол.
- Қайинсингил шарақлаб кулди:
- Бу ёғига энди, кеннойи, қудачилик дегани бошланди.
- Аёл беихтиёр жилмайди.
- Лекин тўй жуда чиройли ўтди, илойим, борган жойида униб-ўссин, – алқади амма.
- Айтганингиз келсин! – деди она жавобан. Ўзи эса ўйлади: “Ростдан ҳам, тўй жуда чиройли ўтди”.

МУНДАРИЖА

Карантин (*қисса*).....3

Ғуруртепада саратон (туркум)

Сўзбоши.....133

Куёв тўра.....134

Осмон тўла фаришта... ..141

Ушалган орзу.....151

Яхши-ёмон хотиралар.....155

Қадамингга гуллар сочилсин.....165

Қандил.....175

Сўз якуни.....179

Ҳикоялар

Учинчи башорат.....181

Ёнаётган одам.....201

Саҳар.....205

Кўзойнак.....209

Дарахт мева тугганда.....218

Тўйдан кейин.....230

Адабий-бадиий нашр

Рисолат ҲАЙДАРОВА
ГУРГУРТЕПАДА САРАТОН

Қисса ва ҳикоялар

Муҳаррир *Дилрабо Мингбоева*
Бадиий муҳаррир *Фаррух Эрматов*
Мусаҳҳиҳ *Шаҳзода Ҳакимова*
Саҳифаловчи *Азамат Қаюмов*

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси
«ADABIYOT NASHRIYOTI» МЧЖ

Нашриёт лицензияси: № АА 0043. 27.01.2020
100129, Тошкент, Марказ 15. 1/90.

 (+98) 128-30-04. e-mail: mashkhur-press@mail.ru

Босишга 2021 йил 18 февралда рухсат этилди.
Бичими 84x108^{1/32}. Офсет босма. “Cambria” гарнитураси.
Шартли босма табоғи 13,44. Адади 1000 нусха. Буюртма №

«AZMIR NASHR PRINT» МЧЖ босмахонасида чоп этилди.
100200, Тошкент шаҳри, Адҳам Раҳмат кўчаси, 10-уй.